
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00011835 6

JUN 2 1966

MAGYAR REMEKIRÓK

A MAGYAR IRODALOM FŐMŰVEI

Sajtó alá rendezik

Alexander Bernát
Angyal Dávid
Badics Ferencz
Bánóczi József
Bayer József
Beöthy Zsolt
Berzeviczy Albert
Endrődi Sándor
Erdélyi Pál
Erődi Béla
Ferenczi Zoltán
Fraknói Vilmos
Gyulai Pál
Heinrich Gusztáv
Koroda Pál
Kossuth Ferencz
Kozma Andor
Lévay József
Négyesy László
Rákosi Jenő
Riedl Frigyes
Széchy Károly
Váczy János
Vadnay Károly
Voinovich Géza
Wlassics Gyula
Zoltvány Irén

35. KÖTET

PETŐFI SÁNDOR MUNKÁI

III.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

PETŐFI SÁNDOR

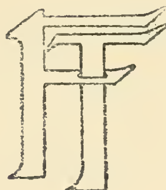
MUNKÁI

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

BADICS FERENCZ

III. kötet

Elbeszélő költemények

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

Franklin-Társulat nyomdája.

BEVEZETÉS.

III.

PETŐFI ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNYEI.

Petőfi 1844-től 1848-ig összesen kilencz kisebb-nagyobb elbeszélő-költeményt írt s kettőt befejezetlenül hagyott. Négy-öt évre elég sok, kivált ha tudjuk, hogy e mellett mennyi lyrai költeményt s egyéb munkát is írt. De Petőfi gyorsan dolgozott, Ha lelkében kialakult a költemény meséje, néhány nap vagy hét elég volt neki a legnagyobb elbeszélés megirására. Talán ez is hozzájárult, hogy elbeszélő költeményei annyira rokonhangulatúak akkoriban írt lyrai költeményeivel, hogy iratásuk idejét akár ebből meghatározhatnók. A *János vitéz*ben például ép úgy ráismerünk a sok küzdelem után czéljához jutott költő boldog elégedettségére, mint a *Szerelem átka, Salgó, Szilaj Pista* czíműekben a *Felhők* szerzőjének keserű hangulatára; *Szécsi Mária* a szerelem győzelmével és *Bolond Istók* a családalapítás boldogságának rajzával ép úgy rámutat a jegyben járó költőre, majd a boldog férjre, mint az *Apostol* a politikai küzdelmek csalódásai közt hánykodó költő elkeseredett lelkületére. Valóban, Petőfi sokkal inkább a hangulatok embere, hogy sem ki tudná magát vonni azok befolyása alól; annyira lyrai természet, hogy események tárgyilagos felfogására és nyugodt előadására csaknem képtelen.

Nemcsak a jelen élet viszonyait, hanem az elmult idők eseményeit, embereit is a saját erősen egyéni hangulatából, bátran mondhatjuk: a saját lyrai elfogultsága szerint itéli meg. A mily szeretetreméltó s a mily érdekes — még hevesebb kitöréseiben is — ez egyéniségnek őszinte megnyilatkozása a lyrában, annyira ártalmára van az epikusnak a művészi mesealkotás és jellemzés tárgyilagos munkájában. Ez a főoka, hogy — ha van is Petőfinek egy-két sikerültebb elbeszélése, — költészetének ez az ága aránytalanul gyengébb, mint a lyrai. E főok mellett másodrangú a költő fiatalsága s élet- és emberismeretének fogyatékossága. Legtárgyilagosabb munkáját, a *János vitézt*, alig 22 éves korában írta, az *Apostolt* pedig — szintén fiatalon ugyan, de már — 26 éves korában. S mily nagy különbség van a kettő között, nemcsak epikai nyugalom, hanem a nép életének és viszonyainak, emberei lelkületének megértése s hű rajzolása tekintetében is. Petőfi — küzdelmes élete folyásában — sokat látott és tapasztalt, a mi mélyen benyomódott lelkébe, s ha élményei körében marad (mint a *János vitéz* első felében, a *Szilaj Pista* s még az *Apostol* egyes részeiben is) a viszonyokat és embereket egyaránt híven tudja rajzolni. De ha képzelete vagy heve elragadja és soha nem látott embereket és életviszonyokat akar a való színében feltüntetni, akkor rajza nem tud az igazság erejével hatni. Ha mesét mond, gazdag képzeletét még támogatja a mesei hagyomány, s leleménye játszi szeszélylyel csaponghat; de a bonyolultabb életviszonyok felfogásához vagy társadalmi problémák megoldásához ép úgy hiányzott tapasztalása és higgadt itélete, mint a történeti mult felfogásához mélyebb tanulmánya.

Azt nem lehet mondani, hogy Petőfinek, mint az Alföld szülöttének, semmi érzéke sem lett volna a mult iránt. Igaz, hogy gyermekkorának emlékei nem régi várak és városok történelmi környezetéhez fűződnek, hanem a délibábos róna kolompoló gulyái és robogó ménesei, a pusztai csárda és lakói, a sekély vízű tó meg a gólya gyönyörködtették s később is ez a környezet lesz képzeletének legkedvesebb mulató tanyája; de a mikor csak alkalma van, szívesen fölkeresi a hegyvidéket: elragadtatással bámulja az erdőkoszorúzta bérczeket, s őszinte gyönyörűséggel merül a váltakozó hegyek és völgyek, a sziklákon rohanó patakok szemléletébe, mint erről *Úti jegyzeteinek* és *Úti leveleinek* minden lapja tanúskodik. Ép így kora ifjúságától fogva rendkívül érdekelték a régi várak történetei és maradványai. Ifjúkori jegyzetei közt 1839-ből van egy *Várromok* czimű kis füzet, melyben — nyilván valami történeti vagy földrajzi munkából — nem kevesebb, mint 60 régi várról jegyzi föl, melyik milyen vármegyében s melyik város közelében fekszik; ha valami érdekes mondai vagy történeti adatot talál, azt is oda jegyzi. Mintha csak kalauzul készítette volna magának későbbi kirándulásaihoz. A minthogy sohasem mulasztja el, hogy meg ne tekintse az útja felé eső várakat, melyek akár fekvésöknél, akár multjoknál fogva valamikép nevezetesek voltak; távolság és fáradság neki sohasem akadály. Különösen 1845 tavaszán és 1847 nyarán volt alkalma bejárnia Gömör vármegye regényes fekvésű várait s innét elmerengni nemcsak a tájak szépségein, hanem az elmult századok történetén is. A történelem különben is mindig kedves tanulmánya volt, a hazai és világtörténelem egyaránt. De olvasmányai útján nem annyira ismere-

tei gyarapodtak, mint gondolat- és érzületvilága gazdagodott hatásokban. Petőfit sokkal inkább elfoglalják a jelen élet, a saját kora politikai, társadalmi és irodalmi mozgalmai, hogy sem ebből magát kiszakítva, a multakat kellően átérteni s magát a régi idők viszonyaiba beleélni tudná. Mint a hogy csodálattal adózik a hegyvidék szépségeinek, de azért szíve-lelke ösztönszerűleg a rónáért rajong legigazabban: ép úgy, bármily nagy érdeklődéssel olvassa a multak történeteit, ezer érdekszál még szorosabban fűzi a jelenhez.

Mindemellett Petőfinek elbeszélő költészete is nagyon érdekes; néhány költeménye határozottan nyeresége irodalmunknak, egy-kettő pedig irodalomtörténeti fontosságú is. Ilyenek mindjárt a legelsők: a *Helység kalapácsa*, melyet 1844 nyarán, s a *János vitéz*, melyet azon év őszén írt. Amazt «hősköltemény»-nek nevezte, s az egykorú kritika úgy is vette bírálat alá, teljesen félreértve a költő czélzatát, mely pedig nagyon világos volt. Évtizedek óta annyi «fegyvert és vitézt» énekeltek költőink a klasszikus eposzírók magas hangú stílusában, hogy írók és közönség egyaránt ráúntak, annyival inkább, mert az eposz helyébe lépő újabb széppróza is nagyon dagályos, czikornyás nyelven kezdett szólni. Petőfi, ki az egyszerűséget és természetességet æsthetikai elvül vallotta (Aranyhoz írt lev. 1847 márcz 31), nem szenvedhette azt a kimért feszességet s Kuthyék «sallangos, puffogó dagályát.» (*Úti levelei* Kerényihez, 1847 júl. 11.) Ezért lyrai költeményeinek már legelső kötetében szakított az ú. n. szobaköltészet stílusával; most ezt tette az elbeszélő költészetben is, de előbb kedvére kigúnyolta a nagyhangú epikai stílust. Egy kisszerű s nevetséges falusi történetet tárgyal,

olyan módon és hangon, mintha legalább is Trója ostromáról vagy a honfoglalásról volna szó. A «szemérmetes Erzsók ötvenöt éves bájaiért» ketten epednek: a «helybeli lágyszivü kántor» meg a «széles tenyerű Fejenagy» a falu kovácsa, «vagy mint őt a dús képzeletű nép költőileg elnevezé: «a helység kalapácsa». A «fondor lelkűletü egyházfi» azonban egyszer, mikor ez utóbbi isteni-tisztelet alatt elszunnyadt, bezárja a templomba, a korcsmában pedig felbiztatja a kántort szerelemvallásra. Ez rá is szánja magát, de ép akkor borul Erzsók elé, mikor a templomból kiszabadult Fejenagy belép. Féltékeny dühvel rohan a kántorra, majd az egyházfira; lesz nagy kavarodás, Erzsók elájul, a mulatozók két pártra szakadva dulakodnak, míg nem a «béke barátja» Bagarja megérkezik a bíróval s a kántor feleségével, az «amazon-természetü» Mártával, a kik aztán rendet csinálnak. A költő pedig, akár csak Zrinyi a *Szigeti Veszedelem* berekesztésében, örök hírt s nevet jósol magának nagy munkájáért. E paródiának sikere azon az ellentéten alapul, mely a köznapi tartalom s a fenséges eposzi hang, az alantjáró képzetek és öblös hasonlatok, meg a czifra nyelv között van. A már idézetten kívül egész sereg homérosi jelző ékesíti az előadást, köztük ilyen czikornyás is: «a vitéz Csepü Palkó, a tiszteletes két pejcsikajának jókedvű abrakolója». A hexameterre emlékeztető daktylikus verslejtelem még fokozza a komikus hatást. Czélzatát azonban ép azok nem értették meg, kiknek leginkább szólt, s költői és széppróżai irodalmunkban még jó ideig divatozott a «hoch-magyar stílus», mint Arany nevezte.

Petőfi azonban a *János vitéz*ben hamarosan megmutatta, miképen kell egyszerűen s mégis szépen szólni. Mikor

Vörösmarty előtt felolvasta, ez úgy nyilatkozott róla, hogy «bármely irodalomnak díszére válnék», kiadója, Vahot Imre pedig, az előszóban szól róla nagy elismeréssel, s úgy jelöli meg, mint a magyar irodalomban eladdig egyetlen «jeles költői népmesét, melyben a népi elem a műveltebb költői szellem által némileg nemesítve tűnik fel.» A költemény tulajdonkép háromféle elemből van szőve. Alapját egy közönséges, a nép életében gyakori történet alkotja. Egy szegény juhászlegény, ki mint kitett gyermek, kegyelemkenyéren nő fel, szeret egy árva leányt; miatta aztán egyszer úgy elhanyagolja dolgát, hogy kárvallott gazdája elkergeti a háztól. A legény bujdosása közben betyárok közé keveredik, majd fölcsap huszárnak, mire azonban vitézi hírrel haza kerül, kedvese bújában már meghalt. Ezt az egyszerű történetet a költő egészen a nép modorában fogja fel és dolgozza ki. A nép igazságérzete nem nézheti el, hogy annyi szívbeli derékség s oly keserves sors jutalmazatlanul maradjon. A szerelmesek hosszú bánattal lakolnak hibájukért, de aztán szenvedésökért dús kárpótlásban kell részesülniök. Ehhez képest a költemény derekát az a küzdelem foglalja el: mikép teszi jóvá a hős korábbi hibáját s mikép válik érdemessé a legteljesebb boldogságra. Mint a hogy a nép a maga hősét számtalan kalandon viszi keresztül, úgy tesz Petőfi is. János vitéz kalandjai azonban kétfélék; az egyik csoport: az idegen országokban való katonáskodás (VII—XVIII, ének) még összefügg a nép életével. Régi időkben — még Petőfi korában is — az idegenből haza került katona azt a sok rendkívüli dolgot (nagy hegyek, nagy városok, tenger, sokféle nép és szokások) a saját felfogása szerint oly módon szokta előadni,

hogy a lehetetlen is a való színében tűnt fel s a nép képzeletében nagyban gyarapítá a népmesei tőkét. Petőfi ezt a népies felfogást tükrözteti vissza elbeszélésében. János vitéz kalandjait nem komikusan, mint a huszáros bravúrjaival dicsekvő hős viselt dolgait adja elő, (miként Garay a Hári János kalandjait), hanem hivő naivitással, komolyan, mintha jeles tulajdonaival kiváló hőse e vitézi dolgokat valósággal végbevitte, s Tatárországban, Indiában, Francziaországban valóban járt volna. A helyszín s a viszonyok és emberek rajza mind e felfogásból ered s teljesen megfelel a nép képzelmének. A kalandok másik csoportja: János vitéz szereplése az óriások, a boszorkányok és tündérek közt (XIX—XXVII, ének) tisztán képzeleti, illetőleg népmesei vonásokból van alkotva. Akkoriban ugyan még kevés népmesénk volt ismeretes, de a mit Petőfi gyermekkorában hallott, az elég volt arra, hogy megtermékenyítse képzeletét. A mint az óriások országát, a boszorkányok gyűlését, a tündérek földjét rajzolja, a meseköltő módjára szinte kedvét leli a csapongó képzelet játékában; leleménye sok új vonást talál, s mégis ráismerünk a mesék országára és lakóira.

Bármennyire sikerült azonban a kalandok szövése és elbeszélése, a rajz finomsága, élethűsége mégis legteljesebb a költemény bevezető részében: a szerelmes pár idylli találkozása, a mostoha dühös támadása, János erélyes védelme, a gazda haragja, a szerelmesek búcsúja, János bujdosása a pusztában (milyen pompás itt a zivatar leirása is), s később látogatása otthon és Iluska sírjánál — mind oly egyszerű, természetes s igaz képe a helyzeteknek s az ezekből folyó érzelmeknek. Itt a költő nem képzelete után indul, hanem magát az életet s azo-

kat a viszonyokat, tájakat rajzolja, melyeket színről-színre ismert, s melyeknek festésében költői tehetségét mindenkor legfényesebben ragyogtatta.

A sok különálló kaland miatt könnyen meglazulhatott volna a cselekvény egysége, de Petőfi erős szerkesztő érzéke uralkodik a tárgyon. Azonfelül, hogy a főhős elejétől végig János vitéz, kinek sorsa és egyénisége iránt való érdeklődésünket sem mellékesemények, sem új személyek fölvétele nem csökkenti: az Iluska alakja, mint János vitéz érzelmeinek középpontja, küzdelmeinek oka és czélja, tartja össze mint belső kapocs a cselekvény egységét. Előbb azért küzd, hogy jóvá tegye hibáját s rászolgáljon a boldogságra, utóbb a küzdelem válik előtte czéllá, hogy kiűzze szívéből a bánatot; de a keblén hordott sírvirág összeköti a multtal s a tündérek közt is Iluska emléke gyötri, míg végre küzdelmei jutalmául elnyeri a legteljesebb boldogságot. Nemcsak az alakítás, hanem a jellemzés is kitünő. János vitéz alakja már a bevezetésben egyéni vonásokkal domborodik elénk. Mindenről megfeledkező szerelmi mámora, ártatlan kedvesének erélyes védelme, érzékeny, de férfias búcsúja, utóbb gyermek- s ifjúkorának elbeszélése a király előtt, Iluska sírjának meglátogatása, a tündérországi jelenet mind mély szerelmének és törhetetlen hűségének bizonyítéka. A sorsában való megnyugváson kívül jellemző rá az a magafékezés, midőn gazdája ütlegei elől inkább elmenekül: tudja, hogy megérdemelné a büntetést, de attól fél, hogy indulatától elragadtatva, vissza találná ütni nevelő-apját. Bátor elszántsága nem hiányzanék arra, hogy betyár legyen, de erkölcsi érzülete még azt sem engedi, hogy a rablók kincséből valamit elvigyen. Mint katona természetesen huszár

lesz, s vitézségével és magyaros lovagiasságával tűnik ki. Jószivűségének is sokszor adja jelét. A mesék birodalmában erején és bátorságán kívül leleményességével is kitűnik. E jellemvonások s János vitéznek egész vérmérséklete olyanok, hogy őt mint mesehőst minden ízében magyarrá teszik. Mellette Iluskát a költő a nőiség legszebb vonásaival rajzolja. Mély és hű szerelme, néma szenvedése, bánata és halála rokonszenves alakká teszik, szépségét a tündérek is megbámulják. Ő nem vesz részt a küzdelemben, de miatta történik minden; szenvedőleges szerepe épen ellentétes János vitéz erélyes, tettrevágyó természetével. Egymáshoz illő pár s méltók a sok küzdelemmel kivívott boldogságra.

A költemény előadása, nyelve, verselése mind összhangzásban van a tartalommal. Petőfinek ez a legtárgyilagosabb elbeszélő költeménye; szerencsésen eltalálja benne a népmesék naiv hangját, mely alapjában komoly, de a jó vég előre sejtetésével a borús égbolt alól is ki-kibukkan a nyájas napsugár derűje. Ilyen a nyelve is. A tárgy természete egyenesen megkövetelte az egyszerű, népies nyelvet. A népiesség nemcsak a népies szók és szólások használatában, hanem az eredeti népies gondolkodás, felfogás, érzület, szóval a népszellem letükrözésében áll. Ez aztán jóizűen magyarossá teszi stílusát, melybe csak elvétve kerül egy-egy, a nép nyelvében idegenszerű kifejezés. Versalakja a régi és népies magyar alexandrin, melyet oly könnyen ír, mintha már évek óta gyakorolta volna magát benne.

A *János vitéz* irodalomtörténeti érdemét fokozza, hogy Arany János, ki szintén érezte az elbeszélő stíl reformjának szükséges voltát, csak ennek olvasása után bátoro-

dott fel *Toldi* megírására, hogy egyszerre művészi fokra emelje a népies hangú elbeszélést. Petőfi a legelsők közt kereste föl meleg üdvözletével nagy költőtársát, őszintén kivánva, hogy «a mit ő nem dicstelenül kezdett, folytassa azt teljes dicsőséggel.» Ezzel kezdődött az az ismeretség, mely utóbb — személyes találkozásuk után — a legodaadóbb barátsággá fokozódott.

A *János vitéz* után írt két elbeszélése: a *Szerelem átka* és a *Tündérálom* mindenkép gyenge alkotások. Amaz népmeszi és mondai elemekből van szőve, de a kettő nem füződik szoros egységbe, krónikásan egyszerű előadása is hidegen hagy. A másik egy fantasztikus álomkép, a költő gyermekkori szerelmének ábrándos képe, mely — úgy látszik — akkor újult fel emlékezetében, midőn újra találkozott gyermekkori barátnéjával. A költemény tele van lyrai és reflexiv elemekkel, nyelve azonban színesebb, mint az előbbié.

Mindkettőnél jobb a *Salgó* és a *Szilaj Pista*, melyek hangulatban is rokonok, annak a borongós, komor hangulatnak szülöttei, melyben a költő való és képzelt csalódásai idején (1846) élt, a midőn a *Felhők* czimű lyrai cyklusát, a *Hóhér kötele* cz. regényét s a *Tigris és hiéna* czimű drámáját írta. Salgó magas sziklavárának romjait 1845-iki gömöri útja alkalmával látogatta meg; a kirándulást maga leírja *Úti jegyzeteiben* (l. a IV. kötetben), s a költemény bevezetésében majdnem szószerint említi ott leírt erős benyomásait. De a mi történetet hozzáfűz, az merőben a maga képzeletének alkotása. *Salgó* rablóvár volt a XIV. század elején duló fejetlenségben, s ura, Kompolti Péter, két fiával rettegésben tartotta az egész környéket. Egyszer Gedővárra rontottak, ennek urát meg-

ölték, szép, ifjú nejét pedig foglyul vitték. Rablója, az egyik Kompolti-fiú előtt ifjúkori álmai újulnak meg az elalélt szép asszony láttára, de durva lelkű öcscse (a férj gyilkosa) is részt kiván a zsákmányból, s már párbajra kelnek érte, de atyjuk magának tartja Perennát; ez most ráveszi Dávidot, hogy ölje meg atyját és öcscsét s akkor övé lesz. Megteszi, de a tett után megőrül, s az ölébe kapott Perennával leugrik a magas sziklafalról. A történet jól beleillik az akkori zord időbe, a férfiak jellemrajza is elég sikerült. Kevésbbé az Perennáé. Hogy a kétségbeesés és bosszúvágy a legszelidebb nőt furiává alakítja át, érthető; a *Nibelungenlied* Krimhildjét is az elvesztett boldogság és a bosszú forgatja ki előbbi gyöngéd nőiességéből; de itt az átalakulás hosszú idő alatt érlelődik s lélektanilag teljesen indokolt, míg Petőfi balladás rövidségű előadása csak a tényeket említi. A tartalom izgalmasságát festi a költő azzal is, hogy a iambikus lejtésű sorok nem szakadnak versszakokra s rím sem köti össze a sorokat.

Szilaj Pista tárgya újkori, valóságos népdráma. A csinos révészlegény szenvedélyesen szereti egy vén halász gyönyörű leányát; a városi hetivásáron azonban szemet vet rá egy úrfi is. Egyszer, vadászat alkalmával eltévedve, újra ráakad s a hamis lánykának tetszik az úrfi hizelgő beszéde. A gyanakvó Pista másnap rájuk ront, de az úrfi ütésétől elkábul, aztán elbujdosik. Rabló akar lenni a Bakonyban, de a legelső megtámadottnak visszaadja pénzét, aztán addig bujdosik, míg szíve keserve öntudatlanul a Dunához vezeti. A félhomályban már indulni akar a csónakon, mikor az úrfi is épen oda érkezik Lidivel, s őt fel nem ismerve kéri, hogy vigye át őket a tulsó

partra. A Dunán rémülve ismerik fel a legényt, ki ekkor felfordítja a csónakot s mind oda vesznek. A népélet viszonyai, a féltékeny legény, a csapodár lány s az úrfi, néhány vonással elég jól vannak rajzolva, az elbeszélés hangja is nyugodt. A négy utóbbi elbeszélés között mindenesetre ez a legsikerültebb.

Tökéletes ellentétei ezeknek *Szécsi Mária* és *Bolond Istók*, a boldogító szerelmet dicsőítő két elbeszélő költemény. Petőfi 1847 nyár elején Tompánál volt látogatóban s innét (júl. 6.) együtt rándultak ki a vadregényes murányi völgybe s föl a magas sziklavárba, melyről a legnagyobb elragadtatás hangján ír Kerényinek (l. *Úti levelek* 9-ik lev. IV. köt.), azt is megírva, hogy «míg a táj páratlan fönségén s a mult idők nagyszerű eseményein a legköltőibb ábránddal merengett, addig Tompa Mihály aludt és hortyogott.» Még azon a nyáron fel is dolgozta Szécsi Mária kalandos történetét, de nem Gyöngyösi előadása vagy a történeti hagyomány alapján, a minthogy nem is az a czélja, hogy az egész kalandot apróra elbeszélje. Szinte balladai rövidséggel ragadja meg derekán az eseményt s szövi tovább azt a szálat, melyen kifejlik majd az ő eszméje. Petőfinél a katonás természetű Szécsi Mária mint Bethlen özvegye maga ajánl frigyet Rákóczi Györgynek, mert ő a vár kapitánya, s mikor Wesselényi a császári sereggel közeledik, a felkészült sereg élén ő fogadja a követet, ki meglepetésében alig birja elmondani, hogy Wesselényi nevében felkéri a várat. Szécsi Máriára is mélyen hat a deli ifjú, de kérelmét hetykén visszautasítja. A követ azonban maga Wesselényi volt, ki a várkapuban írt epedő levélben kér tőle találkozót. (Mindezről semmit sem tud a Gyöngyösinél fenntartott hagyomány.) A levél olvastára majd leolvad Mária

szép testéről a pánczél, szobájába menekül, hogy el ne árulja zavarát s éjfélre igéri a találkozót. Wesselényi elmegy, de ép megfordítva, mint Gyöngyösinél, Széesi Mária kéri Wesselényit, hogy álljon a fölkelők pártjára; midőn Wesselényi ezt férfiasan visszautasítja, vérpaddal fenyegeti, de Wesselényi hűségét így sem tudja megingatni; ekkor aztán kitör belőle szerelme: keblére öleli lovagját, inkább ő szegi meg hitét, lovagjáért el fogja tűrni pártja szidalmát, a jövő pedig: «megbocsát a nőnek, hogy elfelejtette végét szerepének.» Ezek az utolsó sorok fejezik ki a mű alapeszméjét is.

Szécsi Mária regényes szerelmét Tompa és Arany is feldolgozták. Tompáé sikerült legkevésbbé (maga is csak «középszerű históriá»-nak tartotta), sőt egyenesen elhibázottnak kell mondanunk, mert — igaza van Aranynak (Petőfihez írt lev. 1848 jan. 8.) — «ha az eskü és szerelem, férfiasság és nőiség hozatik küzdésbe... s az utolsók győznek, tragikus vég kell»; így pedig, a történeti hagyomány ellenére, nem fejezhette be Tompa a költeményt. Arany ép úgy fogta fel a tárgyat, mint Petőfi: hogy Isten a nőt szerelemre teremté. Mikor Petőfi — Koltóról visszatérőben — meglátogatta és felolvasták egymás előtt amaz a már kész, Arany készülő költeményét, bámulva vették észre az eszmei egyezést; de Aranynál más a kifejtés, népiesebb a hang s elbeszélőbb folyamatú az előadás. A Kisfaludy-társaság 1847 elején pályázatot hirdetett egy Szécsi Máriáról irandó elbeszélő költeményre. Kétségkívül ez irányította mindhármuk figyelmét a tárgyra, de aztán a versengés elkerülése végett egyikük sem pályázott, s így Szász Károly nyerte el a jutalmat.

A *Bolond Istók* még sikerültebb. Bolond Istók ismert népies alak, de jóformán csak puszta név, melyhez egy-két általános vonáson kívül csupán a debreczeni bekukkanásra vonatkozó szólásmód fűződik; egyéb viselt dolgait teljesen elfeledte a néphagyomány. Ez a humoros, bohém alak nagyon alkalmasnak tetszett Petőfi s utóbb Arany előtt is, olyan életmód és életelvek hirdetésére, melyek mások előtt hóbortosaknak tetszettek. Arany, ki meséit mindig szerette valami valóhoz támasztani, meghordozza hősét Debreczenben is s a maga ifjúkori életét, kalandos vágyait, ideális terveit s keserű csalódásait adja elő, életrajzi hűséggel. Petőfi költeménye derültebb humorú, a minthogy ő nem is csalódásait, hanem vágyai teljesültét énekli meg. Hősét már java ifjúkorában, kialakult életelvekkel lépteti föl, s tulajdonkép csak egyetlen kalandját mondja el, melyhez ő is a maga életéből vesz motivumot. Mint a hogy ő sok hányatás és küzdés után is megőrzött vidor életkedvvel benyit egy mogorva apának komor külsejű házába s aztán feleséget meg boldog családi tűzhelyet szerez magának: úgy tesz hőse is. Egyébként a cselekvény szövésében teljesen képzelete után indul. Hősét úgy lépteti föl, a mint jól megveri a zivatar, de ő csak neveti ennek erőlködéseit s bekopogtat a legközelebbi tanyán. Bár csuron víz s éhes is, mégis van kedve ingerkedni a vén gazdaasszonynyal. Az öreg gazda szenvedő arcza s élettörténete meghatják, de komolysága csak addig tart, míg az öreget a maga szivárványos lelke derűjével s vallásos hite s reménye balzsamával megvigasztalhatja; aztán ismét a régi, vidor szeszélyeivel mulattató emberré válik, ki folytatná eddigi vándorlásait, de előbb az öreg úr, majd unokájának megérkezése gátolják. Azt már eddig is lát-

tatta, hogy könnyelműsége alatt érző szív és vallásosság, vidorsága alatt komoly tudomány és élettapasztalat rejlenek; most aztán bebizonyítja gyakorlati tudományát, az élet követelményeit ügyesen megvalósító képességét is, s így mindenkép rászolgál arra, hogy valahára igazán boldog legyen. Ez a boldogság szétárad az egész házon, s jut belőle az öreg gazdának is, ki unokái körében elfelejti régi szenvedéseit. Ime Bolond Istók ugyanaz az alak, kit a *Vándorlegény*ben s Petőfi egyéb költeményeiben láttunk, az az éhen-szomjan kóborló, sokat hányódott, de sokat is tapasztalt kóbor diák vagy mesterlegény, kit nem csüggesztenek el szenvedései, a ki gyönyörködik a világ szépségeiben, a hol lehet, kiveszi részét az örömből is, a ki erős hittel bízik a jövőben, mert azt hiszi, hogy Isten mindenkinek gondját viseli s addig senki meg nem halhat, míg egyszer boldog nem volt; ez a hit, ez a meggyőződés megerősíti lelkét a küzdelmekben s csak növeli életkedvét. Nem a költő maga-e ez, kinek mostoha sorsa elviseléséhez szintén az a biztos hit ad erőt, hogy egykor minden jóra fordul, s hírnév és családi boldogság örömei fognak neki kárpótlást nyujtani a kiállott szenvedésekért? (l. *Úti levelei* 11. lev. IV. köt.) S mikor ezt elérte, 1847 őszén, akaratlanul feltámadnak előtte a küzdelmes napok emlékei s életkedve annál nagyobb, mert nem csalódott hitében, reményében.

A költőnek ezek a saját életviszonyaiból merített tapasztalásai teszik oly vonzóan igazzá Bolond Istók alakját. Kevésbbé sikerült az öreg úr jellemzése, kiben ellentétül a világgyűlöletet és életunalmat akarja feltüntetni, de ebben kevés a valószerűség és lélektani hűség. Annyi csalódás és keserűség után a mély fájdalom igazolva van,

de a kedvetlen szomorúság még nem világgyűlölet és életunalom, a minthogy Bolond Istók beszélgetése meg az unoka-lány váratlan megjelenése hamar el is űzik a komor hangulatot. A költemény előadása, hangja rendkívül változatos és könnyed; a tartalom szerint egyszer tréfás, másszor komoly és emelkedett, egyszer festő, másszor elmélkedő s végül merengő; de az alaphangulat, a boldog véget előre sejtetőleg mindvégig derült. A versforma is összefügg a tartalommal; mintha a költő az egyenlőtlen sorok szeszélyes ömlésében hősének szabados természetét s életkedvének vidor szökellését akarná letükröztetni. Nyelve is ötletes és népiesen magyaros. A *Bolond Istók* az elbeszélő nemben *János vitéz* után mindenesetre a legjobb alkotása Petőfinek.

1847/8 telén még két elbeszélő költeményt kezdett írni: a *Táblabiró* és a *Lehel* czimüeket, de bár egy-egy töredéket mindegyikből közölt, mindkettő befejezetlen maradt. Amabban nyilván a régi Magyarország csökönyös maradiságát s félszegségeit akarta kigúnyolni (mint a hogy tette már a *Magyar nemes* és *Pató Pál* czimű kitünő életképeiben), a *Lehel* pedig, kinek alakja régóta érdekelte a költőt (*Lehel* czimű kisebb költeménye három is van), népies krónika lett volna, melyben — a kezdetből itélve — hősének németgyűlöletét akarta rajzolni. Mindkettő czélzatos mű lett volna tehát, de befejezésüket megakadályozták a következő hónapok nagy és izgalmas eseményei, melyek nyugalmas hangú elbeszélő költemények írására nem voltak többé alkalmasak.

S Petőfi mégis írt: 1848 aug. havában megírta az *Apostolt*, de ezen rajta is van korának s a maga lelkének minden izgalma. Életrajzában (l. az I. k. 16—17. l.) láttuk,

milyen hatással voltak rá az 1848 márcziusától kezdve történt politikai események, a fejleményekkel elégületlenül hogyan lett mind türelmetlenebbé, vágyaiban, reményeiben csalódva mikép vált egyre elkeseredettebbé. Ijesztően gomolyogtak felettünk a közelgő vihar felhői, s őt e közben nemcsak a haza sorsa, hanem családja fenntartásának gondjai is egyre jobban izgatták. Naplója, proclamatiója, hirlapi czikkei, levelei mind erről a háborgó izgalomról, keserűségről tanúskodnak. Ebből a hangulatból fakadt az *Apostol*. Hőse Szilveszter, kit egy részeges tolvaj a korcsma küszöbén talál s öregségére a maga támaszául akar fölneveltetni; de fölakasztják s a fiút nevelőanyja az utczára kergeti, hol egy vén asszony akad rá, s koldultat vele, de a mit keres, elszedi tőle s a kutyájával hálatja. Ezért örül, mikor egy úr magához veszi fia inasául. Itt aztán évekig tűri az úrfi szeszélyeit, mert eközben éles észszel figyel és tanul annak háta mögött. Önérzete utóbb föllázad a rabszolgatartó úrfi bánásmódja ellen, ott hagyja a házat s a nevelő segítségével iskolákba jár, kitünően tanul s szép jövőre lehetne kilátása, de ő a nép emberei közé megy falusi jegyzőnek. Itt demokratikus eszméinek hirdetésével akarja a népet felvilágosítani, de az uraság és a pap rossz szemmel nézik működését, amaz megfenyegeti, emez pedig ellene lázítja a népet s távoznia kell. Egyetlen lélekben kél iránta rokonszenv, az uraság szép ifjú lányában, ki a bucsúzáskor megvallja neki szerelmét, utóbb el is szökik utána, felesége lesz s megosztja vele az egyre növekvő nyomorúságot. Mert Szilveszter hiába foglalja írásba eszméit, megdicsérik munkáját, de kiadni senki sem meri, mert tele van a legszabadabb köztársasági eszmékkel. Szilveszter kénytelen mások munkáit másol-

gatni, de ebből kenyérre sem telik, egyik gyermeke éhen hal, s jegygyűrűjét kell eladnia, hogy eltemethesse. Egy titkos nyomdában végre kiadja munkáját, s e miatt kegyetlenül börtönbe hurczolják. Évekig sínlődött itt, őrjöngő fájdalommal, s mikor hosszú idő mulva kiszabadul, nejét s gyermekét sírjukban sem találja. Semmi sem köti többé az élethez. Az utczán nagy tolongás van, a királyt várják, ő is oda áll, rálő a királyra, de leteperik s aztán a kárörvendő együgyű nép szemeláttára másnap lefejezik.

Bár e mese egészen a költő alkotása, olvasmányainak, élményeinek, a közelebbi és távolabbi hazai történeteknek befolyása könnyen felismerhető rajta. A franczia forradalom, a szabad eszmék hirdetéseért börtönbe zárt Táncsics Mihály, kit márcz. 15-én az ifjúság szabadított ki, a vérpadon elvérzett Martinovics és társainak sorsa nem egy helyzetet és eszmét sugallnak, mint a hogy Szilveszter nyomorának rajzához Kuthy *Hazai rejtelmei*, a jegyző és a falusi nép sorsának festéséhez a maga tapasztalásain kívül Eötvös *Falu jegyzője* is szolgáltatott egyes motivumokat; Szilveszter börtönbeli szenvedéseinek leírása s az ablakára szálló madár pedig Byron *Chilloni fogoly*jára emlékeztet. A cselekvény nincs híján egyes szép részleteknek, különösen a költemény első felében, midőn hősének gyermekkori hányatásait és nyomorát s ifjúsága küzdelmeit az életből ellesett igaz vonásokkal teszi valószerűvé, hősét pedig rokonszenvessé; bár a czélzatosság, az úri és papi osztály elleni gyűlölet itt is erősen észrevehető. A második részben egyenesen a fennálló politikai és társadalmi rendet teszi felelőssé hősének tragikus életeért és elbukásáért. Szilveszter férfias, mély szerelmében, rajongó

szabadság-szeretetében szenvedélyes királygyűlöletében ráismerünk a költő érzelmeire, de egészben még sem magát rajzolja. Compositiója sem hibátlan, de hősének jellemzésében van a főhiba. Szilvesztert az ideális szabadság, az emberi önérzet és függetlenség hőseként akarja feltüntetni, de hőse eszméit nem igen fejti ki, sem akkor, mikor ez a néphez szól, sem akkor, midőn munkáját megírja. Mikor a nép közt apostolkodik, még rajongónak látszik, a miből ismételt csalódása sem gyógyítja ki; később is annyira eszméinek él, hogy az élettel való köteles küzdelemben, midőn már felesége- s gyermekeiért kellene dolgoznia, szinte gyámoltalanná válik; rajongása utóbb egész őrjöngéssé fokozódik, s kikerülhetetlenné teszi a katasztrófát. A politikai és társadalmi állapotok éles bírálata, a helyzetek és jellemek rajzának erős színezése mindenütt a költő elégületlen háborgását láttatja a hűség és igazság rovására. Ezt a lázas hevületet éreztetik egyenetlenül folyó rapszodikus versei is. Nem tudjuk, tett-e a költő kisérletet a mű kiadására; de ha megjelenik, valószinű, hogy akkép fogadja a közönség, mint forradalmi láztól égő lyrai költeményeit. Kéziratban meglehetősen elterjedt s az 50-es és 60-as években, mint a forradalmi eszmék hirdetője, titkon mély hatást is keltett. 1862-ben valami rossz másolatból kiadták, de nagyon hibásan; első teljes kiadása csak az alkotmányos idők helyreállta után, 1874-ben jelent meg.

Budapest, 1906 szept. 12.

Badics Ferencz.

ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNYEK

A HELYSÉG KALAPÁCSA.

Hősköltemény négy énekben.

ELSŐ ÉNEK.

Szeretnek az istenek engem,
Rémítő módra szeretnek:
Megajándékoztanak ők
Oly ritka tüdővel,
Mely a csatavészek
Világrendítő dúlakodásit
Illendőn elkurjantani képes,
S melyet tőlem minden kántor irígyel.
Es hogy férfi legyen,
Méltó e tüdőhöz,
Lőn az égi hatalmak irántami hajlandóságából
A széles tenyerű Fejenagy,
A helységi kovács,
Vagy mint őt a dús képzeletű nép
Költőileg elnevezé:
A helység kalapácsa. —
Ti, kik erős lélekkel bírván
Meg nem szeppentek a harczi morajtól,
Halljátok szavamat!
De ti, a kiknek szíve
Keményebb dolgoknál
A test alsó részébe hanyatlik,
Oh ti kerüljétek szavamat!

*

«Ámen!» szólt az áhítat
Szent hangján

A menny szolgája; s az egyház
Négy fala, régi szokása szerint,
Komolyan mondotta utána, hogy: «Ámen.»
A nép pedig, a mely esti imára
Gyűlekezett a szentegyházba, azonnal
Elhordta magát,
S egy-egy kancsó bor előtt
Otthonn vagy a csapszék asztala mellett
Dícsérte az istent.
A becsukott templomban csend lett;
Nagyobb csend nincs a mocsárok partjainál sem,
Mikor a gém, bíbicz s béka elalszik.
Csend vala hát;
Csak két éhes pók harczolt
Életre, halálra
Egy szilvamagon-hízott légy czombja felett:
De, oh balsors! a czombot elejték.
Egy egér fölkapta, s iramlott
Véle az oltár háta mögé
A tiszteletes reverendájába,
S lakomáz vala,
S a pókok szeme koppant.

Hah, de mi szörnyű zaj,
Mily lárma riasztja
Egyszerre az egyház
Temetői nyugalmát!
Mennydörgés?
Vagy kásának forrása fazékban?...
Nem!
Ott ember hortyog.

Ugy van! ez emberalak.
Egy zugban két öklére hajolva
Alszik... hanem íme fölébredt,
Miután elhortyantotta magát.
Ásít... szemeit dörzsölve körülnéz...
Lát és sejt... sejtése pogány.

Megy az ajtóhoz; megrázza kilincsét,
És rázta hiába.
Éles eszével
Átlátta azonnal
A dolog állását,
És ezt mondotta: «Bezártak.»
S még egyszer mondotta: «Bezártak.»
Azután, mint férfihoz illik,
Teged híva segédül,
Lelki jelenlét!
S kére: ne hagyd el.
S te nem hagytad el őt.
Védő szárnyadnak alatta
Ily gondolatok születének
Nem tökkelütött koponyájában,
Mialatt orrát mutató ujjára tevé:

«Hogy szabadúljak?
Kiabálni potyára.
Valamint a puskagolyóbics
Kétannyira nem megy,
Mint a mennyire megy:
Szintugy az emberi hang.
Igy hát hahogy orditanék is:
Meghallani nem volnának
Képesek a falubéli fülek,
Mert innen a helység
Majd félórányira fekszik
Lenn a völgy tekenőjében. —
Leugorjam az ablakon által?
Az igaz, gyerkőcze-koromban
A cseresznyefa legtetejéről
Gyakran ugortam alá,
Ha csősz-szagot érzék.
De az régen volt. Már az idén
A negyvenedikszer
Értem meg a krumplikapálást.
Lelkem hüvelyét

A férfiuság kora
Megnehezíté;
S ha lzugornám:
Nyakamat szegném,
Vagy más bajom esnék.»

Igy főzte a gondolatok seregét
Feje bográcsában
A bölcs férfiu, a ki
Az idén már negyvenedikszer
Eré meg a krumplikapálást.
Ezután folytatta tűnődve:

«Mást kell kitalálnom...
Vagy itt húzom ki az éjet,
S ez nem lesz módnélkűli mulatság.»
S komoran nézett a híg levegőnek
Egy pontjára.
Miként a gólyamadár néz
Fenekére a tónak,
Mikor a prédát lesi, melylyel
A kémény tetején
Várakozásba merűlt fiait
Megvendégelni akarja.

«Megvan... ahá, megvan!» rikkanta,
S komoly orczájára derű jött:
Mint kiderűl példának okáért
A föld, mikor a nap
Letépi magáról
A felhők hamuszín ponyváját;
Szintén így kiderűl
A sötétlő konyha is éjjel,
Ha kólyika kezdi gyötörni
A mopszli-kutyácskát,
S a tekintetes asszony
Rémülve kiált
A cselédi szobába:

«Panni te! kelj fel,
Rakj tüzet, és melegíts téglát...
De szaporán!»
Panni pediglen
Föltápászkodik... egy-két
Botlásnak utána
Kijut a konyhába... kohával, aczéllal
Meggyújtja a taplót,
Taplóval a kéngyertyát,
Kéngyertyával a szalmát,
Szalmával a fát,
Hogy téglát melegítsen
Hasacskájára a mopszli-kutyának.
Mondom: valamint ilyenkor
Kiderűl a konyha sötéte,
Úgy oszlott a ború
Hősünk komor orra hegyéről,
Midőn e szót ejtette ki: «Megvan!»

S a kiváncsi világ azt kérdi: mi van meg?
Hegyezd füledet,
Kiváncsi világ!
Lantom neked elzengendi: mi van meg.
S ha ekkorig aggodalommal
Néztél hősünk sorsának elébe,
S netalántán arczodat
Érette a búnak könnye füröszté:
Most már szemeid pilláin
Az öröm könnyének
Gyöngye ragyoghat,
Mint fekete átila-dolmányon
A csínos ezüst gomb —
Mert megvagyon a szabadúlás terve,
Jeles terv! illő
Ily okos emberhez.

«Sikerűlni fog, és sikerűlnie kell!»
Mondá a szentegyházi fogoly diadalmasan.

«A toronyba megyek fel,
És a toronyablakon által
Leereszkedem
A harang kötelén...
De ha megkondúl?
Majd úgy intézzük a dolgot,
Hogy szólni ne tudjon:
A kötél jó hosszu.»

Mig a bölcs férfiu tervét,
Leleményes eszének
Fényes tanuját,
Teljesülés koronázza:
Pihennénk tán egyet — aztán
Uj erővel
Térjünk a tettek más mezejére.

MÁSODIK ÉNEK.

Regényes domb tetejében
A helység nyúgati részén,
Honnan faluszerte
Legjobban látni sarat, port,
Már mint az idő járása vagyon; —
Mint mondom: a helység
Nyúgati részén,
Környékezve csalántól
S a növények több ily ritka nemétől,
Áll a díszes kocsma, a melyet
Sajátjának nevez
Isten kegyiből
És egykori férjének szorgalmából
A szemérmetes Erzsók asszony...
Mint őt nevezék.

Lantom, kegyes égnek ajándoka! zengd el:
Honnan ez elnevezés.

Erzsók asszonyom ékes,
Holdkerek arczulatán, — hol még csak
Ötvenöt év lakozik, —
Örökös hajnalnak
Pirja dereng.
S innen ez elnevezés,
Vannak ugyan, kik
Állítni merészek,
Hogy Erzsók asszonyom arczát
Nem a szende szemérem,
Hanem a borital festette hasonlóvá
A hajnali pirhoz,
De ezek csak pletyka beszédek;
Mert Erzsók asszony nem is iszsza a bort...
Csak ugy önti magába.
Ilyen a rágalom aztán!
Oh ez előtt nincs
Szentség a föld hátán,
A legszűzebb ártatlanságnak
Tiszta vizét is
Bémocskolja iszappal,
A hóra sarat hány,
És... de hová ragadál?
Oh fölhevülésnek
Gyors talyigája!

Vissza tehát
A szemérmetes Erzsók
Ötvenöt éves bájaihoz.

Bájos vala ő!
Mint a pipacsból
Font koszorú,
Vagy mint a bakter dárdájába ütődött
Éjjeli holdsúgár,
És ennek okáért
Látogatá őt
Az egész falu népe

Oly szorgalmatosan;
Elannyira, hogy
Be se' nézett más kocsmába...
Az igaz, más kocsma nem is volt
A faluban.

Ide járt hát
A falu népe, kivált
Vasárnapi délnek utána,
És nagy mértékben vígadozott,
S a vígadozásnak
Végéről szó sem volt,
Mig a kisbírói tekintély
Tudtokra nem adta
Szívreható mogyorófa-beszéddel,
Hogy már hazamenni tanácsos.

Ma is így megy
A szemérmetes Erzsóknál.
Az isteni tisztelet elmúlt,
A csapszék népesedik,
Valamint a mezőség,
Hol a tehenek csordája legel,
Megnépesedik
Két szárnyú seregélyekkel
A nyári napoknak
Forró idejében.

Jelen volt
Közepette a vendégek seregének
A helybeli lágyszivü kántor
Torkának szárazságával
S szerelemvágyas kebelének
Tengerkínjaival.
Őt ugyan is
A szemérmetes Erzsókért
Öröműző lángok emészték,
Mint a vér rozsdája emészti

Ólmos fütyköseinket, a mikkel
Tisztújítási csatákban
Egymást simogatjuk.
Ki vetemednék
Bámúlatra tehát,
Hogy ő egyikével
Feje ablakinak
Le-lenéz a folyó bor
Billikomába:
A másikkal azonban
Andalgva mereng
A szemérmetes Érzsók
Kellemes arczán.

Nem maradott el
A béke barátja
Bagarja uram sem,
A csizmacsinálás
Érdemkoszorúzta müvésze.
Méltóságos termetü férfi.
Majd akkora volt ő,
Mint a bajúsz orrának alatta.
Oldala mellett
A bort szörpölte Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
Ki, mikoronta Bagarja uram
E kérdést terjesztette elébe:
«Hát Fejenagy koma hol lehet?»
Igy hallatta a választ:
«Ott van, a hol van;
Hanem itten nincs... s ma alig lesz.»
S miután ezeket mély titku alakkal
Elmondotta: kiprémzé
Szája vidékét
Sátáni mosolylyal.
Bagarja uram pedig űle,
S oly formán néze szemével,

Mint nézni szokott a halandó,
Ha nem érti a dolgot.

S vala még több érdemteljes egyén
A vendégek koszorújában.

Megnyílt akközben az ajtó,
S lett széles az ő nyílása,
Mint szája a helybeli kántornak,
Mikor éneket énekel
A sok sípú orgona mellett.
S ki volt, ki az ajtót
Kinyitotta imígyen?
Ha a hagyomány állításának
Hinni szabad:
Nem más, mint a vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója.
Jöttek nyomban utána
A hangászkarnak tagjai hárman:
A kancsal hegedűs,
A félszemü czimbalmos
S a bőgő sánta huzója —
Mind ivadéki
A hősi seregnek,
Mely hajdan Nagy-Idánál
A harczi dicsőség
Vérfestette babérját
Oly nagyszerüen kanyarítá
Nem-szőke fejére
S nem-szőke fejének
Göndör hajára.

A kancsal hegedűs,
A félszemü czimbalmos
S a bőgő sánta huzója
Föltelepült kényelmesen
A kemenczének tetejére; mi közben

Vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója,
Így adta bizonyságát
Ékesszólási tehetségének:

«Bort!»

Fölfogta azonnal
A szemérmetes Erzsók
E szónoklat magas értelmét,
S eszközlé annak teljesülését
Nem fontolva haladván.

Miután a vitéz Csepü Palkó
Az orra alatti nyiláshoz
Emelte a kancsót,
És miután mértékletesen
Egyet kortyanta belőle:
(Körülbelül annyit,
A mennyivel öt vagy hat ürgét
Lehetne kicsalni lyukának
Mélységeiből,)
Annakutána
Fölnéze az ég tájéka felé —
A kemenczetetőre,
S ilyféle szavakkal
Terhelte meg a levegőnek
Könnyű szekerét,
Hogy szállítná azokat
A derék hangászi fülekbe:

«Húzd rá, Peti,
A fűzfán fütyölődet is,
A ki megáldott!»

S Peti nem késett,
A háromság más ketteje sem.

Czimbalom és hegedű és bőgő
Hangot adott...
Jaj de mi hangok ezek! —
Ezeknek hallata visszaidézi
Tündérhatalommal
Emlékezetembe
Éltem legszebb idejét,
A gyermek-időt.
Látom, mint játsztam öcsémmel
S kis házi kutyánkkal.
Aztán a kutyát elvette öcsém,
Én meg nem akartam od'adni,
S így hajba kapánk.
Mi jött ki belőle?
Az jött ki belőle,
Hogy a zajra apánk kirohan,
Nálunk terem, és mindkettőnket
Jól megnadrágol.
Azalatt a kutyát mi elejtők,
S rá hágtunk farka hegyére.
Mikor e perczben mindhárman
Összevisítánk:
Ez összevisítás
Alig lehetett szebb,
Mint a Peti és két társa zenéje.

És lett a zenére
A szemérmetes Erzsók
Teremében nagy vigalom.
Mindennek előtte
Összeütötte bokáját
Vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója.
Követé e csáberejű példát
A többi legénység.
Béhurczolva szelíden
Egy pár fürge leányzót,

Kik eddig az ablakon által
Kukucsáltak kandi szemekkel,
S kiknek már viszkete talpok
A táncznak vágya miatt,
Hallván a mennyei báju zenét.
S kóválygani kezdtek
Mindnyájan a táncz gyönyörében,
Mint aki nadragulyával
Füszerezte ebédjét.
A lábak dobogása pedig
Rendes vala,
Mint ama zaj, mit
Néha a tiszteletes hall,
Mikor ül a biblia mellett,
S olvassa nagy elmerüléssel:
És a mely zajra imígyen
Teszi megjegyzését
Jámbor szívvel:
«Oh az a Palkó
Istentelen ember!
Megint nyaggatja csikóimat,
A szegény párákat,
Korbácsa csapásaival.»

Míg ily események
Gazdagiták a világ történeteit
A kocsmaterem közepén:
Szélről a béke barátja
Bagarja, s Harangláb
A fondor lelkületü egyházfi,
Ültenek, ittanak egyre. —
A helybeli lágyszivü kántor
Még mindig pislogatott
A szemérmetes Erzsók
Ötvenöt éves bájaira.
Arczúlata lelki tusának
Volt tükörözője.
Látszék, hogy valamit

Akar és nem akar,
Vagy inkább, hogy valamit
Merne, ha merne.
Mikoron meglátta Harangláb,
A fondor lelkűletü egyházfi,
Hogy a lágyszivü kántor
Se' széna, se' szalma:
Hozzája vonúlt,
S ily szókat láta helyesnek
Intézni a késedezőhöz
Bátoritásnak okáért
Hangtalan hangon,
Mint a sugólyuk
Lakói beszélnek a színpadokon,
Holott nők s férfiak által
Szomorú- és vígjátékok adatnak
S közbe bohózatok és operák
A közönségnek gyönyörére:

«Oh kántor uram!
Hát elmegy a nap,
Megjön az alkony,
Utána az éj,
Elűlnek a csirkék
És ludak és verebek,
Mielőtt ügyesen szőtt
Tervünknek drága gyümölcse megérik? —
Gondolja meg azt komolyan
És nem csak ugy átabotába,
Hogy századok adnak
Tervkivitelre
Egy ilyen pillanatot.
Az ilyen pillanatokkal
Fukaran kell bánni tehát
Az előre tekintő
Emberi léleknek,
Valamint fukaran bánik
Beszédeivel

Bíró uram,
A bölcs aggastyán. –
Előre tehát,
Hogy az alkalom el ne sikoljék,
Mint elsiklik néha a hal
A halásznak körme közől,
Ha ügyetlen kézzel
Kap utána az ostoba filkó. —
Rajta azért,
Oh kántor uram!
Most vagy sohasem. —
Mért engedni helyet kebelében
A félelem érezetének?
Hiszen részt vett a győri csatában.»

Ekképen szóla Harangláb,
A fondor lelkűletü egyházfi,
A helybeli lágyszivü kántor
Egyebet nem válaszola,
Mint a mi következik:

«Oh te tudója szivem titkának!
Igaz egy betüig
Tartalma beszédidnek,
Mint igaz a szent-írás.
Bölcsen tudom azt.
De a mint van okom,
Nem hordani többé
A titkolt szerelemnek
Életölő fájdalmát:
Szintúgy van okom,
Elfojtani lelkem
Mélységes mélyében e titkot.
Ha ez emberek itten
Észre találnák venni? . . .
Avvagy ha pofon vág
A szemérmetes Erzsók
E szörnyü merényért? . . .

Hát feleségem,
Az amazontermészetü Márta? ...
Ó én a legboldogtalanabb
Valamennyi teremtmény közt,
Mely látta a nap karimáját,
A sugarakban uszót,
Ha felleges ég
Vagy éjszaka nem volt! —
Olyan az én lelkem,
Mint a Duna legközepében
A szélvészhányta dereglye,
Vagy mint a dióhéj,
Mit a gyerekek
Pocsolyába vetének —
Hánykodik erre, amarra ...
De bátorság! a ki nem mer, nem nyer.
Oh szólj erre, Harangláb,
Mondd meg nekem: ugy van-e vagy sem? ...
Akként áldja meg isten
Életedet s unokáidat is,
A mily őszinte leszen
E kérdésemre a válasz,
A melyet adandasz!»

S őszintén szóla Harangláb,
Mondván: «Úgy van, kántor uram!»
«No, ha úgy van: hát neki vágok!»
S ezzel a helybeli lágyszivü kántor
Fölemelte s letette a kancsót;
Csakhogy mikoron fölemelte,
Csordultig vala az, —
És a midőn letevé,
Üres vala az,
Valamint üresek zsebeim
Most, mikor ezt éneklem
Nagy lelkesedéssel
Költői döhömben. —
Annakutána a lágyszivü kántor

Egyet rántott a lajblija szélén,
S kétségbeesett elszántsággal,
Mint a ki hidegfürdőt
Éltében először használ,
Oda rontott
A szemérmetes Erzsókhoz.

HARMADIK ÉNEK.

Oh nagyon is jó szívü közönség.
Különösen ti,
Szép lyánykái hazámnak,
Kiket annyira szeretek én,
Hanem a kiktől
Nem nyerek egy makulányi szerelmet, —
Ha szépen kérlek benneteket:
Ugy-e nem fogtok haragudni reám,
Hogy a helybeli lágyszivü kántornak
Szerelemvallásától
S a táncz kellő közepéből
Drága figyelmeteket
A templom tájékára csigázom?
Hol a leleményes eszű fogoly
Épen mostan ereszti
Magát lefelé a harang kötelén,
Valamint leereszkedik a pók
Gyakorta szobám tetejéről
Saját fonalán.

És íme leért,
És kutyabaja.
A kötél ugyan azt akará,
Hogy hála fejében
Hagyná ott bőrét tenyerének;
Hanem a hűséges bőr
Konokúl így szólt a kötélhez:
«Én ugyan itten nem maradok, —
Avvagy ha maradnom kell,

Hát szinte maradjanak itt
Hús és csont testvéreim is.»
A kötél jó szíve megindult
E ritka bizonyságán
A szép testvérszeretetnek,
S lemonda kivánságáról.
Már este felé volt.
A nap gombócza piroslott,
Valamint a paprika
Vagy mint a spanyolviasz.
Oh te piros nap!
Mért vagy te piros?
Szégyen-e vagy harag az,
Mi arany súgáraidat
Megrezesíti,
Mint a bor az emberek orrát?
Nem szégyen, de nem is harag az,
Csak én tudom ennek okát,
Én, kit földöntúli izék
Földöntúli izékbe avattak.
Ez vésznek előjele,
A mely még ma lesujt a világra,
Miként a mészáros taglója lesujt
Az ökörnek szarva közé.
S nem csak a nap hirdette a vészt,
A már közelállót;
Az egész természet
Elhagyta a régi kerékvágást.
Két kutya, melyek előbb
Őszinte barátságnak
Példái valának hosszu időktől,
Most egymást marta dühödve
Egy nyomorú juhbőr-darabért,
Mit a mészárszéknek előtte találtak.
S még száz ily példát zengene lantom,
Melyek mind iszonyú pusztúlást
Jóslának a földnek,
De csak a legnevezetesbet

Közleni légyen elég:
A lágyszivü kántornak felesége
Ma nem ivott meg többet
Egy messzely pálinkánál.
Így állt a világ,
A midőn a szentegyházi fogoly
Elereszté a mentő kötelet,
S ekképen szóla magában:
«Lenn volnék . . .
Hála a mennyek urának!
Most egyenest a szemérmetes Erzsókhoz.
O szemérmetes Erzsókom,
Szívem mühelyének
Örök árendása te! nemde
Vársz epekedve reám?
Valamint én várom a tiszteletestől
Kontójának megfizetését,
Melyért nála hetenként
Kunyorálok hiába.
Nem fogsz te sokáig várni reám;
A szerelem lesz sarkantyúm,
Hozzád rohanok,
Mint a malaczok gazdasszonyaikhoz,
Ha kukoriczát csörgetnek.»

Még bé sem fejezé
Költői beszédét,
S íme rohant a szemérmetes Erzsókhoz,
Mint a malaczok gazdasszonyaikhoz,
Ha kukoriczát csörgetnek.
A midőn megfogta kilincsét
A kocsmai ajtónak:
Ketyegett hő szíve erősen
Üdv-kéjek gyönyörétől.
A mint benyitott a terembe,
A tánez még egyre dühöngött,
S csak a béke barátja
Bagarja vevé őt észre,

S őszinte örömmel
Idvezlette, kiáltván:
«Jó napot, adj' isten,
Fejenagy koma!»
(Mert ő, a nagy férfiu volt ez,)
«Jó napot, adj' isten;
Hát kelmed is eljött?»

Ezek voltak szavai
Bagarja uramnak,
A béke barátjának,
De a széles tenyerű Fejenagy,
A helység kalapácsa,
A «jó napot adj' isten»-re
Nem mondta: «fogadj' isten»,
Nem mondott semmit,
De nem is hallotta beszédét
Bagarja komájának,
Dehogy hallotta, dehogy! . . .
O csak látott —
Oh mért kellett látnia ekkor?
Mért nem született vakon inkább?
És átaljában mért született? . . .
Ott látá térdepelésben
A helybeli lágyszivü kántort
A szemérmetes Erzsók
Ötvenöt éves lábainál.
E látványra szivét,
A tiszta szerelmü szivet,
Pokolbeli kínnak
Százharminczhatezer bicskája
Hasitotta keresztűl,
S fölgyujtá agyvelejét
A haragnak czintmasinája legott.
Mint prédájához a macska,
Zajatlan léptekkel
S szeme égő üszkével
Sompolygott a lágyszivü kántor

Háta mögé,
A ki titokban
Gyötrődő szive érzelmét
Ekkép foglalta szavakba:
«Szemérmetes Erzsók,
Koronája az asszonyi nemnek,
S kezelője a bornak
S a pálinkának!
Lesz-e engedelem számomra szivedben,
Ha lelkem tartalmát
Előtálalni merészlem? ...
De nekem már mindegy, akár van,
Akár nincs engedelem számomra,
Kimondom:
Mi furja az oldalamat.
Kimondom, igen,
Nem holmi czikornya-beszéddel,
De az érzés egyszerü hangján: —
Keblem kápolnájában
A hűséges szerelemnek
Az örökéletnél
Félrőffel hosszabb gyertyája lobog
Szent lobogással.
S éretted lobog az,
O szemérmetes Erzsók!
S ha meg nem koppantod
A viszonszerelem koppantójával:
El fog aludni,
És vele el fog aludni
Életem is ...
Itt várom itéletemet;
Most, rőgtön, ezennel
Mondja ki szűz ajakad:
A reménység zöld koszorúja
Övedze-e homlokomat.
Vagy a kétségbeesésnek
Bunkósbotja
Üssön agyon? ...»

«Én ütlek agyon . . .
Én vagyok a kétségbeesés!»
Szólt . . . nem! mennydörgött egy hang,
A széles tenyerű Fejenagynak hangja;
S széles tenyerével megragadá
A lágyszivü kántor gallérját,
S fölemelte a térdepelésből,
Hogy talpa sem érte a földet;
Aztán meg letevé,
Hogy az orra is érte a földet.
«Én ütlek agyon . . .»
Folytatta tovább
A széles tenyerű Fejenagy,
«Én morzsolom össze
Csontjaidat,
Mint a malomkő
A búzaszemet!
Hogy mertél . . . de előbb
Téged vonlak kérdőre, o Erzsók!
Mondd meg nekem azt:
A hűtlenségnek fekete posztaja
Vagy az ártatlanságnak
Patyolatlepedője takarja-e lelked?
Oh, szólj nekem erre!»

A szemérmetes Erzsók
Nem szóla reá,
De tengervízszínű szemének
Bájdús kifejezéséből
Ezt silabizálta ki mennyei kéjjel
A széles tenyerű Fejenagy:
«Oh széles tenyerű Fejenagy,
Helységünk kalapácsa
S csapra ütője szivem hordójának!
Még kétkedel? . . .
Ártatlan vagyok én,
Mint az izé . . .»

Érté e néma beszédet
A helybeli lágyszivü kántornak
Dühteljes dögönyözője,
S engesztelve sohajtott:
«Lelkem lelke, bocsáss meg,
Hogy kételkedni merék
Hűséged aczél lánczának
Állhatatosságában. —
Most pedig, oh kántor!
Téged veszlek elő;
Készülj a meglakolásra —
Rémséges leszen az,
Valamint rémséges a bűn,
Mit elkövetél.
Példádon okúljanak a késő unokák,
Hogy kell csábítni az ártatlanságot,
Hogy kell konkolyt hinteni
Két szerető szívnek
Tisztabuzája közé!»

Miután a nyelve megállott,
Két keze kezdett mozgani
A széles tenyerű Fejenagynak:
A helybeli lágyszivü kántort
Ugy ütögette a földhöz,
Mint a gyertyát mártani szokták.
A helybeli lágyszivü kántor
El kezdett bőgni, a mint még
Nem bőgött soha
Sem temetéseknél,
Sem a soksípú orgona mellett.
Bőgése zavarnak
Lett okozója
A mulatók közt.
Megbomlott a táncz;
A kancsal hegedűs,
A félszemű czimbalmos
S a bőgő sánta huzója

Feledte tovább hallatni
Hangszere égi zenéjét.
A nép oda csődült,
Karéjt képezve, holottan
A széles tenyerű Fejenagy
Példát ada a késő unokáknak,
Hogy kell csábítni az ártatlanságot,
S hogy kell konkolyt hinteni
Két szerető szívnek
Tisztabuzája közé.
A helybéli lágyszivü kántor
Bőgései közben
Ily szókkal esengett
A helység kalapácsához:
«Csak addig várjon, a míg
Egy szócskát, egy kicsi szócskát mondok —
Aztán verjen kelmed agyon,
Ha jónak látja.»
A széles tenyerű Fejenagy,
Ki már belefáradt
A példaadásnak kedvéérti
Földhözütésbe,
Ezeket szuszogá:
«Beszéljen, kántor uram!
Mentse magát,
Meghallgatom én az okos szót
Minden időben...
Mentse magát.»
S a helybeli lágyszivü kántor
Igy mentette magát,
Heverve a földön:
«Bűnös vagyok egy részt,
Nem tagadom,
Mert megszeretém
Lángzó szerelemmel
A szemérmetes Erzsókot...
De tehettem-e róla?
Oh a szerelem

Nem oly portéka, a melytől
Elzárni lehetne a szívet;
Tündéri madár ez, a melynek
Ajtó sem kell, hogy a szívbe röpüljön,
Mint bölcsen tudhatja kegyelmed. —
De szerelmemet én
Titkoltam volna örökké,
Elvittem volna magammal
A más életbe, a hol tán
Nincsen is élet —
Ha nem veszi észre Harangláb.
Ő észrevevé,
S bujtotta tüzem,
Mi okért, mi okért nem?
Arról nincs tudomásom.
Ő volt, ki, midőn ma
Az isteni tisztelet alkalmával
Kegyelmed az álomnak karjába hajolt,
Ezt javasolta nekem:
Zárjuk kelmedre az ajtót,
S így zárva levén,
Ma baj nélkűl tehetem
Hódításaimat
A szemérmetes Erzsóknál . . .
S én balga szavát fogadám!»
Mindezeket mondá
A helybeli lágyszivü kántor
A megbánásnak örömtelen hangján.

Mint megfordúl a rézkakas
A templom tetején,
Ha más tájról kezd fúni a szél,
Úgy vett más fordulatot
A széles tenyerű Fejenagynak
Lelke, s irányt,
Mikor e szók érinték füle dobját.
«Mit szól kend erre, Harangláb?»
Voltak szavai,

S nem szeliden mondott szavai,
«Igazolja magát kend,
Vagy akkép vágom fültövön,
Hogy azonnal megsiketűl bele.»

Oda álla Harangláb,
A fondor lelkületü egyházfi,
S rendületlen nézve szemébe
A széles tenyerű Fejenagynak,
Ily bátor szókra fakadt:

«Igazolni fogom magamat,
Nem, mintha remegnék
A kend fenyegetéseitől.
Jobban felkösse gatyáját,
A kitől meg kelljen ijednem ...
Érti-e kend ezt? —
Mind igaz, a mit kántor uram szólt,
A ki, úgy mellesleg mondva,
Gyáva, haszontalan ember,
Hogy oly pimaszúl rám vallott. —
Én bujtogatám őt,
Hogy csapja el a kelmed keziről
A szemérmetes Erzsókot,
Mert én kendet utálom,
Mint a kukoricza-gölődint.»

«Ugyan úgy-e?»

«Biz úgy ám!»

«Hát kend azt gondolja talán,
Hogy én kendet szeretem
Avval a macskapofájával?»

«Micsodával?»

«Avval a macskapofájával!»

«Macskapofámmal?
«Hát te, te süldisznó!
A ki kovácsnak tartja magát,
Pedig holmi czigánytól
Tanulta meg a kalapálást . . .»

«Hát még mesterségemet is
Gyalázni mered?
Te hitvány templomegér . . .
No megállj! majd megkalapállak.»

S úgy megütötte
Öklének buzogányával
A fondor lelkületü egyházfinak orrát,
Hogy vére kibuggyant.
Erre Harangláb
Ügyesen leütötte fejérül a kucsmát,
Megkapta hajának fürtözetét,
S oly istenesen kezdte czibálni,
Mint a harang-kötelet.

Ez iszonyú látvány
Megragadá gyöngéd idegét
A szemérmetes Erzsóknak,
S a szegényke
Ájulat örvényébe bukott.
Bagarja, a béke barátja,
Fölemelte szelíden,
S ápolva tevé őt
Az ágy párnái közé.
Élettelenül feküvék ott,
Mint a lepuskázott vadlúd
A tó közepén. —
De most jön a haddelhadd!

A midőn a vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója,

Látá, hogy komolyabb kezd lenni
A dolog fordúlata:
Fejenagynál terme serényen,
S magát frigyestársának ajánlá.
Őt kedves kötelek csatolák
A széles tenyerű Fejenagyhoz:
Nála tanúlá tudnillik
A kovács-mesterséget
Valami két hétig. —
Hanem ekkor eleblábolt,
Mert nem volt hajlama a mesterséghez.
Vakarta i'kább a lovat,
Semmint patkolta.
De azért kedveltje maradt
A széles tenyerű Fejenagy,
S neki most is «mester uram» volt.

«Mester uram!»
Kurjanta vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója,
«Ne féljen semmit, mester uram,
Itt vagyok én is.»
S ezzel neki ugrék
A fondor lelkületű egyházfinak,
Hátán termett, s kezdte püfölni.
Nem bírta Harangláb
Csepü Palkónak terhét,
És összerogyott,
De véle rogyott
A helység kalapácsa is,
Mivel üstöke mindig
Marka között volt még.
Nagyszerü volt ez esés!
Így hullnak alá a kövek
A romladozó várak tetejéről
A völgy mélységébe
A tusázókhoz több forró vérü legény

Csatlakozék,
Két pártra szakadva.
S lett rúgás, harapás,
Fej-betörés, vérontás és a többi.

A lyányzók pedig elvonulának
A kocsmateremből,
Mint elvonul a napnak sugara,
Ha zivatar támad.
S elkotródott a lyányok után
A béke barátja Bagarja.

NEGYEDIK ÉNEK.

Merre, Bagarja uram,
Test-épületének
Élő oszlopain,
Oh merre szalad kend
Gyors szaladással,
Mint a kugli-golyóbis?
Hát férfihoz illik
Megfutamodni a harczi veszélytől?
Lemondani a csatabajnak
Hősi jutalmáról,
A dicsőség tölgykoszorújáról?

Ne kárhoztassuk a jámbort!
A gondviselésnek
Választott embere ő,
Ki elhárítani termett
A végpusztúlást falujáról.
Avvagy ha nem ekképen cselekednék,
Mért híná őt a világ
A béke barátjának?

Ő e nevezetnek megfelelőleg
Intézé tette irányát,
S könnyű inakkal iramlott

Az öregbírói lakáshoz,
A melynek előtte
Méltóságosan állott
A kaloda.

Bagarja, a béke barátja,
Alva találta
A kevés szavu bírót,
A bölcs aggastyánt.
Ottan feküvék ez
Testének egész hosszában
A pamlagon . . .
Azaz a fapadon.
Párnáúl ködmöne szolgált,
Az öregebbik,
Mert az ujat kímélnie kellett. —
Bagarja uram
Megdöfte az oldalbordáját,
Hogy az álom sűrü ködét
Szétoszlassa szeméről.
De korán sem volt ez
Oly könnyű munka, minőnek
Első látásra talán
Gondolja az ember.
Soká bajlódék véle Bagarja,
Míg fölnyílt az egyik szeme nagy nehezen,
S lelki nyugodtsággal kérdezte:

«Mi baj?»

«Baj van, bíró uram, és nagy baj!
Csak talpra, de gyorsan,
Ha azt nem akarja,
Hogy vége legyen helységünknek,
Vége örökre!
Kiütött a háboru, és dúl.
A szemérmetes Erzsók
Csapszéke lőn a csatatér.

Az egész falu népe
Egymást kaszabolja,
Hogy nézni iszony.
Potyognak az emberek,
Mint a legyek őszi időben.
A föld a kifutott vértől
Olyan, mint a vörös posztó.
Az enyészet gyászlobogója
Leng a szomorú csatatéren.
Tápászkodjék föl, bíró uram,
És menjünk szaporán!
Mert csak bíró uram az,
Ki követ gördíteni képes
A rohanó romlásnak elébe.»

Így végzé a csata festését
A béke barátja Bagarja.
A kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán,
Fölnyitva szemének másodikát is,
E kérdést látá szükségesnek:
«Hát menjünk?»

«Pedig tüstént!» volt a felelet.

«Nem bánom,» szóla szokott nyugalommal
A bölcs aggastyán,
S miután új ködmöne rajt' volt,
És botja kezében:
Utnak eredtek. —
Szomszéd volt a kevés szavu bíróhoz
A hívatalában pontos kis-bíró.
Beszóltanak ehhez az ablakon által,
És mondá: jőne velök.
S szót fogadott a hívatalában
Pontos kis-bíró,
Bár nem nagy örömmel,

Mert legszebb kedvtöltésében zavarák:
Épen feleségét verte.

Mikor a kántorlak elébe jutottak,
Az amazontermészetü Márta
Szomszédnéjával
Akkor végzette pörét.
Mely onnan eredt,
Hogy a rosz lelkű szomszédné
Egy tyúkját agyonütötte,
Mert ez mindig az ő csirkéi közé járt,
S elette előlök az árpát.

Képzelni lehet,
Hogy mekkora volt dühödése
Az amazontermészetü Mártának
Hallatlan kára miatt;
De azt már képzelni lehetlen,
Hogy mekkora lett dühödése,
A midőn a béke barátja
Tudtára adá férjének csínját.
Szólni akart,
De a szó elakadt gégéjén.
Szeme vérszinü lett
S arczúlata kék,
És reszkete minden tagja,
Valamint a kocsonnya.
Szétnézett vizsga tekintettel,
Mellette hevert egy sepró-nyél,
Azt fölragadá,
S bőszülve kiálta: «Utánam!»

A midőn a kevés szavú bíró,
A béke barátja Bagarja,
A hivatalában pontos kis-bíró
S az amazontermészetü Márta
Elértenek a csatahelyre:
Iszonyú vala a látvány látása,

A melyet láttak.
A harcz járta javában.
A béke barátja Bagarja
Nem füllentett, mikor azt mondá
A kevés szavu bírónak,
Hogy az enyészet gyászlobogója
Leng a szomorú csatatéren.
Úgy volt egy betüig!
A kemencze — a honnan
A kancsal hegedűs,
A félszemü czimbalmos
S a bőgő sánta huzója
Az ifjuságot tánczra vidítá
Hurjai bájos pengésével, —
A kemencze bezúzva
Úgy mered a levegőbe,
Mint valami sziklai vár
A tatárjárásnak utána.
Tört asztalnak s tört poharaknak
Romjai lepték
A véráztatta szobát,
S a vérnek közepette
Búsongva tünődött
Egy leharapott fül.

Az amazontermészetü Márta
Hős elszántsággal törte magát át
A vívó tömegen,
Mígnem férjére talált,
Ki egy szögletbe vonultan,
Kínjában most is nyögve, kuczorgott.

Oh Hamlet! mi volt ijedésed,
Mikoron megláttad atyád lelkét,
Ahhoz képest, a mint megijedt
A helybeli lágyszivü kántor
Feleségének látásán?
Egy fél-ép asztal alá bújt,

S kezeit könyörögve kinyujtá
Az amazontermészetü Mártához.
De ez nem könyörült.
Megfogta egyik lábszárát,
S kihúzta az asztal alól,
És addig döngette, a míg csak
A sepró-nyélben tartott.
Aztán ott ragadá meg haját,
A hol legjobban fáj,
És elhurczolta magával,
Mint a zsidó a lóbőrt;
S ekkép vígasztalta: «Jerünk csak,
Itt a világ szeme láttán
Nem akarlak csúffá tenni . . . de otthonn
Majd megkapod a magadét!»
S miután ura volt mindenha szavának
Az amazontermészetü Márta:
Hinni lehet, hogy most sem szegte meg azt.

Az alatt a kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán,
Nem ékesszólásánál,
De tekintélyénél fogva
Lecsillapitá a harcznak fergetegét.
A vérontásnak ideje lejárt.
Meghunnyászkodtak a küzdők,
Mint a marakodó ebek,
A mikor gazdájok előjön,
S rájok bőgi: «Kimenj!»
A háboru közkatonái
Elsompolyodának.
A fondor lelkületű egyházfi
S a helység kalapácsa
Bírói parancsra előállt,
S mindkettő fölterjesztette ügyét.
A kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán,
Megdorgálta keményen

A fondor lelkületű egyházfit
S a helység kalapácsát,
Mint kezdőjét a csatának,
A hívatalában
Pontos kis-bíró által
Kalodába csukatta.

Ott nyögi most fájdalmát hősünk
A kalodában,
S csak azzal vígasztalja magát,
Hogy elleneit megverte vitézül,
S ha innen az isten megszabadítja,
Megkéri azonnal
A szemérmetes Erzsókot.

*

Te pedig lantomnak húrja, pihenj!
Nagy volt a munka, s bevégzéd
Emberül e munkát.

Én is pihenek
Babéraimon,
Miket a hírnek mezején
Borzas főmre kaszáltam.

Mostan akár ma megássa
Gödrömet a sírásó,
Bánom is én!
Azért én élni fogok,
Míg a világnak
Szappanbuboréka
Szét nem pattan.

Pislogni fog a hír mécse siromnak
Koszorús halmán,
Mint éjjel a macska szeme.

Eljő az irígység
Letépni babéraimat . . . de hiába!
Nem fogja elérni;
Magasan függendnek azok,
Mint Zöld Marczi.

S ha sötét zsákjába dugand
A feledés:
Fölhasogatja sötét zsákját
A halhatatlanságnak fényes borotvája.

MUTATÓ TÁBLA,

mely azt mutatja, hogy az

I. ÉNEKBEN

fölébred álmából egy fogoly, s szabadulást tervez — azonban az nincs megénekelve: hogy ki légyen ezen szabadulást tervező, álmából fölébredt fogoly? csupán azért, hogy később a meglepetés annál meglepőbb legyen. — A

II. ÉNEKBEN

már több foglaltatik: kié a helység leglátogatottabb kocsmája? mily ékes e kocsma birtokosnéja? miben sántikál a kántor? ki buzdítja merényének végbevitelére? sat. — A

III. ÉNEKBEN

megszabadúl a fogoly, s börtönéből a kocsmába megy; s a mily szörnyű dolgokat lát: oly szörnyű dolgokat cselekszik. Itt már az is orrára köttetik a nyájas olvasónak, hogy a fogoly nem más, mint a költemény hőse. — A

IV. ÉNEKBEN

a szörnyű dolgok véget érnek, s a költemény hőse szörnyű véget ér.

(1844.)

JÁNOS VITÉZ.

I.

Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra.
Fölösleges dolog, sütnie oly nagyon,
A juhásznak úgy is nagy melege vagyon.

Szerelem tüze ég fiatal szivében,
Ugy legelteti a nyájt a faluvégen.
Faluvégen nyája mig szerte legelész,
Ő addig subáján a fűben heverész.

Tenger virág nyílik tarkán körülötte,
De ő a virágra szemét nem vetette;
Egy kőhajtásnyira foly tőle a patak,
Bámuló szemei oda tapadtanak.

De nem ám a patak csillámló habjára,
Hanem a patakban egy szőke kis lyányra,
A szőke kis lyánynak karcsu termetére,
Szép hosszú hajára, gömbölyű keblére.

Kis leány szoknyája térdig föl van hajtva,
Mivelhogy ruhákat mos a fris patakba';
Kilátszik a vízből két szép térdecskéje
Kukoricza Jancsi gyönyörűségére.

Mert a pázsit fölött heverésző juhász
Kukoricza Jancsi, ki is lehetne más?
Ki pedig a vízben a ruhát tisztázza,
Iluska az, Jancsi szivének gyöngyháza.

«Szivemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája!»
Kukoricza Jancsi így szólott hozzája:
«Pillants ide, hiszen ezen a világon
Csak te vagy én nekem minden mulatságom.

Vesd reám sugarát kökényszemeidnek,
Gyere ki a vizből, hadd öleljelek meg;
Gyere ki a partra csak egy pillanatra,
Rá csókolom lelkem piros ajakadra!»

«Tudod, Jancsi szivem, örömest kimennék,
Ha a mosással oly igen nem sietnék;
Sietek, mert máskép velem roszul bánnak,
Mostoha gyermeke vagyok én anyámnak.»

Ezeket mondotta szőke szép Iluska,
S a ruhákat egyre nagy serényen mosta.
De a juhászbojtár fölkel subájáról,
Közelebb megy hozzá, s csalogatva így szól:

«Gyere ki, galambom! gyere ki, gerliczém!
A csókot, ölelést mingyárt elvégzem én;
Aztán a mostohád sincs itt a közelben,
Ne hagyd, hogy szeretőd halálra epedjen.»

Kicsalta a leányt édes beszédével,
Atfogta derekát mind a két kezével,
Megcsókolta száját nem egyszer, sem százszor,
Ki mindeneket tud: az tudja csak, hányszor.

II.

Az idő akközben haladott sietve,
A patak habjain piroslott az este.
Dúlt-fúlt Iluskának gonosz mostohája:
Hol marad, hol lehet oly soká leánya?

A rosz vén mostoha ekkép gondolkodott;
Követték ezek a szók a gondolatot:
(S nem mondhatni, hogy jó kedvvel ejtette ki),
«Megnézem, mit csinál? ha henyél: jaj neki!»

Jaj neked, Iluska, szegény árva kis lyány!
Hátad mögött van már a dühös boszorkány;

Nagy szája megnyílik, tüdeje kitágul,
S ily módon riaszt föl szerelem álmábul:

«Becstelen teremtés! gyalázatos pára!
Ilyet mersz te tenni világnak csúfjára?
Lopod a napot, és istentelenkedel . . .
Nézze meg az ember . . . hogy tüstént vigyen el» —

«Hanem most már elég, hallja-e kend, anyjuk?
Fogja be a száját, vagy majd betapasztjuk.
Ugy merje kend Ilust egy szóval bántani,
Hogy kihullanak még meglevő fogai.»

Reszkető kedvese védelmezésére
Ekkép fakadt ki a nyáj bátor őrzője;
Azután haragos szemmel fenyegetve
Az elmondottakhoz e szavakat tette:

«Ha nem akarja, hogy felgyujtsam a házát,
Meg ne illesse kend ezt a szegény árvát.
Úgy is töri magát, dolgozik eleget,
És még sem kap száraz kenyérnél egyebet.

Most eredj, Iluskám. Megvan még a nyelved,
Hogy elpanaszold, ha roszúl bánik veled. —
S kend ne akadjon fönn azon, mit más csinál,
Hisz kend sem volt jobb a deákné vásznánál.»

Kukoricza Jancsi fölkapta subáját,
S sebes lépésekkel ment keresni nyáját,
Nagy megszeppenéssel most vette csak észre,
Hogy imitt-amott van egy-kettő belőle.

III.

A nap akkor már a földet érintette,
Mikor Jancsi a nyájt félig összeszedte:
Nem tudja, hol lehet annak másik fele:
Tolvaj-e vagy farkas, a mi elment vele?

Akárhová lett az, csakhogy már oda van;
Búsulás, keresés, minden haszontalan.
Most hát mihez fogjon? neki szánva magát
Haza felé hajtja a megmaradt falkát.

«Majd lesz neked, Jancsi... no hiszen lesz neked!»
Szomorún kullogva gondolta ezeket,
«Gazd'uramnak ugy is rosz a csillagzatja,
Hát még! . . . de legyen meg Isten akaratja.»

Ezt gondolta, többet nem is gondolhatott;
Mert ekkor a nyájjal elérte a kaput.
Kapu előtt állt az indulatos gazda,
Szokás szerint a nyájt olvasni akarta.

«Soh'se olvassa biz' azt kelmed, gazd'uram!
Mi tagadás benne? igen nagy híja van;
Szánom, bánom, de már nem tehetek róla»;
Kukoricza Jancsi e szavakat szólta.

Gazdája meg ezt a feleletet adta,
S megkapta bajszát és egyet pödrött rajta:
«Ne bolondozz, Jancsi, a tréfát nem értem;
A míg jól van dolgod, föl ne gerjeszd mérgem.»

Kisült, hogy koránsem tréfaság a beszéd,
Jancsi gazdájának majd elvette eszét;
Jancsi gazdája bőg, mint a ki megbőszült:
«Vasvillát, vasvillát! . . . hadd szúrjam keresztül.

Jaj, a zsivány! jaj, az akasztani való!
Hogy ássa ki mind a két szemét a holló! . . .
Ezért tartottalak? ezért etettelek?
Soha se kerüld ki a hóhérkötelet.

Elpusztulj előlem, többé ne lássalak!»
Jancsi gazdájából így dőltek a szavak;
Fölkapott hirtelen egy petrenczés rudat,
A petrenczés ruddal Jancsi után szaladt.

Kukoricza Jancsi elfutott előle,
De koránsem azért, mintha talán félne,
Markos legény volt ő, husz legényen kitett,
Noha nem érte meg még huszszor a telet.

Csak azért futott, mert világosan látta,
Hogy méltán haragszik oly nagyon gazdája;
S ha ütlegre kerül a dolog, azt verje,
Ki félig apja volt, ki őt fölnevelte?

Futott, mig a szuszból gazdája kifogyott;
Azután ballagott, megállt, meg ballagott
Jobbra is, balra is; s mind evvel mit akar?
Nem tudta, mert nagy volt fejében a zavar.

IV.

Mikorra a patak vize tükörré lett,
Melybe ezer csillag ragyogása nézett:
Jancsi Iluskáék kertje alatt vala;
Maga sem tudta, hogy mikép jutott oda.

Megállt, elővette kedves furulyáját,
Kezdte rajta fújni legbúsabb nótáját;
A harmat, mely ekkor ellepett fűt, bokort,
Tán a szánakozó csillagok könnye volt.

Iluska már alutt. A pitvar eleje
Volt nyár idejében rendes fekvőhelye.
Fekvőhelyéről a jól ismert nótára
Fölkelt, lesietett Jancsi látására.

Jancsinak látása nem esett kedvére,
Mert megijedt tőle, s ily szót csalt nyelvére:
«Jancsi lelkem, mi lelt? mért vagy oly halovány,
Mint az elfogyó hold bús őszi éjszakán?»

«Hejh, Iluskám! hogyne volnék én halovány,
Mikor szép orczádat utószor látom tán . . .»

«Jancsikám, látásod ugy is megrémitett;
Hagyd el, az istenért, az ilyen beszédet!»

«Utószor látlak én, szivem szép tavasza!
Utószor szólt itten furulyám panasza;
Utószor ölellek, utószor csókollak,
Örökre elmegyek, örökre itt hagylak!»

Most a boldogtalan mindent elbeszéle,
Rá borúlt zokogó kedvese keblére,
Rá borúlt, ölelte, de képpel elfordult:
Ne lássa a leány, hogy könnye kicsordult.

«Most hát, szép Iluskám! most hát, édes rózsám!
Az isten áldjon meg, gondolj néha reám.
Ha látsz száraz kórót szélvésztől kergetve,
Bujdosó szeretőd jusson majd eszedbe.»

«Most hát, Jancsi lelkem, eredj, ha menned kell!
A jó isten legyen minden lépéseddel.
Ha látsz tört virágot útközépre vetve,
Hervadó szeretőd jusson majd eszedbe.»

Elváltak egymástól, mint ágtól a levél;
Mindkettejök szive lett puszta, hideg tél.
Könnyeit Iluska hullatta nagy számmal,
Jancsi letörölte inge bő ujjával.

Indult, nem nézte egy szemmel sem, hol az ut?
Neki ugy is mindegy volt, akárhova jut.
Fütyörésztek pásztorgyermekek mellette,
Kolompolt a gulya . . . ő észre sem vette.

A falu messzire volt már háta megett,
Nem látta lobogni a pásztortüzeket;
Mikor utójára megállt s visszanézett,
A torony bámult rá, mint sötét kisértet.

Ha ekkor mellette lett volna valaki,
Hallotta volna őt nagyot sóhajtani;
A levegőeget daruk hasították,
Magasan röpűltek, azok sem hallották.

Ballagott, ballagott a halk éjszakában,
Csak nehéz subája suhogott nyakában;
Ő ugyan subáját gondolta nehéznek,
Pedig a szive volt oly nehéz szegénynek.

V.

Mikor a nap fölkelt s a holdat elküldte,
A puszta, mint tenger, feküdt körülötte;
A nap fölkeltétől a nap enyésztéig
Egyenes rónaság nyujtózkodott végig.

Nem volt virág, nem volt fa, nem volt bokor ott,
A harmat apró gyér fűveken csillogott;
Oldalvást a napnak első sugarára
Fölpiroslott egy tó; környékezte káka.

A tónak szélénél a káka közepett
Egy hosszú nyakú gém eledelt keresett,
És a tó közepén gyors halászmadarak
Hosszu szárnyaikkal le s föl szállongtanak.

Jancsi csak ballagott sötét árnyékával
S elméjének sötét gondolkozásával;
Az egész pusztában széjjelsütött a nap,
De az ő szivében éjek éje maradt.

Mikor a nap elért az ég tetejére,
Eszébe jutott, hogy falatozni kéne,
Tennap ilyen tájban evett utójára —
Meg alig is bírta már lankadó lába.

Letelepűlt, elővette tarisznyáját,
Megette maradék kevés szalonnáját.

Nézte őt a kék ég, a fényes nap . . . alább
Ragyogó szemével a tündér délibáb.

A kis ebéd neki jó izűen esett,
Megszomjazott rá, a tóhoz közeledett,
Kalapjának bele mártá karimáját,
Ekkép enyhitette égő szomjuságát.

A tónak partjáról nem távozott messze:
Az álom szemének pilláját ellepte;
Vakandokturásra bocsátotta fejét,
Hogy visszanyerhesse elfogyott erejét.

Az álom őt oda vitte, a honnan jött,
Iluskája pihent hű karjai között,
Mikor a kis leányt csókolni akarta,
Hatalmas mennydörgés álmát elzavarta.

Szétnézett a puszta hosszában, széltében
Nagy égi háború volt keletkezőben.
Oly hamar támadott az égi háború,
Mily hamar Jancsinak sorsa lett szomorú.

A világ sötétbe öltözködött vala,
Szörnyen zengett az ég, hullt az istennyila;
Végtére megnyílt a felhők csatornája,
S a tó vize sűrű buborékot hánya.

Jó hosszú botjára Jancsi támaszkodott,
Lekonyította a karimás kalapot,
Nagy szőrű subáját meg kifordította,
Úgy tekintett bele a vad zivatarba.

De a vihar a mi hamar keletkezett,
Oly hamar is hagyta el megint az eget.
Megindult a felhő könnyű szélnek szárnyán,
Ragyogott keleten a tarka szivárvány.

Subájáról Jancsi lerázta a vizet,
Miután lerázta, ujra utnak eredt.
Mikor a nap leszállt pihenni ágyába,
Kukoricza Jancsit még vitte két lába.

Vitte őt két lába erdő közepébe,
Sűrű zöld erdőnek sötét közepébe,
Ott őt köszöntötte holló károgása,
Mely épen egy esett vadnak szemét ásta.

Sem erdő, sem holló őt nem háborgatván,
Kukoricza Jancsi ment a maga útján;
Erdő közepében sötét ösvényére
Leküldte világát a hold sárga fénye.

VI.

Az idő járása éjfél lehetett már,
Mikor szemébe tünt egy pislogó sugár.
A mint közelebb ért, látta, hogy ez a fény
Ablakból világít az erdő legmélyén.

Jancsi e látványra ekkép okoskodék:
«Ez a világ aligha csárdában nem ég;
Bizonyára ugy lesz — hál' a jó istennek!
Bemegyek az éjre, benne megpihenek.»

Csalatkozott Jancsi, mert az nem volt csárda,
Hanem volt tizenkét zsiványnak tanyája
Nem állott üresen a ház, a zsiványok
Mind a tizenketten odabenn valának.

Éjszaka, zsiványok, csákányok, pisztolyok . . .
Ha jól megfontoljuk, ez nem tréfadolog;
De az én Jancsimnak helyén állt a szive,
Azért is közéjök nagy bátran belépe.

«Adjon az úristen szerencsés jó estét!»
Mondott nekik Jancsi ilyen megköszöntést;

Erre a zsiványok fegyverhez kapának,
Jancsinak rohantak, s szólt a kapitányok:

«Szerencsétlenségnek embere, ki vagy te?
Hogy lábadat mered tenni e küszöbre.
Vannak-e szüleid? van-e feleséged?
Akármid van, nem fog többé látni téged.»

Jancsinak sem szíve nem vert sebesebben
E szókra, sem nem lett haloványabb színben;
A zsiványkapitány fenyegetésire
Meg nem íjedt hangon ily módon felele:

«A kinek életét van miért félteni,
Ha e tájt kerüli, nagyon bölcsen teszi.
Nekem nem kedves az élet, hát közétek,
Bárkik vagytok, egész bátorsággal lépek.

Azért, ha úgy tetszik, hagyjatok életben,
Hagyjatok ez éjjel itten megpihennem;
Ha nem akarjátok ezt: üssetek agyon,
Hitvány életemet védeni nem fogom.»

Ezt mondta, nyugottan a jövendőt várva,
A tizenkét zsivány csodálkozására.
A kapitány ilyen szókat váltott vele:
«Egyet mondok, öcsém, kettő lesz belőle;

Te derék legény vagy, azt a bátor szented!
Téged az isten is zsiványnak teremtett.
Éltedet megveted, a halált nem féled . . . .
Te kellesz mi nekünk . . . . kezet csapunk véled!

Rablás, fosztogatás, ölés nekünk tréfa,
E derék tréfának díja gazdag préda.
Ez a hordó ezüst, ez meg arany, látod? . . .
Nos hát elfogadod a czimboraságot?»

Furcsa dolgok jártak Jancsi elméjében,
S tettetett jó kedvvel szólt ilyeténképen:
«Czimborátok vagyok, itt a kezem rája!
Rút életemnek ez a legszebb órája.»

«No, hogy még szebb legyen», felelt a kapitány,
«Lássunk, embereim, az áldomás után;
Papok pinczéjéből van jó borunk elég,
Nézzük meg a kancsók mélységes fenekét!»

S a kancsók mélységes fenekére néztek,
S lett eltemetése fejökben az észnek;
Maga volt csak Jancsi, ki mértéket tartott,
Kinálgatták, de ő aprókat kortyantott.

Almot hozott a bor latrok pillájára . . . .
Jancsinak sem kellett több, ő csak ezt várta.
Mikor a zsiványok jobbra, balra dőltek,
Jancsi a beszédet ilyformán kezdé meg:

«Jó éjszakát! . . . . nem kelt föl titeket sem más,
Majd csak az itéletnapi trombitálás!
Élete gyertyáját soknak eloltátok,
Küldök én örökös éjszakát reátok.

Most a kincses kádhoz! megtöltöm tarisznyám,
Haza viszem neked, szerelmes Iluskám!
Czudar mostohádnak nem lészsz többé rabja,
Feleségül veszlek . . . isten is akarja.

Házat építtetek a falu közepén,
Ékes menyecskének oda vezetlek én;
Ottan éldegélünk mi ketten boldogan,
Mint Ádám és Éva a paradicsomban . . . .

Istenem, teremtőm! mit beszélek én itt?
Zsiványoknak vigyem el átkozott pénzit?
Tán minden darabhoz vérfoltok ragadtak,
S én ilyen kincsekkel legyek boldog, gazdag?

Hozzájok sem nyúlok . . . azt én nem tehetem,
Nincs elromolva a lelkiismeretem. —
Édes szép Iluskám, csak viseld terhedet,
Bízd a jó istenre árva életedet!»

Mikor elvégezte Jancsi a beszédet,
Az égő gyertyával a házból kilépett,
Meggyujtá födelét mind a négy szögleten,
Elharapózott a mérges láng sebesen.

Egy láng lett a födél szempillantás alatt,
A láng piros nyelve az ég felé szaladt,
Feketévé vált a tisztakék égi bolt,
Elhaloványodott a teljes fényü hold.

A szokatlan világ a mint elterjedett,
Fölriasztotta a baglyot, bőregeret;
Kiterjesztett szárnyok sebes suhogása
A falombozatok nyugalmát fölrázta.

A föltámadó nap legelső sugára
Lesütött a háznak füstölgő romjára,
Pusztult ablakán át benézett a házba,
Ott a haramjáknak csontvázait látta.

VII.

Jancsi már hetedhét országon túl jára,
Nem is igen gondolt a zsiványtanyára;
Egyszerre valami csillámlott előtte,
Hát sugarát a nap fegyverekre lőtte.

Katonák jövének, gyönyörű huszárok,
A nap fénye ezek fegyverén csillámlott;
Alattok a lovak tomboltak, prüsszögtek,
Kényesen rázták szép sörényes fejöket:

Mikor őket Jancsi közeledni látta,
Alig fért meg szíve a baloldalába',

Mert így gondolkodott: «Ha befogadnának,
Be örömest mennék én is katonának!»

A mint a katonák közelébe értek,
Ily szavát hallotta Jancsi a vezérnek:
«Vigyázz, földi! bizony rá lépsz a fejedre . . .
Mi ördögért vagy úgy a búnak eredve?»

Jancsi pedig szólott fohászkodva nagyot:
«Én a kerek világ bujdosója vagyok;
Ha kegyelmetekkel egy sorban lehetnék,
A ragyogó nappal farkasszemet néznék.»

Szólt megint a vezér: «Jól meggondold, földi!
Nem mulatni megyünk, megyünk öldökölni.
Rá rontott a török a franczia népre;
Francziáknak megyünk mi segedelmére.»

«Hát hisz akkor én meg még jobban szeretném,
Ha magamat lóra, nyeregbe vethetném;
Mert ha én nem ölök, engem öl meg a bú —
Nagyon kivánt dolog nekem a háború.

Igaz, hogy eddig csak szamarat ismértem,
Mivelhogy juhászság volt a mesterségem.
De magyar vagyok, s a magyar lóra termett,
Magyarnak teremt az isten lovat, nyerget.»

Sokat mondott Jancsi megeredt nyelvével,
De még többet mondott sugárzó szemével;
Nagyon természetes hát, hogy a vezérnek
Megtetszett, és be is vette közlegénynek.

Czifra beszéd kéne azt elősorolni,
A vörös nadrágban mit érezett Jancsi,
Mit érezett, mikor a mentét fölkapta,
S villogó kardját a napnak megmutatta.

Csillagokat rúgott szilaj paripája,
Mikor Jancsi magát fölvetette rája,
De ő keményen űlt rajta, mint a czövek,
A földindulás sem rázhatta volna meg.

Bámulói lettek katonapajtási,
Nem győzték szépségét, erejét csodálni,
És a merre mentek, s beszállásozának,
Induláskor gyakran sírtak a leányok.

Lyányokra nézve a mi Jancsit illeti,
Egyetlen egy leány sem tetszett ő neki,
Az igaz, hogy noha sok földet bejára,
Sehol sem akadt ő Iluska párjára.

VIII.

Nos hát ment a sereg, csak ment, csak mendegélt,
Tatárországnak már elérte közepét;
De itten reája nagy veszedelem várt:
Látott érkezni sok kutyafejű tatárt.

Kutyafejű tatár népek fejedelme
A magyar sereget ekkép idvezelte:
«Hogy-mikép mertek ti szembeszállni vélünk?
Tudjátok-e, hogy mi emberhussal élünk?»

Nagy volt ijedsége szegény magyaroknak,
Minthogy a tatárok ezerannyin voltak;
Jó, hogy akkor azon a vidéken jára
Szerecsenországnak jószivű királya.

Ez a magyaroknak mingyárt pártját fogta,
Mert Magyarországot egyszer beutazta,
S ekkor Magyarország jámbor lelkű népe
Igen becsületes módon bánt ő véle.

El sem feledte ezt a szerecsen király,
Azért a magyarok védelmére kiáll,

S a tatár császárral, kivel jó barát volt,
Kiengesztelésűl ily szavakat váltott:

«Kedves jó barátom, ne bántsd e sereget,
Legkisebbet sem fog ez ártani neked,
Igen jól ismerem én a magyar népet,
Kedvemért bocsásd át országodon őket.»

«A kedvedért, pajtás, hát csak már megteszem»,
Szólt kibékülve a tatár fejedelem,
De még meg is írta az úti levelet,
Hogy senki se bántsa a magyar sereget.

Az igaz, hogy nem is lett semmi bántása,
De még is örült, hogy elért a határra,
Hogy ne örűlt volna? ez a szegény vidék
Egyebet se' terem: medvehúst meg fügét.

IX.

Tatárország hegyes-völgyes tartománya
Messziről nézett a seregnek utána,
Mert jól bent vala már nagy Taljánországban,
Rozmarínfa-erdők sötét árnyékában.

Itt semmi különös nem történt népünkkel
Csak hogy küzködnie kellett a hideggel,
Mert Taljánországban örökös tél vagyon;
Mentek katonáink csupa havon, fagyon.

No de a magyarság erős természete,
Bármi nagy hideg volt, megbirkozott vele;
Aztán meg, ha fáztak, hát kapták magokat,
Leszálltak s hátokra vették a lovokat.

X.

Ekképen jutottak át Lengyelországba,
Lengyelek földéről pedig Indiába;

Francziaország és India határos,
De köztök az út nem nagyon mulatságos.

India közepén még csak dombok vannak,
De aztán a dombok mindig magasabbak,
S mikor a két ország határát elérik,
Már akkor a hegyek fölnyúlnak az égig.

Tudni való, hogy itt a sereg izzadott,
Le is hányt magáról dolmányt, nyakravalót . . . .
Hogy ne az istenért? a nap fejök felett
Valami egy óra-járásra lehetett.

Enni nem ettek mást, mint levegőeget;
Ez olyan sürü ott, hogy harapni lehet.
Hanem még italhoz is furcsán jutottak:
Ha szomjaztak, vizet felhőből facsartak.

Elérték végtére tetejét a hegynek;
Itt már oly meleg volt, hogy csak éjjel mentek.
Lassacskán mehettek; nagy akadály volt ott:
Hát a csillagokban a ló meg-megbotlott.

A mint ballagtak a csillagok közepett,
Kukoricza Jancsi ekkép elmélkedett:
«Azt mondják, a hányszor egy csillag leszalad,
A földön egy ember élete megszakad.

Ezer a szerencséd, te gonosz mostoha,
Hogy nem tudom, melyik kinek a csillaga;
Nem kínzanád tovább az én galambomat —
Mert lehajítanám mostan csillagodat.»

Eztán nem sokára lejtősen haladtak,
Alacsonyodtak már a hegyek alattok,
A szörnyű forróság szinte szűnni kezdett,
Mentül beljebb érték a franczia földet.

XI.

A frircziák földje gyönyörű tartomány,
Egész paradicsom, egész kis Kanaán,
Azért is vásott rá a törökök foga,
Pusztitó szándékkal azért törtek oda.

Mikor a magyarság beért az országba,
A törökök ott már raboltak javába;
Kirabolták a sok gazdag templom kincsét,
És üresen hagytak minden boros pinczét.

Látni lehetett sok égő város lángját,
Kivel szemközt jöttek, azt kardjokra hányták,
Magát a királyt is kiűzték várából,
S megfosztották kedves egyetlen lyányától.

Igy találta népünk a franczia királyt,
Széles országában föl s le bujdosva járt;
A mint őt meglátták a magyar huszárok,
Sorsán szánakozó könnyet hullatának.

A bujdosó király ily szókat hallatott:
«Ugy-e, barátim, hogy keserves állapot?
Kincsem vetélkedett Dárius kincsével,
S most küzködnöm kell a legnagyobb inséggel.»

A vezér azt mondá vigasztalására:
«Ne busúlj, francziák fölséges királya!
Megtánczoltatjuk mi ezt a gonosz népet,
Ki ily méltatlanul mert bánni te véled.

Ez éjjelen által kipihenjük magunk,
Mert hosszu volt az út, kissé elfáradtunk;
De holnap azután, mihelyt fölkel a nap,
Visszafoglaljuk mi vesztett országodat.»

«Hát szegény leányom, hát édes leányom?»
Jajdult föl a király, «őtet hol találom?

Elrabolta tőlem törökök vezére . . .
A ki visszahozza, számolhat kezére.»

Nagy buzdítás volt ez a magyar seregnek;
Minden ember szivét reménység szállta meg.
Ez volt mindeniknek fejében föltéve:
«Vagy visszakerítem, vagy meghalok érte.»

Kukoricza Jancsi tán egymaga volt csak
Meg nem hallója az elmondott dolognak;
Jancsinak az esze más egyeben jára:
Visszaemlékezett szép Iluskájára.

XII.

Másnap reggel a nap szokás szerint fölkelt,
De nem lát és nem hall olyat minden reggel,
Mint a milyet hallott, mint a milyet látott
Mingyárt, mihelyest a föld szélére hágott.

Megszólalt a sereg harsány trombitája,
Minden legény talpon termett szózatára;
Jól kiköszörülték aczél szablyáikat,
Azután nyergelték gyorsan a lovakat.

A király erőnek erejével rajt' volt,
Hogy ő is elmegy, s a többiekkel harczol;
Hanem a huszárok bölcs eszű vezére
A királyhoz ilyen tanácsot intéze:

«Nem, kegyelmes király! csak maradj te hátra,
A te karjaid már gyöngék a csatára;
Tudom, meghagyta az idő bátorságod,
De mi haszna? hogyha erőd vele szállott.

Bízd az isten után mi reánk ügyedet;
Fogadást teszünk, hogy mire a nap lemegy,
Országodból tova űzzük ellenséged,
S elfoglalhat'd ujra a királyi széket.»

Erre a magyarság lóra kerekedett,
S keresni indult a rabló törököket;
Nem soká kereste, mingyárt rájok akadt,
És egy követ által izent nekik hadat.

Visszajött a követ, harsog a trombita,
Rémséges zugással kezdődik a csata;
Aczélok csengése, torkok kurjantása
Volt a magyaroknál harczi jel adása.

A sarkantyút vágták lovak oldalába,
Dobogott a földön lovak patkós lába,
Vagy talán a földnek dobbant meg a szíve,
E vészt jövendölő zajra megijedve.

Törökök vezére hét lófarkú basa,
Öt akós hordónak elég volna hasa;
A sok boritaltól piroslik az orra,
Azt hinné az ember, hogy érett uborka.

A török csapatnak nagy hasu vezére
Rendbe szedte népét a harcznak jelére;
A rendbe szedett nép ugyan csak megállott,
A mint megrohanták a magyar huszárok.

De nem volt gyerekség ez a megrohanás,
Lett is nem sokára szörnyü rendzavarás;
Izzadott a török véres verítéket,
Tőle a zöld mező vörös tengerré lett.

Hejh csinálom-adta! meleg egy nap volt ez,
Hegygyé emelkedett már a török holttest.
De a basa még él mennykő nagy hasával,
S Kukoricza Jancsit czélozza vasával.

Kukoricza Jancsi nem veszi tréfának,
S ily szóval megy neki a török basának:
«Atyafi! te úgy is sok vagy egy legénynek;
Megállj, én majd kettőt csinálok belőled.»

S akként cselekedett, a mint megfogadta,
Szegény török basát ketté hasította,
Jobbra-balra hullott izzadó lováról,
Igy múlt ki ő kelme ebből a világból.

Mikor ezt látta a gyáva török sereg,
Ucczu! hátat fordít és futásnak ered,
Futott, futott s talán mostanság is futna,
Hogyha a huszárok el nem érték volna.

De bezeg elérték, le is kaszabolták;
Hullottak a fejek előttök, mint a mák.
Egyetlen egy nyargal még ló halálába,
Ennek Kukoricza Jancsi ment nyomába.

Hát a török basa fia vágtatott ott,
Ölében valami fehérféle látszott.
A fehérség volt a franczia királylyány;
Nem tudott magáról semmit, elájulván.

Soká nyargalt Jancsi, a míg utolérte,
«Megállj, a hitedet!» kiáltott feléje.
«Állj meg, vagy testeden mingyárt nyitok kaput,
Melyen által hitvány lelked pokolba fut.»

De a basa fia meg nem állott volna,
Ha a ló alatta össze nem omolna,
Összeomlott, ki is fujta ott páráját,
Basa fia ilyen szóra nyitá száját:

«Kegyelem, kegyelem, nemes lelkű vitéz!
Ha semmi másra nem: ifjúságomra nézz;
Ifjú vagyok még, az életet szeretem . . . .
Vedd el mindenemet, csak hagyd meg életem!»

«Tartsd meg mindenedet, gyáva élhetetlen!
Kezem által halni vagy te érdemetlen.
Hordd el magad innen, vidd hirűl hazádnak,
Haramja fiai hogy és miképp jártak.»

Leszállott lováról, királylyányhoz lépe,
És bele tekintett gyönyörű szemébe,
Melyet a királylyány épen most nyita ki,
Mialatt ily szókat mondának ajaki:

«Kedves szabadítóm! nem kérdezem, ki vagy?
Csak annyit mondok, hogy hálám irántad nagy.
Háladatosságból én mindent megteszek,
Hogyha kedved tartja, feleséged leszek.»

Jancsi ereiben nem folyt viz vér helyett,
Szívében hatalmas tusa keletkezett;
De lecsillapítá szíve nagy tusáját,
Emlékezetébe hozván Iluskáját.

Nyájasdadon így szólt a szép királylyányhoz:
«Menjünk, rózsám, elébb az édes atyádhoz,
Ott majd közelebbről vizsgáljuk a dolgot.»
S ló előtt a lyánynyal lassacskán ballagott.

XIII.

Kukoricza Jancsi meg a királyleány
Csatahelyre értek a nap alkonyatán.
A leáldozó nap utósó sugára
Vörös szemmel nézett a siralmas tájra.

Nem látott egyebet, csak a véres halált,
S hollósereget, mely a halottakra szállt;
Nem igen telt benne nagy gyönyörüsége,
Le is ereszkedett tenger mélységébe.

A csatahely mellett volt egy jókora tó,
Tiszta szőke vizet magába foglaló.
De piros volt az most, mert a magyar sereg
Török vértől magát vizében mosta meg.

Miután megmosdott az egész legénység,
A franczia királyt várába kisérték;

A csatamezőtől az nem messzire állt . . .
Ide kisérték hát a franczia királyt.

Alighogy bevonult a várba a sereg,
Kukoricza Jancsi szinte megérkezett.
Olyan volt mellette az ékes királylyány,
Mint felhő mellett a tündöklő szivárvány.

Hogy az öreg király leányát meglátta,
Reszkető örömmel borult a nyakába,
S csak azután mondta a következőket,
Mikor a lyány ajkán tőle sok csók égett:

«Most már örömemnek nincsen semmi híja;
Szaladjon valaki, s a szakácsot híja,
Készítsen, a mi jó, mindent vacsorára,
Az én győzedelmes vitézim számára.»

«Király uram! nem kell híni a szakácsot»,
A király mellett egy hang ekkép rikácsolt,
«Elkészítettem már mindent hamarjában,
Föl is van tálalva a szomszéd szobában.»

A szakács szavai kedvesen hangzottak
Füleiben a jó magyar huszároknak;
Nem igen sokáig hivatták magokat,
Körülülték a megterhelt asztalokat.

A mily kegyetlenül bántak a törökkel,
Csak úgy bántak ők most a jó ételekkel;
Nem is csoda biz az, mert megéhezének
A nagy öldöklésben a derék vitézek.

Járta már a kancsó isten igazába,
Ekkor a királynak ily szó jött szájába:
«Figyelmezzetek rám, ti nemes vitézek,
Mert nagy fontosságu, a mit majd beszélek.»

S a magyar huszárok mind figyelmezének,
Fölfogni értelmét király beszédének,
A ki egyet ivott, azután köhhentett,
S végre ily szavakkal törte meg a csendet:

«Mindenek előtt is mondd meg a nevedet,
Bátor vitéz, a ki lyányom megmentetted.»
«Kukoricza Jancsi becsületes nevem;
Egy kicsit parasztos, de én nem szégyenlem.»

Kukoricza Jancsi ekképen felele,
Azután a király ily szót váltott vele:
«Én a te nevedet másnak keresztelem,
Mától fogva neved János vitéz legyen.

Derék János vitéz, halld most beszédemet:
Minthogy megmentetted kedves gyermekemet,
Vedd el feleségül, legyen ő a tied,
És vele foglald el királyi székemet.

A királyi széken én sokáig ültem,
Rajta megvénültem, rajta megőszültem.
Nehezek nekem már a királyi gondok,
Annakokáért én azokról lemondok.

Homlokodra teszem a fényes koronát,
Fényes koronámért nem is kivánok mást,
Csak hogy e várban egy szobát rendelj nékem,
Melyben hátralevő napjaimat éljem.»

A király szavai ím ezek valának,
Nagy csodálkozással hallák a huszárok.
János vitéz pedig e szives beszédet
Alázatos hangon ekkép köszöné meg:

«Köszönöm szépen a kelmed jó 'karatját,
A mely reám nézve nem érdemlett jóság;
Egyszersmind azt is ki kell nyilatkoztatnom,
Hogy én e jóságot el nem fogadhatom.

Hosszu históriát kéne elbeszélnem,
Miért e jósággal lehetetlen élnem;
De attól tartok, hogy megunnák kelmetek;
S én másnak terhére lenni nem szeretek.»

«De csak beszélj, fiam, meghallgatjuk biz azt;
Hiábavalóság, a mi téged aggaszt.»
Igy biztatta őt a jó franczia király,
S János vitéz beszélt, a mint itt írva áll:

XIV.

«Hogy is kezdjem csak hát?... Mindennek előtte
Hogyan tettem szert a Kukoricza névre?
Kukoricza között találtak engemet,
Ugy ruházták rám a Kukoricza nevet.

Egy gazdaember jó lelkü felesége
— A mint ő nekem ezt sokszor elmesélte —
Egyszer kinézett a kukoriczaföldre,
S ott egy barázdában lelt engem heverve.

Szörnyen sikítottam, sorsomat megszánta,
Nem hagyott a földön, felvett a karjára,
És haza felé ezt gondolta mentiben:
«Fölnevelem szegényt, hisz ugy sincs gyermekem.»

Hanem volt ám neki haragos vad férje,
A kinek én sehogy sem voltam ínyére,
Hejh, a mikor engem az otthon meglátott,
Ugyan csak járták a czifra káromlások.

Engesztelte a jó asszony ily szavakkal:
«Hagyjon kend föl, apjok, azzal a haraggal.
Hiszen ott kinn csak nem hagyhattam vesztére,
Tarthatnék-e számot isten kegyelmére?

Aztán nem lesz ez a háznál haszontalan,
Kednek gazdasága, ökre és juha van.

Ha felcsuporodik a kis istenadta,
Nem kell kednek bérest, juhászt fogadnia.»

Valahogy, valahogy csakugyan engedett;
De azért rám soha jó szemet nem vetett.
Hogyha nem ment dolgom a maga rendiben,
Meg-meghusángolt ő amugy istenesen.

Munka s ütleg között ekkép nevelkedtem,
Részesültem nagyon kevés örömökben;
Az egész örömem csak annyiból állott,
Hogy a faluban egy szép kis szőke lyány volt.

Ennek édes anyja jókor a síré lett,
Édes apja pedig vett más feleséget;
Hanem az apja is elhalt nem sokára,
Így jutott egyedűl mostoha anyjára.

Ez a kis leányzó volt az én örömem,
Az egyetlen rózsa tüskés életemen.
Be tudtam is őtet szeretni, csodálni!
Ugy hítak minket, hogy: a falu árvái.

Már gyerek koromban hogyha őt láthattam,
Egy turós lepényért látását nem adtam;
Örültem is, mikor a vasárnap eljött,
És vele játszhattam a gyerekek között.

Hát mikor még aztán sihederré lettem,
S izegni-mozogni elkezdett a szivem!
Csak úgy is voltam ám, mikor megcsókoltam,
Hogy a világ összedőlhetett miattam.

Sokszor megbántotta gonosz mostohája . . .
Isten neki soha azt meg ne bocsássa!
És ki tudja, még mit el nem követ rajta,
Ha fenyegetésem zabolán nem tartja.

Magamnak is ugyan kutyául lett dolga,
Bele fektettük a jó asszonyt a sírba,
A ki engem talált, és a ki, mondhatom,
Mint tulajdon anyám, ugy viselte gondom.

Kemény az én szivem, teljes életemben
Nem sokszor esett meg, hogy könnyet ejtettem,
De nevelő anyám sírjának halmára
Hullottak könnyeim zápornak módjára.

Iluska is, az a szép kis szőke leány,
Nem tettetett bútól fakadt sírva halmán;
Hogy ne? az istenben boldogúlt jó lélek
Kedvezett, a miben lehetett, szegénynek.

Nem egyszer mondta, hogy: «várakozzatok csak!
Én még benneteket összeházasítlak;
Olyan pár válik is ám ti belőletek
Hogy még!... várjatok csak, várjatok, gyerekek!»

Hát hiszen vártunk is egyre keservesen;
Meg is tette volna, hiszem az egy istent,
(Mert szavának állott ő minden időbe')
Ha le nem szállt volna a föld mélységébe.

Azután hát aztán, hogy meghálozott,
A mi reménységünk végkép megszakadott:
Mindazonáltal a reménytelenségbe'
Ugy szerettük egymást, mint annakelőtte.

De az úristennek más volt akaratja,
Szívünknek ezt a bús örömet sem hagyta.
Egyszer én valahogy nyájam elszalasztám,
Annak következtén elcsapott a gazdám.

Búcsut mondtam az én édes Iluskámnak,
Keserű érzéssel mentem a világnak.
Bujdosva jártam a világot széltére,
Mígnem katonának csaptam föl végtére.

Nem mondtam én neki, az én Iluskámnak,
Hogy ne adja szivét soha senki másnak,
Ő sem mondta nekem, hogy hűséges legyek —
Tudtuk, hogy hűségünk ugy sem szegjük mi meg.

Azért szép királylyány ne tarts reám számot;
Mert ha nem birhatom kedves Iluskámat:
Nem is fogok birni senkit e világon,
Ha elfelejtkezik is rólam halálom.»

XV.

János vitéz ekkép végzé történetét,
Nem hagyta hidegen a hallgatók szivét;
A királylyány arczát mosta könnyhullatás,
Melynek kútfeje volt bánat s szánakozás.

A király e szókat intézte hozzája:
«Nem erőtetlek hát, fiam, házasságra;
Hanem a mit nyujtok hálámnak fejében,
Elfogadását nem tagadod meg tőlem.»

Erre kinyitotta kincstárát a király;
Parancsolatjára egy legény előáll,
S aranynyal tölti meg a legnagyobb zsákot,
János ennyi kincset még csak nem is látott.

«Nos hát János vitéz, lyányom megmentője»,
Beszélt a király, «ez legyen tetted bére.
Vidd el mindenestül ezt a teli zsákot,
És boldogítsd vele magadat s mátkádat.

Tartóztatnálak, de tudom, nem maradnál,
Kivánkozol lenni már is galambodnál,
Eredj tehát — hanem társid maradjanak;
Éljenek itt néhány mulatságos napnak.»

Ugy volt biz az, a mint mondotta a király,
János vitéz kivánt lenni galambjánál.

Búcsuzott a királylyánytól érzékenyül;
Aztán a tengerhez ment és gályára ült.

A király s a sereg elkisérte oda,
Tőlök sok «szerencsés jó utat» hallhata,
S szemeikkel néztek mindaddig utána,
Mig a nagy messzeség ködöt nem vont rája.

XVI.

Ment János vitézzel a megindult gálya,
Szélbe kapaszkodott széles vitorlája,
De sebesebben ment János gondolatja,
Utjában semmi sem akadályoztatta.

János gondolatja ilyenforma vala:
«Hejh Iluskám, lelkem szépséges angyala!
Sejted-e te mostan, milyen öröm vár rád?
Hogy haza tart kincscsel bővelkedő mátkád?

Haza tartok én, hogy végre valahára
Sok küzködés után legyünk egymás párja,
Egymás párja leszünk, boldogok, gazdagok;
Senki fiára is többé nem szorulok.

Gazd'uram ugyan nem legszebben bánt velem;
Hanem én ő neki mind azt elengedem.
S igazság szerint ő oka szerencsémnek;
Meg is jutalmazom, mihelyt haza érek.»

Ezt gondolta János s több ízben gondolta,
Mialatt a gálya ment sebes haladva;
De jó messze volt még szép Magyarországtól,
Mert Francziaország esik tőle távol.

Egyszer János vitéz a hajófödélen
Sétált föl s alá az est szürkületében.
A kormányos ekkép szólt legényeihez:
«Piros az ég alja: aligha szél nem lesz.»

Hanem János vitéz nem figyelt e szóra,
Feje fölött repült egy nagy sereg gólya;
Őszre járt az idő: ezek a madarak
Bizonyosan szülő-földéről szálltanak.

Szelíd epedéssel tekintett utánok,
Mintha azok neki jó hirt mondanának,
Jó hirt Iluskáról, szép Iluskájáról,
S oly régen nem látott kedves hazájáról.

XVII.

Más nap, a mint az ég alja jövendölte,
Csakugyan szél támadt, még pedig nem gyönge.
Zokogott a tenger hánykodó hulláma
A zugó fergeteg korbácsolására.

Volt a hajó népe nagy megijedésben,
A mint szokott lenni olyan vad szélvészben.
Hiába volt minden erőmegfeszítés,
Nem látszott sehonnan érkezni menekvés.

Sötét felhő is jön; a világ elborúl,
Egyszerre megdördül az égiháború,
Villámok czikáznak, hullnak szanaszerte;
Egy villám a hajót izről porrá törte.

Látszik a hajónak diribje-darabja,
A holttesteket a tenger elsodorja.
Hát János vitéznek milyetén sors jutott?
Őt is elsodorták a lelketlen habok?

Hejh biz a haláltól ő sem volt már messze,
De mentő kezét az ég kiterjesztette,
S csodálatos módon szabadította meg,
Hogy koporsója a habok ne legyenek.

Ragadta őt a víz magasra, magasra,
Hogy tetejét érte már a felhő rojtja;

Ekkor János vitéz nagy hirtelenséggel
Megkapta a felhőt mind a két kezével.

Bele kapaszkodott, el sem szalasztotta,
S nagy erőködéssel addig függött rajta,
Mígnem a felhő a tengerparthoz ére,
Itten rá lépett egy szikla tetejére.

Először is hálát adott az istennek,
Hogy életét ekkép szabadította meg;
Nem gondolt vele, hogy kincsét elvesztette,
Csakhogy el nem veszett a kincscsel élete.

Azután a szikla tetején szétnézett,
Nem látott mást, csupán egy grifmadár-fészket.
A grifmadár épen fiait etette,
Jánosnak valami jutott az eszibe.

Oda lopózkodott a fészekhez lassan,
És a grifmadárra hirtelen rápattan,
Oldalába vágja hegyes sarkantyúját,
S furcsa paripája hegyen-völgyön túlszállt.

Hányta volna le a madár nyakra-főre,
Lehányta volna ám, ha birt volna véle,
Csakhogy János vitéz nem engedte magát,
Jól átszorította derekát és nyakát.

Ment, tudj' az isten hány országon keresztül;
Egyszer, hogy épen a nap az égre kerül:
Hát a viradatnak legelső sugára
Rá sütött egyenest faluja tornyára.

Szent isten! hogy örült ennek János vitéz,
Az öröm szemébe könnycseppeket idéz;
A madár is, mivel szörnyen elfáradt már,
Vele a föld felé mindinkább közel jár.

Le is szállott végre egy halom tetején,
Alig tudott venni lélekzetet szegény,
János leszállt róla és magára hagyta,
És ment, elmerűlve mély gondolatokba.

«Nem hozok aranyat, nem hozok kincseket,
De meghozom régi hűséges szívemet,
És ez elég neked, drága szép Iluskám!
Tudom, hogy nehezen vársz te is már reám.»

Ily gondolatokkal ért a faluvégre,
Érintette fülét kocsiknak zörgése,
Kocsiknak zörgése, hordóknak kongása;
Szüretre készűlt a falu lakossága.

Nem figyelmezett ő szüretremenőkre,
Azok sem ismertek a megérkezőre;
A falu hosszában ekképen haladott
A ház felé, a hol Iluskája lakott.

A pitvarajtónál be reszketett keze,
S mellében csakhogy el nem állt lélekzete;
Benyitott végtére — de Iluskája helyett
Látott a pitvarban idegen népeket.

«Tán rosz helyen járok», gondolta magában,
És a kilincs megint volt már a markában . . .
«Kit keres kegyelmed?» nyájasan kérdezte
János vitézt egy kis takaros menyecske.

Elmondotta János, hogy kit és mit keres . . .
«Jaj, eszem a szívét, a naptól oly veres!
Bizony, bizony alig hogy reá ismértem»,
Szólott a menyecske meglepetésében.

«Jőjön be már no, hogy az isten áldja meg,
Oda benn majd aztán többet is beszélek.»
Bevezette Jánost, karszékre ültette
S így folytatta ismét beszédét mellette:

Ismer-e még engem? nem is ismer talán?
Tudja, én vagyok az a kis szomszédleány,
Itt Iluskáéknál gyakran megfordúltam . . .»
«Hanem hát beszéljen csak: «Iluska hol van?»

Szavaiba vágott kérdezőleg János,
A menyecske szeme könnytől lett homályos.
«Hol van Iluska, hol?» felelt a menyecske:
«Szegény Jancsi bácsi! . . . hát el van temetve.»

Jó, hogy nem állt János, hanem űlt a széken,
Mert lerogyott volna kínos érzésében;
Nem tudott mást tenni, a szivéhez kapott,
Mintha ki akarná tépni a bánatot.

Igy űlt egy darabig némán merevedve,
Azután szólt, mintha álmából ébredne:
«Mondjatok igazat, ugy-e hogy férjhez ment?
Inkább legyen férjnél, mintsem hogy oda lent.

Akkor legalább még egyszer megláthatom,
S édes lesz nekem e keserű jutalom.»
De a menyecskének orczáján láthatta,
Hogy nem volt hazugság előbbi szózata.

XVIII.

János reá borúlt az asztal sarkára,
S megeredt könnyének bőséges forrása,
A mit mondott, csak ugy töredezve mondta,
El-elakadt a nagy fájdalomtól hangja:

«Miért nem estem el háború zajában?
Miért a tengerben sírom nem találtam?
Miért, miért lettem e világra, miért?
Ha ily mennykőcsapás, ilyen gyötrelem ért!»

Kifáradt végre őt kínozni fájdalma,
Mintha munkájában elszenderűlt volna,

«Hogy halt meg galambom? mi baj lett halála?»
Kérdé, s a menyecske ezt felelte rája:

«Sok baja volt biz a szegény teremtésnek;
Kivált mostohája kinzása törte meg,
De meg is lakolt ám érte a rosz pára,
Mert jutott inséges koldusok botjára.

Aztán meg magát is szörnyen emlegette,
Jancsi bácsi; ez volt végső lehellete:
Jancsikám, Jancsikám, az isten áldjon meg,
Más világon, ha még szeretsz, tied leszek.

Ezek után kimult az árnyékvilágból;
A temetőhelye nincsen innen távol.
A falu népsége nagy számmal kisérte;
Minden kisérője könnyet ejtett érte.»

Kérelemszavára a szíves menyecske
Jánost Iluskája sirjához vezette;
Ottan vezetője őt magára hagyta,
Lankadtan borult a kedves sirhalomra.

Végig gondolta a régi szép időket,
Mikor még Iluska tiszta szive égett,
Szíve és orczája — s most a hideg földben
Hervadtan, hidegen vannak mind a ketten.

Leáldozott a nap piros verőfénye,
Halovány hold lépett a napnak helyébe,
Szomorún nézett ki az őszi homályból,
János eltántorgott kedvese hantjától.

Még egyszer visszatért. A sírhalom felett
Egyszerű kis rózsabokor nevelkedett.
Leszakította a virágszálat róla,
Elindult s mentében magában így szóla:

«Ki porából nőttél, árva kis virágszál,
Légy hűséges társam vándorlásaimnál;
Vándorlok, vándorlok, a világ végeig,
Míg kivánt halálom napja megérkezik.»

XIX.

János vitéznek volt utjában két társa:
Egyik a búbánat, a mely szívét rágta,
Másik a kardja volt, bedugva hüvelybe,
Ezt a török vértől rozsda emésztette.

Bizonytalan úton ezekkel vándorolt.
Már sokszor telt s fogyott a változékony hold,
S váltott a téli föld szép tavaszi ruhát,
Mikor így szólítá meg szíve bánatát:

«Mikor unod már meg örökös munkádat,
Te a kínozásban telhetetlen bánat!
Ha nem tudsz megölni, ne gyötörj hiába;
Eredj máshova, tán akadsz jobb tanyára.

Látom, nem te vagy az, ki nekem halált hoz,
Látom, a halálért kell fordulnom máshoz.
Máshoz fordulok hát; ti viszontagságok!
Ohajtott halálom tán ti meghozzátok.»

Ezeket gondolta s elhagyta bánatát,
Ez szivéhez vissza most már csak néha szállt,
Hanem ismét eltünt; (mert be volt az zárva,
S csak egy könnycseppet tett szeme pillájára.)

Utóbb a könynyel is végkép számot vetett,
Csupán magát vitte a megunt életet,
Vitte, vitte, vitte egy sötét erdőbe,
Ott szekeret látott, a mint bele lépe.

Fazekasé volt a szekér, melyet látott;
Kereke tengelyig a nagy sárba vágott;

Ütötte lovait a fazekas, szegény,
A szekér azt mondta: nem mozdulok biz én.

«Adj' isten jó napot» szólott János vitéz;
A fazekas rútul a szeme közé néz,
S nagy boszankodással im ezeket mondja:
«Nem nekem . . . van biz az ördögnek jó napja.»

«Be rosz kedvben vagyunk» felelt neki János,
«Hogyne? mikor ez az út olyan posványos.
Nógatom lovamat már reggeltől kezdve;
De csak ugy van, mintha le volna enyvezve.»

«Segíthetünk azon . . . . de mondja meg kend csak
Ezen az uton itt vajon hova jutnak?»
Kérdé János vitéz egy utra mutatva,
Mely az erdőt jobbra végig hasította.

«Ezen az úton itt? dejsz erre ne menjen,
Nem mondok egyebet; . . . . oda vesz különben.
Óriások lakják ott azt a vidéket,
Nem jött még ki onnan, a ki oda lépett.»

Felelt János vitéz: «Bizza kend azt csak rám,
Mostan a szekérhez lássunk egymás után.»
Így szólott, aztán a rúd végét megkapta,
S csak tréfamódra a sárból kiragadta.

Volt a fazekasnak jó nagy szeme, szája,
De mégis kicsiny volt az álmélkodásra;
A mire föleszmélt, hogy köszönjön szépen,
János vitéz már jól benn járt az erdőben.

János vitéz ment és elért nem sokára
Az óriásföldnek félelmes tájára,
Egy vágtató patak folyt a határ mellett;
Hanem folyónak is jóformán beillett.

A pataknál állt az óriásföld csősze;
Mikor János vitéz a szemébe néze,
Oly magasra kellett emelnie fejét,
Mintha nézné holmi toronynak tetejét.

Óriások csősze őt érkezni látta,
S mintha mennykő volna, igy dörgött reája:
«Ha jól látom, ott a fűben ember mozog; —
Talpam ugy is viszket, várj, majd rád gázolok.»

De az óriás a mint rá lépett volna,
János feje fölött kardját föltartotta,
Bele lépett a nagy kamasz és elbődült,
S hogy lábát felkapta: a patakba szédült.

«Épen ugy esett ez, a mint csak kivántam»,
János vitéznek ez járt gondolatában;
A mint ezt gondolta, szaladni is kezdett,
S az óriás felett átmente a vizet.

Az óriás még föl nem tápászkodhatott,
A mint János vitéz a túlpartra jutott,
Átjutott és neki suhintva szablyáját,
Végig metszette a csősz nyaka csigáját.

Nem kelt föl többé az óriások csősze,
Hogy a rábizott tájt őrző szemmel nézze;
Napfogyatkozás jött szeme világára,
Melynek elmulását hasztalanúl várta.

Keresztül futott a patak vize testén;
Veres lett hulláma, vértől befestetvén. —
Hát Jánost mi érte, szerencse vagy inség?
Majd meghalljuk azt is, várjunk csak kicsinnyég.

XX.

János az erdőben mindig beljebb haladt;
Sokszor meg-megállt a csodálkozás miatt,

Mert nem látott minden léptében-nyomában
Olyat, a mit látott Oriásországban.

Volt ennek a tájnak sok akkora fája,
Hogy a tetejöket János nem is látta.
Aztán olyan széles volt a fák levele,
Hogy szűrnek is untig elég volna fele.

A szunyogok itten akkorákra nőttek,
Hogy ökrök gyanánt is máshol elkelnének.
Volt is mit aprítni János szablyájának,
Minthogy feléje nagy mennyiségben szálltak.

Hát még meg a varjúk! . . . hú, azok voltak ám!
Látott egyet ülni egyik fa sudarán,
Lehetett valami két mérföldra tőle,
Még is akkora volt, hogy felhőnek vélte.

Igy ballagott János bámulva mód nélkül.
Egyszerre előtte valami sötétül.
Az óriás király nagy fekete vára
Volt, a mi sötéten szeme előtt álla.

Nem hazudok, de volt akkora kapuja,
Hogy, hogy . . . biz én nem is tudom, hogy mekkora,
Csak hogy nagy volt biz az, képzelni is lehet;
Az óriás király kicsit nem építtet.

Hát oda ért János s ekkép elmélkedék:
«A külsejét látom, megnézem belsejét;»
S nem törődve azon, hogy majd megugratják,
Megnyitotta a nagy palota ajtaját.

No hanem hisz ugyan volt is mit látnia!
Ebédelt a király s tudj' isten hány fia.
Hanem mit ebédelt, ki nem találjátok;
Gondolnátok-e, mit? csupa kősziklákat.

Mikor János vitéz a házba belépett,
Nem igen kivánta meg ezt az ebédet;
De az óriások jó szivü királya
Az ebéddel őt ily szépen megkinálta:

«Ha már itt vagy, jöszte és ebédelj velünk,
Ha nem nyelsz kősziklát, mi majd téged nyelünk;
Fogadd el, különben száraz ebédünket
Izről porrá morzsolt testeddel sózzuk meg.»

Az óriás király ezt nem ugy mondotta,
Hogy János tréfára gondolhatta volna;
Hát egész készséggel ilyen szókkal felelt:
«Megvallom, nem szoktam még meg ez eledelt;

De ha kivánjátok, megteszem, miért ne?
Társaságotokba beállok ebédre,
Csupán egyre kérlek, s azt megtehetitek,
Számomra előbb kis darabot törjetek.»

Letört a sziklából valami öt fontot
A király, s a mellett ily szavakat mondott:
«Nesze, galuskának elég lesz e darab,
Aztán gombóczot kapsz, hanem összeharapd.»

«Harapod bizony te, a kínos napodat!
De fogadom, bele is törik a fogad!»
Kiáltott fel János haragos beszéddel,
S meglódította a követ jobb kezével.

A kő ugy a király homlokához koppant,
Hogy az agyveleje azonnal kiloccsant.
«Igy híj meg máskor is kőszikla-ebédre,»
Szólt s kaczagott János, «rá forrt a gégédre!»

És az óriások elszomorodának
Keserves halálán a szegény királynak,
S szomorúságokban elfakadtak sírva . . .
Minden csepp könnyök egy dézsa víz lett volna.

A legöregebbik szólt János vitézhez:
«Urunk és királyunk, kegyelmezz, kegyelmezz!
Mert mi téged ime királynak fogadunk,
Csak ne bánts minket is, jobbágyaid vagyunk.»

«A mit bátyánk mondott, közös akaratunk,
Csak ne bánts minket is, jobbágyaid vagyunk!»
A többi óriás ekképen esengett:
«Fogadj el örökös jobbágyidúl minket.»

Felelt János vitéz: «Elfogadom tehát
Egy kikötéssel a kendtek ajánlatát.
Én itt nem maradok, mert tovább kell mennem,
Itt hagyok valakit királynak helyettem.

Már akárki lesz is, az mindegy énnekem,
Kendtektől csupán ez egyet követelem:
A midőn a szükség ugy hozza magával,
Nálam teremjenek kendtek teljes számmal.»

«Vidd, kegyelmes urunk, magaddal e sípot,
S ott leszünk, mihelyest jobbágyidat hívod.»
Az öreg óriás ezeket mondotta,
S János vitéznek a sípot általadta.

János bedugta a sípot tarsolyába,
Kevélyen gondolva nagy diadalmára,
És számos szerencse-kivánások között
Az óriásoktól aztán elköltözött.

XXI.

Nem bizonyos, mennyi ideig haladott,
De annyi bizonyos, mennél tovább jutott.
Annál sötétebb lett előtte a világ,
S egyszerre csak annyit vesz észre, hogy nem lát.

«Éj van-e vagy szemem világa veszett ki?»
János vitéz ekkép kezdett gondolkodni.

Nem volt éj, nem veszett ki szeme világa,
Hanem hogy ez volt a sötétség országa.

Nem sütött az égen itt sem nap, sem csillag;
János vitéz csak ugy tapogatva ballag,
Néha feje fölött elreppent valami,
Szárnysuhogás-formát lehetett hallani.

Nem szárnysuhogás volt az tulajdonképen,
Boszorkányok szálltak arra seprőnyélen.
Boszorkányoknak a sötétség országa
Rég ideje, a hogy birtoka, tanyája.

Ország gyűlését ő kelmök itt tartanak,
Éjfél idejében ide lovaglanak.
Most is gyülekeznek ország gyülésére,
A sötét tartomány kellő közepére.

Egy mélységes barlang fogadta be őket,
A barlang közepén üst alatt tűz égett.
Ajtó nyilásakor meglátta a tüzet
János vitéz s annak irányán sietett.

Mikor János vitéz oda ért: valának
Egybegyülekezve mind a boszorkányok.
Halkan lábujjhegyen a kulcslyukhoz mene,
Furcsa dolgokon is akadt meg a szeme.

A sok vén szipirtyó benn csak ugy hemzsegett.
Hánytak a nagy üstbe békát, patkány-fejet,
Akasztófa tövén nőtt füvet, virágot,
Macskafarkat, kigyót, emberkoponyákat.

De ki tudná sorra mind előszámlálni?
Csakhogy János mingyárt át kezdette látni,
Hogy a barlang nem más, mint boszorkánytanya.
Erre egy gondolat agyán átvillana.

Tarsolyához nyult, hogy sípját elővegye,
Az óriásoknak hogy jőjön serege,
Hanem megakadt a keze valamiben,
Közelebb vizsgálta s látta, hogy mi legyen.

A seprők voltak ott egymás mellé rakva,
Miken a boszorkány-nép oda lovagla.
Fölnyalábolta és messzire elhordá,
Hogy a boszorkányok ne akadjanak rá.

Ekkor visszatért és sipjával füttyentett,
És az óriások rögtön megjelentek.
«Rajta, törjetek be szaporán, legények!»
Parancsolá János, s azok betörének.

No hisz keletkezett czifra zenebona;
A boszorkány sereg gyorsan kirohana;
Kereslék a seprőt kétségbeeséssel,
De nem találták, s igy nem repülhettek el.

Az óriások sem pihentek azalatt,
Mindenikök egy-egy boszorkányt megragadt,
S ugy vágta a földhöz dühös haragjába',
Hogy széjjellapultak lepénynek módjára.

Legnevezetesebb a dologban az volt,
Hogy valahányszor egy-egy boszorkány meghalt,
Mindannyiszor oszlott az égnek homálya,
S derült lassanként a sötétség országa.

Már csaknem egészen nap volt a vidéken,
Az utolsó banya volt a soron épen . . . .
Kire ismert János ebbe' a banyába'?
Hát Iluskájának mostoha anyjára.

«De, kiáltott János, ezt magam döngetem,»
S óriás kezéből kivette hirtelen,
Hanem a boszorkány kicsusszant markából,
Ucczu! szaladni kezd, és volt már jó távol.

«A keserves voltát, rugaszkodj' utána!»
Kiáltott most János egyik óriásra.
Szót fogadott ez, és a banyát elkapta,
És a levegőbe magasra hajtotta.

Igy találták meg az utolsó boszorkányt
Halva, János vitéz faluja határán;
S minthogy minden ember gyülölte, utálta,
Még csak a varju sem károgott utána.

Sötétség országa kiderült végképen,
Örökös homálynak napfény lett helyében,
János vitéz pedig rakatott nagy tüzet,
A tűz minden seprőt hamuvá égetett.

Az óriásoktól azután bucsút vett,
Szivükre kötvén a jobbágyi hűséget.
Ezek igérték, hogy hűségesek lesznek,
S János vitéz jobbra és ők balra mentek.

XXII.

Vándorolgatott az én János vitézem,
Meggyógyult már szíve a bútól egészen,
Mert mikor keblén a rózsaszálra nézett,
Nem volt az többé bú, a mit akkor érzett.

Ott állott a rózsa mellére akasztva,
Melyet Iluskája sirjáról szakaszta,
Valami édesség volt érezésében,
Ha János elmerült annak nézésében.

Igy ballagott egyszer. A nap lehanyatlott.
Hagyva maga után piros alkonyatot;
A piros alkony is eltünt a világról,
Követve fogyó hold sárga világától.

János még ballagott; a mint a hold leszállt,
Ő fáradottan a sötétségben megállt,

S valami halomra fejét lehajtotta,
Hogy fáradalmát az éjben kinyugodja.

Ledőlt, s el is alutt, észre nem is véve,
Hogy nem nyugszik máshol, hanem temetőbe' ;
Temetőhely volt ez, ócska temetőhely,
Harczoltak hantjai a rontó idővel.

Mikor az éjfélnek jött rémes órája,
A száját mindenik sírhalom feltátja,
S fehér lepedőben halvány kisértetek
A sírok torkából kiemelkedtenek.

Tánczot és éneket kezdettek meg legott,
Lábok alatt a föld reszketve dobogott ;
Hanem János vitéz álmai közepett
Sem énekszóra, sem tánczra nem ébredett.

A mint egy kisértet őt megpillantotta,
«Ember, élő ember!» e szót kiáltotta,
«Kapjuk fel, vigyük el! mért olyan vakmerő,
Tartományunkba belépni mikép mer ő?»

És oda suhantak mind a kisértetek,
És körülötte már karéjt képeztenek,
És nyultak utána, de a kakas szólal,
S a kisértet mind eltünt a kakasszóval.

János is felébredt a kakas szavára,
Testét a hidegtől borzadás átjárta;
Csipős szél lengette a síri füveket,
Lábra szedte magát s útra kerekedett.

XXIII.

János vitéz egy nagy hegy tetején jára,
Hogy a kelő hajnal rásütött arczára.
Gyönyörűséges volt, a mit ekkor látott,
Meg is állt, hogy körülnézze a világot.

Haldoklófélben volt a hajnali csillag.
Halovány sugára már csak alig csillog,
Mint gyorsan kiröppent fohász, eltünt végre,
Mikor a fényes nap föllépett az égre.

Föllépett aranyos szekeren ragyogva,
Nyájasan nézett a sik tengerhabokra,
Mik, ugy tetszett, mintha még szenderegnének,
Elfoglalva térét a végtelenségnek.

Nem mozdult a tenger, de ficzkándoztanak
Sima hátán néha apró tarka halak,
S ha napsugár érte pikkelyes testöket,
Tündöklő gyémántnak fényeként reszketett.

A tengerparton kis halászkunyhó álla;
Öreg volt a halász, térdig ért szakálla,
Épen mostan akart hálót vetni vízbe;
János oda ment és tőle ezt kérdezte:

«Ha szépen megkérem kendet, öreg bátya,
Átszállít-e engem tenger más partjára?
Örömest fizetnék, hanem nincsen pénzem,
Tegye meg kend ingyen, köszönettel vészem.»

«Fiam, ha volna, sem kéne pénzed nékem,»
Felelt a jó öreg nyájasan, szelíden.
«Megtermi mindenkor a tenger mélysége,
A mi kevésre van éltemnek szüksége.

De micsoda járat vetett téged ide?
Az óperencziás tenger ez, tudod-e?
Azért semmi áron által nem vihetlek,
Se vége se hossza ennek a tengernek.»

«Az óperencziás?» kiáltott fel János,
«Annál inkább vagyok hát kiváncsiságos;
De már így átmegyek, akárhová jutok.
Van még egy mód hátra . . . a sípomba fuvok.»

És megfújta sipját. A sípnak szavára
Egy óriás mingyárt előtte is álla.
«Át tudsz-e gázolni ezen a tengeren?
Kérdi János vitéz, «gázolj által velem».

«Át tudok-e?» szól az óriás és nevet,
«Meghiszem azt; foglalj a vállamon helyet.
Igy ni, most kapaszkodj' meg jól a hajamba.»
És már meg is indult, a mint ezt kimondta.

XXIV.

Vitte az óriás János vitézünket;
Nagy lába egyszerre félmérföldet lépett,
Három hétig vitte szörnyü sebességgel,
De a tulsó partot csak nem érhették el.

Egyszer a távolság kékellő ködében
Jánosnak valami akad meg szemében.
«Nini, ott már a part!» szólt megörvendezve.
«Biz' az csak egy sziget,» felelt, a ki vitte.

János ezt kérdezte: «És micsoda sziget?»
«Tündérország, róla hallhattál eleget.
Tündérország; ott van a világnak vége,
A tenger azon túl tűnik semmiségbe.»

«Vigy oda hát engem, hűséges jobbágyom,
Mert én azt meglátni fölötte kivánom.»
«Elvihetlek,» felelt az óriás neki,
«De ott életedet veszély fenyegeti.

Nem olyan könnyü ám a bejárás oda,
Őrizi kapuját sok iszonyú csoda . . .»
«Ne gondolj te azzal, csak vigy el odáig;
Hogy bemehetek-e vagy nem, majd elválik.»

Szófogadásra igy inté az óriást,
A ki tovább nem is tett semmi kifogást,

Hanem vitte őtet és a partra tette,
És azután utját vissza felé vette.

XXV.

Tündérország első kapuját őrzötte
Félrőfös körmökkel három szilaj medve.
De fáradságosan János keze által
Mind a három medve egy lett a halállal.

«Ez elég lesz mára,» János ezt gondolta,
Nagy munkája után egy padon nyugodva.
«Ma ezen a helyen kissé megpihenek.
Holnap egy kapuval ismét beljebb megyek.»

És a mint gondolta, akkép cselekedett,
Második kapuhoz másnap közeledett,
De már itt keményebb munka várt ám rája,
Itt őrzőnek három vad oroszlán álla.

Hát neki gyürközik; a fenevadakra
Páront hatalmasan, kardját villogtatva;
Védelmezték azok csunyáúl magokat,
De csak mind a három élete megszakadt.

Igen feltüzelte ez a győzödelem,
Azért, mint tennap, most még csak meg sem pihen,
De letörölve a sűrü verítéket,
A harmadik kapu közelébe lépett.

Uram ne hagyj el! itt volt ám szörnyű strázsa;
Vért jéggé fagyasztó volt rémes látása.
Egy nagy sárkánykígyó áll itt a kapuban;
Elnyelne hat ökröt, akkora szája van.

Bátorság dolgában helyén állott János,
Találós ész sem volt ő nála hiányos,
Látta, hogy kardjával nem boldogul itten,
Más módot keresett hát, hogy bemehessen.

A sárkánykigyó nagy száját feltátotta,
Hogy Jánost egyszerre szerteszét harapja;
S mit tesz ez a dolog ilyen állásába'?
Hirtelen beugrik a sárkány torkába.

Sárkány derekában kereste a szívet,
Ráakadt és bele kardvasat merített.
A sárkány azonnal széjjelterpeszkedett,
S kinyögte magából a megtört életet.

Hejh János vitéznek került sok bajába,
Míg lyukat fúrhatott sárkány oldalába,
Végtére kifurta, belőle kimászott,
Kaput nyit, és látja szép Tündérországot.

XXVI.

Tündérországban csak híre sincs a télnek,
Ott örökös tavasz pompájában élnek;
S nincsen ott nap kelte, nap lenyugovása,
Örökös hajnalnak játszik pirossága.

Benne tündérfiak és tündérleányok
Halált nem ismerve élnek boldogságnak;
Nem szükséges nekik sem étel sem ital,
Élnek a szerelem édes csókjaival.

Nem sír ott a bánat, de a nagy örömtül
Gyakran a tündérek szeméből könny gördül;
Leszivárog a könny a föld mélységébe,
És ennek méhében gyémánt lesz belőle.

Szőke tündérlyányok sárga hajaikat
Szálanként keresztülhúzzák a föld alatt;
E szálakból válik az aranynak ércze,
Kincsleső emberek nem kis örömére.

A tündérgyerekek ott szivárványt fonnak
Szemsugarából a tündérleányoknak;

Mikor a szivárványt jó hosszúra fonták,
Ékesítik vele a felhős ég boltját.

Van a tündéreknek virágnyoszolyája,
Örömtől ittasan heverésznek rája;
Illatterhes szellők lanyha fuvallatja
Őket a nyoszolyán álomba ringatja.

És a mely világot álmaikban látnak,
Tündérország még csak árnya e világnak.
Ha a földi ember először lyányt ölel,
Ennek az álomnak gyönyöre tölti el.

XXVII.

Hogy belépett János vitéz ez országba,
Mindent, a mit látott, csodálkozva láta.
A rózsaszín fénytől kápráztak szemei,
Alig hogy merészelt körültekinteni.

Meg nem futamodtak tőle a tündérek,
Gyermekszelídséggel hozzá közelgének,
Illették őt nyájas enyelgő beszéddel,
És a szigetbe őt mélyen vezették el.

A mint János vitéz mindent megszemlélе,
S végtére álmából mintegy föleszméle:
Kétségbeesés szállt szivének tájára,
Mert eszébe jutott kedves Iluskája.

«Itt hát, hol országa van a szerelemnek,
Az életen által én egyedül menjek?
A merre tekintek, azt mutassa minden,
Hogy boldogság csak az én szivemben nincsen?»

Tündérországnak egy tó állott közepén,
János vitéz búsan annak partjára mén,
S a rózsát, mely sírján termett kedvesének,
Levette kebléről, s ekkép szólítá meg:

«Te egyetlen kincsem! hamva kedvesemnek!
Mutasd meg az utat, én is majd követlek.»
S beveté a rózsát a tónak habjába;
Nem sok híja volt, hogy ő is ment utána . . .

De csodák csodája! mit látott, mit látott!
Látta Iluskává válni a virágot.
Eszeveszettséggel rohant a habokba,
S a föltámadt leányt kiszabadította.

Hát az élet vize volt ez a tó itten,
Mindent föltámasztó, a hova csak cseppen.
Iluska porából nőtt ki az a rózsa,
Igy halottaiból őt föltámasztotta.

Mindent el tudnék én beszélni ékesen,
Csak János vitéznek akkori kedvét nem,
Mikor Iluskáját a vizből kihozta,
S rég szomjas ajakán égett első csókja.

Be szép volt Iluska! a tündérleányok
Gyönyörködő szemmel mind rá bámulának;
Őt királynéjoknak meg is választották,
A tündérfiak meg Jánost királyokká.

A tündérnemzetség gyönyörű körében
S kedves Iluskája szerető ölében
Mai napig János vitéz ő kegyelme
Szép Tündérországnak boldog fejedelme.

(1844.)

SZERELEM ÁTKA.

Te vitéz Barangó, hova oly vágtatva?
Mért öltöztél fényes hadi pánczélodba?
Mért fényesebb szemed fényes pánczélodnál
S kezedben villogó kardod aczéljánál?

Vitéz Barangónak leszen útja hosszu,
Azért megy sebesen, mint halálos bosszu,
De nem bosszu űzi, hanem a szerelem,
Azért a tündüklő szikra szemeiben.

Szép szeretője van vitéz Barangónak,
Híják szeretőjét a szép Ildikónak.
Ildikónak arcza szép, mint az ég boltja;
Szeme, mint a nap, a csillagot kioltja.

Barangó szerette őt véghetetlenűl,
Föl is szólította: menjen hozzá nejűl;
Ildikó felele: «Kezem neked adom,
Hogyha teljesíted három kivánatom.

Hozz nekem az égből szivárványdarabot,
Menyasszonyi ruhát majd abból varratok;
Hozz nekem rózsákat a hajnal kertébül
Koszorúnak főmre nászi ékességül;

Végső kivánságom a gönczölszekere,
Ezen űljek, hogyha megyünk esketőre.
Ha teljesíted e három kivánságot,
Férjem leszesz, veled élek házasságot.»

Ime ezek valának Ildikó szavai.
Barangó alig hogy hallá kimondani,
Paripáján termett s gyorsan elrobogott,
S hozott először is szivárványdarabot.

Azután berontott a hajnal kertébe,
És a legvirítóbb rózsákat letépte.
Sok bajába került mindezt végbevinni,
De vitézségének nem állt gátul semmi.

Most megyen harmadszor, a gönczölszekérért.
Magára öltötte minden jó fegyverét;
Ha szép szóval meg nem kapja, a mit akar,
Erőszakkal vívja ki a fegyveres kar.

Szép Tündérországban éktelen sok a kincs,
Hanem hát a gönczölszekérnek párja nincs;
Őriztetik is ám a fenevadakkal,
Meredő körmökkel, tátongó szájakkal.

Barangó oda ér, kéri a szekeret;
De mihelyest kérő beszéde megeredt,
Végét nem is várva, neki rohantanak
Dühös méreggel az őrző fenevadak.

Esztendeig harczolt Barangó hős keze,
Mig elhullt a szekér egész őrizete,
Mig kivívta a nagy és véres diadalt,
A melybe maga is majd hogy bele nem halt.

Ekkoron Barangó nem is tett egyebet,
Az istállóból négy tátost kivezetett.
A legszebb négy tátost vezette ki onnan,
S befogta őket a szekérbe legottan.

A gyémántos gyeplőt ragadta kezébe,
Csillagsugárostort a másik kezébe,
Saját paripáját saroglyához köté,
Ugy hajtott serényen szeretője felé.

Szeretője addig, szép Ildiko, mit tett?
Gondolta Barangó: búsan várja őtet.
Gondolta Barangó: «Szivem Ildikója,
Ne marjon a bánat fulánkos kigyója!

Ne marjon a bánat fulánkos kigyója,
Közeledem immár, szivem Ildikója!
Közeledem hozzád szép gönczöl szekerén,
És boldog vagyok, mert kezed megnyerem én.»

Ne félj, jó Barangó, Ildiko nem búsul,
Vigad ő más karján kicsiny magzatostul,
Van már kis magzata, van már férje neki,
Jösz-e te vagy nem jösz? nem igen keresi.

Feledte Ildikó régen igéretét,
A jött-ment Kevének adta szivét, kezét.
Keve bírja mostan azt a boldogságot,
Melyért kezed fáradt és szived sovárgott.

Ildikó most is ott ül Keve ölében,
Egymást csókolgatják, ölelgetik épen.
A mint ezt meglátja jó Barangó vitéz,
Nincs ereje szólni, csak merőn áll és néz.

De föllázad a vér félholt nyugalmábul,
Barangónak összeszorult szive tágul,
Eszeveszett harag fut égő agyába,
Kirántja szablyáját és megindul a lába.

A két szeretőnek borsózott a háta,
Mikor a vitézt így közeledni látta,
Egymás kebeléről gyorsan fölriadnak,
Megszökni előle a szilaj haragnak.

Hős Barangó erre kardját elvetette,
És ily szókat ejtett nagy gúnynyal nevetve:
«Nem érdemlitek meg, hogy ezen kar által
Ismerkedjetek meg a méltó halállal!

Nem fogja szivetek kardom hegye érni,
Te szószegő asszony, te csábító férfi!
De a mi átka van a széles világnak,
Ha isten meghallgat, mind reátok szállnak.

Mindkettőtök élte legyen halhatatlan,
Hogy szenvedhessetek örökös kinokban.
Éljetek, mig eljön az üstököscsillag,
Melytől a rengő föld sarkai bomolnak.

Kivánom: váljatok kővé mind a ketten,
Szivetek a kíntól hogy meg ne repedjen.
Te csábító férfi, a mint most kebled ég:
Azt olyan mértékben örök lángok egyék.

S te szószegő asszony, bűnbánó könnyeid
Szüntelen folyjanak a világ végeig,
És a patakba, mely szemeidből ered,
Könnyed patakjába fuladjon gyermeked.

S az én életem is legyen halhatatlan,
Hogy kínaitokat váltig kaczaghassam!»
Barangó vitéz az átkot így végezte,
Meghallgatta isten s beteljesítette.

Kősziklákká váltak Ildikó és Keve,
Csábító Kevéből tűzokádó leve,
Hányja magából a tüzet szakadatlan,
Mai nap is hányja s jajgat a kinokban.

És a mely Ildikó volt egykor, a hegyből
Kiapadhatatlan két forrás buzog föl,
E forrásokba fult be kicsiny magzata,
Kit isten a völgyben fává változtata.

Barangóból pedig sötét fergeteg lett,
Mely ottan borong a két átkos hegy felett.
Mig Ildikó sír és míg Keve lángol s nyög,
Reájok Barangó rettentőn mennydörög.

(Borjád, 1845.)

TÜNDÉRÁLOM.

Sajkás vagyok vad, hullámos folyón,
Hullámzik a víz, reng a könnyü sajka,
Reng, mint a bölcső, melyet ránczigál
Szilaj kezekkel a haragvó dajka.
Sors, életemnek haragos dajkája,
Te vagy, ki sajkám úgy hányod-veted,
Ki rám zavartad fergeteg módjára
A csendriasztó szenvedélyeket.

Elfáradtam már, messze még a part?
Mely béfogad révébe; .... vagy az örvény?
Mely nyúgodalmat szintugy ad, midőn
Mélyébe ránt, a sajkát összetörvén.
Sem part, sem örvény nincsen még előttem,
Csak hánykódás, csak örökös habok;
Hánykódom egyre a folyó nagy árján ....
Ki sem köthetek, meg sem halhatok.

De mily hang ez, mily túlvilági hang,
Mely bévegyűl a habzugás közé?
Tán szellem, égbe szálló a pokolból,
Hol büntetését már átszenvedé? ....
Egy hattyu száll fölöttem magasan,
Az zengi ezt az édes éneket —
Oh lassan szállj és hosszan énekelj,
Haldokló hattyúm, szép emlékezet! .... —

Nem voltam többé gyermek, s nem valék
Még ifju. Ez az élet legszebb éve,
Mint legszebb percz, midőn a hajnalégről
Az éj kárpitja félig van levéve.
Sötétség volt még egyfelől szivemben,
De más felől már pirosan kelének,
Mint a közelgő nap szemeiből
Kilőtt sugárok, a vágyak s remények.

A mire vágytam, bírni is reméltem,
S a mit reméltem, azt el is nyerém;
Talán azért, mert nem sok volt.... egyéb sem,
Mint pihenés egy hű barát ölén.
Hű volt barátom, mert hisz ilyenkor még
Nincsen kikelve a rejtett önérdek,
E mindent elrágó hernyója a
Baráti hűség virágos kertének.

Barátom hű volt; ürítgettem véle
A boldog órák édes poharát,
S a lelkesűlés égi mámorában
Sasként röpültem a világon át.
S a merre szálltam, minden az enyém volt!
A dúsgazdagság bársony pamlagára
Hajtám le főmet, melyet övezett
A dicsőségnek csillagkoronája.

Ily nagyszerűnek álmodám jövőmet,
S már hittem is, hogy ez való, nem álom....
De most egyszerre szívem, melyet a
Világgal tölték meg, tágulni látom;
Szivem tágúla, vagy tán a világ
Kisebbedett? azt nem tudom, de érzém,
Hogy keblemben hézag támadott,
Hézag, keblemnek legmelegebb részén.

És napról-napra nőttön nőtt ez űr,
S ez űr miatt nem szállhatott már lelkem,
Félt, hogy mélyébe hull.... s nem kelle többé,
Mit eddig olyan lángolón öleltem,
Nem kellett kincs és nem kellett dicsőség.
Mind a kettő oly fénytelen vala!
Oly fénytelen, mint lesz az ég idővel,
Ha elkopik majd csillagfátyola.

Nem kelle semmi, még a jó barát sem,
Magam magamnak voltam terhire,

S futottam, mint kit rémek serge üldöz,
Az életzajtól messzi-messzire.
Csöndes magányban keresék tanyát,
Sötét erdő völgyébe telepedtem....
Oh e magányban milyen alakok
Lengtek körűlem s szálltak el fölöttem!

Szivembül jöttek e tündéri lények,
Szivemnek nem rég támadt üregébül,
Tündéri lények, milyenekre félig
Emlékezém a szép gyermekregékbül.
«Megálljatok! megálljatok!» kiálték,
«Oh, csak egy álljon meg közűletek,
Csak addig, mig egy csók s egy ölelés tart!»
Nem álltanak meg; mind eltüntenek.

Kerestem őket, és meg nem lelém,
Még csak nyomukra sem akadhaték;
Nyom nélkül jártak, oly könnyűk valának,
Könnyebbek, mint a szellő, mint a lég.
S minél messzebbre távozának tőlem,
Minél homályosabban láttam őket:
Annál dicsőbbek voltak, és szivem
Annál emésztőbb sovárgásban égett.

Szivem sovárgott és én sorvadék,
Társim nevettek a sápadt fiún,
Csak jó barátom, ő nem nevetett,
Fejét csóválta búsan, szomorún.
Mi lelt? kérdezte; én nem felelék,
Mert hisz magam sem tudtam, hogy mi lelt.
Szomjas valék s vizet hiába ittam,
Nem enyhité viz a tikkadt kebelt.

S meguntam ezt a földi életet,
Mely elvesztette szépségét szememben.
Föl, föl! mondám, a mennybe! a hová
Fájó szivemnek tündérnépe lebben;

Föl a mennyekbe! ha a léget szívom,
Mit ők színak: tán majd e szomj nem éget....
S ha ott is futnak tőlem? ah, utánok
Keresztülbolygom a nagy mindenséget! —

Fényes tavasz volt. A mezőn szivárvány,
Égő szivárvány százezer virágbul;
De rám oly búsan néztenek.... talán
Tudták, hogy elkészűlök a világbul.
A legnagyobb hegy tetejére mentem,
Onnan tekinték föl az ég felé.
Átlátszó kék volt a felhőtlen ég....
Belé láttam.... tisztán láttam belé....

Ábránd-alakjaim legszebbike
Ott volt az égben. Ajka mozgott; szinte
Hallottam hívó hangjait.... de jól
Láthattam, hogy felém kezével inte.
Megyek! mondám, s a bércz szélére léptem,
A hol száz ölnyi mélység nyilt alattam.
Már-már ugrám... hátul egy kéz ragadt meg...
Eszmélet nélkül visszahanyatlottam.

Midőn eszméltem: a dicső alak,
Kit az egekben láttam az imént,
Ott állt mellettem.... oh mit érezék?
Leírhatatlan édes érzeményt!
«Ilyen közel van hát a föld az éghez?»
Zavart elmémmel ekkép gondolkodtam,
«Im a mennyben vagyok szép angyalomnál,
S elébb egy perczczel még a földön voltam.»

Ezt gondolám, de szólni nem tudék,
Avvagy talán nem mertem szólani,
Félvén, hogy majd ha ajkam megnyitom,
Keblemből a menny ki fog szállani.
És megragadtam angyalom kezét,
Hogy el ne tünjék tőlem újolag,

És derekát átövezé karom,
Átövezé, mint egy égő szalag.

S merőn szemléltem fényes arczulatját.
Most is csodálom, hogy szemem világa
El nem veszett e földöntúli fénytől,
Midőn benéztem szeme csillagába.
Sötétkék csillag volt az ő szeme,
És szemöldöke fekete szivárvány,
S vállán ugy úsztak barna fürtei,
Miként az éj egy rózsatenger árján.

Meg mertem végre nyitni ajkamat,
S beszéltem üdvről, angyalokrul, égről.
Nagyon homályosan beszélheték,
Mert ő nem értett semmit e beszédből.
«Én lyány vagyok», szólt, «földi lyány, nem angyal;
A hol vagyunk, ez a föld, nem az ég,
S itt a mélybe estél volna, ámde
Én mentésedre még jókor jövék.»

«Legyünk tehát a földön», válaszoltam,
«Földön vagy égen, az mindegy nekem,
Csak oldaladnál, kedves oldaladnál;
Hisz a hol te vagy, ott az én egem.
De űlj le mellém, s engedd, hogy karom
Szorosabban fűzhessen át, o engedd;
Ugy is sajátom vagy, tulajdonom,
Mert téged az én képzetem teremtett.»

Leültünk ott a szikla tetején,
S beszélgetének. Kérdezte: ki vagyok?
«Egy bús sohajtás voltam eddig», szólék,
«Öledben ím e csókkal meghalok.
Most csókolj vissza, lyányka, hogy legyen
Föltámadásom .... — ím, föltámadok,
Mert csókod ért; s ki bú-sohaj valék,
Most a gyönyörnek mosolya vagyok.»

Ő megcsókolt. Nem kéreté magát,
Első szavamra ajkamon volt ajka;
E csók! ez ajk.... mért nem váltunk itt kővé?
Hadd függtem volna mindörökre rajta!
E csók, e csók! ez édesb volt a méznél
S az anyatejnél. Csak ezóta élek;
Midőn elcsattant e csók ajkamon,
Érzém, hogy ekkor szállt belém a lélek.

«Tekints körül,» szólott a csók után
A lyányka, «látod, milyen változás?
Én nem tudom, honnan s miként van ez,
De mostan ég és föld egészen más.
Kékebb az ég, sugárosabb a nap,
S e fák alatt itt hűvösebb az árnyék,
S pirosb a rózsa, illatosb a lég....
Ah, mintha csak egy más világban járnék!»

«Más a világ, más, nem olyan, minő volt,»
Feleltem én, «vagy csak mi változánk?
De bármiként van, mit törődünk véle,
Midőn e változás áldás reánk!»
Egymás ölében így fontuk tovább
Beszélgetésünk rózsakötelét,
S a mint eszméltünk szép ábrándjainkból,
Láttuk, hogy a nap már a földre lép.

Alkonyodék. Arany felhőkön szállott
A nap violaszín hegyek mögé.
A messzeségbe nyúló rónaságot,
E száraz tengert, halvány köd födé.
A szikla, melyen állottunk, piroslott
A végsugártól, miként bíbor párna
A trónon. De hisz trón volt ez; mi rajta
A boldogság ifjú királyi párja.

Elbúcsuzánk; nem szóval; szemeinkkel;
S nem szomorúan, oh nem, oly vidáman!

Az éjt ugy néztük, mint a haldokló
A sírt, a melyen túl egy szebb világ van.
Nem igértük, hogy holnap eljövünk,
De mind a ketten eljövénk hiven,
És így éltük által az egész tavaszt,
Ajk ajakon, kéz kézben, szív sziven.

S így éltük által az egész nyarat.
Minden napunk egy virágszál vala
A bokrétából, melytül illatot nyer
Az istenek olympi asztala.
De e virágok elhervadtanak már;
Mit ér, szemlélnem száraz kelyhöket?
Röpülj ki e szép kornak édenéből,
Haldokló hattyúm, bús emlékezet!

Eljött az ősz, ez a vad zsarnoka
A természetnek. Kérlelhetetlen karja
Letépi a szegény fák levelét,
A földre sujtja, és lábbal tiporja.
Lábbal tiprá boldogságunkat is;
Reánk küldé enyészetes szelét
Elválás képiben, s ez arczainknak
Leszaggatá szép rózsalevelét.

Elváltunk, hogy ne lássuk egymást többé.
Komoly borongó volt az őszi este;
A ködön át a távolból lyánykámat
Könnyes szemem még egyszer fölkereste,
Aztán futottam, útat nem tekintve,
Arczom, kezem tövistől vérezék....
Futottam árván, mint a hullócsillag,
Melyet magából kilökött az ég. — —

Azóta arczom és kezem begyógyult,
Arczom s kezem, mit tüske sérte meg,
S szivemből is ki vannak irtva már
Az elválástól támadott sebek;

De e sebeknél jobban fáj nekem most,
Jobban fáj az, hogy már-már feledem
Ábrándjaidnak édes üdvességét,
Oh tündérálom, első szerelem!

(Szalk-Szentmárton, 1846.)

SALGÓ.

Nógrád s Gömör közt hosszan nyúlik el
A Mátra egyik erdőséges ága,
Miként sörényes, elfáradt oroszlán,
Nézvén sötéten messze tájakig.
E hegytetői kősziklára ül
Borús napokban a pihenni vágyó
Terhes felhőknek vándor serege;
Ez a műhely, hol a komor kovács,
A dörgedelmes égiháború
Készítni szokta a villámokat,
Haragvó isten égő nyilait.
Itt állt Salgóvár, mint egy óriás,
Ki az egekre nyujtja vakmerő
Kezét, hogy onnan csillagot raboljon;
Itt állt Salgó.... az éghez oly közel,
És benne még is a pokol tanyázott.
A századoknak döntő lábai
Elgázolák rég e vár tornyait.
Belőlök egy-két csonka fal maradt, mely
Szomorkodással tölti idejét,
Mint a ki lármás ifjuság után
Éltét megunva remetéskedik.
Fölmentem a hegy sziklatetejére.
S letelepedtem a romok fölött.
Verőfényes nap volt. Tekintetem,
Nem lelve gátot, mérföldekre szállt,
Mint börtönéből megszökött madár,
S vigan köszönté a kék messzeséget,

Hol a faluknak tornyán, a mezőknek
Juhnyájain s a patakok vizén
S mindenhol a nap fénye tündökölt.
De lelkemet nem ily képek körözték,
Nem ily vidámak; lelkemet homályos
Látkörbe vitte a komoly merengés,
Holott körűle kétes ködruhában
Mogorva árnyak lengtek .... a kihalt
Sötét középkor véres napjai.

*

Megvirradott a tizennegyedik
Század s hazánkra éj következék,
Borús éj jött rá .... ekkor áldozott le
Az ő napjának, az Árpád családnak
Végső sugára. Harmadik Endre halt meg.
Pártok kelének, s a párt fergeteg,
S a fergetegben a folyó zavart,
S zavart folyóban könnyű a halászat.
Elfeledék a hazaszeretetnek
Örök szentségét a fejetlen ország
Önzés bünébe sűlyedt tagjai,
S rabolni kezdék édes anyjokat,
A gyámolától elesett hazát.
Haramjabarlang lett sok sziklavár,
Honnan le a kipusztitott vidékek
Sohajtására gunykaczaj felelt,
Miként az őszi bús szellő után
Jön a süvöltő téli zivatar. — —
Salgón Kompolti Péter volt az úr,
Nevét rettegve emlité a táj, mert
A meddig kardja s buzogánya ért,
Övé lett minden, a mi kincs vala,
S hol ellenállás szálla szembe véle,
A kincs helyén vérfoltokat hagyott.
Követte őt a rablás útain
Kompolti Dávid és Kompolti Jób,
Zsivány apjoknak méltó fiai.

Kipusztiták már a szomszéd Somoskőt,
Utána jött a távolabb Fülek,
S most a fölött van a tanácskozás:
Hová fordítsák léptöket jelenleg?
Ottan hevernek, apa és fiúk,
Komor teremben medvebőr felett,
Mit kaczagányul vetnek vállaikra,
Ha indulóra a kürt megriad.
Ottan hevernek és Eger borával
Sürítik úgy is sűrü véröket,
Mely ereikben rémesen kereng,
Mint a világok közti téreket
Keresztülkasul-bolygó üstökös.
«Emeljétek föl a kupát, fiúk,»
Kiálta Péter, «és kocczantsatok
Gedő Simonnak egészségire!....
Ha élünk és az isten megsegít,
Még holnap éjjel vendégei leszünk;
Azért sokáig éljen ő kegyelme!»
«Sokáig éljen!» zúgták a fiúk
Utána harsány, mennydörgő torokkal,
És a teremnek hangos boltozatja
Az éljenekre, mint a nyughelyéről
Fölvert szelindek, elkezdett morogni,
S morgott hosszan, mig bele fáradott.

*

Gedővár csöndes, mintha halva volna;
Reá borúlt az éj, mint rá borúl a
Halottra a koporsó födele.
Ki virraszt még a késő éjszakán
Gedővár néma falai között?
A szerelem s a hazaszeretet,
Az égnek e két legszebb csillaga.
Mindenki szunnyad, csak Gedő Simontól
Riasztja messze álma nyúgodalmát
A honfigondok éber tábora.
És míg a férj bús lámpa fénye mellett

Pusztult hazája sorsán elmereng,
Szomszéd teremben nője térdepel,
A szépségében ragyogó Perenna,
S imát sohajt az égiek felé,
Hogy boldogítsák a magyar hazát,
Mert míg a honnak boldogsága nincs,
Mindaddig férje is boldogtalan.
Egyszerre a nő felsikolt ijedve,
Hallván közelgő fegyvercsörgetést,
S belép férjéhez és rémülve áll meg....
A másik ajtó ekkor nyilt s azon
Kompolti Péter jött be kardosan.
«Gedő uram, szép jó estét kivánok,»
Szólt a haramja, «vendégid jövének;
Remélem szíves házigazda lészsz,
S kérés nélkül is átadod nekik,
A mit kivánnak..,. minden vagyonod.
Csodálkozol, hogy ily váratlanúl
Leptünk meg és ily észrevétlenűl
Léptünk eléd?.... ez egyszerű dolog:
Megvesztegettük a jó porkolábot,
S ő megnyitotta várad kapuját,
S bejöttünk százan.... százan! érted-e?
És most legényid egyig megkötözvék.
A jó fiúk javában álmadoztak,
Midőn kezökre a hurok került.
Azért, Gedő úr, add elő, a mid van....
Vagy szavaimban tán kételkedel?
Im hát tekints ki!» Megnyitá az ajtót,
S láthatta a száz fegyverest Gedő,
Köztök Kompolti Jóbot s Dávidot.
«Foszsz hát, zsivány, és vidd, a mit találsz!»
Szólt megvetőleg a várúr; «Perennám,
Eredj szobádba, és az aggalom
Ne bántsa lelked; tégedet megóvlak,
Téged, legdrágább kincse életemnek!
A többivel nem gondolok sokat....
Hadd hízzanak rajt' e gaz tolvajok.»

Kompolti Péter ment kutatni s véle
A martalékra vágyó czinkosok;
Csak Dávid és Jób állt merőn, s ha ajkok
Le nem pecsétli a csodálkozás,
Ezt kérdték volna: milyen látomány ez?
Melyik tündére az álomvilágnak
Szállott a földre, e falak közé?
S midőn a méla bámulás ködében
Eltévedt lelkök ismét visszatért:
Egyszerre léptek az ajtó felé,
A mely Perenna teremébe nyilt,
S a mely előtt vont karddal állt a férj,
Vont karddal és rettentőn, mint az angyal,
Ki őrizé a paradicsomot.
«Eddig s tovább nem!» dörgött a jövőkre,
«Eddig s tovább nem! .... a kétségbe'sés, a
Halál szolgája áll e küszöbön,
E szent ajtónak tiszta küszöbén!»
Ekkép a férj; de a két zordon ifjut
Nem rettenték meg a dörgő szavak,
Sem a szemeknek átszuró világa,
Mely villámlásként szállt a hang előtt.
«Utamba állasz?» így kiálta Jób,
«Utamba mersz még állni? jaj neked!
Keresztültörnék, bárha kezeidben
Száz kard villogna s minden kard hegyéről
Ezer halál vigyorgna is reám!»
És összecsaptak csengő fegyverökkel
Gedő és Jób, mint két kőszikla, melyet
Egymás felé sujt a földindulás.
Akközben Dávid rést lelt s besuhant,
A hol Perenna elszorúlt kebellel
Az aggodalmak árján fuldokolt,
Egy jajsikoltás és egy halk sohaj ....
A nő sikoltott és a férj sohajtott,
A nő, kit Dávid vett ölébe s vitt,
S a férj, kinek Jób átdöfé szivét.

*

Salgó s Gedővár közt emelkedék
Hajnácskő, szinte sziklaormi vár.
Csend volt a várban és a vár alatt.
Mindenki alvék; a toronynak őre
Virraszta csak még félig nyilt szemekkel.
A fövenyóra éjfélt mutatott.
Mi zaj hasitja a csendet keresztül?
Még halk, de perczről perczre hangosabb.
Az őr keresztet hány és a toronyból
Fél bátorsággal néz a völgybe le;
Ki más zavarná a világ nyugalmát
Az éjszakának kellő közepén,
Mint boszorkányok és kisértetek?
Lenéz az őr.... a teljes hold világa
Arany fátyolként leng a vár körül,
S a vár alatti völgy ezüst ködével,
Mint két szerelmes lélek, összeolvad.
A fényhomályban Gedővár felől a
Salgói úton nyargal egy lovag,
Ölében egy hölgy hófehér ruhában,
Hollósötét haj lengő fürtivel.
Mögöttök távol ismét egy lovag. —
Olyan tünékeny volt e jelenés,
Hogy a toronynak őre más nap ezt,
Midőn fölébredt, álomnak hivé.

*

Midőn fölére Salgó udvarába
Kompolti Dávid a szép martalékkal,
Ez életének nem adá jelét,
Aléltan fekvék annak karjain;
Szivében a vért és eszméletet
Megállitá a félelem s futás.
Gyöngéd karokkal tette őt az ifju
Egy kerevetre; csínnal bánt vele,
Miként a gyermek a kicsiny madárral,
Melyet fészkébül épen most lopott ki;
S megállt előtte s elmerülve nézte

És lelkesedve így szólt: «Oh miért
Fejem nem oly nagy, mint az ég, hogy annyi
Szem volna rajt', a hány csillag van ott.
Hadd bámulnálak valamennyivel!....
Ki vagy, ki vagy te? olyan ismerős
Előttem arczod mindenik vonása;
Találkozám már véled?.... oh igen, most
Emlékezem, hogy egykor láttalak,
Régen, fölötte régen. Még midőn
Mint gyermek jártam a vadon homályin,
Miként ártatlan gyermek, a kinek
Vérzett szive, ha vérezett az őz
Szilaj vadászok gyilkoló nyilától:
Oh akkor, akkor gyakran láttalak.
Ha szenderegtem a kis völgyi forrás
Virágos partján: édes álmaimban
Meg-megjelentél tündérek leánya!
Hozzám jövél s lehajlottál reám,
Miként lehajlik földre a szivárvány,
S fülembe égi hangokat sugál.
Karom kinyujtám, hogy öleljelek,
S fölébredék .... te már távol valál,
A rengeteg sötétzöld mélyiben
Láttam fehérlő árny-alakodat,
S futék utánad, mint az esti szél
A tünedékeny pillangó után,
Futék a hegyre .... a hegy tetején
Bámulva álltam és szomorkodám; már
Oly messze voltál tőlem, fönn az égen
Az esti csillag képiben ragyogtál.
Gyermekkorom tűnt s gyermekéveimmel
Eltünt regényes ábrándim világa,
S vad ifjuvá lett a szelíd fiú,
S azóta véled nem találkozám....
De én beszélek hozzád és te nem
Hallod beszédem; mozdulatlanul
Fekszel, miként az elesett szobor.
Élsz, vagy meghaltál? oh csak meg ne halj,

Inkább hervadjon el minden virág
A föld szinén, és ne légyen több tavasz! ....
Hah, végre, végre nyílnak szemeid;
Milyen szemek, mily égetőn-vakítók ....
Hová jutottam? hol vagyok? talán a
Teremtő műhelyében, a hol a
Napok készűlnek? ottan, ottan .... oh
Ha e két nap az égre fölkerűl,
A mindenséget porrá égeti!» ....
‚Elég már, bátya, most én rajtam a sor',
Ily hang szakasztá félbe Dávidot,
Jób hangja, a ki mostan érkezett meg,
‚Elég volt, bátya, most én rajtam a sor;
E drága kincsen ketten osztozunk!'

*

Eszmélt Perenna, és csodálkozással
Nézett körűl, és töredezve szólt:
«Férjem! ... de ez nem férjem ... ez sem az;
És e terem .... hisz ez nem a mienk.
Hová juték? és férjem hol marad,
Hogy így magára hagyja hitvesét?»
«Férjed, menyecske, messze útazott,»
Ekkép felelt Jób, «kár lesz várnod őt,
Mert míg utából ismét visszajő,
Rég elvirítnak ifju bájaid.
Azért feledd őt, s add nekünk magad,
Hogy részesűljünk mink is a gyönyörben,
Mit férjed a mennyországtól bitorlott.»
«El oldalamtól! vissza, szemtelen!»
Kiálta a nő, «vissza .... és ne szólj,
Mert minden szóért s minden léptedért,
Ha férjem eljön, rémesen lakolsz ....»
«Ha férjed eljön, akkor?» szóla Jób,
«Hisz mondtam már, hogy messze útazott,
Oly messzire, hogy onnan, a hová ment,
Porszemnek látja a nagy földtekét.
Szóval — hogy őt ne várd hiába — nézd

E kardot s rajta ezt a szép piros vért;
Ez férjed vére.... én megöltem őt.
Most hát szabad vagy, szép asszony, szabad!
A női hűség rabbilincsei
Nem korlátozzák többé lelkedet.
Szabad vagy, használd szabadságodat.
Két kar helyett most négy kar vár reád,
Hogy boldogítson ölelésivel.»
Perenna némán és merően állt,
Némán, merően, hidegen, fehéren,
Miként holt, csendes téli éjszakán a
Száraz bokor, mit ellepett a hó.
Ott állt Perenna és a kardra bámult,
A melyen olyan drága vér aludt meg. —
E mozdulatlan némaság alatt
Szivét, lelkét mily harczok szaggaták!
A lélek benne ugy sírt, ugy nyögött,
Ugy küzködött, ugy jajgatott, miként
A jég alatt a befagyott patak.
Kitört végtére a kétségb'esés,
Kitört belőle, mint a tűzokádó
Hegy méhéből a füst s lángoszlopok,
És átkokat szórt, rémes átkokat
Zsivány fejére férje gyilkosának.
De mintha minden átok egy virág
Lett volna, egy-egy illatos virág,
Miket feléje dobnak, hogy szagolja,
Oly kedvtelve állt a hölgy előtt Jób,
S midőn az végzé, így kezdette ez:
«Hah, istenemre, hogyha átkozódva
Ily szép vagy, asszony, menj férjhez naponként,
S én férjedet naponként megölöm!....
Átkozz tovább, szép hölgy, én hallgatom,
Ha minden átkod megfogamszik is.»
Perenna Dávid lábaihoz borult,
Átfogta térdét és így esdekelt:
«Oh ifju, arczod nem oly ördögi,
Miként ezé itt... légy könyörülő.

És ój meg tőle, ój meg engemet!
Szeretni foglak, szolgálód leszek,
Csak ments meg engem férjem gyilkosától,
Csak e sátán ellen légy paizsom.»
«Meg foglak óni, gyermekálmaim
Földöntúli tündérgyermeke!»
Kiálta Dávid fölemelve őt,
«Meg foglak óni, paizsod leszek;
S ki hozzád nyúlni kiván: annak e
Paizst elébb ketté kell törnie.
Most hát öcsém Jób, ehhez tartsd magad!»
«Nem ugy, jó bátya!» mondá Jób, s szemében
Ellenszegűlő dacznak lángja gyúlt,
«Nem ugy, jó bátya! igy nem alkuszunk.
Minálunk minden martalék közös,
Azért kettőnké e menyecske is;
És ha nem engedsz, tudd: e kard, a melylyel
Férjének írtam úti levelet
A más világra, e kard most is éles,
S karomnak sincsen legkisebb baja!»
Egymás elébe állt a két fiú,
Egymás elébe állt és hallgatott,
Nyelvök helyett most kardjaik beszéltek.
Kompolti Péter jött be s rájok ordít:
«Megálljatok!» s a bajvívók megálltak.
«Apánk, te légy hát köztünk a biró,»
Így szóla Jób, «ez asszonyt itt magának
Akarja Dávid bátya tartani;
De én azt mondom: ehhez nincs joga,
Mert ő kettőnké. Nincs-e igazam?»
«Hitvány fiúk,» szólt megvetőleg apjok,
«Ily hasztalanság annyira feltüzel,
Hogy egymás ellen karddal rontotok?
S ilyen mihaszna pörben engemet
Mertek biróul híni, engemet!... jó;
Igazságot hát én szolgáltatok.
Halljátok: e hölgy nem lesz egyiké sem,
Sem egyiké, sem másiké.... igen,

E hölgyet bírni én fogom, magam!»
Kihullt a kard a két fiú kezéből,
Vérök fellázadt, sustorgott, miként
A víz, a melybe a villám csapott,
S dörmögni kezdtek bosszus dolgokat.
Keresztülszúró lángtekintetét
Jártatta végig rajtok az apa,
S parancsolólag így kiálta föl:
«Ki mer mocczanni és morogni, hogyha
Kompolti Péter ezt kiáltja: csitt!»

*

Miből teremté isten a szivet?
Hogy annyi bútól, kíntól sem hasad meg.
A mennyi érte a szegény Perennát. —
Őrizve Salgó szűk falai között
Űlt a fogoly hölgy napok óta csak,
De mindenik nap századokra nyúlt,
Azokra nyujtá azt a szenvedés.
Az árva lélek mennyit szenvedett!
Egy pillanatban keble meggyuladt
A fájdalomtól és más pilanatban
A rettegéstől ismét megfagyott.
Hosszan tünődék, véghetetlenűl:
Hogy szabaduljon e falak közűl,
S hogy álljon bosszut férje gyilkosán?
És nem talála semmi, semmi módot!
S most jött reá a legnagyobb csapás;
Kompolti Péter így nyilatkozék:
«Szép asszony, benned a sátán lakik,
Te megbüvöltél, napról napra jobban
Tetszel nekem, s ha akarod ha nem;
Én feleségül veszlek tégedet.»
«Hozzád megyek», szólt elhatározottan
Perenna, ámde oly hangon, mikéntha
Lett volna a halálnak angyala,
S ezt mondta volna ama szók helyett:
«Kompolti Péter, végórád ütött!» —

Magához hítta Dávidot Perenna,
S így szóla: «Ifju, igazán szerettél?
Vagy pillanatra fellobbant lidércznek
Volt lángja csak, mit érezél irántam?
És ha szerettél, mondd: szeretsz-e még?»
«Szeretlek egyre,» válaszolt az ifju,
«Szeretlek, mint a völgyet a patak,
Szeretlek, mint a csillag az eget,
Szeretlek, mint a féreg a gyümölcsöt!
S ha te szeretnél .... oh szólj, asszonyom,
Hogy érdemeljem meg szerelmedet?»
«Hogyan?» felelt a nő, «egy módja van:
Öcséd megölte férjemet, s apád most
Engem magának hitvesül kiván.
De én apádat, ezt a második
Leendő férjemet szintúgy utálom,
Miként első férjemnek gyilkosát.
Szeretsz valóban? ugy hát szabadíts meg
E két gonosztól. — A tiéd leszek, ha
Apádat és öcsédet megölöd.»

Örök rejtélyű érzés, szerelem!
Te nagy folyó, mely egyszer szemetet,
Máskor virágot hordasz vizeden,
S mind egy helyről: az emberek szivéből.
Oh szerelem, te végtelen oczeán,
Melynek határát még nem látta senki,
S melynek le nem szállt fenekére senki.
Ott állsz te, óriások óriása,
Mesés nagyságban .... hogyha nyúgoszol,
Meglátja széles tükrödben magát a
Határtalan menny minden csillaga,
S ha háborogsz: fölszíneden csatáznak
Az alvilágnak minden szörnyei.
Mindenható erő vagy, szerelem!
Mindenható vagy .... angyallá az embert,

Az angyalt ördöggé, az ördögöt
Emberré könnyen átváltoztatod .... — —

*

Derült kék éj volt, tiszta csöndes éj,
Vidáman néztek felhőtlen magasból
A földre a hold és a csillagok,
Olyan vidáman! .... hah, pedig mi történt
A földön? apa- s testvérgyilkolás!
Kigyóként csúszott Dávid a terembe,
Hol apja szunnyadt. Ágya függönyét
Széttolta halkan .... reszketett keze,
Mintha kősziklát hengerítene.
«Itt fekszik, alszik,» így gondolkodék,
Merőn szögezve rá égő szemét,
«De mily szelíd most arcza, melynek ébren
Minden vonása egy-egy Luczifer;
Vagy csak te látod tán ilyen szelídnek,
Te mindig-gyáva lelkiismeret?
Eredj, hivatlan vendég, menj tova;
Nem hallgatok rád, nem, nem! hasztalan,
Nyujtod felém fenyítő ujjadat,
Hiába intesz oly parancsolólag,
Nem hallgatok rád .... nézd, nem hallgatok!»
Az alvót ekkor torkon ragadá,
S beléje fojtá a lélekzetet ....
Nem is nyögött .... egy rángás, s vége volt.
Bevonta ismét a függönyt s mene,
De a küszöbnél visszafordula,
Hogy megtekintse: nem maradt-e élet
Ama testben? nem támadand-e föl?
Az ágy előtt megállt .... állt, s nem meré
A kárpitot szétvonni újolag,
Nem mert benézni rettentő müvére,
S lélekszakadva kifelé rohant
Másik terembe, a hol öcscse volt.
A zajra Jób fölébredett s fölült,
S fél eszmélettel nézte a jövőt,

S midőn egészen eszmélt, akkorára
Keblében járt a gyilkoló aczél,
A melyet bátyja a falról ragadt le.
De nem halálos volt Dávid szurása.
Feléje lépett tántorogva öcscse,
Hogy megragadja öldöklő kezét....
Egy új suhintás és Jób homlokát
Elborította vére, s összedőlt.
A kardot messze dobta Dávid, és
Futott; futott ki, mintha lépteit
Követte volna százezer boszorkány,
Lidércz, kisértet, ördög s minden, a mi
Irtóztató a képzeletben él.
Futott, futott, és nem tudá: hová fut?
Sötét sarokban megvoná magát,
Szemét behunyta, hogy ne lássa a
Számíthatatlan rémeket; de látta
Még akkor is, ha behunyá szemét.
S majd apja halvány arcza állt előtte,
Majd öcscse véres, megvagdalt alakja.
Intett kezével, hogy távozzanak;
Nem távozának. Mindig közelebb
Jöttek hozzája.... egyre közelebb....
Beléje vágták végre körmüket....
Torkon ragadták.... lég után kapott,
S egy jajnyögéssel összeroskada.
Midőn fölébredt, reggeledni kezdett,
A hajnalfény betört az ablakon;
Körűltekinte, s ekkor látta meg,
Hogy apja ágya mellett feküvék.
«Apám, ébredj föl, ébredj.... hallod-e?»
Szólott megrázva a holttetemet,
«Mit alszol, hosszan, mint a mormotér?
Már fényes nap van. Jer, menjünk rabolni...
Szabad vásár van, minthogy nincs király.
Menjünk rabolni, szálljuk meg Gedővárt;
Tiétek minden kincs, arany.... nekem
Nem kell egyéb, csak a vár asszonya.

De kelj föl hát! ne rángattasd magad
Hiába. S még sem ébredsz föl.... no semmi,
Fölébredsz majd az ítéletnapon.
De akkor ki ne böffentsd valahogy
Az istennek, hogy én voltam, ki téged
Elaltatálak, mert megfojtalak!»
Elindult és ment a szomszéd terembe.
«Hát ez ki itten?» kérdé, öcscse testét
Megrugva, «mit? te volnál, Jób öcsém?
Mi a manó, hát a földön heversz?
Neked bezzeg jó ágyad lehetett.
Bordáidnak becsületére válik,
Hogy nem jajgatnak ilyen durva ágyon.
Hanem hát kelj föl, s mosd meg arczodat,
Hiszen merő vér; kelj föl, hallod-e?
Mi a tatár, ugy veszem észre, hogy ma
Fölkelni nincsen kedve senkinek.
Annál jobb. Oh ez pompás alkalom!
Szép kedvesem most megszöktethetem....»
S ment a szobába, hol Perenna volt.
«Megölted őket?» kérdezé a hölgy.
«Kit öltem én meg?» fölkiálta Dávid,
«Én meg nem öltem senkit, senkit is!
Ottan feküsznek szépen, csöndesen,
Egyik fehér és a másik piros.
Jer, angyalom, jer. Mélyen alszanak;
Megszökhetünk. Jer. Senki sem vesz észre.
Fölnyargalunk a bástya tetejére,
S onnét aztán az égbe röpülünk!»
«Hah, ez megőrült», gondolá Perenna,
S borzadva hátrált, de az ifju őt
Ölébe fogta s vitte kifelé.
A nő sikoltott. «Csitt, légy csendesen,
Mindenre kérlek, a mi szent előtted!»
Szólott az ifjú, «fölkel valaki
Zajodra, s akkor el nem szökhetünk,
Elfognak:... hah nézd, nézd, már jőnek is!»
Ezzel rohanni kezde, fölrohant

A bástyafalra. «Most röpülj!» kiálta,
Mindjárt ott fönn, ott fönn leszünk az égben,»
És átszorítva a hölgyet, leugrott....
Alant a mélység sziklacsúcsai
A vértül és a hajnaltól pirultak.

*

Dávidnak már nem kelle temetés,
Elnyelte őt a vár alatti mélység,
El volt temetve. S a ki eltemesse
Apját és öcscsét: nem volt ember reá.
Kipusztulván mind a Kompoltiak,
Elosztották a rablott kincseket
Legényeik; de osztozás alatt
Egymásnak esvén kardot fogtanak.
Kevés jutott el épen közülök.
Nagy részt elestek, és holttesteik
Az éhes hollók tápláléki lettek.
Igy állt sokáig Salgó zajtalan,
Csak a hollóknak károgása szólt
Holttetemekkel megtelt udvarában;
S alant a völgyben a népség futott
A szél elől, mely Salgóról jöve.

(Dömsöd, 1846.)

SZILAJ PISTA.

1.

Jó ideje, hogy a nap lenézett.
Pihennek az elfáradt révészek,
A révházban pihennek, alusznak.
Szilaj Pista maga nem alszik csak.

Szilaj Pista, tőled én azt kérdem,
Hogy miért vagy te még most is ébren?
«E kérdésre én csak azt felelem,
Hogy ébren tart engem a szerelem.»

Holdvilágos éjben Szilaj Pista
Csónakát a partról eloldozta,
Az evezőt is kezébe vette,
Át is ment a vízen a szigetbe.

A Dunának kellő közepében
Áll a sziget virágos kertképen.
A szigetnek legszebb virágszála
Egy vén halász fiatal leánya.

A vén halász nádvityillójában
Subaágyán alszik már javában.
A vén halász fiatal leánya
Sziget partján vár Szilaj Pistára.

Mikor átért a szép révészlegény,
Jó dolga lett rózsája kebelén.
Csókolóztak.... de nem mondom ezt el!
Tele van a világ irígyekkel.

Legtüzesebb bor a szép lyány csókja,
Csók azésznek könnyen zavarója;
Pistának is megzavarta eszét,
Származott is tőle tarka beszéd.

«Lidi lelkem, Lidim, galambocskám,
Gyöngyvirágom, aranyos halacskám,
Gyémánt gyűrűm, csillagom sugára,
Csókolj agyon hajnal hasadtára.

Fekete a pillád, kék a szemed,
Mint mikor a felhő kettérepéd.
A megrepedt felhőben kék az ég,
S mint ebben a csillag, szemed ugy ég.

Ha egyetlen egy füzért fonnának
Minden virágából a világnak,
Át nem érné az én szerelmemet,
Olyan nagy!.... s az egyedül a tied.

Szerelmemnek nincs határa, vége;
Hát a tied ily végtelenség-e?
Csak szerelmed határát ne érjem,
Mert ott, kis lyány, jaj néked, jaj nékem!

Egy óriás alszik ott, angyalom,
Egy óriás, az én indulatom;
Mihelyt oda érkezünk: fölébred,
S összeszaggat engem úgy, mint téged.»

Igy beszélt az ifju révészlegény,
De megnyugodt a lyány tekintetén,
Tekintetén, mely ezt magyarázta:
Szerelmének nincs vége, határa.

Még sokáig váltogatták a szót.
Közelökben a fülemile szólt;
Vagy tán nem is madár dalolása
Volt ez, hanem szivök dobogása.

Elváltanak egymástól végtére
Szép reménynyel a jövő estére.
Az ifju ment a révésztanyába,
A leány ment apja kunyhajába.

Csöndesség volt az egész vidéken.
Hajlott a hold lefelé az égen,
Gönczölszekér rúdja is leállott,
A fiastyúk föl magasra szállott.

Csöndes a révkocsmárosnak háza,
A szellő a bokrokat nem rázza,
Semmi sem szól, csak a Duna habja,
Mely a komp oldalát locsolgatja.

II.

A vén halász város piaczára
Hordta halát a hetivásárra.

«Gyere velem a városba, lyányom.»
«Ha kivánja keed, apám, nem bánom.»

Apa, leány a városba mentek.
Hejh, csak ne lett volna épen péntek!
Először volt a városban Lidi,
Azért nem tetszett ez a nap neki.

De csakhamar ezt elfelejtette
A városi zajnak közepette.
Jöttek czifra, szép ruhás urfiak,
S a szép lyánynyal csintalankodtanak.

Szólt egy úrfi, ki mellette megáll:
«Hol termettél gyönyörű virágszál?»
Felelt Lidi: «Lenn a szigetségben
Termettem a Duna közepében.»

Szólt az úrfi: «Már ez derék dolog!
Mert hisz' én is cda való vagyok.
Csak azt mondd meg, van-e már szeretőd?
Ha van, inkább engem szeress, ne őt.»

Felelt Lidi: «Hogy van-e szeretőm?
Azt én senki orrára nem kötöm.
Ha az úrfi tudni ugy kivánja:
Van czigányné s van annak kártyája.»

Ment az úrfi, mivelhogy őt Lidi
Csak igy apró pénzzel fizette ki:
De mégis a lyány meg nem állotta,
Egyet pillantott utána lopva. —

Ezek után egyszer sok időre
Kiűlt Lidi a Duna szélére,
Dunaparton vad virágok között
Űlve a kis leány hálót kötött.

Ereszkedett már a nap lefelé,
Festegette a bokrok levelét,
Befestette pirosra, sárgára,
Piros fátyolt huzott a Dunára.

A kis lyány a hálót csak kötötte,
S im megzörren a bokor mögötte.
Ki az? ki jön? . . . . egy fiatal vadász.
«Szép jó estét, galambom; mit csinálsz?

«Ha nem vak, hát látja, mit csinálok;
Látja az úr, hogy kötöm a hálót;»
Igy felelt a kis leány kereken,
Hogy melléje lépett az idegen.

Szólt a vadász: «Te hamis kis leány!
Arczod rózsa, de beszéded csalány.
Látom, te még most is a régi vagy,
Szemed s szavad a szívben sebet hagy.

De ismersz-e, jut-e még eszedbe,
Hogy láttuk már egymást az életbe'?
Láttuk egymást egy hetivásáron . . . .
Emlékszel-e még rá, szép virágom?»

Felelt Lidi: «Azt én megengedem,
Hogy úrfi már találkozott velem;
De nem olyan nagyok szépségei,
Hol el ne lehetne felejteni.»

S így a mit a vadász úrfi szólott,
Minden szóra kapott egy jó tronfot,
Még sem tudott bosszankodni rája,
Arra a kis csintalan leányra.

Hát csak azon vette észre magát,
Hogy a sötét éjszaka már beállt,
És így szóla: «Tudod-e, aranyom,
Hogy az útat innen én nem tudom.

Rám nézve hát rettenetes baj van,
Ha csak tán te nem könyörülsz rajtam.
Légy kisérőm csak az erdőszélig,
Vagy akár a szobám közepéig.»

Lidi végig gondolta a dolgot:
Ez az úrfi oly sok szépet mondott,
Oly nyájasan oly szívesmelegen,
S ő mindezért háladatlan legyen?

«Világért sem leszek háladatlan!»
Szólt a lyányka elhatározottan,
Szólt magában, azután ezt mondta
Fenn szóval a vadászra pillantva:

«Jőjön hát az úrfi, jőjön velem,
De hazáig el nem kisérhetem,
Elkisérem csak az erdőszélig....
Mert az embert könnyen megitélik.»

És elmentek. Mire Lidi megjött,
Szilaj Pista már régen kikötött.
«Régen várlak, hol jártál galambom?»
Ez nem tudta: hirtelen mit mondjon?

III.

Lidinek a magaviselete
Akkor este különös lehete,
Mert Pistának az sehogysem tetszett,
S kegyetlenül gyanakodni kezdett.

Hejh a gyanú furcsa gyermek pedig!
Mihelyest a világra születik,
Mindjárt éhes, mindjárt enni vágyik;
S ha jóllakott: szörnyeteggé válik.

Mit tett Pista? már a másik este
Bokor mögé bujt titokban, s leste....

Tán maga sem tudta, hogy mit lesett?
Csak várta, hogy mit hoz a vakeset.

Nem soká várt, hogy egy úr érkezett,
S hallott tőle édes beszédeket,
Mikre Lidi csak ugy irult-pirult.
Szilaj Pista mérgében majd megfult.

És ha még nem lett volna más, csak beszéd,
De az úrfi meg is fogta kezét
A leánynak, sőt meg is ölelte....
Poklokra szállt Pistának a lelke.

Fölugrik, az urfit megrohanja:
«Gyilkos, zsivány, gaz, lator, haramja!
Igy csábítsd el más ember mátkáját....»
S kirántotta zsebéből bicskáját.

A bicska a vadász szivének ment,
De a vadász puskával állt ellent,
Puskaágygyal úgy ütötte főbe,
Hogy hosszában elbukott a fűbe.

Mikor Pista magához tért megint,
Lassan fölállt, jobbra-balra tekint,
Senkit sem lát.... sem vadász, sem leány.
Azt gondolja: csak álmodott talán.

Hogy nem álom, azt onnan tudta meg,
Mert vére még akkor is csepegett.
Sírt bújában, sírt, sírt.... könnye, vére
Összefolyva csorgott le képére.

IV.

Szép Lidihez a vadász el-eljár,
S bátorsággal ölelkezhetnek már,
Nem tartanak semmi ellenségtől,
Szilaj Pista eltűnt a vidékről.

Szilaj Pista elment nagy bujában;
Hol bujdosik most, melyik világban?
Erős szélvész volt szive bánata,
Szegény fiút messze ragadhatta.

Vándo'lt Pista, hátra sem tekintvén,
Meg sem állt, csak a Bakony közepén;
Bakonyerdő kellő közepében
Megpihent egy vén cserfa tövében.

Pihent ám, de nem pihent, csak teste,
Lelkét ő le nem csendesíthette.
Teste tó volt, lelke benne a hal.
Bár a tó áll: a hal benne nyargal.

«Zsivány leszek, zsivány, utonálló,
Végesvégül bitófa-czifrázó!
Mit bánom én? jussak a bitóra,
Az lesz nekem legboldogabb óra.»

Kiült a nagy országút szélére,
S várakozott jó módú vendégre,
Kinek oly nagy teher lesz zsebében,
Mint ő neki bátorság szivében.

Jött is egy úr, nem igen sokára,
Gyorsan hozta őt négy paripája,
Négy paripa czifra szép hintóban.
Fönn a bakon kocsis és hajdú van.

«Megállj!» kiált Szilaj Pista rája,
«Mozduljon, a ki halálát várja!»
A halálra egynek sem volt kedve,
Megállottak, kővé merevedve.

Pista oda lépett s minden zseben
Keresztülment lelk'ismeretesen;
A mit talált, szépen ki is szedte,
Messzely bor árát sem hagyott benne.

«Elmehettek!» szóla mostan Pista;
«Hó, megállj!» kiált rá a kocsisra,
Ki az ostort már kezébe vette,
«Nem vagyok én zsiványnak teremtve....

Itt van, uram, egy fillérig pénze.»
Az úr reá nagy szemekkel néze,
Nem tudta: a dolgot mire vélje?
Tán csak tréfál a haramja véle?

Nem tréfált ő, a pénzt visszaadta,
A hintónak hátát forditotta,
És elindult és tovább bujdosott.
Vitt magával bánatos haragot.

Meddig tartott bizonytalan utja?
Merre járt-kelt? ő maga sem tudja?
Mig egyszerre csak azt veszi észre,
Hogy a Duna partjaihoz ére.

Dunaparton áll a révház felett,
Hol annak előtte révészkedett,
Átellenben Lidiék kunyhaja....
Pistának kél keserves sóhaja.

«Lidi, Lidi, mért voltál csapodár?....
De, szegény lyány, tán megis bántad már,
Hű szeretőd tán már megsirattad,
A ki annyit szenvedett miattad.

Ha megbántad hűtelenségedet,
Elfelejtem a megtörténteket.
Magadat csak ezután becsüld meg:
Megbocsátok, mert nagyon szeretlek!»

Ezt gondolta s a ladikba lépe,
Hogy átevezzen a szigetségbe,
S hogy Lidinek szóval azt elmondja,
A mi mostan volt csak gondolatja.

Épen mikor a ladikba lépett,
Háta mögött hallott ily beszédet:
«Hejh atyafi, mi is átakarunk,
Várjon kend, jó borravalót adunk.»

Pista majd befordult a Dunába,
Mert Lidit s a vadász urfit látta;
Rájok ismert, bár jó messze voltak,
S vége járta már az alkonyatnak.

Félig-meddig összeszedte magát,
Míg amazok elérték csónakát.
Hejh, mikor a csónakba bementek,
Gondolhatni, mint rémültenek meg.

Pista gyorsan el kezdett evezni,
Nem lehet azt a kínt megnevezni,
A mit a lyány és az úrfi érzett.
Nem tudták: hogy kezdjék a beszédet.

Pista sem szólt, hanem csak evezett.
Már közel volt hozzájok a sziget,
És csak ekkor vette észre magát,
S hirtelen megfordítá csónakát.

«Hová?» szólott most az úrfi, «vissza?»
«Nem egészen,» felelt neki Pista,
«Csak a Duna közepéig .... ottan, ...
Veletek egy kis számadásom van.»

És a mire kimondta ezeket,
Már a Duna közepére evezett.
Itt a vízbe dobta a lapátot,
S a ladiknak legvégére hágott.

«Tudjátok, mit? .... meguntam éltemet,
És azt ti miattatok untam meg;
Elmegyek a más világra .... hanem
Nektek is el kell ám jőni velem!»

Szólt s fölfordította a ladikot.
Mind a három a Dunába bukott.
A csalfa lyányt Pista megölelte,
Hogy mellette hagyja őt el lelke.

De midőn az úrfit meglátta,
Hogy úszni tud, hogy úszik javába':
Utána ment, és őt ölelte meg,
S küzdöttek, mig el nem merültenek.

(Szalk-Szentmárton, 1846.)

SZÉCSI MÁRIA.

Zordon, de ragyogó lovagkor! kiégett
Piros éjszaki fény! ujra meggyujtalak,
Képzetem fáklyája ujra meggyujt téged,
S lángodnál látszik a tündérkert újolag,
Melynek oly szép fája volt s oly szép virága:
Vitézség cserfája, szerelem rózsája! — —

Idősb Rákóczi György két száz esztendővel
Ezelőtt elhagyta szép Erdélyországot,
S a hitszabadságért küzdő seregével
Bátran, elszántan a magyar földre vágott;
Gömör bérczei közt magas Murány vára
Rá s katonáira nyilt kapukkal vára.

Betlen szép özvegye volt, Szécsi Mária,
Ki megérkezésén ekkép üdvezelte:
«Üdvez légy, fejdelem, Erdélynek hős fia,
Lelked rokon s Szécsi Máriának lelke.
Ugyanaz ügy köti össze lelkeinket,
Azért kezet fogni mi gátolna minket?

Itt van íme jobbom, add ide jobbodat,
Bátran szoríthatod, bátran megrázhatod:

Apám s férjem hős volt, hát sikoltásomat
Asszony létemre is hallani nem fogod.
Igy, Rákóczi bátya; most szent a frígy velem,
Barátod barátom s ellened ellenem!»

Tovább ment Rákóczi a frígykötés után,
Serege kis részét hagyván csak ott őrül.
Ha jön ellen, jőjön; csak mosolyog Murány
Rá a víhatatlan sziklai tetőrül.....
Magas és meredek, fölnyúl a fellegig,
Tán még a villám is alatta születik.

Jött is az ellenség, pedig nem sokára,
A haragra lobbant császár emberei;
Őket a pártütő várnak ostromára
Vitéz Veselényi Ferencz vezéreli.
Követet nevez ki, hogy a várba menne,
S vagy megadást hozna vagy hadat üzenne.

Elindult a követ, be is bocsátaték,
Betlen szép özvegye kérdé: mit kivánna?
«Vár kapitányával szólni óhajtanék.»
‚Szólj', felelt a hölgy, ‚én vagyok kapitánya.'
Elbámult a követ, hogy ne bámult volna?
Ily kapitánynyal még soha sem volt dolga.

Azután elkezdé s mondta mondókáját,
Mely röviden hangzék, csak ennyibül állott:
«Megnyitjátok-e ti nekünk Murány várát?
Vagy mi magunk nyissuk meg, azt akarjátok?»
Kurta megtagadás volt a válasz érte,
Azt is gúnyos, büszke mosolygás kisérte.

Visszakullogott a követ a vezérhez,
És eléje terjeszté, kivel és mit beszélt.
Veselényi maga sem tudja, mit érez?
Mijét bántja e hír: szivét-e vagy eszét?

Lelkére sötéten, sűrün jött a felleg,
És belőle ilyen villámok löveltek:

«Ördög és boszorkány, még csak ez volt hátra,
Hogy fejkötő ellen szögezzem ágyumat;
Rá találok lépni, jó asszony, pártádra,
S majd pártáddal együtt fejed is leszakad.
Tán üres a konyhád nincs mit kotyvasztanod,
Hogy főzőkanál helytt most a kardot fogod.

Soha sem hallotta ez asszony híremet?
Veselényi hírét, hogy így ki mer kötni? . . . .
Holnap halvány lesz a hajnal, mert elijed,
Olyan ágyudörgés miatt fog ébredni,
S mire ő elszalad és a nap föltámad,
Murány égő romján gyujtom meg pipámat.

Hm, fegyveres asszony! furcsa, furcsa lehet,
Olyanforma tán, mint szoknyában a férfi.
Tehát amazonok csakugyan termenek,
Melyekről nem egyszer hallottam regélni? . . . .
S mondja követem, hogy szép és ifju asszony.
Meg kell látnom, igen, meg! el nem mulasztom.»

A vezérnek hosszu volt ez a nap, hosszu,
Két madár szállott rá, türelmét ostromló:
Tarka kiváncsiság és fekete bosszu,
Kerepelő szarka és károgó holló.
Végre jött az éj, s ment, viradni is kezdett . . . .
A vár tetejéről lesz szép nézni eztet.

Jött az ifju hajnal, az ékes levente,
Ragyogó szép csillag a kócsagtoll fején,
S vállán újdonat-új piros bársony mente:
Igy jött elé fényes diadalszekerén . . . .
Megölte az éjet, fejét vette: vére
Fölfecscsent az egész fellegek szélére.

A köd pedig, az éj csüggeteg tábora,
Mert fő nélkül maradt, futni kezde gyáván,
S oszladozott számos apró csoportokra,
És elbújt a völgyek legtitkosabb táján,
Ott végső kétségbeesés szálla rája,
S fölakasztá magát fenyőfák ágára.

Ezalatt Murányon a nép talpon terme,
Látván, hogy ott kinn az ellenség sem alszik.
Fegyverre! kiálta a vezér, fegyverre!
Szava, mint pacsírta éneke, ugy hangzik,
Mert Szécsi Mária volt a vezér maga,
Vagy talán leesett a hajnal csillaga?

Pej paripa tombolt, prüsszögött alatta,
Békétlenűl rágván szájában a vasat;
Oldalán aranyos kardját csattogtatta,
Keblén aczél pánczél, fején aczél sisak.
Fényes volt pánczéla, sisakja, szablyája,
De legfényesebb volt szeme két gyémántja.

Állt sorban a sereg, s előtte vezére,
Várván, hogy megszólal a sok ágyú-torok,
Melyek, kitéve a szomszéd hegytetőre,
Néztek, mint a lánczrakötött komondorok.
De ím, a várba az ágyúdörgés helyett
Az ellenségtől egy új követ érkezett.

Szép ifjú, a milyen csupán magyar lehet,
Tüzes két szeme a bátorság fáklyája,
Mely koporsóba vagy diadalhoz vezet....
Még is, nézzétek, hogy Máriát meglátja,
Arcza piros vére futni kezd, ugy rémlik,
Fut lefelé mélyen, meg sem áll szivéig.

Ott áll haloványan a vezérhölgy előtt,
És, mint a nyelvetlen harang, oly szótalan.
Mindenki gyávának, ijedtnek tartja őt,

Csak Mária tudja, csak ő: mi baja van.
Az asszony ne látna férfiak lelkébe?
Ne látná, mennyire hatott be szépsége?

S melyik asszonynak nincs kedvére, ha tetszik?....
Egyet emelt fején a fiatal özvegy,
Ajkát rejtett mosoly vonásai jegyzik,
S a megzavarodott ifjuhoz közel megy.
Egy ugrással vitte mellé paripája.
Nagy nehezen megnyílt a követnek szája:

«Asszonyom, még egyszer küld hozzád a vezér
Császári királyi fönségünk nevében.
Add meg magad, add meg a várat, a mig kér.
Megbánás terem a makacsság földében.
Nézd, ott állanak az ágyu-oroszlánok,
Melyek tüzet hánynak s halált bőgnek rátok.»

Mária mosolygott, s szólni ekkép kezdett:
«Köszönöm vezéred szíves jó 'karatját,
Hogy a fenyegető bajra figyelmeztet,
De mondd meg, hogy azt itt fölöslegnek tartják.
Küldje oroszlánit; mire ide jutnak,
Lábainknál, mint kis kutyák, meglapulnak.

Magasak a sziklák, erősek a falak....
És hogyha nem volna sem egyik, sem másik,
Itt vannak kardjaink, hogy ótalmazzanak
Vérünk kifolytáig, lélek-szakadásig!»
S megüté oldalán a fölcsengő kardot,
S lelkesedve tovább ily beszédet tartott:

«Jertek, ha jöhettek. Ha gyöngék falaink,
Megmutatjuk azt, hogy karjaink erősek.
Eldőlhet a sáncz, de bátorságunk nem ing.
Meghalhatunk, de úgy halunk meg, mint hősek.
Ha itt e lobogó helyett más lengedez,
Mi már azt nem látjuk, mert szemünk hunyva lesz.»

Végig hallgatá a követ e beszédet.
Vagy tán nem is hallá, csak az asszonyt látta,
S szemeitől lelke meggyuladt s ugy égett,
Mint itéletkor majd az isten világa.
Meghajtá magát — vagy meg sem hajtá talán —
Ment, s vitte mélységes sebét bal oldalán.

Betlenné pediglen titkos kedvtelésben
Küldé tekintetét a távozó után,
S ezt gondolta: «Kár volt, tovább nem beszélnem,
Maradt volna még itt, s nézett volna.... reám.
Szép ifjú! szemével több bajt okozhatna,
Mint vezére minden fegyveres hatalma.»

Midőn már a követ a kapuhoz ére,
A hogy úgy fölszedte elszórt eszméletét,
És a porkolábtól iró eszközt kére,
Irt, s ily szókkal adta át megírt levelét:
«Ugy jártam, barátom, mint járt hajdanában
A zultán követe Mátyás táborában.

Tudod, hogyan történt? a nagy király elé
Vitték a törököt. ‚A zultán üdvezel‘,
Megzavarodtában e két szót hebegé,
S tovább nem mehetett elakadt nyelvivel.
Miket el nem mondtam, mik reám bizattak,
E levélbe írtam, add át asszonyodnak.»

Ezt cselekedni a porkoláb nem késék.
Lóhátról olvasta a hölgy az iratot.
Jó, hogy meg nem látták nagy meglepetését,
Mely miatt a lóról csak hogy le nem bukott.
Le is szállt hirtelen, magát összeszedé,
S tettetett közönynyel ment szobája felé.

Alig várta, alig várta, hogy benn legyen,
És midőn beére, pánczélát ledobta,
Hogy könnyebb, szabadabb lélekzetet vegyen,

S zajló szíve meg ne repedjen alatta.
Sisakja sem kellett, messze félreveté....
Elég súly most szíve; mért terhelje fejét?

És ha már nincs pánczél sem sisak fölötte,
Mit csináljon a kard egyedül oldalán?
A kardot is többi fegyveréhez tette,
S oly kimélve, mintha félne tőle talán.
Igen, melyet eddig kivonva forgatott,
Mostan félt a kardtól, bár hüvelyében volt.

Marsból Venus termett. Igy változik által
A haragos vihar bágyadt fúvalommá,
Igy változik át, mely gyujtott sugarával,
A tüzes nap, enyhe szelíd alkonyattá.
És a szem, mely elébb villámot lövelt szét,
Arcza két rózsáját harmattal füröszté.

Többször olvasá már a kapott levelet,
S ujra elolvassa.... reszket keze s lelke....
«Gyönyörű szép asszony, szép mindenek felett!
Egy eszem volt, azt is látásod elvette,
De ez egy ész helyett adott ezer szivet....
Csillagok csillaga, valamennyi tied!

Kell, hogy még lássalak, az ütközet előtt,
Melyben eleshetem. Kell, hogy meglássalak.
A kárhozat keze vonna rám szemfedőt,
Ha már nem látnálak, dicső tündér alak.
Mutasd meg magad egy rövid pillanatban,
Csak a mig előttem szíved egyet dobban.

Mondj akármily utat, hogy hozzád mehessek,
Ha az alvilágon visz is az keresztül,
És ha ott leszek, ha láttalak: öless meg!
Szívesen veszem a halált is kezedbül. —
Veselényinek irj vagy izenj, ha izensz,
Mert, ki előtted volt, Veselényi Ferencz.»

E lángoló szavak voltak a levélben,
De ki írná le azt, leírni ki tudná :
Mi volt és mi nem volt Mária szivében,
A midőn szemeit e sorokon tartá?
Tengeri szélvész ment át zajongó keblén,
Fehér hullámait magasan emelvén.

És e hullámok közt egy kicsiny kis sajka,
A szív, hánykodott, de evezett vakmerőn ;
Egy egész világnak kincsét vitte rajta
A félelmet hírből sem ismerő remény.
Messze látszott még a part, de immár látszott,
És, ha nem volna, ez adna bátorságot.

«Irok neki,» szólott a szép hölgy magában.
Hosszan gondolkodott, gondolt is sok szépet,
De mikor azt hitte, hogy már ott tollán van,
Azt vette észre, hogy megint messze tévedt.
Végre csak ezt írta válaszul hamarján :
«Éjfélkor légy a vár délnyugati sarkán.» —

Hogy ért Veselényi hogy sem táborába ?
Mint tudhatnám én azt, hisz maga sem tudta.
Bement, de nem soká maradt sátorába',
Olyan kemény volt a medvebőr alatta.
Puhább fekvőhelyért indult ki a dőre,
S kapta magát, rá űlt egy sziklatetőre.

Magas volt a szikla, szemközt Murányvárral,
Hol leűlt a vitéz mélán elmerengve ;
Fenyőfa borítá sötét árnyékával,
Mellette kis patak és kis madár zenge.
Azt sem tudta eddig, van-e madárének?
S most elhaligatta s oly jól esett szivének.

Végre bosszankodva szóla: «Istenemre,
Ez asszony boszorkány, ugy megbüvölt-bájolt ;
Egy a gondolatom, s ez ő . . . . szemeimre

Vont az egész földet betakaró fátyolt.
Nincs ezen fátyolnak csak egy kis nyilása,
És ez is azért van, hogy szemem őt lássa.

Oly szép, s olyan bátor! én hozzám illenék.
Feleségem meghalt, és ezt bölcsen tette,
Nem szerettem, szegényt; jósága volt elég,
De nagyon sok gondja volt a feszületre.
Nem mondom, hogy nem lett volna jó apácza,
Kár is, hogy nem az lett, nagyon elhibázta.

Szerelem, szerelem, te kedves szép vendég,
Itt vagy végre, itt; de nem átkozlak-e meg,
Hogy álmaiból e lelket fölserkentéd,
Hogy megmozdítottad gránitkő-szívemet?
Ha hidegen felel a forró levélre....
Őrülés, ne vezess örvényed szélére!»

Fölugrott és szinte fenyegetve nézett
A vár felé, ugy ment vissza sátorába.
Csaknem összeroskadt térde, hogy belépett,
Mert ott Máriának levelét találta.
Nagy volt, a mig bontá, nagy volt lelki harcza;
S mi volt halványabb: a levél-e vagy arcza? —

Sokára ugyan, de csak eljött az éjfél,
A szellemeknek e fényes fejedelme....
Kinek koronája dúsabb az övénél?
S több csillaggal kinek van megrakva melle?
De most koronáját letevé a holdat,
S mellén a ragyogó rendjelek nem voltak;

Egyszerű fekete felhőpalástban jött,
Tán mert ő is titkos kalandokra készül,
Miként Veselényi. — Sűrű bokrok között
Állt ez s gondolkodék szíve szerelméről.
Rég gondolkodék már, midőn fenn az óra
Lomha nyelve végre tizenkettőt szóla.

Olyan hatalmasan dobogott kebele,
Mintha azt belülről buzogány döngetné,
Mert ím kötélhágcsó indul meg lefele;
A vitéz elfojtott sohajjal köszönté:
«Mennyországba megyek... vagy vérpadra talán...
Mindegy!» ment, s belépett a vár kis ablakán.

Mária fogadta, egyedűl várt rája,
Egyedűl? nem.... együtt ezer szépségével,
Fehér kebelével, fekete hajával,
Piros ajkaival, sötétkék szemével.
Az asztalra téve reszketett a lámpa;
Tán szerelemféltés volt reszkető lángja.

«Eljöttem, asszonyom!» szólalt meg a lovag,
«Nagyságos kegyedért vedd köszönetemet.
A mit már megírtam, elmondjam újolag?
Elmondjam, mennyire földúltad eszemet?
Keblemnek egykori holt, rideg magánya
Most a szerelemnek hangzatos tanyája.

Reszket a szivem, de nem mint a rózsafa,
Mely fölött elsuhant az esti fuvalom;
Reszket a szivem, mint kárpáti szikla, ha
Földindulás tör át alatta szilajon.
Bástyás az én szivem; nagy szenvedély kellett,
Hogy meghódíthassa e pánczélos keblet.

Oh de te, asszonyom, szólj, miért hivattál?
Azért-e, hogy lássad kínomat, s kinevess,
Vagy talán azért, hogy rajtam szánakozzál?
Inkább erre vagyok, mint arra érdemes....
Vagy talán azért, hogy szerelmem hegyére
Reményvárat építs.... asszonyom ezért-e?»

«Ezért, sőt még többért», szólt Szécsi Mária,
«Szeretlek tégedet, szívemet megnyeréd,
Szívem már tiéd és kész rá hajolnia,

Hogy bírd kezemet is.... de egy föltételért.
Ha igazán szeretsz, könnyü lesz a válasz:
Szerelmem- s kezemért, pártom közé állasz?»

«Nem!» szólt Veselényi gondolkodás nélkül,
Szólt ünnepélyesen és határozottan,
«Ezen föltétellel elmém meg nem békül,
Kivánj akármi mást, mi hatalmamban van.
Sokkal, sokkal drágább vagy te, mint életem,
De becsületemet nem adom érted sem.

A mely zászlónak én hűséget esküvém,
Annak fogok élni, az alatt halok meg;
És ha másnak adott eskümet megszegném,
Hinnéd-e az esküt, melyet neked teszek?
Ha szeretsz, asszonyom, úgy kivánj egyebet,
Különben, tört szívvel, de még is elmegyek.»

Mária csendesen, némán nézte a hőst,
Ajaka nem szólott, csak szíve dobogott.
«Ily nagynak hittem és ohajtottam is őt!»
Lelkének mélyében ekkép gondolkodott,
«Oh de most mit tegyek, mihez tartsam magam?
Én törjek hűséget, én szegjem-e szavam?»

Azután fennszóval mondá a vitéznek,
S szavában tettetett haragláng lobogott:
«Jól van; ha én értem nem jösz; kényszerítlek
Pártomhoz.... e várat elhagyni nem fogod.
Itt maradsz, s ha nem kell mennyasszonyi ágyam,
Erre fekszel és ez nincs megvetve lágyan.»

S megnyitván egy ajtót a vérpadra mutat,
Mely állott a szomszéd szobában sötéten.
Veselényi látja.... a félelem utat
Nem talál szivéhez, de bántja a szégyen.
«Bolond, a ki vagyok, szerelem bolondja!»
Ezt gondolja s tudtán kívül el is mondja.

«Óh én bolond! hisz ezt gyaníthattam volna,
Sőt gyanítottam is . . . . és még is eljöttem.
Végeztesd asszonyom, hol van a vérszolga?
Mert nem igen van több szó közted s közöttem.
Üttesd le fejemet, és a hol elásnak,
Tétess szamárfület síromhoz fejfának.

Gyalázat, gyalázat! kit a harcz istene
Nem mert bántani, ím asszonyi csel ejt meg. —
De mért zúgolódom, miért ő ellene?
Hiszen minden ember úgy arat, a mint vet.
Végeztess ki, hamar végeztess, asszonyom.
Nem átkozlak téged, magamat átkozom.»

«Nem, nem a vérpadra!» kiált föl az asszony,
«Ide karjaimba, forró karjaimba!
Nincs hatalom, a mi tőlem elszakaszszon,
Sorsom és sorsod egy csillagra van írva.
Ha már egyikünknek meg kell szegni hitét,
Én szegem meg, legyen sértetlen a tiéd.

Tudom, mit várhatok pártom híveitől,
De lesz annyi erőm, hogy eltűrjem érted,
S a jövendő tán majd szelídebben itél,
S ha le nem mossa is a foltot, mely érhet,
Legalább elfödi, s megbocsát a nőnek,
Hogy elfelejtette végét szerepének.

Mert csak szerep s nem más az asszonyvitézség,
Elhagyom a csata terét, a színpadot;
A kardot, a pánczélt nem nekünk készíték,
Szégyenlem, hogy vele kezem kontárkodott.
Fölveszlek, szerelem eldobott rózsája,
Asszonyok fegyvere, királyi pálczája!»

És rövid nap mulva az ágyúk dörgének,
De csalatkoznék, ki ostromnak gondolná,
Lakodalmat adtak hírül a vidéknek,

A hős vezér s a szép özvegy lakodalmát.
Meddig tartott meddig nem a lakodalom?
Nem tudom, de víg és zajos volt, mondhatom. —

Két száz esztendővel utóbb, hogy itt jártam,
Híre sem volt többé az egykori zajnak.
Az elhagyott, az elpusztult Murányvárban
Vadrózsa-bokrok közt halk szellők susogtak.
Letörtem egy rózsát s magammal hoztam őt....
Talán a szép asszony szíve porábul nőtt.... —

(Szatmár, 1847.)

BOLOND ISTÓK.

«Jön biz a, tagadhatatlan,
Mingyárt itt lesz a hátam megett.
S mily haragos! soh'se' láttam
Ilyen gyilkos szemeket.

Korbácsolja lovait,
S a gyeplőt közéjök vágta,
Ugy jön egyenest nekem
Sebesen, ló halálába.

Hallj' az úr,
Legyen annyi embersége,
Hagyjon békét én nekem.
Menjen félre pokol fenekébe.

Hisz elég nagy ez a puszta,
Megférünk egymás mellett is könnyen,
Miért törnénk tehát egymásra?
Egyik jobbra, másik balra menjen.

És ha épen úgy kivánja,
Hát meg is süvegelem,
Csak térjen ki az utamból,
Csak hagyjon békét nekem.»

Így beszél a jámbor ifju
A záporhoz, mely utána nyargal,
De biz ez nem fordul el, hanem
Utoléri, s dől rá vad haraggal.

És az ifju?
Ott helyben megáll merően,
Mint Caesar, midőn meglátta
A gyilkot Brutus kezében,

S köpenyét, mint Caesar,
Rá voná a képire . . . .
Azaz hogy rá vonta volna,
Ha lett volna köpenye.

De azért, mint a kinek nyakában
Egy pár bunda s köpönyeg,
Oly nyugottan áll, s ezt mondja
Kimondhatatlan egykedvüleg:

«Jó; ha nem hallgatsz rám,
Üssön a mennykő beléd.
Majd meglátom, melyikünk
Unja meg elébb.

Istenemre, én vagyok tán
A világon a legjobb keresztyén,
Mert biz annyiszor még senki sem
Keresztelkedett meg, mint én.

Mennyit, mennyit mos a zápor engem!
Hanem hiszen szerecsent mos,
Mert biz én a milyen
Egykoron valék, olyan vagyok most.

Leáztathat rólam
Az eső minden ruhát,
De nem áztathat le egyet, a
Philosophiát.

Az már aztán a szabó,
A ki ezt a ruhát varrja;
S milyen olcsó! ingyen kapni,
S még is milyen kevés hordja.»

Igy elmélkedék az ifju ember,
S erre oly jó ízűt kaczagott,
Hogy a zápor megboszankodott rá,
S még kegyetlenebbűl szakadott.

De az ifju győzte türelemmel,
Állt vidáman és nyugottan;
Gondolá, hogy zúgolódni
Teljesen méltóságán alul van.

Végre is a mérges felhő
Szégyent vallva távozék,
S szivárványos lett — talán az
Ifju kedvétől — az ég.

«Szép szivárvány!» szólt a vándor,
«Mint életem, olyan tarka,
S olyan fényes, mint jövendőm
S mint a paradicsommadár farka;

Szép szivárvány, szép diadalív
A verőfény tiszteletire,
Hogy a vészen, a felhőkön
Győzelmet nyere;

Szép szivárvány, messze vagy te tőlem,
Jaj de messzebb még a város,
A nap vége pedig már közel,
És az út irtóztatóan sáros.

Én ugyan próféta nem vagyok,
Hanem annyit merek jóslani,
Hogy ma nem gyönyörködhetnek már
Bennem a város leányai,

Sajnálom szegényeket,
De hiába, nem tehetek róla....
Hogyha még is szállni tudnék,
Mint amottan az a gólya.

Mit csináljak hát?
Ha az éjet itt kinn töltöm,
Gyönyörű mulatságocska lesz,
Nedves háttal sáros földön....

Bár Bolond Istóknak hínak,
Ily bolond csak nem leszek —
Mit tünődöm? Amott egy tanya,
Bemegyek.

Zsiványfészek is lehet
Barátságos alakjára nézve,
De nincs annak félelem szivében,
A kinek még bányában a pénze.

És a kémény füstölög,
Ergo tűz van a konyhán,
Ergo megmelegszem, sőt még
Vacsorálok is talán.

Mily szerencse, mily boldogság,
Hogy tanultam logikát,
Most ezt föl sem érném észszel....
Éljenek az iskolák!»

Ez komor tanya,
A hova az ifju mégyen,
Mélyen benn a
Puszta közepében.

Félig ép,
Félig rom:
Ház-e vagy
Sírhalom?

Mint az árva gyermekek
Anyjok sírhalmánál,
Egy pár vad fa körülötte
Olyan szomorún áll.

És pedig nagy épület,
Nem paraszt kőmíves rakta,
Drága mű,
Csak hogy az enyészet lába rajta.

Oldaláról hull a vakolat,
Kopott zsaluk lógnak lefelé,
Mint helyökből kifeszíté
Egyik-másik kósza szél.

Az ajtó előtt egy
Életúnt komondor.
Ellenséget s jó barátot
Egyaránt megmormol.

Hátul a cselédház, oldalánál
Egy öreg mogorva béres lézeng;
Dolgoznék, ha dolgoznék,
Balta és járomszög a kezében.

Minden oly bús.
Oly kedvetlen,
Mintha egy világnak
Átka volna itten.

Gondolá is fiatal barátunk,
Hogy elért e tanya közelébe:
«A tatárjárásnak itt talán még
Mostanában volt csak vége.

De ha benn még mostan is Timurlán
Dzsengizkhán s az egész Tatárország,
Még ugy is belépek; lábamat
Vissza még ez urak sem riasztják.»

S a küszöbre
És belépett,
S láta egy vénséges
Asszonyképet,

A parazsat túrta
Csiptető vasával....
Szólt az ifju hozzá
Elragadtatással:

«Jó estét magának
Szerelem galambja,
Ifjuság rózsája,
Nagyanyám nagyanyja!....»

De az érdemes hölgy közbevágott,
A beszédnek végét el nem várva:
«Mit keres kend? isten hírivel
Menjen arrébb, ez nem csárda.

Majd biz itt minden sehonnait
Befogadni, hát hogy is ne!
Kivált ilyen tájban,
Mikor itt van már az este.»

«Ejh, babám,» felelt a vándor,
«Hisz nem ment el az eszem,
Hogy beüssem orrom ilyen helyre,
Ha el nem esteledem.

Ép azért, mert este van....»
De szavát el nem végezheté,
Nagy csetepatéval küldte
Őt az asszony kifelé.

Ő nem tágitott. «Ki itt az úr?»
Kérdezé,
«Véle szólok; vigyük az ügyet
Ő elé.»

«Itt az úr, mi a baj?»
Szólt egy tompa hang,
Mintha szólna tenger
Fenekén harang.

Hófejér aggastyán volt az úr,
Hófejér bajuszszal és szakállal,
Homlokán kevés haj, sok redő,
Úgy állt ottan komoly méltósággal,

Úgy állt ott merően,
Mint egy sírkeszt,
Melyet tél-időben
Tiszta hó fedez.

Úgy állt, mint egy egész temető,
Melyben oly sok, oly sok a halott,
S látható volt jól, hogy az öröm van
Legrégebben eltemetve ott.

És az ifju lelke a pajkosság
Tarka köntösét rögtön letette,
S szólt illendő szerénységgel
S tisztelettel közeledve:

«Jó uram, bocsánat!
Útazó vagyok;
Még ugyan nem fagytam meg, de
Nem is izzadok.

Nagyon utolért a zápor,
Át találtam ázni egy kicsit,
Engedelmeddel fölmelegenném
S megszárítnám a ruhámat itt.

S ha jóságodból ezen kivűl
Még maradna egy darabka hátra,
Azt csak arra használnám, hogy
Megmaradnék itten éjszakára.»

«Jól van,» volt a kurta válasz,
S ezzel befordult az agg.
Kurta volt a válasz, ámde több
Nem kellett az ifjunak.

Fönn termett a tűzhelyen,
A láng mellé guggolt szépen,
S űlt kevélyen és vidáman.
Mintha űlne egy királyi széken.

«Most nekem áll a világ!»
Ekképen gondolkodék,
«Tudtam, így lesz, és azt is tudom,
Hogy vacsorám is lesz még.»

Ezt gondolta, s össze-vissza
Gondolt minden tarka-barkát,
És miért ne gondolt volna?
Hisz Bolond Istóknak hitták.

A mi volt és a mi lesz,
A mi nem volt s nem leszen,
Minden, minden
Megfordult a fejiben.

S a mit ő magában gondolt,
Ki is szokta mondani;
No hiszen a vén anyónak
Volt mit hallani!

Három vendégoldalas szekér
Sem bírná el, annyit fecsegett ott,
S olyakat, hogy rajtok az anyó is
Néha még — uram bocsá'! — mosolygott.

Hejh pedig ezt vajmi régen,
Régen nem tevé már,
Szinte csikorgott belé a szája,
Mint a megrozsdásodott zár.

De hogy minden mértéken fölül
Hosszu ne legyek:
Mint az ifju jóslá, meghivá őt
Vacsorára az öreg.

«Ejnye, ejnye,» gondolá az,
Másod ízben rakva meg a tányért,
«Ez a Matuzsálemína
Hogy kitett magáért!

Hiszen ez királyi vacsora;
Kár, hogy ilyen búsan költjük el....
Megszólítom az öreg urat,
Ha felel, ha nem felel.

«Jó uram, tisztelt úr,
Ételed jó, de egy híja van.
Az az egy híja, hogy
Nagyon sótalan.

Nem ezt a sót értem ... mással
Szoktam sózni én az ételt:
Mulatással,
Víg beszéddel.

A halak is kaczagnának rajtunk,
Ekkép látva minket ...
Avvagy siralomházban vagyunk tán,
S holnap már kivisznek?

Fél halál a hallgatás,
Tőle szinte félek én;
Ha te restelesz beszélni,
Majd beszélek én.

Történet, földmívelés, müvészet,
Csillagászat, természettan,
Költészet, jogtudomány, kuruzslás ...
Mind, mind, mind a fejemben van.

Ismerős előttem
Éjszak, dél, kelet, nyugat,
Jártam fényes palotákban
És rongyos kunyhók alatt.

Mondd, miről beszéljek?»
És az agg (inkább szemeivel,
Mint hangjával) ekkép válaszolt:
«Engemet már mi sem érdekel.»

«Oh, uram, ne mondd ezt,» szólt az ifju,
«Isten ellen vétkezel vele . . .
Elzárkozni e dicső világtól,
A mely széppel, jóval ugy tele!»

«Tele széppel jóval,» mormogá az
Aggastyán fejét megrázva,
«Tele széppel, jóval, meglehet, de
Legfölebb csak néhányak számára.

Majd ha hetven, nyolczvan év keservét
Hordod szíveden,
S közte még csak egy hervadt virág,
Egy szép emlék sem leszen.

Majd ha dőlni készül élted fája,
S azt sem mondhatod,
Hogy ágán a boldogság-madár
Egyszer nyugvék, egy dalt csattogott,

Hanem a kínszenvedések függtek
Rajta, mint akasztott emberek:
Akkor mondd meg, milyen a világ,
Akkor mondd meg, fiatal gyermek.

Tél vala már ifjuságom,
Hát öregkoromnak,
Hát ennek még
Milyen nevet adjak?

Szerettem; szerelmem angyal volt,
Ott fönn született az égben,
S gyalázat sarával megdobálva
Halt meg itt lenn, a földön, szemétcn.

Hogy virágtalan volt tavaszom,
Kétségemnek rémeit legyőzve
Jó reménynyel néztem a kalászos
Nyár elé és a gyümölcsös őszbe.

Eljött s elment mind a kettő,
És mi hasznom benne?
Hogyha mindent elbeszélnék,
Szíved megrepedne.

Hosszu fájdalom rövid tartalma:
Sírban két jó gyermekem,
Még egy él, és ez rosz ember
És irántam idegen.

Elhagyám, s már nem láttam sem őt, sem
A világot tíz esztendő óta,
És ezóta nincs egyéb érzelmem,
Mint bevágyni, be a koporsóba.

Én bevégzém számadásom
Az élettel,
Mit akarhat még velem, hogy
Nem ereszt el?

Kiivott már mindent, bennem
Semmi nem maradt,
Miért nem dobja hát el már az
Üres poharat?

Átkozott légy, élet,
Légy elátkozott,
A ki rabszolgádat
Ekkép kínozod?

Átkos, átkos a világon minden,
Egy van csak, mi áldást érdemel:
Az az egy kicsiny gödör, hová az
Élet minket nem kisérhet el.

Milyen áldás, ott lenn porladozni,
Elfeledni, hogy valánk,
Hogy ama nagy kínpadon szenvedtünk,
A melynek neve világ!»

Itt megállott a sok évnek
És sok búnak embere,
És az ifju szót emelni
Csak hosszú szünet multán mere:

«Szent előttem minden fájdalom,
Kettősen szent az öreg szivé . . . .
Nem akarlak bántani; bocsáss meg,
Ha beszédem lelked sértené.

Jó uram, te vétkezél,
Tűrd tehát a büntetést,
Mely ha nagy, azért az, mert
Bűnöd is nagy: a kétségb'esés.

Ez a bűnök koronája,
Minthogy ez nem más,
Mint a legsötétebb
Istentagadás.

A kétségb'esés pokoli hang,
A mely fölkiált az égre:
Nincs tebenned isten, a kinek
Gondja volna az emberiségre.

S méltó rá bizonynyal,
A ki ezt kimondja,
Róla hogy kezét a
Jó isten levonja;

Mert van a világnak atyja,
Van egy hű gondviselője,
Minden ember megláthatja,
A ki el nem fordul tőle.

Csak ne légyünk türelmetlenek!
Néki sok a gyermeke,
Ne kivánjuk, hogy minket tegyen
Mindeneknek elibe.

Itt a törvény: «várj sorodra»,
És nem vársz hiába;
Mint a nap a föld körül, úgy
Vándorol jósága,

S nincsen a kit elkerülne,
Ha ma nem jött, eljön holnap....
Míg az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat.

S a boldogság soh'sem késő,
És ez oly bűvszer, mitül
— Essék csak egy csepp beléje —
Egy tenger megédesül.»

Még soká beszélt az ifju
És az agg mindig jobban figyelt,
S úgy szivá be lelke e beszédet
Mint a gyermek az anyatejet.

És midőn elhallgatott az,
Álmélkodva kérdezé az agg:
«Hol tanultad ezeket?
Ki vagy, ifju, hogy hinak?»

Az pedig a komolyságot
Már nagyon megunta,
S válaszát vidáman, pajkosan
Ilyeténkép mondta:

«Hol tanultam ezeket?
Egy bagoly beszélte,
A midőn egy vészes éjjel
Egy odúban háltam véle.

Ki vagyok? sehonnai,
Se országom, se hazám,
Valamely vándormadár
Lehetett az ősapám.

Járok-kelek a világban,
Ma itt vagyok, holnap ott,
És a kinek tetszik, annak
Emelek csak kalapot.

Minél többet éhezem és fázom,
Annál több az örömem,
Mert annál szebb lesz jövendőm,
Minél rútabb jelenem,

S hogy hínak? biz én már jóformán
Elfeledtem igaz nevemet,
Azt tudom csak, hogy most a világ
Bolond Istóknak hí engemet.»

Másnap reggel Bolond Istók
Fölvevé kis batyuját,
Oda állt a vén gazdához
És elmondá búcsuját:

«Isten hozzád, jó öreg, ha egykor
Boldog lészsz, gondolj reám,
Jussak akkor az eszedbe, a ki
Boldogságodat megjósolám.»

Megfogá kezét a
Remegő aggastyán,
S szóla, s egy nehéz könny
Pergett végig arczán:

«Isten hozzád, ifjú ember,
A kitől én . . . . a ki bennem . . . .
A ki nékem . . . . látod, látod,
Hogyan kell a szót keresnem.

Isten hozzád . . . . vagy nem,
Mondok valamit:
Ne bucsúzzunk még el,
Maradj vélem itt.

Maradj itt, míg meg nem únod
E tanyát,
És ha tetszik, maradj itt az
Élten át.

Mondd el, a mit tennap mondtál,
Mondd még százszor el nekem,
Olyan jól esik azt hallanom,
S végre majd el is hiszem.

Úgy-e itt maradsz, barátom?»
Szólt az ifju: «Maradok;
Kötelességem maradni,
Ha már így van a dolog.

Az olyan beszédben
Ha kedved telik,
Elbeszélek én, ne félj, akár
Száz esztendeig . . . .»

Kinn azonban zaj van,
Kocsi érkezett;
Kocsi itt e pusztán!
Vajon ki lehet?

«Nem szabad bejőni senkinek!»
Így kiálta ki az agg . . . .
«Én nekem sem, nagyapám?»
Szól kivűl egy édes női hang.

És kinyílt az ajtó,
És bejött a lyány,
Oly fiatal, oly szép
És oly halovány!

S rá borult a bámuló öregre,
Könnye, csókja égeté két arczát,
S így önté ki
Lelke harczát:

«Unokád függ rajtad, nagyapám,
Úgy ölellek át, mint a keresztet,
Áhitattal és reménynyel . . . hangom
Fájdalomtól és örömtül reszket.

Jöttem hozzád ótalmat keresni,
Hol találnám azt, ha nálad nem?
Jaj, hogy erre rá szorultam, s százszor
Jaj, hogy apám az én ellenem!

Tőle futok, védj meg ellenében;
Szívtelenűl férjhez menni készt,
Van-e annak, van-e annak szíve,
Ki egy szívet összetörni kész?

Kérelem s könny, mind hiába volt,
Kőszoborra hulltak könnyeim . . . .
Oh, ha itt is ugy járok, mint ottan,
Lesz-e több ily sors, mint az enyim?

Értem, értem, mit jelent e
Szemrehányás szemeidben,
Úgy-e azt, hogy az utósó
Szükségből vagyok csak itten?

Ne itélj meg, százszor jöttem volna,
S apám tiltá, hogy ne jőjjek el,
Ő mondá, hogy senkit sem szeretsz te . . . .
Ah, hogy őt mindig vádolnom kell!

Csak hogy itt vagyok végtére,
El sem hagylak már ezentul,
Hogyha csak te
Ki nem kergetsz hajlékodbul.»

Mennyit nem akart felelni
E beszédre az aggastyán,
És, egy szó kevés, de annyi
Sem jöhetett ki az ajkán.

Könnyhullása, zokogása
Volt a felelet,
És hogy édes könnyeket sír,
Látni lehetett.

Mint két árvíz, a mely
Összejő,
Összefolyt fölötte
Múlt s jövő,

És e tenger őt örök
Elnyeléssel fenyegette,
Vagy ha életét nem is, de
Elméjét nagyon féltette.

Végre is csak tört eszméket monda:
«Van tehát, ki engem is szeret,
Mintha feketedni érzeném
Ezeket a fejér fürtöket!

Mily kicsiny volt, hogy utószor láttam....
Milyen szépen néz reám....
Ifju ember, hol vagy? nézz ide,
Ez az én kis unokám!

Ifju ember, addsza kezedet,
Mert hiszen te mondtad:
Míg az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat.

Ő hozzám jött, volt bizalma bennem . . . .
Többé már el sem hagy . . . .
Védni foglak isten, ember ellen,
Kis unokám, ne félj, jó helyen vagy.»

És ki tudja, még mit
Össze nem beszélt,
Össze-vissza hányva
Végét, elejét.

Kinn azonban ujra zaj van,
A leányért apja jött,
De kilép az agg s reá dörg:
«Át ne lépd e küszöböt,

Nem szentségtelen lábnak való ez,
A tied szentségtelen . . . .
Vagy jer, azt megteheted: taszíts el,
És gázolj keresztül testemen.

Lyányod itt van . . . . lyányod?
Többé nem tiéd,
Mért is volna? őt ugy is csak
Veszni kényszeríteněd.

Megtagadtad egykoron apádat,
Megtagad most téged gyermeked . . . .
Él az isten s őrizi törvényét,
Őrködik az igazság felett.

Meg nem átkozlak, de
Meg sem áldalak . . .
Menj el ugy, hogy többé
Ne is lássalak.»

És a fiú nem mert közeledni,
Összezúzva távozék,
Apja keményen parancsolólag
Nyujtotta ki jobb kezét;

Úgy állt ott az aggastyán
Bús hideg fönségben,
Mint a jégnek oszlopa
Éjszak tengerében.

A midőn már messze járt fia,
Egy sohajt küldött utána,
Egy kebeltépő sohajt,
S beballagott hajlokába.

Odabenn nagy hallgatás lett,
Mélyen hallgatának,
Végre szólt az ifju vándor
Az öreg gazdának:

«Most, uram, már ugy hiszem, hogy
Én fölösleges vagyok,
Van már, a ki majd vigasztal,
A ki földerítni fog.

Jó kedvemmel és vándorbotommal
Megyek én a magam útján....
Isten hozzád öreg ember,
Isten hozzád, ifiú lyány.»

Menne is, ha őt a gazda
Meg nem fogná,
S nyájas keménységgel így nem
Szólna hozzá:

«Az elébb maradni kértelek,
Mostan ezt parancsolom,
Láss boldogságomban is,
Hogyha láttad bánatom.»

«Maradok, ha úgy kivánod,
Sőt maradok örömest,»
Szólt az ifju, «de egy kikötéssel:
Én leszek a gazda, mindenes,

Lyány levén a háznál,
Rendnek is kell lennie,
És így bízni kell a kormányt
Ügyes ember kezire.

Én világlátott ember vagyok,
Meglásd, mit csinálok
E házból, mely most beillenék
Medve- és farkastanyának.»

S hozzá látott a dologhoz,
A cselédség véle,
Lusta nép volt, hanem őket
Váltig ösztökélte.

Seprő, meszelő, sikárló,
Szappan, minden működék,
S harmadnapra a tanyát már
Majd magok sem ismerék.

Minden tiszta, fényes, mint a
Katonaruhán a gomb,
Nincs sehol a régi rozsda,
Régi szenny és régi gond.

S ez, Bolond Istók öcsém,
Ez mind a te munkád,
Ember vagy, ember a lelked is,
Akárki mit mond rád.

Tudja ő jól, mit hogyan kell,
Hagyjátok csak őt magára,
Tudja azt is, hogy a szép lyány
Nem haragszik a virágra.

Annak hát az ő okáért
Hajnalonként kimegy a pusztába,
Összeszedi a sok szépen-nyíló
Vadvirágot, s köti bokrétába,

És ezt a leányka,
Hogyha felkel,
Ablakában látja
Minden reggel.

Reggelenként szép virágbokréta,
Nap hosszában tarka víg beszéd . . . .
Hejh dicséri az öreg az ifju
Elméjét, a lyány pedig szivét!

És igy telnek, igy röpűlnek
Órák és napok,
Sőt még ugy sem hazudok, ha
Mondok egy pár hónapot.

Hogy mult el hogyan nem,
Azt nem tudja senki,
De hogy elmult szépen,
Nem tagadja senki.

S már akárhogyan húzzuk-halasztjuk,
Végre is csak el kell mondani . . . .
Szinte restelem leírni,
Olyan furcsa valami.

Nagyon egyszerű dolog különben:
A fiú fölszedte holmiját,
S a vándorbottal kezében
Az öreg elébe lép,

S szólt, azaz hogy szólott volna,
S nem tudott, csak szája mozgott,
Elfelejtett
Minden hangot.

De az öreg szó nélkűl is
Általlátott szándokán,
Nem különben, a ki ott állt
Más felől, a kis leány.

És egyszerre csak elkezdtek
Sírni mind a ketten,
S rá kezdte az ifju is, tán
Még keservesebben.

Ugy megsírtak sírdogáltak,
Jobban sem kell,
Egyszer űlőhelyéből a
Gazda fölkel,

És hátáról a tarisznyát
Leveszi,
A leány meg kezéből a
Botot veszi ki.

És azóta nyugszik
A tarisznya s bot,
Bolond Istók többé
El nem távozott,

Nem volt bolond,
Hogy távozzék,
Onnan, a hol
Úgy szerették! — — —

Már kevés virág van a pusztában,
Mert az őszi szelek fújnak,
De vagyon még annyi, hogy elég lesz
Menyasszonyi koszorúnak, — — —

A midőn a templomból mint
Feleség s férj jöttenek,
E szavaknál egyebet nem
Mondhatott a jó öreg:

«Gyermekeim, legyetek
Mindig ilyen boldogok . . . .
Már én is tudom, mi a
Boldogság, meghalhatok.»

«Nem szabad meghalnod,» súgta a vő,
«Hátra van még valami:
Unokádnak gyermekit idővel,
Őket is meg kell még áldani!» — — —

Évek jöttek, évek mentek,
Mindenik vetélkedett,
Melyik adjon a másiknál
Ő nekik több örömet.

Most pedig... elmondjam-e, ne mondjam?
Űzik a felhőket a szelek,
Nagy pelyhekben sűrün omlik a hó,
Hó a földön, éj a hó felett.

A pusztában csak egy fény világít,
A tanyának mécsvilága ez,
Boldogokra vetheti világát,
Ugy tetszik, hogy örömében rezg.

A tanyában, jó meleg szobában,
Pattogó szikrázó tűz körűl
Az aggastyán, a férj, a menyecske
És egy pár kis pajkos gyermek űl.

A menyecske fon s dalol; nagyapja
S férje játszik a két fiuval. —
Kinn süvít a tél viharja... ott benn
Perg a rokka s vígan zeng a dal... —

Pest, (1847.)

AZ APOSTOL.

I.

Sötét a város, rá feküdt az éj.
Más tájakon kalandoz a hold,
S a csillagok behunyták

Arany szemeiket.
Olyan fekete a világ,
Mint a kibérlett lelkiismeret.

Egyetlen egy kicsiny fény
Csillámlik ott fönn a magasban
Bágyadtan s haldokolva,
Mint a beteg merengőnek szeme,
Mint a végső remény.

Padlásszobának halvány mécse az.
Ki virraszt ott e mécs világa mellett?
Ki virraszt ott fönn a magasban?
Két testvér: a nyomor és az erény!

Nagy itten, nagy itten a nyomor,
Alig, hogy elfér e kicsiny szobában.
Kicsiny szobácska, mint a fecskefészek,
S a fecskefészeknél nem díszesebb.
Kietlen puszta mind a négy fal,
Azaz, hogy puszta volna, ha
Ki nem czifrázta volna a penész,
S csikosra nem festette volna az
Eső, mely a padláson át befoly . . .
Aláhuzódik az
Eső vastag nyoma,
Mint gazdagok lakában
A csengetyűzsinór.
A lég olyan nyomasztó
A sóhajoktól s a penész szagától!
A nagy urak kutyái tán,
A melyek jobb tanyához szoktanak,
Eldöglenének e helyen.

Fenyőfaágy, fenyőfaasztal,
Mely a zsibvásáron sem kelne el,
Az ágy lábánál egy vén szalmazsák
S az asztal mellett egy pár szalmaszék

S az ágy fejénél egy szu-ette láda,
Ez a szobának minden bútora.

Kik laknak itten?
A lámpa fáradt pislogása mellett
Küzd a homály és fény . . . az alakok
Mint álomképek el vannak mosódva
S a félsötétben félig rémlenek.

A mécs világa csalja a szemet?
Vagy e födél alatt lakók mind
Oly halványak valóban,
Oly kísértetszerűek?
Szegény család, szegény család!

Az ágy fejénél űl a ládán
Csecsemőjével az anya.
Boldogtalan kis csecsemő!
Rekedt nyögéssel szíja, szívogatja
Anyjának száraz emlejét,
S hiába szíja.
Az asszony elgondolkodik,
S fájók lehetnek gondolatjai,
Mert mint megolvadt hó a házereszrül
Sürűn omolnak könnyei,
Omolnak végig arczán
A kisded orczájára le . . .
Vagy tán nem is gondolkodik,
Csak megszokásból, öntudatlanúl
Szakadnak a könnyek szeméből,
Mint a sziklából a patak?

Idősebb gyermeke,
Istennek hála, alszik
(Vagy csak alunni látszik?)
A fal mellett a nyoszolyán,
Mely födve durva lepedővel,
A mely alól kikandikál a szalma.

Aludj', kicsiny fiú, aludj',
S álmodj aszott kezedbe kenyeret,
S álmad királyi lesz!

Egy ifju férfi, a családapa,
Az asztalnál sötét homlokkal ül . . .
Tán e homlokrul árad aború,
Mely a szobát betölti?
E homlok egy egész könyv, a mibe
A földnek minden gondja van beírva;
E homlok egy kép, melyre miljom élet
Insége és fájdalma van lefestve.
De ott alatta a sötét homloknak
Két fényes szem lobog,
Mint két bolyongó üstökös,
Mely nem fél senkitől,
S melytől mindenki fél.
Tekintete
Mindig messzebb, mindig magasbra száll,
Mig elvesz ott a végtelenben,
Mint felhők között a sas!

II.

Csendes kivül a nagy világ,
Csendes belül a kis szoba,
Csak néha sóhajt kinn az őszi szél,
Csak néha sóhajt ott benn az anya.

A kis fiú halkan fölül az ágyon,
Falhoz támasztva bágyadt tagjait,
S rimánkodólag, mintha temető
Földéből jőne a hang, így susog:
«Apám, ehetném!
Erőködöm, hogy elaludjam,
Erőködöm, de el nem alhatom;
Apám, az éhség fáj, adj kenyeret,
Vagy csak mutasd meg, az is jól esik.»

«Várj holnapig, kedves kicsiny fiam,
Várj holnapig, holnap kapsz kenyeret.
Kakastejjel sütött fehér czipót.»

«Inkább ma száraz barna kenyeret,
Mint holnap lágy fehér czipót, apám,
Mert holnapig meghalhatok,
Meg is halok, tudom . . .
Olyan sokáig nem jön az a holnap.
Mióta mondod azt a holnapot,
S mindig ma van, mindig csak éhezem!
Vajon ha meghalunk, apám,
Ha sírba tesznek, éhezünk-e ottan?»

«Nem, gyermekem,
Ha meghalunk, többé nem éhezünk.»

«Ugy én ohajtom a halált, apám,
Kérlek, szerezz nekem koporsót,
Egy kis fehér koporsót,
Olyan fehéret, mint anyámnak arcza,
Vitess a temetőbe
És tégy a föld alá . . .
A holtak olyan boldogok,
Mert nem éheznek ők!»

Ki mondja ártatlannak
A gyermeket?
Hol a tőr, hol van a kard, a mely
Irtóztatóbb, gyötrelmesebb
Sebet vón' képes ejteni,
Mint apja szívén ejtett
E gyermek ajaka?
Szegény apa!
Tartóztatá magát,
De könnye hirtelen kicsordult,
S ő arczához kapott
S azt megtörölte reszkető kezével.

Azt gondolá, hogy meghasadt szivéből
Feccsent reá a vér!

Ő a panaszhoz nem szokott, de most
Kitört belőle ellenállhatatlanúl:
«Oh ég, isten! mi végre alkotál?
Miért nem hagytál ott a semmiségben,
A melybe lelkem, testem visszavágy?
Vagy embernek miért teremtél
És miért adál családot,
Ha már azt nem táplálhatom
Saját véremmel, mint a pelikán? . . .
De állj meg ajkamon, szó,
Az isten tudja, mit cselekszik,
Magas tervébe nem lát a vak ember,
S kérdőre vonnunk őtet nem szabad.
Rá külde a tengerre engem,
Lelkembe tette az iránytűt,
A merre ez vezet, megyek. —
Nesze, fiam, nesze
E kis darab kenyér, egyél,
Edd jóizűn, ez a végső darab,
Holnapra szántam s ha most megeszed,
A jó ég tudja, holnap mit eszel.»

Mohó örömmel
Kapott a kis fiú utána,
Az ágyra visszaguggolt,
S oly jóizűen falatozta
Az istenadta száraz kenyeret,
Hogy csillogott belé szeme,
Mint két szerelmes szentjánosbogár;
S midőn a végső falatot
Lenyelte, rá borúlt az álom,
Mint völgyre a napalkonyat köde,
S lehajtá a párnára kis fejét,
S aludt, és álmodott mosolygó arczczal . . .

Vajon mit álmodott, miről?
Koporsóról-e vagy kenyérről?

Álomba sírdogálta
Magát az anya is,
A másik mellé tette kisdedét,
Karjával mind a kettőt átölelte
S a nyoszolyának szélén úgy aludt.

A férfi fölkelt asztalától,
Az ágyhoz lépdegélt lábujjhegyen,
Megállt előtte összefont karokkal,
És elgondolkodék:

«Végtére boldogok
Vagytok, szeretteim!
Az életet nem érzitek,
Levette vállaitokról az álom
E nagy súlyt, mit napestig hordotok,
Szegény, szegény szeretteim.
Én istenem, hát jobban szereti
Az álom őket, mint én szeretem, hogy
Ez tészi őket boldogokká,
A mikké én nem tehetem?
De hisz mindegy, elég, hogy boldogok . . . .
Aludjatok, kedveseim,
Aludjatok, jó éjszakát!»

Megcsókolá a három alvót,
Szentháromságát családéletének,
Áldásadólag terjeszté föléjök
Kezét (hogy e kéz mást nem adhatott
Nekik, mint puszta áldást!)
S helyére visszaballagott.
Még egy szelíd tekintetet
Vetett a népes nyoszolyára,
Egy oly szelíd, édes tekintetet,
Melytől az alvók álmaikban

Rózsák és angyalok között mulattak,
Aztán kinézett ablakán,
Beléje nézett a sötétbe,
Nézett beléje oly merően, mintha
Azt föl akarta volna gyujtani
Éjszakfényével lángoló szemének.

III.

Hol járhat e virasztó férfi lelke?
Minő utat választott s kit keres?
Ott fönn bolyong azon magasban,
Hová csak őrültek s félistenek
Merészlenek s birnak fölszállani!

Ledobta a ház és nap gondjait, mint
Tojása héját a madár,
Kikelt s röpül.
Az ember meghalt benne s él a polgár.
Ki a családé volt elébb,
Most a világé;
Ki három embert ölelt az imént,
Most milliókat ölel át.

Ott fönn csattognak lelke szárnyai,
Honnét a föld olyan parányinak
Látszik, mint a megégett
Papír hamván a szikra.
Sebes röptében a hogy elsuhant
Egy-egy csillagnál, ez megreszketett
A gyertyalángként, melyre rá leheltek.

Röpűlt, röpűlt.
Miljom s miljom mérföldnyire
Van egyik égi test a másikától,
S azok mögötte még is
Oly hirtelen maradtak el,

Mint vágtató lovas mögött
Sürű erdőben a fák.

S midőn immár fölűl volt
A csillagoknak milliárdjain,
Elért . . . elért . . .
A mindenség végére tán?
Nem . . . a mindenség közepére!
S ott volt előtte,
Ki kormányozza a világokat
Pillantatával,
Kinek valója tény,
S kinek szeméből minden szikra egy nap,
Mit földek s holdak forganak körűl.

És szólt a lélek, az
Ős-szellem fényében fürödve,
Miként a hattyu fürdik
A tónak átlátszó vizében:
«Isten, légy üdvöz, légy imádva!
Fölszállott hozzád egyik porszemed, hogy
Előtted leboruljon,
S elmondja: hű fiad vagyok, atyám!
Kemény pályára útasitál,
De én nem zúgolódom.
Sőt áldalak, mert azt mutatja ez, hogy
Szeretsz, hogy én választottad vagyok.
A föld lakói elfajultanak,
Eltértek tőled, rabszolgák levének . . .
Rabszolgaság, ez a bűnök szülője,
A többi ennek apró gyermeke.
Ember hajol meg emberek előtt!
Ki embertársának fejet hajt,
Az, isten, tégedet csufol!
Meg vagy csufolva, isten, ott a földön,
De ez örökké nem maradhat így,
Dicsőségednek helyreállni kell.
Egy éltet adtál én nekem, atyám,

S én azt szolgálatodra szentelem.
Mi lesz a díj? vagy lesz-e díjam,
Nem kérdezem;
A legroszabb rabszolga is kész
Fáradni, hogyha megfizetnek érte.
Én díjkivánat, díj reménye nélkül
Fáradtam eddig, s fáradok tovább is.
De lesz jutalmam, s nagy jutalmam lesz
Azt látni majd, hogy embertársaim
Rabokból ujra emberek levének,
Mert én őket, bár vétkesek,
Vétkökben is fölötte szeretem.
Adj, isten, adj, fényt és erőt nekem,
Hogy munkálhassak embertársimért!»

Igy szólt a lélek,
És visszaszállott a nagy égből
A földre a kicsiny szobába,
Hol elzsibbadva várta őt a test.

A férfiú fölrezzene,
Hideg futott át tagjain,
Veríték folyt le homlokán . . .
Nem tudta, ébren volt-e eddig,
Vagy álmodott? . . .
Ébren volt, mert elálmosodni kezdett,
Nehéz pilláin ült az álom.
Fölszedte fáradt tagjait,
És vánszorogva vitte
A földön fekvő szalmazsákra.

Ki fönn az égben járt imént,
Ottan hever most durva szalmazsákon!
Mig a világ hóhérai
Selyempárnákon nyugszanak,
Ő, a világnak jótevője,
Daróczon hentereg.

De íme végsőt lobban a mécs,
Kialszik bágyadt élete,
S kivűl az éj mindegyre oszlik,
Mint a tovább-tovább adott titok,
S a hajnal, a vidám kertészleány,
Rózsákat szór a ház kis ablakára
S rideg falára a szobának,
S a fölkelő nap legelső sugára
Az alvó férfi homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul!

IV.

Ki vagy, csodálatos teremtmény,
Ki vagy te, férfiú?
Lelked ruhája
Csillagsugárból szőtt fényes palást,
És testedet
Kopott rongyok fedik.
Családod éhes, éhes vagy magad,
S vasárnapod van,
Ha lágy kenyér kerűl véletlenűl
Abrosz nélkűli asztalodra,
S mit a tiéidnek s magadnak
Nem bírsz megszerzeni,
A nagy világot
Törekszel boldogítani.
Az égbe van szabad bejáratod,
S ha úri ház előtt kopognál,
Az ajtót bézárnák előtted;
Az istennel társalkodol,
S ha nagyurat szólítanál meg,
Nem állna szóba véled.
Az embereknek
Egy része szent apostolnak nevez,
A másik rész pedig
Szentségtelen gonosztevőnek.

Ki vagy? kitől van származásod?
Büszkén neveznek-e szülőid
Fioknak, vagy szégyenre gyúlad arczok
Nevednek hallatára?
Min születél? ponyván vagy bársonyon?

Elmondjam a történetet,
E férfi életét?
Elmondom azt . . . ha festeném,
Ugy festeném le, mint egy patakot,
Mely ismeretlen sziklából fakad, mely
Sötét, szük völgyön tör keresztül,
Hol károgó hollók tanyáznak,
Minden nyomon egy kőbe botlik,
S örök fájdalmat nyögnek habjai.

V.

Az óra nyelve éjfélt hirdetett.
Kegyetlen téli éj vala,
A téli éjszakák két zsarnoka
Uralkodott:
A hideg és sötétség.
Födél alatt volt a világ,
Ki is kisértené az istent
Ilyenkor szabad ég alatt?

Az utczák, melyeken nem régiben
Tolongva járt az embersokaság,
Ures-puszták voltak, mint a meder,
Melyből kiszáradt a folyó . . . a
Népetlen utczákon csak egy
Őrült bolyongott,
A fergeteg.
Nyargalt az utczákon keresztül,
Mikéntha ördög űlne hátán,
És lángsarkantyút verne oldalába.
A háztetőkre ugrott föl dühében,

És besüvített a kéményeken.
Tovább rohant s teli torokkal
Ordítozott belé a
Vak éj siket fülébe.
Aztán a fellegekbe markolt,
Rongyokra tépte éles körmivel,
S reszkettek a megrémült csillagok.
S a felhődarabok között
Idébb-odább hömpölyge a hold,
Mint a holt ember a hullámokon.
Egy pillantás alatt
Lélekzetével ismét
A felhőket tömegbe fujta,
És a magasból lecsapott a földre,
Mint prédájára a rablómadár,
Egy ablak tábláját ragadta meg,
Megrázta és sarkábul kifeszíté,
S midőn mély álmokból a bennlakók
Sikoltva fölriadtak,
Elvágtatott ő rémesen kaczagva.

Népetlen a város . . . ki járna ily
Időben kinn? . . . és még is, még is ott egy
Élő alak . . . vagy kísértet talán?
Járása oly an kísértetszerű.
Errébb jön, errébb, már látszik, hogy asszony,
De a sötétség titka, hogy
Koldúsnő-e vagy úri hölgy?
Körültekint leselkedőleg,
Amott a bérkocsit pillantja meg,
Tolvajléptekkel hozzá sompolyog,
A kocsis alszik a bakon,
Halkan kinyitj' a hintó ajtaját,
És lop talán? ellenkezőleg
Belétesz valamit, becsukj' az ajtót,
S elillan, mint a gondolat.

Nyílt nem sokára a kapu,
Kijött egy asszonyság s egy úr,
Beűlnek a hintóba, a kocsis
Indítja lovait, rohan . . .
Ott benn nyögés, aztán sikoltás . . .
Az asszonyság sikolta föl,
Mert lábánál egy kis gyermek nyögött.

Elérte a hintó a czélt,
Az úr s az asszonyság kiszáll,
S az asszony így szól a kocsishoz:
«Nesze a díj, fiú,
S itt benn kocsidban a borravaló,
Egy szép kis gyermekecske,
Viseld gondját, mert isten adománya.»
Igy szólt az asszony s ment az úri pár.

Szegény kisded te ott a kocsiban!
Miért kutyának nem születtél?
Ottan lett vón' neveltetésed
Ez asszonyság ölében,
Eltáplált volna gyöngéd-gondosan;
De mert ember lettél és nem kutya,
Az isten tudja, milyen sorsra jutsz!

A bérkocsis fülét, fejét vakarta,
S imádkozott-e vagy káromkodott,
Nem tudni, csak hogy morgott valamit.
Az istenáldás nem tetszett neki.
Gondolkodék, mit tégyen e kölyökkel?
Ha elviszi haza,
Otthon a gazda majd fejéhez vágja,
S kidobj' az ajtón mindkettőjöket.
Nagy mérgesen csap a lovak közé,
És hajt keservesen.

A külvárosban egy szurtos lebujban
Mulatnak még, a lámpafénytől

Piroslik ím az ablak,
Mint az iszákos ember orra.
A bérkocsisnak sem kellett egyéb,
Az istenáldást oda tette szépen
A kocsma küszöbére, s ment.

Alig hogy elhordá magát,
Jó éjszakát mond ott benn társinak
Egy részeg czimbora,
S a mint kilép a küszöbön,
Olyat botlik, hogy képivel
Barázdát húz a megfagyott havon.
Teremtettéz a tisztes férfiú,
Hogy méltósága ilyen pórul járt.
«Az a küszöb nőtt tennap óta,»
Ugymond, «tennap nem volt ilyen magas,
Ha ily magas lett volna, tennap is
Meg kellett volna botlanom,
De én tennap meg nem botoltam,
Pedig nem ittam kevesebbet, mint ma,
Mert én rendes, pontos vagyok,
Minden nap egyformán iszom.»

Igy dörmögött, és föltápászkodék,
S indult és folytatá a dörmögést:
«Hiába is beszéltek, mert az a
Küszöb nagyobb, mint tennap volt, nagyobb;
Már ettül el nem állok, nem bizony.
Hisz mekkorát emeltem lábamon!
S még is hogy jártam, szégyen és gyalázat.
Az a küszöb megnőtt, igen . . . .
Vagy tán követ tett oda valaki?
Az meglehet, mert hejh, rosz a világ,
A gáncsolódást szörnyen szereti.
Rosz emberek, rosz emberek,
Követ gördítnek lábaim alá,
S lábam vakságát orrom bánja meg.
Csak az vigasztal, hogy a többi is,

Ha majd kijő, rajt' átbukik.
Kedvem vón' ottan lesben állani,
És nézni, mint potyognak el,
Mikor kilépnek, hehehe . . . .
De mit beszélsz, vén ember, mit beszélsz?
Hát illik ez,
Illik hozzád ily káröröm?
Nem, ez nem illik, s én ezennel
Azzal javítom meg magam,
Hogy visszamék és elhajítom
Az ajtó mellől a követ.
Tolvaj vagyok, s szükségnek esetén
Rabló is, és ha rá kerül a sor,
Az embert főbe kollintom, de azt,
Hogy orrát így beverje,
Azt el nem birná lelk'isméretem.»

És visszaballagott a jó öreg,
Hogy elhajítsa a gonosz követ.
Utána nyúl . . . . csóválja . . . . hah,
Milyen visítás!
Meghökken a vén ember és
Tünődve ekkép szól magában:
«A mennydörgős mennykőbe is,
Ilyen kő még nem volt kezemben,
Olyan puha, azon fölül sikít is!
Sikító kő, ez furcsa egy kicsit.
Nézzük csak itt az ablaknál . . . hohó,
Hisz ez gyerek, valóságos gyerek.
Jó estét, kis öcsém
Vagy kis hugom . . . . nem is tudom, mi vagy?
Hogy a manóba jutottál ide?
Megszöktél úgy-e szüleidtől,
Te kis gonosztevő?
De mit beszélek én megint,
Milyen bolond beszédek már ezek!
Hiszen pólyában van szegényke,
Talán épen ma született.

Vajon kik a szülői?
Tudnám csak, vissza is vinném nekik.
De ez már mégis csak czudarság
Igy elhajítani a gyermeket, mint
Az elviselt bocskort, czudarság.
Ezt a disznók, de még
A rablók sem teszik.
Pólyája vén, kopott ruha,
Szegény asszonynak gyermeke...
Hm, hátha gazdagé? s azért
Takarta anyja e rongyokba, hogy
Ne is sejthessék úri származását?
Ki tudja, nem tudhatja senki sem,
Már ez titok, s örökre az marad.
Ki lesz apád, szegény kicsiny gyerek?...
Ki? én leszek!
Biz isten, az leszek, apád.
Miért ne? fölnevellek tisztesen.
Lopok számodra, míg tőlem telik, s ha
A munkából végkép kivénülök,
Számomra majd te lopsz. Ez így van,
Igy mossa egyik kéz a másikat.
Nagyon jó lesz. Most már törvényesebbek
Lesznek lopásim, kettőnkért lopok.
Majd még kevésbbé furdal
A lelkiismeret.
De a patvarba, még neked
Tej kell, biz a, tej.... hóh, se baj,
Hisz ott a szomszédasszony, épen,
Tennap temette el kis gyermekét.
Majd fölvállalja ő a szoptatást,
Bizony föl ám, jó fizetésért
Elszoptatná az ördögöt magát is.»
Igy elmélkedve ballagott haza
A jó öreg. Keskeny sikátorok
Vezettek elrejtett lakához,
Mely földalatti pinczelyuk vala.
A szomszédasszonyt fölveré

Álmábul ökle döngetésivel,
Mit a nyikorgó ajtón gyakorolt.

«Szomszédasszony, gyertyát, világot,»
Szólt a vén ember, «gyertyát hirtelen,
A házat gyujtom fel különben.
Minek? minek? mit kérdezi?
Gyertyát, ha mondom, szaporán!
Igy.... most egymásután
Szoptassa meg e gyermeket.
Hol vettem? ugy találtam,
Az isten áldott meg vele.
Hisz mindig mondtam én, hogy engem
A jó isten szeret. Szeret bizony
Jobban, mint a papok hiszik.
Hm, ez nagy kincs! magára bízom,
Szomszédasszony, viselje gondját,
De jobban, mint saját fiának.
Nevelje föl, neveltetési
Költségeit magamra vállalom,
Megalkuszunk, hiszen mi értjük egymást.
Igaz, hogy a pénz mostanában
Szüken terem, mert tudja ördög,
Az emberek mind százszeműek;
De én azért királyilag
Fogok fizetni, isten megsegít.
Hanem mondom, viselje gondját,
Ugy bánjék véle, mint szemfényivel,
Mert e gyermek vén napjaim reménye.»

Megalkuvának.
A félfagyott kisded fölmelegűlt
Az emlőn, mit szájába vett,
A melyből édesen szivá a
Keserű életet.
Csak egy napos még, s mennyit hánykodott már!
Mennyit nem fog hánykódni ezután!

VI.

Más nap korán az öreg úr
A szomszédasszonyhoz kiváncsian
Bekukkantott, és szólt vala:
«Nos, hogy van a vendég? remélem, jól.
De itten egy kissé hüvös van,
Szomszédasszony, boszorkányadta,
Fűtsön be.... százszor mondjam-e,
Hogy a költség enyém?.... de úgy, igaz,
Fiú-e vagy lány? még nem is tudom.»

«Fiú, szomszéd uram, fiú,
Olyan fiú ő kelme, mint a pinty.»

«Annál jobb. Hét, nyolcz esztendő alatt
Olyan tolvaj lesz, mint a Krisztus;
Dicsőséges tolvajjá nevelem!
Szó a mi szó, már ahhoz értek,
Hogyan kell a fiút nevelni,
Értek hozzá, mint senki más.
A vak Tamást is én neveltem,
Kit a minap kötöttek föl....
Ez volt a tolvaj! félszemű volt,
S még is meglopta az ezerszemű
Istent is. — Kis fiam, ne félj,
Belőled sem lesz kontár, esküszöm.
De, szomszédasszony, tán nevet
Csak kéne adni néki, melyet
Hiressé tégyen a világ előtt.
Mit gondol, angyalom,
Minek nevezzük?.... hadd lám csak, mi volt
Tennap?... Szilveszter napja... jó.
Legyen Szilveszter. Én a pap leszek,
Szomszédasszony lesz a keresztanya.
Kereszteljük meg, hogy nevét
Törvényesen viselje,
S legyen keresztyén, nem pedig pogány,

Hogy egykor el ne útasítsa
Szent Péter bátya a menny ajtajától.
Van víz ebb' a fazékba'... van.
Emelje csak föl a fiút,
És hozza hozzám... de megálljunk,
Hisz pap vagyok, hát reverenda kell...
Ahol van egy zsák, azt kötöm nyakamba.»

Az öreg úr a zsákot felkötė,
Kezébe vette a fazék vizet.
S egész pompával s ünnepélylyel
Keresztelé meg a fiút,
És Szilveszter lett a neve.

VII.

Négy év haladt el,
És gyermek lett a csecsemő,
Ott nőtt fel a sötétben
A föld alatt, a bűnnel
S férgekkel egy tanyán.
Nem szítta a menny tisztább levegőjét,
Nem látta a földnek szépségeit.
Élt, s olyan volt, mint a halott,

Az öreg úrnak benne kedve telt,
Mert ész s ügyesség villant ki belőle,
Miként a tűzkőből a szikrák,
És gondolá az öreg úr:
Szikrából támad a láng.
Alig négy esztendős és már lopott
Gyümölcsöt a kofától, és kilopta
A vak koldús kalapjából a krajczárt.
Jó nevelője minden csinjaért
Adott szép szót és kenyeret neki,
De egyszersmind megdöngeté, ha
Egész nap semmit sem lopott.
Azonban ez ritkán fordult elő,

S az öreg úr reményei
Szemlátomást növének,
S építé fáradatlanúl a
Jövő szikláin a légvárakat,
És addig építé, mig egyszer
Ott fönn akadt a levegőben,
A jó öreg, a gondos nevelő!
Akasztófára kellett jutnia,
Ki annál sokkal többet érdemelt.

A szomszédasszony ott vala
Fölmagasztaltatásán,
Látá, midőn a mester
Hurkot kötött nyakán, s ő
Nyelvét hosszan kiölté,
Mintegy csúfolva a világot,
Ki ilyen csúffá tette őt.
S midőn a czerimónia után
A szomszédasszony haza ment,
A kis fiúhoz így szólt nyájasan:

«Most már az ördög elvihet, fiam; menj
Isten hirével a pokolba.
Mától megszűnt a fizetésem érted,
S magam költségén, nem kivánhatod,
Hogy itt hizlaljalak mint a libát.
Jer, azt a szívességet megteszem,
Hogy kikisérlek a kapun. De
Ha visszajösz, a csatornába doblak.»

A kis fiú ezt a dolgot nem érté,
Némán engedelmeskedett.
Midőn becsukták az ajtót mögötte,
Még egyszer visszapillantott e zajra,
Aztán elindult s ballagott.
Ment, mendegélt
Egy utczából ki, a másikba be.
Ily hosszu útat még nem tett soha,

Uj volt előtte minden, a mit látott . . .
Szép czifra boltok, czifra emberek,
Bámulva állt, bámulva ment tovább.
S a mint egy utczát elhagyott, a másik
Ott volt azonnal s így végetlenűl,
A városnak végét nem érte.

Sok bámulástul, sok menéstől
Elfáradott a kis fiú,
Egy utczasarkon lekuporodott,
A szögletkőhöz támasztá fejét,
Átellenében tarka játékszerrel
Vigadt egy pár virgoncz gyerek,
Azokra nézett és mosolyga, mintha
Ott játszanék ő is velök,
És addig-addig nézte őket,
Míg szép lassacskán elaludt.

Aludt sokáig; egyszer
Azt álmodá, hogy két hegyes tüzes vas
Közelg feléje, mindig közelebb
Jött az szeméhez, hogy kisüsse ezt . . . .
Nyöszörgött félelmében és
Kétségbeesve ébredett föl . . .
Az éj immár késő vala,
Az égen csillagok valának és
Az utczákon nem voltak emberek,
Csak egy öreg banya
Állott előtte
Merő szemekkel,
Miktől még jobban félt a kis fiú, mint
Álmában a tüzes vastól . . . oda
Húzá magát a szögletkőhöz, hogy
Majd belapult feje,
S rá sem mert nézni a banyára,
El sem mert nézni róla.

A vén asszony végig czirógatá
Arczát, s szólt hozzá oly szelíden,
A mint csak tőle telt:
«Hogy hínak, kis fiam?
Ki az apád, ki az anyád,
S hol laknak? majd elkísérlek haza,
Jer, addsza kezedet.»

«Nevem Szilveszter . . . nincs apám s anyám
Nem is volt, úgy találtak engem,
És haza mennem többé nem szabad;
A szomszédasszony azt igérte:
Ha visszamék, a csatornába dob.»
«Hát jer velem, fiacskám,
Jer hozzám, én anyád leszek,
Gondos szelíd anyád . . . . jerünk.»

Kézen fogá a kis fiút az asszony,
Követte őt az aggodalmasan
S reszketve, szinte eszméletlenűl,
Nem tudva, hogy mi történik vele?

«Nézd, itt lakunk, fiacskám,»
Szólott otthon a vén banya,
«Az én lakásom e szoba,
Tied pedig a konyha lesz.
Nem fogsz magadban lakni . . . . hejh, kutyus,
Kutyus ne! itt van . . . . úgy-e szép kutya? . . . .
Ezzel tanyázol itten.
Ott a pokrócz, elfértek rajta ketten,
Olyan jó ágy, hogy jobb se kell.
És a kutyus majd meleget tart,
Ne félj, nem bánt, jó kis kutya,
Látod, mily nyájasan tekint rád,
Hogyan csóválja farkát?
Mint testvérek fogjátok egymást
Szeretni, nem kételkedem.
Feküdj' le mellé, s aludjál, fiam,

Ehetnél tán? adnék is vacsorát,
De már késő van, látom, alhatnál,
Aztán rosz is, kivált gyereknek, az
Alvás előtti vacsora,
Mert tőle ördögökkel álmodik.
Feküdj' le hát és aludjál, fiam.»

Ott hagyta őt a vén banya;
Félénken kullogott a
Pokróczra a kutyához,
S a pokrócz szélén meghuzá magát,
Nem mert társához közeledni.
De a kutya
Hozzá simúlt barátilag,
Atcsillogott szeme
Az éj sötétségén, s e csillogás
Olyan szelíd, olyan testvéri volt,
Hogy bátorságot és bizalmat
Öntött a kis fiúba.
Egymáshoz egyre közelebb
És közelebb huzódtak.
Az eb szőrét simítgatá a gyermek,
S az ennek arczát nyalogatta,
Beszélt is vele a fiú, s az állat
Válasz gyanánt halkan nyöszörgött.
Meleg, forró barátságot kötöttek.
Más nap pediglen a fiúhoz
Igy szólt a vén boszorkány:

«Mostan figyelj rám, gyermekem,
Képzelheted hogy ingyen
Nem tartalak,
Mert ingyen a Krisztus koporsaját
Sem őrizék.
Dolgozni fogsz. mert írva van:
A ki nem dolgozik, ne is egyék.
Azonban dolgod könnyü lesz,
Valódi kiskirályság . . . .

Koldulni fogsz, mást nem teszesz,
Én a munkát már restelem,
Mert elhíztam nagyon,
S elűznek, hogyha koldulok,
Elűznek a kegyetlen emberek.
Te fogsz koldulni hát helyettem,
Te rajtad szánakozni fognak,
S megajándékoznak, fiam.
Azt mondod majd, hogy árva vagy,
Apád most halt meg, és anyád
Honn fekszik éhen s betegen.
Én a távolban lesni foglak,
S vigyázok rád, azért te is vigyázz,
Különben nem lesznek jó napjaid,
Becsűletemre mondhatom.
Én nagyon jó vagyok, ha jó vagyok,
De nagyon rosz vagyok, ha rosz vagyok,
Ezt írd fejedbe és szivedbe,
Kedves fiam.
Koldúlni fogsz mindenkitől,
Kinek jobb a ruhája, mint tiéd,
És ilyet eleget találsz, ne félj.
Előre nyujtod kezedet,
Oldalra hajtod fejedet,
Fel- s összehúzod a szemöldököd,
A szádat le fogod biggyeszteni,
A szemed megnyálazod,
És ugy rimánkodol
Beteg anyád s az isten szent nevében.
Megértettél-e, gyermekem?
Ha meg nem értél, ujra magyarázom,
S ha szó után egyáltalában
Meg nem tanúlod ezt a tudományt,
Bottal verem beléd.»
A gyermek állitá, hogy
Mindent tud s nem felejti el.
Az asszony elpróbáltatá vele
A jelenést és elcsudálkozott a

Fiúnak mesterfölfogásán.
«Aranybányát találtam
Benned, fiacskám, hihihi!»
Vigyorgott a boszorkány,
«Valódi grófi életünk lesz,
Valódi grófi életünk!
Lássunk mindjárt az aratáshoz . . .
Ehetnél? majd ha megjövünk, fiam,
Akkor jól lakhatol.
Neked különben nem szabad sokat
Enned, mert mint én elhizol,
Aztán elillan a nyúl
S üthetjük bottal a nyomát.
Kövér koldusnak
Soványan jár az alamizsna.»

Egy népesebb utczába mentenek,
Ott a banya
Kiállítá a gyermeket,
S ő egy közel csapszékbe tért,
És onnan kandikált ki,
S a hányszor a fiú kezébe
Dobának valamit,
Fölvette a pálinkás poharat,
Egyet kortyantott és vigyorgott.

VIII.

Egyik nap úgy folyt, mint a másik.
Koldúlt és koplalt a fiú;
A vén banyának gondja volt reá,
Hogy el ne hízzék valahogy szegényke.
Koldúlt és koplalt, e kettőt tudá
Az életből s nem egyebet.
Elnézte sokszor,
Midőn játszottak gyermektársai,
Nézett rájok merően,
S gondolta, milyen jó lehet

Az a játék, az az öröm!
S elméje napról napra érett,
S érezni kezde, érezé,
Hogy ő boldogtalan . . ,
Két évet élt már át a koldulásban.
Nem volt többé szükség reá,
Hogy megnyálazza szemeit,
Gyakorta telt meg az könyűivel.

Egyetlen egy barátja volt,
Ki nyájasan nézett reá,
Kit szeretett, ki őt szerette,
S kivel megosztá
Sovány falatjait,
A melyeket otthon kapott,
S a melyeket a városban talált . . .
Ez egy barátja a kutya,
Mely hálótársa volt.

Mint vágya hozzá, hogyha reggelenként
Elhagyta őt, s ha este haza ment,
Minő örömmel volt vele!
A vén anyó már irígyelni kezdé
A barátságot, a melyet kötének,
Irígyelé, hogy a kutya
A gyermeket jobban szerette, mint őt,
És sokszor megveré, s midőn az állat
Fájdalmában keservesen vonított,
A gyermek sírt, zokogva sírt.
És a vén asszony elkergette végre
A háztul a jó állatot,
Több ízben elkergette, de
Az visszajött mindannyiszor,
S a kis fiúhoz mindig nyájasabb lett.

Így élt a gyermek. Már hat éves volt,
S átélte hat századnak nyomorát
És néhány percznek árva örömét.

Ott állt egy utcza szögletében egyszer,
S didergett . . . késő őszi este volt.
Sár volt az utcza, s köd a sár felett,
Nehéz, komor köd, s ő a sárban, ködben
Mezítláb és hajadon fővel állt,
S az elmenőkhöz nyöszörögve
Nyujtotta sárga kis kezét.
Ugy ment be hangja a szivekbe,
Miként egy égő fájdalom,
Mint a harang szava,
Mely haldokló ember számára szól.

Egy vén mogorva úr
Megállt mellette s hosszan nézte őt,
Hosszan, merően, átfuró szemekkel.
A gyermek elszaladni készült.
«Megállj!» morgott reá az úr.
A gyermek állt s mocczani sem mert,
S az úr kérdé: «vannak szülőid?»

«Va . . .» azt akarta mondani,
Van anyja, a ki éhezik s beteg,
S most halt meg apja,
De e mogorva úr előtt
Nem mert hazudni,
Torkán akadt a szó, azt gondolá,
Hogy ez mindent tud, és így válaszolt:
«Nekem szülőim nincsenek,
Vagy nem tudom, hogy vannak-e?
Mert én talált gyermek vagyok.»

«Kövess tehát,» szólt a mogorva úr,
S utána indult a fiú.
A vén asszony kilépett rejtekéből,
És rá kiáltott: «itt maradsz,
Hazug kölyök! . . .
Ez a fiu az én fiam, uram!»

«Nagyságos úr,» rimánkodott a gyermek,
«Nagyságos úr, én nem vagyok fia.
Mentsen meg engemet, vigyen magával,
Az isten s a szentek nevére kérem!
Meguntam már a koldulást,
Az ő számára kellett kéregetnem,
És engemet koplaltatott,
Hogy csak minél roszabb színben legyek,
Hogy szánakozzék rajtam, a ki lát.
Oh istenem, most is hogy éhezem!»
Így szólt a gyermek, a mogorva úrra
Fölnéze, s esdeklő szeméből
Könny folyt le, könnyek zápora.

«Oh gaz dög, oh te istentagadó,
Te ördögfának makkja te!»
Rivalt a vén boszorkány a fiúra,
«Te bocskortalpra sem méltó pofa,
Te hazugság kalásza,
Te minden rosz, te semmi jó!
Még hogy nekem koldult, uram fia,
Mikor halálba szégyenlem magam,
Ha kéreget, s e rosz szokása megvan,
Mihelyt elforditom szemem,
És hányszor vertem már meg érte,
Hogy ilyen szégyent hoz reám!
Szegény vagyok, de koldulásra
Nincsen szükségem, mert elélek
Becsületes munkám után.
És még hogy én őtet koplaltatom!
Én! a legjobb falatokat
A szájamtól szakítom el,
S belé tömöm!
De mind ez hagyján . . . még meg is tagad.
Nem fáj a szíved, te puruttya lélek,
Te csúf poronty, anyádat megtagadni,
Szülő anyádat? hogy ki nem szakadt e
Szóval belőled a lép és tüdő

S a májad és a zúzád?
A földön sincs jobb nagyanya,
Mint én vagyok, s ő ily rosz unoka!
De már nincs messze az itélet . . .
Saját tulajdon anyját
Tagadja meg a gyermek,
Édes szülőjét!»

Ennyit darált a vén malom
Egy lélekzés alatt;
Itt a mogorva úr
Szóhoz jutott s szólt:
«Elég már a komédiából,
Különben e bottal némítlak el,
Undok szipirtyó!
Részeg vagy, mint a csap;
Ha kijózanodol,
Jőj hozzám a keresztlevéllel,
(Ott ama nagy házban lakom,)
S a gyermeket elviheted,
De csak ha a keresztlevéllel jösz.
És most hordd el magad . . . s te
Kövess, fiú.»

És a fiú követte az urat,
Koronként vissza-visszanézett,
Azt képzelé, hogy a banya
Már nyúl utána s galléron ragadja;
De az nem mert közelgeni,
Ottan maradt állóhelyében,
Csak öklével fenyegetőzött,
S forgatta égő szemeit, mint
A kovács a tüzes vasat.

IX.

Jobban lett dolga a fiúnak.
Nem kellett többé lopnia,

És nem kellett koldulnia,
Milyen boldogság, mily jótétemény!
Csak néha szállt az aggalomnak ölyve
Föléje: hátha a boszorkány
Előjön a keresztlevéllel,
Mi lesz akkor megint belőle? . . .
És néha szállt a bú galambja
Föléje, ha eszébe
Jutott a hű kutya,
A hálótárs és a barát.
Ennek kedvéért gyakran szinte kész volt
A vén banyához ismét visszamenni,
S koldúlni, csak hogy együtt legyenek.
Gyakorta álmodott felőle,
Álmodta, hogy ölelte a kutyát
S ez nyalta képét és kezét,
S midőn fölébredt, s társát nem lelé,
Elkezdett sírni s hosszan sírdogált.

Midőn haza ért a fiúval a
Nagyságos úr, átadta őt a
Cselédségnek. Kitisztiták őt
A régi szennyből, mely reá nőtt,
És régi rongyai helyett
Kapott szép új ruhát.
Mily jól esett neki!
Azt vélte, eddig nem is élt,
Azt vélte, hogy most született.
Ekkor magához hívatá
Az úr, és így szólt szigorún:

«Fiú, e gyermek itt fiam, te őt
Nagyságos úrfinak hivod,
Ő lesz parancsolód,
S te szót fogadsz neki,
Ő lesz az úr, te lészsz a szolga.
Egyéb dolgod nem lesz, mint szót fogadni,
De ennek pontosan tégy eleget.

Minden szem-intés egy parancsolat;
Ha teljesíted, nem lesz semmi baj,
Lesz enned, innod, és ruhád . . .
Ellenben ócska rongyodat,
A melyben fölfogadtalak,
Nyakad közé akasztom,
Aztán mehetsz a nagy világba
S koldulsz, mint eddig koldulál.»

Szolgált az árva gyermek a
Nagyságos úrfinak,
Mögötte ment, mögötte állt,
Mindég árnyéka volt,
És leste ajka mozdulását,
S alig volt a parancs kimondva,
Midőn már teljesűlt is,
S a jó fiú
Még is mennyit nem szenvedett!
Mert a nagyságos úrfi
Oly gazkölyök vala,
A milyenek rendesen a
Nagyságos urfiak.
Érezteté, hogy ő az úr,
Érezteté minden nyomon.
Ha száját a leves megégeté,
Kis szolgáját üté pofon;
Ha nem köszönt más nékie,
A kis fiú fejéről
Ütötte le a kalapot,
És ennek markolt üstökébe
Ha a fésű belé akadt hajába,
S nem volt olyan csín, oly gonoszság,
Mit rajta el nem követett,
Mihelyt eszébe jut vala.
Lábára lépett készakarva,
Aztán ellökte, hogy mért áll az utban?
Sarat kent rá, s aztán nyakon veré,
A mért olyan tisztátalan,

Szemébe önté a vizet, s ha sírva
Fakadt rá, mazna fattyunak nevezte.

Sok szenvedése volt szegény fiúnak,
És napról-napra többet szenvedett,
De tűrte békén bajait,
Tűrt elszántan, miként egy férfiú,
Kiben magas lélek lakik.

S mi végre tűrt, miért el nem hagyá
Kínos helyét, mint gyakran volt eszében?
Ha tudnátok, miért maradt!

Nem a jó étel és a jó ruha
Csalá őt vissza, hogyha útnak indult,
Hogy elbujdossék a széles világba;
Nem volt ő olyan, mint a tyúk vagy a lúd,
Mely elbarangol, s ha megéhezik,
Jóllakni ismét visszamegy helyére,
Mig ellenben a csalogány s pacsírta,
Ha megnyílt börtönének ajtaja,
Ott hagyva a kész és jó eledelt,
Elszáll örökre s megelégszik azzal,
Mit kinn a szabadban talál.

Így érezett a kis fiú,
Mint e szabadba vágyó madarak,
S még is maradt, mint a tyuk és a lúd,
S ha indult, ismét visszatért.
Mi csalta vissza őt?
A tanulás.

Az úrfi mellett eltanulgatott.
Ott állt mögötte észrevétlenűl,
Könyvébe kandikált,
S a nevelő minden szavára
Figyelmezett,
S mit egyszer megtanúlt,

El nem feledte.
Előbb tudá az írást, olvasást,
Mint a nagyságos úrfi.
És a mint szaporodtak évei,
Azokkal szaporodtak
Ismereti,
Mint szarvas szarván az ágak,
S ő büszke kezdett lenni rája,
S ha a nagyságos úrfi
Bolondokat beszélt szokás szerint,
Kijobbitá magában,
S mosolyga a badar beszédeken.

S a nevelő előtt
Nem tűnt el észrevétlen
A szolga fensősége
Az ifju úr fölött,
S ha nem tudá
Leczkéit a tanítvány,
Azzal pirita rá,
Hogy a szolgával mondatá el,
Ki azt hallás után tanulta meg.
Becsületére vált ez a fiúnak,
De nem vált örömére, erre nem,
Mert a kevély nagyságos úrfi
Mindannyiszor keményen
Lakoltatá, hogy őt megszégyeníté.
Naponta új és durvább üldözések
Jutottak a szegény fiúnak,
És ő naponta jobban érezé
A szenvedett méltatlanságokat,
S most már, ha megüté az úrfi őt,
Nem teste érezé, de lelke,
Pirúlt, de nem mivelhogy fájt neki,
Hanem, mert szégyenlé magát.

Tizenhat esztendős vala.
Minden nap egy-egy sugarat lövelt

Elméje oszladó ködébe,
S minden sugár egy-egy betű volt,
És ilyen írat lett a sok betűből:
«Mi jognál fogva vernek itten engem?
Mi joggal bánt embert az ember?
Különbnek alkotá az isten
Az egyik embert, mint a másikat?
Igazságosnak hirdetik az istent,
Ha igazságos, úgy azt nem tehette,
Úgy minden embert egyformán szeret.
S én többé tűrni nem fogok,
Akármi lesz belőlem.
Táplálatot, ruhát, szállást kapok,
De én azért szolgálom őket,
S ezzel leróva a jótétemény.
Dolgoztathatnak, erre van jogok,
De a verésre nincs.
Még egyszer fognak csak megütni,
De többször, istenemre, nem!»

Ugy is lett. Első alkalommal
(És várni erre nem kellett sokáig)
Midőn az úrfi rá kezét emelte,
Ekkép kiálta föl:
«Megálljon ön!
Ne bántson többet, mert úgy visszavágom,
Hogy megsiratja holta napjaig.
Elég soká voltam kutya,
Kit verni, rúgni lehetett,
Eztán ember leszek,
Mert ember ám a szolga is!
Megvallom, itt jótéteményt
Rakott egy kéz reám,
De más kéz azt bottal veré le rólam,
És e szerint
Nem tartozunk egymásnak semmivel.»

Az úrfi e szokatlan szókra
Elképedett, megmerevűlt,
S tajtékot turva ekkép orditott:
«Hah szolgafaj! hah lázadó gazember!»

És a fiú így válaszolt,
És hangja megvető volt:
«Hm, szolgafaj? ha már a születést
Veszszük, talán az én apám
Különb úr volt, mint minden ivadékod,
S hogy eldobott magától,
Az ő hibája, nem enyém,
S ha minden úr ilyen rosz lelkü, mint te,
Jól is tevé, hogy eldobott,
Mert úgy ennek köszönhetem, ha
Becsűletes ember leszek.
És lázadó? . . . ha lázadás az,
Midőn az ember érzi és kimondja,
Hogy ő is ember, mint akárki más,
Ugy büszkén mondom: lázadó vagyok.
S tudnám csak mind azt, a mit érezek,
Ugy, a mint érezem, kimondani,
Föllázadnának milliók velem,
S reszketne a világ,
Mint Spartacustól Róma reszketett,
Midőn eltépett lánczaikkal
Verték falát a gladiátorok! —
Nagyságos úrfi, isten önnel,
Mi együtt többé nem maradhatunk,
Én önnel mint ember beszéltem,
És hogyha egyszer már
A szolga emberré emelkedik,
Ehen hal meg vagy a bitófán,
De többé szolga nem lesz!»

Ezzel megfordult és kiment,
Örökre ott hagyá a házat,

Hol gyermeksége úgy uszott el,
Mint a virág az iszapos patakban.

A merre látott, arra indult,
Ment a világba czéltalan.
Az ifjuság felgyúladott szivében,
Ugy égett, mint a fölgyúlt város ég,
A melyre rá fúj a viharnak
Süvöltő óriása;
S e lángokban milyen csudálatos
Mesés képek keletkezének!
S lelkét e lángok ugy megedzék,
Mint a hámortűz a vasat.

A város végén utolérte őt
Az úrfi nevelője.
Alig lélekzett a jó férfiú,
Sokat futott, hogy utolérje.
Kiverte arczát a veríték,
Törölgeté mind untalan,
Mi közben a fiúval így beszélt,
S beszédiben
Nem volt nagyon sok összefüggés:

«Ne, tedd el ezt a pénzt, fiam,
Nekem egy évi jövedelmem,
Te nálad eltart évekig,
Ha jól gazdálkodol.
Nagy ember lesz belőled,
Én mondom azt neked.
Dicsőbb fiút még nem láttam te nálad.
Én szórul szóra érzem azt, a mit te,
De soha sem mertem kimondani.
Féltem tőled s bámultalak,
Midőn beszéltél.
Az isten áldjon minden szavadért.
Tanácsolom, parancsolom,
Igen, parancsolom, fiú, hogy

Tanúlj, végezd az iskolákat,
Különben én
Megátkozlak s megvér az isten.
Te nem magadnak születél,
De a hazának, a világnak.
Azt mondom néked, hogy tanúlj,
A mit különben
Nem is kén' mondanom,
Hiszen te ugy szeretsz tanúlni.
És most az isten áldjon meg, fiam,
Légy szerencsés, élj boldogúl,
S emlékezzél meg rólam is koronként,
De ha tanácsomat nem fogadod,
Akkor felejts el engemet.»

Lehajlott a fiú,
Hogy megcsókolj' a jó ember kezét,
De ő nem engedé, sőt a fiút
Megölelé s arczát csókolta meg,
S úgy távozott könnyes szemekkel.
Mily jól esett ez a fiúnak,
Szegény fiúnak milyen jól esett!
Ez volt az első szeretet,
Melylyel találkozott.
Tizenhat évig kelle élnie
S kínlódnia,
Mig oly emberre akadott,
Ki nem taszítá el magától,
Ki megölelte őt!

X.

Kiért a városból az ifju,
Midőn kiért a szűk falak közűl,
Azt gondolá: börtönből szabadúlt,
S mohón szivá a tiszta léget,
Az isten legdrágább ajándokát,
Melytől a láb erőt kap és a
Léleknek szárnya nő.

Egyszer sokára visszanézett,
Nagyot haladt már, messze volt a város,
A házak összeolvadának
Egymással, és a barna tornyokat
Elnyelte félig a távol köde,
S méhdongás volt az ezerek zaja.
Az ifju biztatá magát:
«Tovább, tovább,
Semmit ne halljak és semmit ne lássak
Onnét, hol eddig éltem,
Ha életnek mondhatni éltemet.»
S ment, mint a ki ostorhegyet fut.

S midőn végkép eltünt a város,
S ott álla ő a végtelenben,
Szabadnak akkor érzé csak magát.
«Szabad vagyok!» kiálta föl,
«Szabad vagyok!»
Többet nem mondhatott,
De könnyei beszéltek,
S jobban mondták el érzeményeit,
Mint nyelve mondta volna.
Oh milyen érzés, milyen gondolat,
Midőn az ember először szabad!

És ment az ifju, egyre ment,
A merre szép táj csalta, arra
Irányozá lépéseit.
Megbámulá a síkot és hegyet,
A sík mezőt és a hegy erdejét
És mindent, a mi csak szemébe tünt,
Mert minden oly új volt előtte,
Először látta a természetet,
A természet szépségeit.

És ott a rengetegben,
A fellegekbe
Ágaskodó bérczek között,

A hol mennydörgés a folyam zugása
S a mennydörgés itéletnap rivalma . . .
Vagy ott a puszták rónaságán,
Hol némán ballag a csendes kis ér,
S hol a bogárdöngés a legnagyobb zaj . . .
Ottan megállt az ifju.
Körültekintett áhitattal,
S midőn szemét s lelkét meghordozá
A láthatár fönnségein,
Erőt vett rajta egy szent érzemény,
Letérdepelt s imádkozék:

«Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?
Sokszor hallottam és sokszor kimondtam,
De nem értettem nevedet.
A nagy természet magyarázta meg
Hatalmad és jóságodat . . .
Dicsértessél, dicsértessél örökre!
Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?»

A merre csak ment, mindenütt
Oly szépnek látta a természetet,
De benne mindenütt az embert
Olyan boldogtalannak;
Nyomor s gazság gyötörte mindenütt.
Azt kezdte észrevenni,
Hogy ő nem a legszerencsétlenebb,
És fájt nagyon neki,
Hogy vannak nála szánandóbbak is.
Mindig kicsinyebb lett előtte
Saját baja,
Mig végre végkép elfelejté,
S nem látta és nem érezé azt,
Csak a mások baját,
És homlokát a hideg kőre tette,
S forró keserves könnyeket sírt.

XI.

Eszében tartá, mit szivére
Kötött a jámbor nevelő,
Midőn bucsút vett tőle
És pénzt adott neki;
Eszében tartá ezt az ifju,
S nem hagyta teljesítlenűl.
Beállt az iskolába,
S tanúlt szorgalmasan,
S olyan volt társai körében,
Mint csillagok között a hold.
Azok csodálták őt, de nem szerették,
Lelkének fensősége rajtok
Mint sziklakő nehezkedett,
És ellenében
Irígység és gúny támadott föl,
És rá lövöldözé
A sebesítő nyilakat.

«Mért bántotok ti engemet?»
Szólott szelíd jószívüséggel
Gyakorta társihoz,
«Mért bántotok, barátim, engem?
Én nem tanúlok a magam javára,
Ti értetek tanúlok én;
Mit én tudok, higyétek, annak
Más fogja venni hasznát,
Akárki más, csak én nem.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Ragaszkodnátok hozzám, jó fiúk,
Ugy szeretnétek, mint most nem szerettek,
Mint én szeretlek titeket.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Általlátnátok gyarlóságtokat,
S nem vagdalnátok a fa ágait,
Mely egykor számotokra hoz majd
Árnyékot és gyümölcsöt,

Szegény rövidlátó fiúk ti!
De majd szerettek még ti engemet,
Szeretni fogtok, istenemre, engem!»

Kaczaj követte ilyetén beszédit,
S csak újabb töltésül szolgáltanak
A gúnyolódás fegyverébe,
A mely mindég szivének állt.
És elvadúlt lassanként a világtól,
Mindegyre mélyebben szállott magába,
S kerűlt mindenkit . . . egy barátja volt,
A senkitől meg nem zavart magány.

Ott élt azon képek között, miket
Űres ábrándoknak tart a világ,
De melyekről ő tudta, hogy azok
Élő valódi lények,
Az ő lelkébe néző
Jövő alakjai.

Ott a magányban buzgón olvasá,
Miként a hívő a koránt
S mint a zsidó a bibliát,
Olvasta ott buzgóan a
Világtörténetet.
Világtörténet! Mily csodálatos könyv!
Mindenki mást olvas belőle.
Egyiknek üdv, másiknak kárhozat,
Egyiknek élet, másiknak halál.
Egyikhez így szól s kardot ad kezébe:
«Eredj és küzdj! nem küzdesz hasztalan,
Az emberiségen segítve lesz.»
Másikhoz így szól: «tedd le kardodat,
Hiába küzdenél,
Mindig boldogtalan lesz a világ,
Mint ezredévek óta az.»

Mit olvasott ez ifiú belőle?
Mit gondolt ő, midőn e könyvet
Becsukta reszkető keze? . . .
Ezt gondolá:

«A szőlőszem kicsiny gyümölcs,
Egy nyár kell hozzá még is, hogy megérjék.
A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyümölcs,
S ha a kis szőlőszemnek egy nyár
Kell, hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
A míg megérik? ez belékerűl
Évezredek vagy tán évmiljomokba,
De bizonyára meg fog érni egykor,
És azután az emberek belőle
Világ végéig lakomázni fognak.
A szőlő a napsugaraktul érik;
Mig édes lett, hány napsugár
Lehelte rája élte melegét,
Hány százezer, hány miljom napsugár? . . .
A földet is sugárok érlelik, de
Ezek nem nap sugárai, hanem
Az embereknek lelkei.
Minden nagy lélek egy ilyen sugár, de
Csak a nagy lélek, s ez ritkán terem;
Hogy kivánhatnók tehát, hogy
A föld hamar megérjék? . . .
Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
A mely segíti a földet megérni.
Csak egy nap tart a sugár élete,
Tudom, hogy a midőn megérkezik
A nagy szüret,
Akkorra én már rég lementem,
S parányi művemnek nyoma
Elvész az óriási munka közt,
De életemnek a tudat erőt ad,
Halálomnak pedig megnyúgovást,
Hogy én is, én is egy sugár vagyok! —
Munkára hát,

Föl a munkára, lelkem!
Ne légyen egy nap, egy percz elveszítve,
Nagy a föladat, az
Idő röpül, s az
Élet rövid. —
Mi czélja a világnak?
Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdtek érte oly sokan,
És hogyha kell, elvérzenem,
Mint elvéreztettek oly sokan!
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé,
Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szivemnek közepén lesz is!»

Ily vallomást tett . . . nem hallotta ember,
De meghallotta odafönn az isten,
Fölvette a szent könyvet, melybe
Jegyezve vannak a martírok,
S belé irá a Szilveszter nevet.

XII.

A gyermek ifjuvá lett
S az ifju férfivá.
Esztendő esztendő után
Jött a földet meglátogatni,
S bucsút sem véve távozának.
Őt sem kerülték ki az évek,
Elment hozzája mindenik,
S nyomot hagyott arczán, szivén.
Túl volt immár az iskolákon,
Régen kijárta azokat,
És benn volt a világban,
Az életben, az emberek között,

Hol minden lépten meglökik az embert,
S minden lökés egy darabot töröl le
A lélek zománczából
S az orczának szinéből.

Beh másnak látta e világot,
Mint a milyennek képzelé!
Naponta kisebbnek tetszett előtte,
Mélyebben sülyedettnek
Az ember, a kit isten
Saját képére alkotott,
Az ember, a kinek szemével
A napba kéne néznie,
És e helyett a porba néz,
Mikéntha férgeket keresne,
Hogy tőlök a csuszást tanulja.
És mentül kisebbnek tetszett előtte
Az ember, annyival nagyobbnak
Látá a munkát, a mire
Hivatva érezé magát.
De el nem csüggedett.
Tán oly parányit végzett, mint a hangya,
De mint az, olyan fáradatlan volt.
Szűk volt köre,
De e kört teljesen betölté
Lelkének fényivel.

Erkölcse, tudománya néki
Nevet szerzett még iskoláiban,
S midőn e pályát végezé,
Több úr hivá meg őt
Nagy s gazdag hivatalra,
Ilyen kecsegtetéssel:
«Szegődjél hozzám; szolga lészsz, igaz,
De ily urat szolgálni, mint én,
Dicsőség, és azért, hogy
Előttem meghajolsz,
Előtted ezren hajlanak meg.

Más dolgod nem lesz, mint ez ezreket
Nyúznod tehetséged szerint, s e
Könnyű munkából meg fogsz gazdagodni.»

Szilveszter megköszönte szépen
E könnyü munkát és így válaszolt:
«Azért, hogy én nekem
Szolgáim legyenek,
Én más szolgája nem leszek.
Én nem kivánom, hogy előttem
Embertársim hajlongjanak,
De ne kivánja tőlem más se, hogy
Előtte én hajoljak;
Nem ismerek nálam kisebbet
S nem ismerek nálam nagyobbat.
S a gazdagságot illetőleg, az
Nekem talán ingyen sem kellene,
Annál kevésbbé kell olyan nagy áron,
Hogy érte nyúzzak másokat!»
Ekkép szokott beszélni ő
Levett kalappal, de fölemelt fővel.

El nem fogadta a nagy hívatalt,
De jöttek hozzá szegény emberek,
És meghivák őt falujokba
Jegyzőnek, és az ifju ment,
Ment örömest és boldogan.
S midőn elért a faluba,
S körülvevék őt a lakók,
Igy szólt hozzájok lángoló szemekkel:
Ü«dvöz légy, nép! ngy nézz szemembe,
Tanítód és atyád leszek.
A bölcső óta mit vertek fejedbe?
Kötelességidet;
Én megtanítlak jogaidra!»

És teljesíté, a mit ígért.
Nem a kocsmába jártak ezután

A munkavégzett gazdaemberek,
Mint jártak eddig világkezdet óta;
A faluház előtt karéjba
Állottak, és az ifju jegyzőt
Hallgatták a vén emberek,
És jobban hallgaták, mint papjokat, mert
Papjoknál jobbakat beszélt.
S mit ott tanultak, elvivék haza,
És elbeszélték fiaiknak,
S a jegyző tiszteletben állt.

De két ház volt a faluban, mely
Az ifju apostol fejére
Átkot mondott áldás helyett,
Az a két ház, hol a pap és
Az uraság lakott,
A kastély s a parochia.
Naponta gyűlöltebb és rettegettebb
Lett e két házban a
Jegyző gazdálkodása,
S elpusztulását tervezék, mert
Látták, ha a jegyző marad,
Ugy ők pusztulnak el.
De volt fönn a kastélyban is
Egy lény, ki a nép emberét ugy
Tisztelte, mint a nép maga,
Kinek, midőn az ő dicséretét
Hallotta, jól esett,
Midőn pedig gyalázták, fájt neki.
Ki volt e lény, a ki
Oly rosz világitásban is
Megismeré a kép becsét,
S felőle helyesen itélt,
Ki volt ez? . . . a kastély kisasszonya.
Ki is lett volna más! . . .
Dicső hely a hölgyek szive,
Önzés előtt bezárva ajtaja,
Ha bejut is, csak lopva jut belé vagy

Erőszak által,
De nyitva áll mindennek, a mi szép s jó,
S az üldözött igazság,
Ha mindenhonnan számkivetve van,
Végmenedéket ott talál.
Dicső, dicső hely a hölgyek szive!

Nem is sejté az ifju, hogy barátja,
Hogy pártfogója van
Ott fönn az úri lakban,
S olyan szép pártfogó!
Látá koronként a leánykát,
Midőn az végig sétált a falun
Vagy ablakából nézett a vidékre,
S ha látta őtet, hosszan elmerengett.
Ilyenkor egy csodálatos
Érzés szállotta meg szivét,
Mely hozzá igy beszélt:
«Az ember nem csak polgár,
Egyszersmind ember is;
Mindig másoknak éljen-e
És soha se magáért?
Szegény fiú te, mikor élsz magadnak,
Lesz-e idő, midőn magadnak élsz?
Te szétosztod mások közt lelkedet,
Lesz-e, ki néked adja lelkét
Vagy lelkének csak egy darabját
Vagy egy tekintetét csak, a miből
Gyanítanom lehetne legalább,
Mi a boldogság? . . . oly szomjas szivem, hogy
Fölinna egy záport, s talán
Egy harmatcsepp sem hull reá soha!
Nyugodjál meg sorsodban, jó fiú,
Viseld békén a rideg életet;
Tégy másokat boldoggá, ha lehet,
S maradj magad boldogtalan.
Légy föld, a mely gabnát terem,
Hogy mások learassák;

Légy lámpa, mely mig másoknak világit,
Tulajdon életét fogyasztja el.»

A jó vagy rosz sors ugy hozá magával
Egyszer, hogy a leányka véle
Találkozott és szóba állt.
Rövid volt a találkozás
És keveset beszéltek,
De attól fogva többször jöttek össze,
Véletlenűl-e vagy tán készakarva?
Sem a lyány sem az ifju nem tudá.
És egyre hosszabbak levének
S bizalmasabbak a találkozások,
De önmagokról soha sem beszéltek.

Azonban egykor (fölhivá-e a lyány
Vagy csak magától nyílt meg kebele?
Eszébe nem jutott) az ifju
Elmondta életét.
Elmondta, mily magában áll a földön,
Hogy nincsen ember és nem volt soha,
Ki őt testvérnek vagy barátnak
Vagy gyermekének hítta volna.
Elmondta, a mint rá emlékezett,
Hogy egy tolvaj találta őt az utczán,
Aztán egy koldusnő fogadta föl,
S aztán mint szolga ugy nevelkedett;
Lopott, koldult és szolgált . . . így telék el
Gyermek- s ifjúkora.
Elmondta az irtóztató nyomort,
Mely gyermekévein feküdt,
S a lelki szenvedéseket,
Mik ifjuságát terhelék,
S mik a nyomornál még irtóztatóbbak;
S a mint lenézett életébe, ez
Örvénybe, melyből fölkapaszkodott,
A melyben mint egy fekete vizű
Tengerszem, úgy állt kínja özöne:

Elszédült lelke, és szeméből
A könnyek úgy rohantak,
Mint csatatérről a vert hadsereg . . .
És a lyány véle zokogott.

XIII

Még ez nap a leány atyjával
Egy egészen más jelenése volt.
Fölhívatá a büszke földesúr őt
És megleczkéztette irgalmatlanúl,
A mért jobbágyait
Tévutra vezeti,
És pártütőket, lázadókat
Csinál belőlök; s azzal végezé,
Ha még tovább is bujtogat,
El fogja csapni őt.

Méltósággal felelt az ifju:
«Uram, kikérem a leczkéztetést,
Kinőttem már az iskolából,
De ahhoz szokva még ottan se voltam.
Ha vétkem van, ha lázitó vagyok,
Ott a törvény, az majd itél fölöttem;
Ha vétkes nem vagyok, mi joggal
Dorgál ön engemet?
És a mi az ijesztést illeti,
Az elcsapástól meg nem ijedek;
Annyit mindenhol keresek,
A mennyiből megélek.
De innen én el nem megyek,
Mert itt hasznosnak érzem magamat,
S ön, hogy elcsapjon engemet,
Nem fogja megkisérteni
Saját javának érdekében,
Mert vagy velem jön az egész falu
Vagy ön lesz, a ki távozik . . .
Nem mondom ezt, miként fenyegetést,

Ugy mondom ezt inkább, mint jó tanácsot,
Ki a lakókat ismerem,
S tudom, hogy engem mennyire szeretnek,
És mit nem lesznek értem tenni készek.»
Igy szólt az ifju, meghajtá magát s ment.

Következő vasárnapon
Ő róla szólt a prédikáczió,
Borzadva mondta a hiveknek a pap,
Hogy milyen istentagadó ez ember,
Istentagadó s lázitó!
S ha még tovább is tűrik őt magoknál,
El vannak veszve mind a két világon,
Mert a mért lázitóval czimborálnak,
Legyilkoltatja őket a király,
S az istentagadó barátait
Halál után az ég be nem fogadja.
Intette, kérte őket, hogy
Javuljanak, míg van idő,
Mig rájok nem jön a vész, az itélet.
Könnyezve kérte, hogy tekintsék földi
És másvilági boldogságukat,
Ne válaszszák a halált és a poklot
Az élet és az üdvesség helyett!
Bőszülten hagyta el a nép
A templomot,
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett,
S reá parancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.

Beszélt az ifju, a mint tőle telt,
Beszélt oly lelkesen, mint még soha.
Hiába. A hol pap emelt szót,
Ott az igazság megfeszíttetik,
Az igazság szörnyet hal ott. A pap
Minden szavára

Egy ördög áll elé,
S az ördög nem hatalmasabb,
De ékesebb szólásu, mint az isten,
S ha tettel győzni nem tud,
Tud elcsábítani. —
Káromkodó fenyegetéssel
Hagyá el az ifjút a nép.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek
Megnehezült fejére,
Mint a holttestre a hollósereg.
«Ez hát a nép!» kiálta föl,
«Ez hát a nép, a melyet én imádok,
A melyért élek s halni akarok!
Ilyen volt ezredév előtt . . .
De semmi, semmi, ezredév után
Majd nem lesz ilyen; még most gyermek ő, kit
El lehet könnyen bolondítani,
Majd meg fog érni, férfi lesz belőle,
S épen mert gyermek, gyámolítni kell.
Nincs mit csodálni, ősidőktül óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak,
S uralkodni csak vakokon lehet.
Szegény, szegény nép, mint sajnálom őt,
S ha eddig küzdtem érte, ezután
Kettős erővel fogok küzdeni!»

Beállt az est, beállt az éj,
Utósó éje itt az ifjunak.
Ott a fasornak árnyékában áll,
S fölnéz a kastély amaz ablakára,
A melybül a leány szokott kinézni.
De puszta most ez ablak,
Nincs ott virága, nincs ott a leány,

S az ifju még is néz föl, néz merően,
Mint egy kővé-vált síröntúli szellem;
Arczára halovány fátyolt boritott
A csendes bánat és a holdvilág.

Egyszer megfogva érezé kezét . . .
Az első perczben észre sem vevé
Az érintést, ugy elgondolkodék . . .
Midőn megfordult, oldalánál
Azt látta, a kit ott fönn keresett.

«Kegyedre vártam», szólt az ifju,
«Kegyedre vártam, azt reméltem,
Hogy még egyszer meglátom ablakánál,
Egy néma búcsút küldök föl szememből,
Aztán örökre távozom.
Reményemen túl jó a sors,
Ajkam beszélhet szemeim helyett,
S kezem foghatja e kedves kezet.
Isten veled, te drága, drága lény, te
Egyetlen egy a nagy világon, a ki
Barátodnak neveztél engemet
S a kit barátomnak szabad nevezni.
Emlékim nincsenek nekem,
Magad fogsz állani szivemben,
Mint a szegény kunyhó falán a szent kép,
A mely előtt estenként térdepel
Jámbor lakója és imádkozik;
De hogyha telve volna szívem
A legdicsőbb emlékek kincsivel,
Kiszórnám azt e pillanatban mind,
S téged hagynálak benne egyedűl.
Isten veled! . . . ha hallod híremet,
Ha szépeket mond majd a hír felőlem,
Hidd el, hogy a te érdemed lesz az.
Azért törekszem jónak s nagynak lenni,
Nehogy megbánd és szégyeneld, sőt
Ellenkezőleg büszke légy reá,

Hogy engemet barátodnak fogadtál.
Isten veled, lelkem védangyala!»

Indult az ifju és ment volna, de
Kezét tartotta a leány
És görcsösen szorítá . . .
Beszélni vágyott s elhagyá a hang,
Hosszú szünet telt el bele,
Mig akadozva ekkép szólhatott:
«Isten veled . . . menj . . . menj, isten veled,
Te ifjak legnemesbike!
Menj . . . bár mehetnék én is te veled,
Mennék örömmel, édesörömest.
S nem látjuk egymást soha, soha többé?
Lehullsz egemről, fényes csillagom?
Mert én szeretlek tégedet,
Ki kell ezt mondanom,
Hogy ki ne vesse lelkemet belőlem,
Mint a Vezúv a lángoló követ.
Szeretlek, és tied nem lehetek!
De istenemre,
Ha a tied nem, másé sem leszek!
Vedd e gyürűt . . . e jegygyürűt . . .
Előbb fog széjjeltörni benne
Ez a gyémántkő, mint az én hüségem.
Isten veled, szép álma életemnek!»

Az ifiúra a mennyország
Szakadt le üdvös égivel,
Leomlott a leány előtt
S ölelte és csókolta térdeit. —

Más nap, midőn a falut elhagyá,
Utjában százszor s százszor nézte meg
A gyűrüt, mert csak a mikor
Ezt látta, akkor nem kételkedék,
Hogy a múlt éji jelenet valóság
S nem lázas lelke őrült álma volt.

Utját (miért, miért nem?
Nem tudta maga sem)
A fővárosnak vette, hol
Lopott, koldult és szolgált egykoron.
A külvárosban ott
Egy kis padlásszobát
Bérelt ki, s nem tudá még,
Mihez fog kezdeni?
Egyszer kopognak ajtaján,
S bejött egy fátyolos hölgy . . .
Midőn belépett, fölveté a fátyolt,
Némán és mozdulatlan állt . . .
Az ifju szédelgett . . . megállt esze . . .
Barátnéját ismerte meg.

«Utánad jöttem», szólott a leány,
«Utánad jöttem . . . ha terhedre van,
Kiútasíthatsz e szobából,
Ne félj, hogy rosz neven veszem.
Akkor leülök ott kinn a küszöbre,
És ott ülök, mig megreped szivem.
Utánad jöttem, nem maradhaték.
Nyomodban voltam mindenütt,
Egész idáig, és most itt vagyok.
Szólj, mit teszesz velem?»

Az ifju kebelére hajlott,
S együtt zokogtak hosszan, boldogan.

«Nem űzesz el hát?» szólott a leány,
«Veled maradhatok? . . . veled leszek, hogy
Enyém legyen fájdalmaid fele
S a tied legyen minden örömem!
Együtt tűrök veled
Bút és nyomort,
S ha egyszer zúgolódom,
Ne hidd azontúl, hogy szeretlek,
Hogy valaha szerettelek!»

XIV.

Együtt maradtak, mint férj s feleség;
Nem pap kötötte össze őket,
Hanem az isten és a szerelem.
Nem esküvének egymásnak hüséget,
Nem vették e szót ajkaikra,
Ott benn hagyák azt
Szivök mélyében érintetlenül,
A hol s a hogy kell annak lennie,
S azért maradt oly tiszta, mint a
Csillag, melyhez még lélekzet sem ér.

És boldogságban teltek a napok,
A hónapok . . . nem tudta a világ, hogy
Ők élnek-e? s ők nem tudák,
Van-e világ kivűlök?

De végre fölszólalt az ifjuban
A lélek, és ezt mondta szigorún:
«Ébredj, ébredj, te nem magadnak,
Te másokért születtél!
Felejted hívatásodat?
Föl, föl, fiú, kezdj a dologhoz!»
És szólt hozzá még szigorúbban is
Egy hang, a házi gond:
«Föl a dologra, mert különben
Koplalni fogtok mind a ketten
S maholnap mind a hárman.»

Dolgozni kezde, írt,
Ugy írt, a mint sugalta lelke,
Hozzája méltón, szabadon.
Egy szerkesztőhöz vitte művét,
Átolvasá az, és így válaszolt:
«Nagy ember ön, uram,
S a mellett nagy bolond!
Nagy ember ön, mert ez dicső remek mű,

Ennél különbet még Rousseau sem írt;
És nagy bolond ön, mert azt képzeli,
Hogy ezt a munkát ki lehet nyomatni.
Soh'sem hallotta ön hirét
A censurának? . . . hogyha nem,
Hát megmondom, mi az?
Az a pokol cséplője, mely alá
Kévéinket kell tartanunk, s ez
Az igazságot, a magot
Kicsépeli belőle, aztán
Az üres szalmát visszadobja,
S ezen rágódik a közönség.
Ha ön nem hisz szavamnak, ám
Próbálja meg, s én minden szem magért,
A mely kévéjében marad,
Egy ón golyót nyelek le.
Ha azt akarja ön, hogy e
Cséplő alá ne jusson,
Ne gabonát, de maszlagot
Termeszszen, mely kábít, bolondít,
Ezt mindenestül
Kitálalhatja ön,
Sőt érte még meg is dijazzák.»

Bódultan tért az ifju vissza, mintha
Falnak ment volna egyenest fejével.
Asztalhoz ült, és föltevé magában,
Hogy szép lágyan szelíden ír
S olyan simán, hogy a censor keze
Elsiklik rajta, mint a bársonyon.
Midőn müvét bevégezé,
Azt vette észre, hogy még szabadabb,
Még keserűbb, mint először vala.
S így tízszer, százszor ujra s ujra írt,
Aztán eltépte, belátván, hogy a
Kerékvágásba csak nem jön bele.
És meggyőződék végre is,
Hogy a mi kinyomathatik,

Abból nem fog tanulni senki,
És a miből lehet tanulni,
Az nem jut napvilágra.

«Irtóztató!» kiálta föl,
«Nincs mód tehát, hogy meghallják szavam?
Lelkem tüzét, mely a világot
Gyujtotta volna föl,
Magamba kell hát fojtanom,
Hogy önmagát emészsze el?
És élnem is kell ... mibül élek?
Vagy megtagadjam elvemet,
Azt a szentséges elvet?
Oda szegődjem a gazokhoz,
Az emberiség ámítóihoz?
Nem, istenemre, nem!
Inkább szeméten éhen veszek el,
Inkább ugy végzem éltemet,
A mint elkezdtem azt,
Lopok, szolgálok, koldulok,
Mint egy betűt írjak, mi nem
Lelkem forrásából fakadt,
Mint gondolatim legkisebbikére
Hamis pecsétet üssek! —
Isten hozzátok, gondolatjaim, ti
Befalazott rabok,
Legyen fejem börtön s koporsó
A számotokra ... oh de nem,
Ti nem halhattok ott el;
Eljő a nap, mert el kell jőnie,
Midőn kinyíl e börtön ajtaja,
S ti bejárjátok a kerek világot,
S fényt és meleget visztek magatokkal,
Miként a nyári nap sugárai!»

És így az ifju
Nyugonni hagyta gondolatjait,
S hogy a kenyérből ki ne fogyjon,

Másoknak gondolatjait
Másolgatá. Keserves munka,
Tán a favágásnál keservesebb.
Elkezdte reggel s este végezé
S gyakorta éjszakáit is
A lámpa fénye látta elhaladni,
S előbb aludt el ez, mint ő,
És ennyi fáradás után is
Elégszer állt az asztal üresen
És ablakára a fehér hideg tél
Elégszer festett jégvirágokat,
S a nő szemében megfagyasztá
A könnyeket . . . de nem fagyaszthatá meg
Örök hevű érzelmeit.

Igy jöttek évek, mentek évek,
S megszaporodott a család,
Hárman levének s nem sokára négyen,
És négyszeres lett a nyomor
Ott fönn a kis padlásszobában,
Melynek falát
Csikosra festé az eső
És kiczifrázta a penész,
Hol most egy ágyban hárman alszanak,
Két gyermekével az anya,
És láboknál a földön
A durva szalmazsákon
A férfiú . . . a fölkelő nap
Első sugára homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul.

XV.

Egyenként ébred a család, először
A férj, ki legkésőbb aludt el,
Aztán az anya, azután
A kis fiú . . . s a csecsemő?

Ez még nem ébred, mélyen alszik . . .
Testvére s a szülők lábujjhegyen
Járnak, s beszédök csendes suttogás,
Hogy el ne verjék a kisdednek álmát.

Jó testvér, jó szülők,
Miért e halk járás, e suttogás?
Dobogjatok, tomboljatok,
Lármázzatok . . . ne féljetek,
A kisded föl nem ébred,
Mert nem hallják a lármát a halottak . . .
A kisded halva van, éhen hala!

Mit érezhet, mit érez a szülő,
Midőn meglátja, hogy szülötte meghalt?
Hát még azon szülő, kinek
Éhen veszett el gyermeke,
Szép ártatlan kis gyermeke?

Ha jobb kezének erejét
Az én kezembe öntené az isten,
Leírhatnám-e úgy is azt a kínt,
Mely a szegény asszony szivét
Ezer körömmel szaggatá?

Hagyjátok őt a holttetemre
Borulva sirni, sírni, sírni,
Zokogni, fölüvölteni,
A fájdalomnak mély örvényiből
A magas égre fölkiáltani,
S az isten arczát káromlással, a
Lélek sarával meghajítani! . . .
Hagyjátok őt, hagyjátok őt,
Ne bántsátok őt szent őrjöngésiben.

A férfi néma fájdalommal
Állt a kicsiny halott előtt,
Avvagy, ki tudja, tán örömmel?

Örömmel, hogy kiszenvedett.
A kis fiú pedig merően
Nézé testvérét, és azon
Gondolkodék, hogy ő is ilyen
Halvány, ilyen fehér és mozdulatlan
Leszen, ha majd meghal, ha többé
Nem éhezik. —
Lassan, lassan, de csak lefolytak
Egymás után az órák, és az asszony
Keserve meghalt kisdedére
Ájulva vagy meghalva omlott,
És szíve megkönnyebbedett,
S lelkének fölvert habjai
Nem ostromolták többé az eget,
Csak halkan rezgedeztek,
Mint a szellőben a kalászok.
Ölébe vette a halottat
S szelíden ringatá,
És félig énekelve suttogott,
Miként az erdő lombjai
Az őszi alkonyatban:

«Alszol, kicsiny
Kis magzatom;
Mit álmodol?
Mondd meg nekem.
Szép álmokat
Látsz úgy-e bár?
Hisz még nem a föld
Ölében alszol,
Anyád ringat még,
Anyád ölel. —
Aludj', aludj',
Szép gyermekem,
Fehér virág,
Fehér sugár,
Kit elnyel a
Fekete föld. —

Pirúl az ég,
Megcsókolá
Az alkonyat;
Megcsókolom
Én arczodat,
S ez nem pirúl,
Mért nem pirúl?
Csak egyszer is
Mosolyganál még
Reám, anyádra,
Lelkem szive,
Kis magzatom! —
Zöld sírhalom . . .
Fehér kereszt . . .
Alatta te . . .
Fölötte én . . .
Mi hulldogál rá?
Nem az eső,
Az én könyűm.
Hallgassatok, ti
Ákáczfa-lombok
A temetőben,
Kis gyermekemmel
Beszélgetek,
Szépet beszélünk,
Hallgassatok. —
Nem fáj fejed?
Nem fáj szived? nem
Nehéz a föld? mely
Fölötted áll.
Mi volt lágyabb, az
Én karjaim
Vagy a koporsó? . . .
Aludj', aludj',
Szivem galambja,
Jó éjszakát,
De egyre kérlek:
Álmodj' felőlem,
Legyünk együtt.»

S mig így altatta a holt gyermeket,
Mellette maga is elszenderült,
S mig ő aludt, a férj azon tünődék,
Miből szerez koporsót?
Miként ásatja meg a sírt?
Egy árva fillér sem volt birtokában.
Körültekintett a szobában,
Ha tán találna valamit,
A melynek egy kis becse van,
Hogy azt eladja . . . semmi, semmi sem volt!

Mi jött eszébe, hogy e gondolatra
Elsápadt és megreszketett?
Ujján a gyűrüt pillantá meg,
Lelkénél drágább jegygyürűjét . . .
Ezt kell tehát eladnia,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke?
E drága kincstől kell elválnia,
Melyet szeménél jobban őrizett,
Mit ujjáról le nem szakíthatott
Olyan sok évnek oly sok nyomora;
El kell most végre tőle válnia?

Hajszálai őszültenek meg
A gond miatt. . . . s nem volt más menedék!

Midőn ujjárul a gyürűt levonta,
Olyan volt, mintha kebléből a szívet
Szakítanák ki gyökerestül . . . .
Ketté lett vágva multja és jelenje,
Fölbontatott a híd, mely a tavaszt
A télhez kapcsolá,
Eltört a lépcső, melyen a
Földről a mennybe járt!
De meg kellett történnie,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke. —

Szépen temették el a kisdedet,
Kemény fából volt a koporsó,
A szemfedő selyemből,
És sírhalmához nagy követ tevének,
Mert drágán kelt el a gyürű,
S árát rá költék mind a temetésre....
Lelkére nem vehette a férj,
Hogy jegygyürűje árából csak egy
Garast is tartson meg kenyérre,
Bár erre olyan nagy szüksége volt.
Méreggé vált vón' benne e kenyér,
Mely őt megölte volna,
És néki még soká kell élnie.

XVI.

Megmondta ő, hogy gondolatjai
Fejében nem halhatnak el,
Hogy eljön a nap, a midőn
Ezek kijőnek börtönükből,
S bejárják a világot.

És úgy történt. A mit sok évi
Erőködés meg nem hozott, a mért
Hiába volt olyan sok fáradás,
Meghozta egy véletlen pillanat.
Egy titkos nyomdát fedezett föl
Alant, elrejtve föld alá,
S ott kinyomatta műveit.
Mi volt ezen müvekben? az,
Hogy a papok nem emberek,
De ördögök,
S a királyok nem istenek,
Hanem csak emberek,
És minden ember ember egyaránt,
S az embernek nem csak joga,
Hanem teremtőjéhezi
Kötelessége is

Szabadnak lennie,
Mert a ki isten legszebb adományát
Meg nem becsűli,
Magát az istent sem becsűli az!

Kijött a könyv, s ország-világban
Ezrével olyan gyorsan terjedett el,
Mikéntha villám hordta volna szét.
Mohón nyelé el a szomjas világ
E tiszta enyhitő italt,
És lelke tőle megfrisült,
De elsápadt a hatalom, kiűlt
Ránczokba szedett homlokára a düh,
És elmennydörgé haragos szavával:
«Ez lázitó könyv!
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.»
És a megrémült nép utána mondá:
«Valóban, e könyv lázitó,
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.
A törvény szent és sérthetetlen!»

S szerzője rémesen lakolt.
Az utcza közepén
Fogták el őt, s elhurczolák.
«Megálljatok,» szólt esdekelve,
«Oh irgalom, megálljatok!
Nem akarok én menekűlni,
Mindenhová megyek nyugodtan,
Csak egy kevéssé várjatok.
Nézzétek azt az ablakot,
Az én szobámnak ablaka,
Ott nőm és gyermekem lakik.
Vezessetek hozzájok egy,
Csak egy rövid kis pillanatra,

Mig egyszer ölelem meg őket
S egy isten-hozzádot mondok nekik,
Aztán nem bánom én, hurczoljatok,
De én bucsú nélkül nem mehetek.
Inkább megyek le a pokolba
A búcsuzás után,
Mint föl a mennybe búcsu nélkül.
Nem vagytok férjek és apák?
Mit mondanátok, és mit érzenétek,
Ha véletek mások bánnának így?
Nekem nincsen senkim a kerek világon,
Csak nőm és gyermekem,
És ő nekik sincs a világon
Kivűlem senkiök, de senkiök;
Ereszszetek, jó emberek,
Ereszszetek, hadd lássuk egymást
Még egyszer és talán utószor.
Ne rajtam szánakozzatok,
De ő rajtok, hisz ők ártatlanok,
Hisz nem vétettek ők
Sem a törvénynek, sem ti nektek,
Ne öljétek meg őket!...
Oh istenem, ha szavaimra
Nem indultok meg, könnyeim
Indítsanak meg.... e könyűk
Szivem vérének cseppjei,
Halálveríték lelkem homlokáról!»

Zokogva térdepelt le,
S mint szebb időkben egykor kedvesének,
Most a poroszlók térdeit ölelte,
De ők kegyetlen gúnyos röhögéssel
Emelték őt fel s vitték a szekérhez,
Mely ott az ő számára állt.
Midőn látá, hogy nem használ a szép szó,
Düh szállta meg, s előszedé
Testének minden erejét, hogy
Erőszak által győzzön, meneküljön.

Oroszlánbátorsággal és
Őrült erővel küzködött,
De hasztalan! legyűrték, megkötözték,
S bedobták őt a szekér mélyibe.
Ott ordított, mint a vadállat,
Ordított ilyen átkokat:

«Átok reátok s maradékitokra,
Ti emberbőrbe öltözött,
Sátánokkal bélelt fenevadak,
Kiknek keblében szív helyett
Undok varangyos béka van!
Borítsa el pofátokat
A fekély olyan vastagon,
Mint a gazság van lelketek felett,
S aztán faljanak föl a
Szemétdomb férgei!
Átok reátok és királyotokra,
Kinek nevében az erényt
A mészárszékre viszitek!
Átok reád, bitang lator király,
Ki istennek tartod magad,
S ördög vagy, a hazugság ördöge! . . . .
Ki bízta rád a milliókat?
Farkasra a nyájat ki bízta?
Kezed vörös, mint bíborod,
Arczod sápadt, mint koronád,
Szived fekete, mint a gyász,
Mely műveid után huzódik,
Miként az esti hosszu árnyék.
Meddig bitorlod még a
Rablott hatalmat, rablott jogokat?
Lázadjanak föl, mint az óczeán,
Alattvalóid, és ha zsoldosidnak
Százezrivel kiállasz ellenök,
Ne adja isten, hogy meghalj vitézül
Ott a csatán, mint illő férfihoz;
Te légy, ki megkezdd gyáván a futást,

Fuss és bújjál el trónusod alá,
Mint ágy alá a megszeppent kutya,
Onnan kotorjanak ki és kaczagva
Köpködjenek könyörgő szemeidbe
A gyermekek s vén asszonyok,
S kik egykor lábad csókolák,
Azoknak csókold majd te lábait,
Azok rugdossák ki egyenként
Vigyorgó fogadat,
Azok rugdossák ki belőled a
Nyomoruságos hitvány életet!
Dögölj meg oly kétségb'esetten,
A milyenné engem tevél!....
Oh nőm.... oh gyermekem....»

XVII.

Aludt-e? s most fölébredett? vagy
Eszét veszíté s ez most visszajött?
Egy óra vagy több hónap óta volt
Magán kivül?.... Szilveszter nem tudá.
Gondolkodék, gondolkodék,
Mi történt és mi történik vele?
Körülnézett, nem láta semmit,
Sötét volt, éktelen sötét.
Igy szólt magában: «Éj van csakugyan
Aludtam s álmodám,
Álmom csak félig jut eszembe.
De ez borzasztó egy álom vala,
El sem beszélem hitvesemnek,
Nem háborítom föl vele.
Csak már viradna, ily nyomasztó
Éjem tán még nem volt soha.
Alszol, szerelmem? alszol, kedvesem?....
Alszik bizonynyal, mert nem válaszol.
Aludjatok, szeretteim,
Aludjatok szép csendesen.
S még sem virad! mikor fog már viradni?

Megfojt e sűrü vastag éj!
Emeld föl, hajnal, fényes arczodat,
Vagy csak mutasd meg ujjadnak hegyét....
Ugy ég a homlokom, mikéntha
Egy tűzokádó hegy vón' a fejemben;
Majd szétröpűl az agyvelőm!»

S hogy megtörölje izzadt homlokát,
Kezét emelte föl.... hah,
Mily csörrenés!...
Megcsördült rajta a nehéz bilincs.
Most már mindenre jól emlékezett,
S végig futott rajt' a hideg,
Mint romok között a szél.

Mindenre jól emlékezett....
Elfogták őt az utcza közepén,
S elhurczolák erőnek erejével,
És kedvesét és gyermekét
Nem láthatá, nem mondhatott nekik
Isten-hozzádot, nem tekinthetett
Még egyszer a kedves szemekbe,
Mik boldogsága s gazdagsága voltak!
S most itt van a börtönfalak között,
A föld alatt, ki tudja, milyen mélyen,
Mélyebben, mint a rothadó halottak
A temetőnek fenekén!
S mikor lát újra fényes napvilágot,
Mikor láthatja újra kedvesit?
Talán soha!
S miért jutott e kárhozat helyére?
Mert a mit isten meghagyott neki,
Tudtára adta azt az embereknek,
Hogy egy közös jó van, miből
Egyenlően jár mindenkinek
A rész, s ez a közös jó a szabadság!
Ki ebbül elvesz egy porszemnyit is

Mástól, halálos vétket követ el,
S azt, ki szabad, azt ki kell irtani!

«Oh szent szabadság, érted szenvedek,»
Szólt elözönlő fájdalommal a rab,
«S ha a világban magam állanék,
Mint álltam egykor hosszu évekig,
Nyugodtan ülnék most e kőpadon
S büszkén, mint trónján a bitor király,
S oly boldogan viselném e bilincset,
Mint jegygyürűmet egykor viselém!
De hitvesem van és van gyermekem....
Mi lesz belőlök nélkülem?
Ki fogja eltáplálni őket
Kenyérrel s szerelemmel?
S mi lesz belőlem nélkülök?
Oh szív, ha kővé válni nem tudsz,
Miért meg nem hasadsz!»

Sírt, jajgatott, dühöngött,
És az örök sötétség
Egykedvüleg szemlélte őt,
Mig végre lassacskán elhallgatott,
Kifáradt lelke megadá magát,
És mozdulatlan néma volt s oly
Érzéktelen, mint a kő, melyen űlt,
Mint a sötétség, mely reá borult.

Nem érzett, csak gondolkodék,
Alant röpűltek gondolatjai,
Mint a meglőtt szárnyú madár:

«Koporsónak testvére, börtönöm,
Ki épitett, ki fog ledönteni?
Mióta állsz, meddig fogsz állni még?
Ki űlt előttem e rideg kövön?
Ilyen martír, mint én vagyok,
Vagy egy haramja tán?

Itt hamvadott el csontja e helyen
Vagy látta még az isten szép világát?
Szép a világ, az erdők és mezők,
A bérczek és a rónaságok, a
Virágok és a csillagok.... talán én
Többé nem is látom már ezeket,
Vagy oly késön, hogy akkorára
Még nevöket is elfelejtem....
Ha itt egy évig kéne lennem,
Hol minden percz egy örökkévalóság,
Hol az idő oly lassan ballag el,
Mint két mankóján a vén sánta koldus....
Egy évig? és ha tíz évig itt leszek,
Tízig vagy húszig vagy többig talán?
Jertek föl hozzám, ti halottak,
Kik egykor e helyen szenvedtetek,
Beszélgessünk egy keveset,
Tanítsatok meg, az időt
Hogyan kell itt eltölteni,
Jertek föl hozzám, ti halottak....
Talán én is halott vagyok már,
S a sírban álmodom.... rosz álom....
Halott vagyok, kit élve
Temettek el....
Halott vagyok.... már nem dobog szivem....
E reszketés, melyet keblemben érzek,
Beteg lelkem végvonaglása ez.»

Végtére megszűnt gondolkodni is,
Nem volt szivében és fejében
Sem érzelem, sem gondolat,
Ott űlt meröbben a szobornál,
S farkasszemet nézett az éjjel,
Melylyel megtömve volt a börtön.

Zsibbadni kezdtek tagjai,
Eszméletét kezdé veszítni,
Feje huzódott lefelé,

S ledőlt hosszában a kövekre ....
Elájult-e? vagy elaludt?

Soká feküdt ott mozdulatlanúl,
Talán nem véve még lélekzetet sem;
Egyszerre, mintha lőpor által
Vetették volna föl, mikéntha
Égő vasat sütnének oldalához,
Fölugrott s oly szívszaggató
Hangon, hogy a hideg falak
Utána jajdulának,
Ekkép kiálta föl: «Megállj .... megállj!»
S kiterjesztette két kezét.

Soká, soká állott igy, azután
Lankadtan hullatá le kezeit,
Leroskadott ülő helyére,
Fejét keblére hajtá,
S két nagy könyűvel két szemében,
S oly hangon, mintha lelkét
Sohajtaná ki, ezt nyögé:

«Nem állt meg .... elment .... itt hagyott ....
Mindennek vége van!»

Mi lelte őt? ki hagyta itt?
Minek van vége? .... álmodott?

Nem álmodott, az nem volt puszta álom ....
Valónak képtelenség,
S még is való!
A mint ott hosszában feküdt, előtte
Egy hölgyalak jelent meg,
Kiben rá ismert hitvesére
Oda hajolt melléje,
Fülébe ezt sugá:
«Én már kiszenvedék,
Isten veled!»

S megcsókolá a férfi arczát,
S ez erre ugrott föl.... midőn
Kinyíltak szemei,
Még látta kedvesét, de
Egy pillanatnál kevesebb alatt
Eltünt az, és a börtön, a mely
Világos volt, ismét sötét lett,
Mint villámlás után az éjfél.

«Én már kiszenvedék, isten veled!»
Ismétlé a hallott szavakat,
«Ezt mondta édes hangja, melyet
Nem hallok én többé soha:
Én már kiszenvedék, isten veled....
Isten veled hát, lelkem lombja te,
Kit rólam lesodort a vész;
Ha téged elvitt, mért hagyott meg engem?
Mit ér, mit ér az ilyen lombtalan fa?
S hová sodort el a vihar?
Hol foglak föltalálni téged
Habár elhervadottan is,
Hogy életemnek maradékát
Szent romjaidnál kisohajtsam!...
Nekem többé nem kell az élet,
Mert czélját elveszítém;
Te voltál czélja életemnek,
Te általad s te érted éltem,
Szerelmem istenasszonya,
Te egy magad voltál valóság;
A többi? az emberiség, szabadság,
Ez mind üres szó, puszta ábránd,
Melyért bolondok küzdenek.
Te egy magad voltál valóság,
Szerelmem istenasszonya!
És én örökre elvesztettelek!
Föltúrhatom, mint a vakandok, az
Egész földet, nem foglak megtalálni....
Por lesz belőled, mint akárki másból,

Olyan por, mint a többi, nem különb,
És elvegyűlsz közötte, mintha
Növény vagy állat lettél volna csak.
De tűrném veszteségemet,
Békén tűrném ez óriási terhet,
A míg alatta megszakadnék,
Csak elbucsúztam volna tőle, csak
Egy szót mondhattam volna még neki,
Egy kis rövid szót.... vége, vége van,
Az isten ezt sem engedé meg.
Milyen kegyetlen az az isten!
S a balga ember térdet hajt előtte,
Atyjának híja és imádja őt....
Zsarnok vagy, isten, és én
Átkozlak tégedet!
Ott űlsz az égi trónuson hideg
Méltóságodban érzéketlenűl;
Csak úgy, mint itt a földi zsarnokok,
S uralkodol kevélyen, és naponként
Hajnalsugárral s megrepedt sziveknek
Vérével ujra s ujra fested
Királyi széked kopott bíborát!
Légy átkozott, zsarnokná! zsarnokabb,
A mint te megtagadtál engem,
Ugy tagadlak meg tégedet.
Egy rabszolgáddal kevesebb lesz,
Vedd vissza ezt az életet, a melyet
Mint alamizsnát dobtál le nekem,
Vedd vissza s add másnak ismét,
Hadd tengődjék most rajta más,
Nekem nem kell ez alamizsna-élet,
Elédbe vágom azt, hogy összetörjék,
Mint a haszontalan cserép!»

Ugy orditott a rab, hogy a sötétség
Megijedett és reszketett belé,
Ezt orditá s veszett dühében
Fejét a falhoz vágta és leroskadt,

S a fal megkondult a rémes csapástól,
Mikéntha néki fájna az. —

Ott fekszik a rab, zúzott homlokának
Aludt vérében a kövek felett,
Ott fekszik, és nem halt meg, és él!
Hozzá van nőve a keserves élet,
Hozzája nőtt letéphetetlenül.
Miként lelkéhez a kínszenvedés,
Mint börtönéhez az örök sötétség.

XVIII.

Tíz éve már, hogy e négy fal között ül!
Tíz év még ott kinn a szabadban is sok,
Hát még ott benn az iszonyú odúban! . . . .
Megnőtt szakálla és megnőtt haja,
S ő sokszor nézte, nem fejér-e már?
De azt mindig csak feketének látta,
Pedig fehér volt már, mint a galamb,
Csakhogy nem látszott színe a sötétben.
Tíz éve már, s ő néki e tiz év
Egyetlen egy hosszú végetlen éj volt,
És egyre várta, hogy mikor virad már? . . . .
Koronként ugy tetszett neki,
Hogy már több század, több évezred óta
Van e helyen, hogy a világ már
Az ítélet napján rég túl vagyon,
Hogy a föld régen elenyészett,
Csak e börtön maradt belőle,
És őt magát e börtönben feledték.

Kihalt immár a szenvedély szivéből,
Nem átkozódék többé isten ellen,
Eszébe sem jutott sem isten,
Sem ember többé nékie,
Kihalt szivéből már a bánat is,
Csak néha sírdogált, midőn

Álmából ébredett, mert
Álmában meg-meglátogatta őt
Ama szép tünemény, örökké
Imádott kedvesének szelleme,
Ki hozzá még a síron túl is oly hű!
De mihelyest fölébredett,
Eltűnt a kedves szép alak,
És sírt a rab, sírt, sírdogált.

De mért nem látogatta meg fia?
Hisz ő neki volt fia is;
Mért nem jött ez hozzá soha?
Ezt kérdezé, s ekkép felelt magának:
«Fiam még él bizonynyal, mert ide
Élő nem jön, csak a halott jöhet,
Csak te jöhetsz, szerelmem angyala!
Fiam még él s már nagy lehet,
Azóta rég felnőhetett.
Vajon mi lett belőled,
Szegény árvám, szegény fiam? . . . .
Ki tudj', a szükség mire vitte,
Talán rabló lett s hóhér temeté el . . . .
És hátha apja nyomdokát követte,
És most, mint apja, föld alatt lakik,
Talán ép' ebben a börtönben,
Talán épen szomszédom itten?
Fiam, fiam, szeretsz-e engemet,
Emlékszel-e apádra, gyermekem?»

De hallga, mily nesz, mily szokatlan hangok!
Figyelmez a rab, mindinkább figyel,
Ugy elmerűl a hallgatásba,
Hogy lélekzeni sem mer,
S bezárt lelkét e hangok megnyiták,
Mint a virág kelyhét a napsugár,
És ajka mosolyogni kezd,
Tíz hosszu esztendő után először!

Madárka szállott a börtön falának
Párkányzatára közel ablakához,
Ott ül a kis madár s dalolgat,
Ah, milyen édesen dalol!
És szólt a rab, vagy csak gondolkodék,
Mert szólni nem mert, nehogy elzavarja
A kedves vendéget szava:

«Oh istenem, mi jól, mi jól esik!
Először hallok ilyen hangokat,
Mióta itt vagyok, pedig már
Nagyon rég óta vagyok itt.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj,
Eszembe jut dalodról,
Hogy egykor éltem, hogy még most is élek,
Eszembe jut dalodrul ifjuságom,
A régen régen elszállt ifjuság,
E szép tavasz, s ezen tavasznak
Virága, a szép szerelem!
Dalod fölkelti szenvedésimet,
De egyszersmind meg is vigasztal,
S a megvigasztalt fájdalom talán
Még édesebb, mint maga az öröm.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj!....
Ki küldött hozzám tégedet?
Ki mondta neked, hogy e falra szállj,
A melyre nem száll átoknál egyéb?....
Szentséges ég, e sejtelem,
Ez engemet megöl,
Boldogságával öl meg engemet!
Egy sejtelem azt súgja nékem,
Hogy én szabad leszek,
Hogy nem e dögvészes helyen halok meg,
De kinn az isten szép ege alatt....
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hírmondója vagy! —
Ez így van, így lesz, nem kételkedem.

Erős légy, szív, ha meg nem tört a bú,
Ne törjön meg majd az öröm.
Valóban úgy lesz. A világ megúnja
A jármot végre s a gyalázatot,
S le fogja hányni, és először is
Kinyitja e sirhalmok ajtait,
S első örömkönyűi
Azoknak orczájára folynak, a kik
Itt a szabadságért szenvedtenek.
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hírmondója vagy!»

Csikorgott a börtön zárában a kulcs,
A kis madár ijedve szállt tova,
Megnyílt az ajtó és a börtönőr
A rabnak azt mondá: «Szabad vagy.»

Följajdult a rab édes örömében,
S oda kapott fejéhez, mintha
Eszét ragadta volna meg,
Mely el akarta hagyni őt.

«Megvan!» szólt gyermekes örömmel,
«Megvan! nem hagytam elröpülni,
Nem tébolyodtam meg.... tudom,
Mi történt: én szabad vagyok....
Szabad tehát a nemzet, a haza?»

A börtönőr mogorván válaszolt:
«Mi gondod a hazára, golyhó?
Köszönd, meg, hogy te vagy szabad.»

De a rab ezt nem hallá, mert esze
Már messze, messze járt.... bejárta
A félvilágot, azt a sírt kereste,
A melyben édes kedves hölgye alszik.
«Először is hozzád megyek,

Lelkem halotta.» így szólott magában,
«Hozzád megyek; miként te fölkerestél,
Ugy fölkereslek én most tégedet,
Hogy megcsókoljam azt a földet,
Mely néked nyúgodalmat ád!....
Oh, mily soká tart, míg e lánczot
Kezem-lábamról leverik;
Ez a néhány percz hosszabb, mint valának
Itt átnyomorgott hosszu éveim!»

XIX.

Mint anyjának tejét a gyermek,
Olyan mohón, oly édesen
Szivá a szabad levegőt,
S minden lehellet egy-egy kínos évet
Emelt le bágyadt lelkiről,
Míg ez könnyűnek érezé magát,
Mint a pillangó, s szerte röpködött
A természetnek uj virányin
S szivének régi szép emlékein.
Megifjitá a tiszta levegő,
Megifjitá lelkének erejét,
De teste vén és roskatag maradt,
Csak vánszorogva, botra dőlve ment;
Hosszú fejér haját s szakállát
A szellők búsan lengeték.
Tíz év alatt száz évet élt.

Elért a házhoz, melynek egykor
Padlásszobájában lakott,
Merőn megnézett minden embert,
De nem lelt köztök ismerősöket.
Tán új lakók valának, vagy hogy
Nem ismert rájok, elfeledte őket.
Kérdezte: emlékeznek-e
Ama szegény családra, mely

Ott fönn lakott, de már fölötte régen ?
Ezek s ezek valának tagjai.

«Ah, én emlékszem, jól emlékezem,»
Szólott egy jámbor öreg asszony,
«Szegény menyecske, olyan szép teremtés
És oly jó lelkü volt.... de férje
Istentelen gonosztevő volt,
A mért aztán meg is lakolt ám,
Elfogták és börtönbe dobták,
S ha meg nem halt, még most is ott van.
Midőn megtudta felesége,
Hogy férjét elfogták, s nem látja többé,
Szörnyet halt, szíve megrepedt.
Én föl nem érem észszel, oly rosz
Embert hogy lehetett szeretni,
Hogy lehetett meghalni érte.»

Szilveszter érzéketlenűl
Hallgatta a beszédet, mintha
Nem ő vón', a kiről beszélnek,
S azt kérdezé: «Hová temették
Az ifju asszonyt, és mi lett fiából?»

«Fiából nem tudom mi lett?»
Felelt a vén asszony, «nem láttam őt
A temetés után soha.
Hová temették a menyecskét,
Azt sem tudom.... szerettem volna
Temetésére menni, de
Épen keresztelőbe híttak.»

«Majd megtalálom,» szólt magában a férj,
«Majd megtalálom kinn a temetőben,
Megnézek minden sírt egyenként,
Mig az övére akadok.»

S elballagott a temetőbe,
Bejárta a sírhalmokat,
Egyiktől a másikhoz ment,
S midőn elvégzé, ujra kezdte,
De kedvesének halmát nem lelé.
Hát semmi, semmi nem maradt utána!
Az a dicső lény elenyészett
Nyom nélkül, mint a napsugár.
Fejfáját a vihar kitépte,
S dombját a zápor elmosá.
Isten neki!....

Fájt, fájt, nagyon fájt a szegény öregnek,
Hogy nem lelé meg, a mit keresett, hogy
Könyűiből a mik még megmaradtak
Oly hosszu szenvedés után,
A kedves édes lény porára
Nem sírhatá le azokat.... de
Azzal vigasztalá magát,
Hogy életében
Ez utósó fájdalom,
Hogy itt örömmel s fájdalommal
Számot vetett örökre,
S ezentul ugy jár a világba', mint
Testetlen árnyék, mint lélektelen test.

Pedig csalatkozott.
Ez nem végső fájdalma volt.
Midőn a börtönből kilépett,
Azt kérdezé: «Szabad tehát
A nemzet, a haza?»
S a feleletre ő nem is figyelt,
Mert szentül hitte, hogy szabad.

És mit tapasztalt nem sokára?
Hogy nemzete, hogy a világ
Még mélyebben van meggörbedve, mint
Tíz év előtt, midőn ő szót emelt;

Az emberméltóság naponta törpül,
És a zsarnokság óriásodik.

Hiába volt hát annyi szenvedés,
Hiába annyi áldozat,
Mit a magasztosabb szivek hozának
Az emberiségnek? haszontalan
Minden törekvés, minden küzködés?
Az lehetetlen, százszor lehetetlen!

E gondolatra megerősödék,
Fölgyúladt benne a kihamvadó tűz,
Görnyedt fejét az ég felé emelte,
A roskadt aggból izmos ifju lett,
És homlokán rejtélyes szándok űlt,
Merész nagy szándok, elhatározás,
Melytől egy nemzet vagy talán
A nagy világnak sorsa függ.
E terv nem új, már ezrek életébe
Kerűlt, de hátha egynek sikerűl,
S ha épen ő ez egy? ....
Mélyen titkolta szándokát,
Alunni sem ment mások közelébe,
Nehogy kimondja álmában, nehogy
Megsemmisűljön, ha napfényre jön.
Nem szerzett társakat magához,
Nem dicsvágyból, hogy egy maga
Végezze bé az óriási munkát,
De hogy ne szálljon másra is veszély,
Ha terve megbukik. — —

A város zajban s fényben úszik,
A népség ezrivel tolong,
Hömpölyg, mint a kiáradott folyó, az
Utczán át az «éljen» harsogása,
Arczok s ruhák ünnepiek!

Mely alkalom, mely ünnep ez?
Talán az isten jött a földre
Saját képében, és saját kezével
Átadta a rab-embereknek
Rég elveszített szabadságukat?
Hogy ily nagy a fény, az öröm.

Nem; nem az isten, más megy ottan, a ki
Kisebb az istennél, azonban
Magát nagyobbnak tartja: a király!....
Lenéző gőggel megy az emberek közt,
Mint a szelindek a kicsiny ebek közt,
S a merre néz, térdek s fejek hajolnak,
Mint a viharban a nád erdeje,
S torok szakadtáig kiáltja
A szolgacsorda: «éljen a király!»
Ki merne nem kiáltani
Vagy épen mást kiáltani
Az ezerek és ezerek között?....
Ki merne?.... egy mer.... egy a sok között...
Ez egy, oly hangon, mely a tömeget
Túlbőgi, mást kiált,
Ez azt kiáltja: «haljon a király!»
És eldurrantja fegyverét, s a
Gőgös király a porba rogy....

Kelj föl, te gyáva zsarnok,
Hisz nem talált a fegyver,
Ruhádba s nem szivedbe
Ment a tévedt golyó.
Az ördög, a kinek eladtad,
Megőrzé éltedet!
Kelj föl, te gyáva zsarnok!
S töröld le képedről a port.

Ki a gyilkos, ki s hol van ő?
Ott áll.... de már fekszik, nem áll,
Félhalva fekszik, leverék

Lábárul őt, és boldog, a ki
Vén, ránczos orczájára köphet
És megrúghatja ősz fejét.

Boldogtalan nép, mért gyüjtöd fejedre
Az isten átkát? nem elég,
A mely már rajta fekszik?
Nem volt elég a Krisztust megfeszítned,
Minden megváltót megfeszítesz hát?
Boldogtalan, százszor boldogtalan nép!

Néhány nap mulva vérpad állt a téren,
És egy ősz ember fönn a vérpadon.
Midőn melléje lépett a bakó a
Sötét halálnak fényes pallosával,
Az ősz ember végig tekinte a
Kárörvendő szilaj tömeg során, és
Sajnálkozó könny reszketett szemében,
Sajnálta, a kik őt megrugdosák,
S a kik gyönyörrel nézik most halálát...
Suhant a pallos, rémesen suhant,
S a fej legördült.... Szilveszter feje.
A nép rivalta: «éljen a király!»
És a halottat a hóhérlegények
Eltemették az akasztófa mellett.

XX.

Vénült, kihalt a szolganemzedék,
Uj nemzedék jött, mely apáit
Arczpirulással említé s azoknál
Jobb akart lenni és az is lett,
Mert csak akarni kell!....
Fölkelt az új hős nemzedék,
S mit örökségben hagytak rá apái,
Leverte rabbilincseit,
S kezéről, a kik ezt szerezték,
Azoknak sírhalmára dobta,

Hogy a csörgésre fölriadjanak, s ott
A földben is szégyelljék magokat!....
S megemlékeztek a győzelmesek
Ama szentekrül és nagyokrul, a kik
A szolgaságban szabadok valának,
És hirdették az igét,
S díjok halál lett,
Csúfos halál!....
Megemlékeztek a győzők ezekről,
S a diadalnak örömébe szőtték
Szent neveiket koszorú gyanánt,
S elvitték volna őket a
Dicsőség templomába,
De hol keressék, hol lelik meg őket?
Rég elhamvadtak a bitófa mellett!

(Pest, 1848.)

FÜGGELÉK.

I.

IFJÚKORI KISÉRLETEK.

(1838—1842.)

1838.

BÚCSÚZÁS.

Immár kész koszorúnk, melyet tíz hónapig izzadt
Arczczal, gyenge eszünknek gyüjtve diszét, fonogattunk,
A zöld Pindus alatt, a nyájas Múzsasereg közt!
Ennyit, Nagytudományu Atyák, volt gyüjteni képes
Elménk és iparunk! Noha édes a múzsai körben
Töltni időt, noha Pallas kertjében gyönyörűebb
Illatozásu virágok kelnek, mint a vadonynak
Puszta helyén, fárasztóbb mégis a pindusi ösvény,
Vonzóbb drága szülőnk s kedves rokonink köre, mintsem
Hogy kis időre szivünk azt kész nem volna kerülni.
Számüzetett Naso, ki tanítál a Helikonra
Törni utat s akadályt meggyőzni, karunk panaszid már
Nem viszi a tanodába, se Nepos hősei éltét,
Ki mutatá híven, mennyit vittek vala véghez
Græcia nagy fiai s Karthágó győztesi, mely jót
S mely rosszat tettek, mi csatákba' valának
És hogy haltanak el. Mai ünnep válni megenged
Tőletek s a tanulástól, míg bele kezdeni kell majd.
Nagyságos Báró, tanodánk kegyes elnöke s atyja!
S Ti tisztelt Figyelők, Ti nagytudományu Atyáink!

Volt türedelmetökért szívünk mint Nektek adózzon?
Hogy minket hallgatni nem untatok el, rebegőket.
Gondotokért hálás kebelünk forró köszönetjét
És a csekély szálkú koszorúnkat kegybe vegyétek.
Hosszú éltetöket soha gond, bú, baj ne epeszsze,
Létünk és tanodánk mindíg kegyetöknek örüljön!
Drága Tanító úr, ki fáradhatlan iparral
A tudományokban jártassá tenni akartál
Bennünk', vedd végső együttlétünkben ezen pár
Búcsúszót, mert elválunk sok időre Tetőled!
S ti kedves helyek, a hol számt'lanszor mulatoztunk,
Vagy nagy körbe leülve, vagy a laptát veregetve
És kapkodva, vagy ugrándozva, vagy édes örömben
Víg dallokra fakadva, ezentúl csend üli kedvelt
Tájitokat, már-már elhagyni fogunk mi ezennel!
S végre Deáktársim, kik nem köz s renyhe erővel
Jártátok velem a tudomány ösvényit: ez óra
Tőletek elválaszt, szétoszlunk mostan; egy erre,
Másik amárra megyen születése helyére, holottan
Mily örömök várják édes szüleinknek ölében!
Majd a midőn a sors keze minket messzire széleszt
Egymástól, midőn itt nem lelt örömökbe fürödve
Lészünk, szülőink hajlékában, midőn ekkép
Szólhat már ajkunk: «Ti komor gondok, nem adunk most
Helyt főnkben néktek, kipihenni fogunk sok
Munkáinknak utána, pihenni, nem tanodával
Gondolkodni! Elég volt tíz hó arra!» O akkor
Még egyszer gondoljunk itten lelt örömünkre,
Gondoljunk, mennyit fáradtunk s izzadozánk itt
A tudományoknak kimeríthetetlen ösvényén.
S most Társim! miután végét már érte a munka
A mely tíz hóig szűnetlen foly valaköztünk,
Jó Isten veletek, tanodánkat hagyjuk örömmel
És szaporán édes szüleink kebelére siessünk!

(Aszód.)

A HŰTELENHEZ.

Esküszegte lányka! emlékezzél
Arra, a midőn: «ah meg ne vessél» —
Igy imádva téged kértelek, —
Légy kegyelmes én irántam, s szíved
Add nekem, ki csak tenéked híved
Voltam, és leszek, míg létezek.

Akkoron kérő keblemre dűlve,
Szerelmem tüzétől fölhevűlve,
Ezt rebegték csalfa ajkaid:
«Hő szívem tiéd csak, drága lélek!
Esküszöm, hogy csak tenéked élek;
Szünjenek könyűid, bánatid.»

Es ezáltal istenülve lettem,
És keserves sorsom elfeledtem,
Emma, gyönge karjaid között.
Édenek nyilának én előttem,
Nem borúltak fellegek fölöttem,
Tőlem a bú mind elköltözött.

Ámde mily rövid volt boldogságom,
Mily korán eltűne mennyországom,
Én, ah, nem gondoltam volna azt!
Estem édenből nagy pusztaságra,
És juték keserves árvaságra,
Marja a bú szívem, és hervaszt.

Hő imádód s kedvelőd elhagytad,
Szívedet te ismét másnak adtad,
Engem elfeledve, csalfa lény! ....
Jól van! én lemondok mindenről már,
Engemet kietlen puszta hely vár
Éjszak hó-födözte bús ölén.

Isten veled hát örökre, édes
Tárgya hő szivemnek, ah negédes
Csalfa Emma, isten veled hát!
Majd ha egykor értem, szinte árva,
Eljösz, éjszaknak havát bejárva,
Megleled hű Múzsafid porát.

(Selmecz.)

1839.

SZEBERÉNYI LAJOS EMLÉKKÖNYVÉBE.

Kegytelen a végzet; nem hagy sok időig örülni
Minket együttlétünk édeni napjainak.
Ámde az a földnek bármely részére ragadhat,
Érted ezen kebel ég, s lészen örökre hived.

(Selmecz, jan. 19.)

EPIGRAMMOK.

1.

Rákosnak szomorú mezején járván, magyar, hallod
Fái között a szél mily keseregve nyögel?
Oh nem szél nyögel ott, ősid félisteni lelke
Sír unokáinak elkorcsosodása fölött!

(Rákos, április 30.)

2.

Szende szerény ibolyák völgyén füzögetve bokrétát,
Szökdele berkének kedvesem árnyai alatt,
Jött és látta Eos bájait; irigyelve pirúla,
S a fák lombi fölé könnyeket ejtve futott.

(Ostfi-Asszonyfa, május 29.)

3.

Hasztalanúl vágyasz, vad sors, kínozni. Nem érzem
Nincs szivem. A haza s a lányka s barátnak adám.

(Ostfi-Asszonyfa, junius 4.)

RÓZA.

Hol Rábát sürüen zöldellő fűzek övedzik,
Szökdele a fáknak Róza hüs árnyi alatt.
Jött s látá Aurora s diszeit irigyelne pirúla,
S a berk lombi fölé könnyeket ejtve futott.

(Ostfi-Asszonyfa.)

BOSZÚ.

Kecses tavasz virúla;
Vidám tekintete
Berkemnek kebelébe
Rózsákat ültete.

Mosolygtak a tavasznak
Bájgyermeki felém,
S én a bibor bimbókat
Enyelgve tördelém.

De látta a leányka
Könnyelmű tettemet,
S testvéreit boszúlva —
Kitépte szívemet.

Azóta létem árva,
Kietlen, pusztaság,
Mint, melynek elraboltam
Diszét, a rózsaág.

(Ostfi-Asszonyfa ?)

TÖREDÉKEK.

1.

. . . Eszmélet nélkül ott függ tündéri varázsán
Dalma, szivében öröm, bú, kín özönje csatáz;
Most mosolygva bibor bimbót tör, sárga hajának
Illeti fürti közé s illan iramva megint . . .
Róza ne fuss! ne siess! ah várj egy pillanatig csak

Lásson az ifjú még mennyei álmak ölén.
Ő megyen és Dalmát pusztító lángok emésztik,
Hőn lobogó szerelem féktelen árjaiban.
Napjai így múlnak. Jő a lány gyakran elébe:
Hajh! de mit ér? iszonyú! nem viszonozza hevét.
Lészen-e Róza! idő, melyben lágyulva szerelmed
... csókjai közt Dalma tüzének ...

II.

... S boldog uton szalad életem át,
Míg nem a sír komor éjjele lát.

Oh de ha szűmnek csalna reménye,
Róza! ha másra szállna kegyed;
S karjaidon más istenesűlne
Téged imádó Dalma helyett:
Ugy ne tekints ide, oh ne emeld
Lányka egekbe ez árva kebelt,

Vagy valamint a nap ridegen néz
Éjszak utósó földeire:
Ugy közeledjék fénye fagyasztón
Rám szemeidnek; s nézetire
Bennem az érzetek árja kihal,
Boldog idők szelíd álmaival.

III.

... Mint fű éles sarlónak alatta
Hull csatázva ellen és magyar,
S hol zászlóját békesség mutatta
Eddig: ott most mindent (vér takar) ...

(Osfi-Asszonyfa ?)

ÁLOM.

Kór valék, fájdalmaimnak
Szenvedém nagy kínjait;
Jött az éj szelíden végre,
S könyörűlve békességre
Álmaim karába vitt.

És láttam ott
A szőke lányt,
Nem hidegen
Már szűm iránt;

Hozzám voná
A szerelem,
S eget lele
E kebelen.

S én piruló
Lángajakán.
Mézcsókjait
Lecsókolván.

És ujra csók,
S meg annyi csók,
S oly édesek!
S oly lángolók!

Ily álmakat adjatok, isteneim,
És marhat a fájdalom, a fene kín;
Én tűrni fogok, — valahára talán
Majd égi való jön az álmak után.

(Ostfi-Asszonyfa ?)

PETRICS SOMÁHOZ.

Bűvölön hangzik dalod, óh barátom
Petrics, és e szű öröm-érzeteknek
Tengerében leng, s feledem keservem,
Hogy ha te zengesz.

Zengj! — Ha dús volnék, aranyat fizetnék
Bőven én néked dalodért; de sorsom
Nem kegyel. Csak vers, mit az árva ifju
Nyerhete tőle.

Hát legyen versem díjad és jutalmad,
S majd ha a végzet kiszakaszt karodból
Engem: olvasván ezeket, lebegjen
Dalma eszedben.

(Ostfi-Asszonyfa, szeptember 4.)

ELVÁLÁS.

Itt a bucsúpercz: válok. — Nem szabad!
Leomlok, a világ kereng velem!
E szenvedés, e szörnyű kín alatt
Hogy nem repedsz meg égő kebelem?

Nem, én nem hordom többé terhemet,
Habár egy élet rajta függene,
Válj lángszavakká, titkos érezet,
Te szívem pokla, szívem édene.

S ha szólanék is, mit remélhetek?
A sors irántam oly vad, oly kemény;
Ó kárhozat, ó gyilkos képzetek!
Nem gyúl érettem viszonérzemény.

Én távozom, s örökre távozom
Gyötró titkommal tőled, ó leány!
Vezessen a sors boldog útakon
Öröm-tavasznak tündér korszakán.

Legyen pályád mosolygó rózsakert,
És minden óra benne rózsaszál,
S ne tudd, ne tudd, leányka, e levert
Szív éjjelén hogy csillagom valál!
(Ostfi-Asszonyfa?)

ELSŐ SZERELEM.

Szép a rózsa hajnal-ébredése,
A leányka arczulatja szebb volt;
Messze bérczek kékelő homályán
Bájjal ég az arany esti-csillag;
A leányka nefelejts-szemében
Tündérfénynyel szebb csilagzat égett.
Csattogánynak zengeménye nyájas
Csendes éjjel viruló berekben;
Nyájasabban kelt a lányka hangja
Ajkai paradicsom-kertéből.
És ha tiszta a liget virányit
Gyémánt-cseppel éltető patakcsa:
Tiszta volt a lyányka keble szinte,
Tiszta szíve, tiszták érzeményi.
A leánykát hévvel én szerettem,
Őt szerettem első szerelemmel,
Érte gyúltam őrült gerjelemben,
S hajh, a végzet elszakaszta durván,
Elszakaszta mindörökre tőle!

Hagyjatok ha néha álmim őtet
Elragadtan a dicsőet festik,
Oh barátim, hagyjatok zokogni:
Veszteségem szörnyü, mondhatatlan!
(Sopron?)

1840.

BUCSU.

Irígyen a sors boldogságom ellen,
Pozsony! körödből ismét messze hí;
Megyek — de dúlva van bucsúzó mellem,
Miként váradnak puszta termei.
Utánam intesz még Dunád ködébül,
S arczomra keserű köny árja gördül.

Nem hosszu volt te benned múlatásom,
S az órák mint a nyíl röpűltenek,
De ily órákat a nagy mennyországon
Angyalnak adnak csak az istenek.
Édenben éltem üdvözűlöttképen
Barátaimnak nyájas, hű körében.

A messze távol kéklő fátyolába
Takarja már szép képedet, Pozsony,
Nem lágyul a vad végezet, hiába
Nyögel panasz kesergő ajkamon:
Mennem kell! s tán örökre szakadátok
Már tőlem el, ti szeretett barátok?

Vegyétek hát a bujdosó kebelnek
A zúgó szélben hangzó végszavát:
Szerencse kényei akár emelnek,
Akár nyomor s inségbe döntnek át,
Míg a koporsó nyugtomat nem adja,
Érettetek gyúl szívem indulatja.

(Pozsony, január 21.)

GALGAPARTIHOZ.

Üdvözöllek messze bércztetőkről,
Szent helyek!
Hol a Galga lassu andalgással
Hempelyeg,

Hol pályája éden volt a gyermek-
Ifjunak,
Hol az életüdv örömvirági
Nyíltanak.

Lángszerelmem szép viszonzója,
Barna lány,
Emlékezve küldsz-e még sohajt a
Szív után,

Melyet annyi kéjnek bölcsejében
Ringatál,
Melynek első éneket lantjára
Te csalál?

Ah, rád vissza bús könyhullatással
Néz szemem:
Vesztve téged, vésze boldogságom,
Mindenem!

(Grécz, május 1.)

ELVÁLÁS.

Vert az óra,
Halnak a remények.
Kik szivembe
Hajnalfényt hintének;
Szebb jövendő
Tiszta hajnalfényét,
Mely keblemnek
Éjjelét üzé szét.

Vert az óra!
A szörnyű itélet:
«Elszakadni
Mindörökre tőled,
Lány! szerelmem
Nyájas tavaszában!»
Zúga hozzám
Rémes kongásában.

Szűm nyugalmát
Ismét hol találja,
Messze tőled
Keblem ideálja?
Honnan int a
Csendes béke réve,
Honnan int a
Bujdosó elébe?

A mosolyogva
Kedvező szerencse
Pályád édes
Örömökkel hintse,
Míg én búban
A széles világot
Átfutom, nem
Lelve boldogságot.

(Grécz ?)

A DRÁVÁN.

(Marburgnál.)

Zúgó habjaiba szórom
  E virágfüzért,
Dráva! Hajts alá, s a partra
  Tedd, midőn hazámba ért.

Bárha dúlt lesz akkorára
  Dísze s hervadott,
És özönnel kelyhe nem hat
  Szerte éden-illatot.

S mondjad: ilyen a honáért
  Lángoló kebel,
Melyet a sors zivatarja
  Tőle messze sodra el.

VÁNDORDALOK.

I.

Távol szeretteimtől,
S tőled, te drága hon!
Vándorlom a világot
Végetlen utakon.

Eldobtam én a terhet,
Nincs többé vállamon;
És mégis vajh mi csüggeszt?
És mégis vajh mi nyom?

És lábam a nagy úton
Fáradva lépdegel,
Mert vállaim tetézvék
Butornak terhivel.

Boldogtalan fiú te!
Mely tégedet lever,
Nem válladon.... szivedben
Az óriás teher.

II.

Hová, hová az égi úton,
Darusereg;
Azért hagyjátok-e a tájat,
Mert nem meleg?

Vándorlok én is, ámde pályám
Ellenkező:
A szerelem forró honából
Jégsír felé.

HONVÁGY.

Borúnak éjjelén, derűnek hajnalán
Feléd siet remegve bús
Pillantatom, mindég feléd, arany kalász
Hazája, boldog róna, hol
Csókolva ölelkeznek Csepel mezőivel
Dunának ezüst hullámai.
Áldás malasztja rám felőled nem lebeg,
Csak egy kemény atya átkait
Zúgják fülembe a nyargaló fuvalmak, ó
Ezer tövissel hinteni
A bujdosónak útait! Még is te vagy
Örök betűkkel írva fel
E szív emlékkönyvében. A napok sorát,
Melyet lefutnom rendele
Az ég, ohajtom én kunyhód homályiban
Élhetni, s a szelíd halál,
A szenvedések altatója hogyha jő
S átszenderíti lelkemet
Egy boldogabb világba: harsogó Duna!
Kiszenvedett porom fölött
Te mosd a zöldelő hant bársony pázsitát,
S a mormogó habzaj között
Édesd nyugalmak űlnek sírkövemre majd.
S a jégsziv is talán, kinek
Átkai nyomák a kínos életet, ledől
Békülten a halom fölé,
S lágyúlt kebel meleg könyűivel rebeg
Panaszt: szegény, szegény fiam!

(Károlyváros?)

TRIOLETT.

Rejts ölednek éjjelébe
Szent nyugalmu sírhalom!
E kinéletnek vesződve
Lánczait mért hordozom?
Kebled csendes éjjelébe
Nem tekint a fájdalom,
S a keservek halvány képe;
Ott öröklő bék' vagyon.
Rejts hát kebled éjjelébe,
Szent nyugalmu sírhalom!

1841.

KURUTTYÓ.

I.

«Hogy fejedre pusztaságot hozzon
Isten átka, csalfa, bűnös asszony!
A ki által oly sötét gyalázat
Vonta éjbe a Kuruttyóházat.

Hittem asszony esküvő szavának,
De hiszek már inkább karcsu nádnak,
Hogy kerengő forgószél viharja
Lenge szálát földre nem csavarja.

Szűzeséged a manó elhordta,
Nem köllesz már, hűtelen rosz borda!
Nem köllesz, maradj magadra, s engem —
Vagy látsz többé vagy sem életemben.»

Dörg Kuruttyó s üllőt, kalapácsot
És szöget, mit izzadván kovácsolt,
Hány a sátor minden szögletébe,
S nagy szitokkal ajakán kilépe.

Útnak indul, úgy ragadja lába,
Hogy fejér ló sem jutna nyomába.
Sír az asszony, a szegény ártatlan.
Messze a férj bujdos már távolban.

II.

Barna csapszékben Kuruttyó
Ül sötéten,
Űzni vágyván szíve kínját,
Bor kezében.

S korty után korty, hajh, de kínja
Végtelen hív,
Semmikép sem szabadulhat
Tőle a szív.

S jő toborzó víg legények
Czifra serge,
S énekelnek sarkantyújok
Összeverve:

«Jöszte, pajtás, közénk, csapj föl
Katonának
Szép szolgálni a királynak
É hazának.

Életünk vidor, mosolygó
Szép halálunk,
Ha riadtán trombitának
Harczra szállunk.

Itt a markunk, csapj belé, jer
Katonának,
Szép szolgálni a királynak
És hazának!»

S űzi ének, táncz Kuruttyó
Nagy bánatját.
A garatra önt néhányszor,
S — parolát ád.

III.

Zajos órák mámora
Hogyha széjjellebben,
Dúl a régi fájdalom
Annál dühösebben.
Nyugszik a táncz, hallgat a víg zeneszó,
És buvában újra sorvad Kuruttyó.

Tarka, foltos fegyvere,
Rajt virít a rozsda,
S fényesítni oly nehéz
Az istenátkozta.
«Hejh, jobb volna most koholni vasszeget,
Vagy heverve nyujtózkodni zug megett.»

Nézd, Kuruttyó, nézd, ki jő
Látogatni téged?
Isten engem, oly alak,
Mint a feleséged.
Ő az, ő! az ártatlan férjhagyta nő.
Karján mosolyg nyájas barna csecsemő.

«Ez Kuruttyóivadék!»
Mond a kisded apja,
És a rajkót és a nőt
Kebelére kapja,
S vége nélkűl, hossza nélkül pityereg.
Jókat kaczag rajt a víg ujonczsereg.

(Pápa, márczius 10.)

AZ ŐRÁGYHOZ.

Égig emeljen bár a játszi szerencse kegyelme,
És legyen első rang rangom az isten után;
S bár csak azért szűljön két India kincset özönnel,
Hogy büszkén ajakam mondani tudja: enyém!

Durva faalkotmány! emléked nem leszen irtva
Szűmből s akkoron is hajlik öledbe fejem;
Hisz te az inségnek mikor éje boronga körülem
S hervasztott a bú: balzsamos enyhet adál.
Enyhet adál! az ölő vad kínok örömtelen ifja
Leggyönyörűbb álmit kebleden álmodozá.

(Pápa?)

FÜRGE MÉH...

Fürge méh, te bejárod a ligetet,
Hogy szedhessed virágokrul mézedet
Az én babám nem jár fűre s virágra,
Hej mézednél mégis édesebb csókja.

(Pozsony?)

ERDŐ SZÉLÉN...

Erdő szélén puszta csárda,
Hej mért sietsz oda, sárga?
Fordulj vissza, szép paripám,
Nincs benne már kedves babám.

Csárda, csárda, gonosz csárda,
Sülyedj fenékig a sárba!
Befogadtad a rosz legényt,
Megölte kincsemet, szegényt!

(Pozsony?)

TÖRÖK GYULA EMLÉKKÖNYVÉBE.

Hogyha messze lészek tőled vettetődve,
E lap által légy rám emlékeztetődve.

(Pozsony, márczius 25.)

NEUMANN KÁROLY EMLÉKKÖNYVÉBE.

Szeretlek, mint a hold a csendes éjet,
Miként a léget a szabad madár;
Szeretlek, oh barátom, míg az élet
Köréből a halál a sírba zár.

(Selmecz, április 17.)

ÖRÖK BÚ.

Tódúl a felleg; barna éjbe vonja
A látkört, búsul a sötét vidék.
Sötét e szív is, hű szerelmem honja,
Reá a bú gyászfátyla szöveték.

Nem bírva terhét, a felhő könyekre
Fakad, s a rózsa gyüjti gyöngyeit.
Megtelt e szív is, könyeim peregve
Áztatják arczom hervadt díszeit.

Színekkel tarkaékesen szivárvány
Ragyog keletről, szép derű jele.
Borúm örök, hajh, lánykám nem mosolyg rám
Szivárványként hogy földerítene.

(Duna-Vecse, április 24.)

ZIVATAR.

Mit nekem hab? mit nekem vész?
Én nem félem haragát;
Kebelemnek pusztaságán
Száz sirokko rohan át.

Rajta, gyorsan evezőhöz,
Talpra reszkető legény,

Bár toronynyá nő a hullám,
A túlpartra szállok én.

Köd borong ott, sűrü ködnek
Kétségbarna éjjele,
Lány, temetve mindörökre
Légyen emléked bele,

Mely ez égő szerelemmel
Enyelegve játszhatál,
Mely hüséget esküvél, és
Ah mely még is megcsalál.

Rajta, bajtárs, csüggedetlen!
Nincsen messze már a part;
Bár izzadva férfiszívvel
Mi kiálljuk a vihart.

Im, mi kép leng a ködéjben?
Bájoló, mint a tavasz,
Szőke fürttel — kék szemekkel —
Hűtelen lány! képed az.

Hajh, nélküle nincsen élet!
Vissza, izzadó legény,
Bár Mátrává nő a hullám,
Vissza — hozzá — szállok én!

(Duna-Vecse, május 8.)

UJSÁG.

Finyeljetek, derék história!
«Halljuk! Tovább! Na s aztán!» A minap
Szent elragadtatás tüzével egy
Költő merészen mászta Helikon
Bérczét, öröklétű hírkoszorút
Tüzendő fürtibe a fénytetőn.

Mármár magos czéljához ért, midőn
Rémületes mennydörgés halliatik.
««Védj, szent Apollo!»» Ujra mennydörög.
Megborzad a költő, s uramfia!
A mélybe henterűl. «Hahahaha!»
S ugyan mi dörge? «A boszús Olymp.»
Nem. «Halljuk! Halljuk!» Hát a Múzsafi
Nem legbövebben abrakolt — hasa.

(Vadas, május 16.)

VÁLTOZÁS.

Míg a földet gyász temette,
Dúlván förgeteg felette
Pusztaságnak vad telén;
Mért virúla bájos éden
Kebelemnek belsejében?
Mert rózsámat ölelém!

Most, midőn a szép tavasznak
Uj virányi illatoznak
A mosolygó téreken;
Mért vagyon tél kebelemben,
Puszta, gyászos, véghetetlen?
Mert rózsám nem ölelem!

(Vadas, május 23.)

CSAL.

Völgy homályán, fák hüsében,
Kert megett,
Zeng a lantos hév szerelmi
Éneket.

Zeng, ha gyúl a rózsahajnal
Keleten,
Ha nyugodni bércz megé a
Nap megyen.

S szép tavaszszal, nyár hevén, [hüs
Őszön át
Pengeti a szerelemnek
Hév dalát.

S édes díja zengzetének,
A leány
Ha kacsingat által a kert
Ajtaján.

Jő a tél, és megnyil a kert,
És ragad
Kebelére a leány — más
Boldogot.

A csalódott megy kinok bús
Éjjelén,
S hallgat a dal lantja néma
Idegén.

(Duna-Vecse, május 27.)

VENDÉG.

Kerepől a szarka
Házam tetején:
Vendég jön. Vendégnek
Vajh, kit várjak én?

Messze föld határán
Jár a szerető,
Csalfa volt szerelme,
Vissza nem jön ő.

Tán te lész vendégem,
Óhajtott halál;
Úgy siess, ne késsél,
Ajtóm nyitva áll.

(Duna-Vecse, junius 5.)

ELEGIA.

Meddig dúlsz, szerelem pusztító lángja, szümön, mint
A mennyverte Prometh keblin az éhes ölyü?
Meddig nyűgöz Amor kínos láncza? Endymionnal
Meddig jajgat hurom búskeseregve panaszt?
Féktelen érzetnek vad hevű szikrája, lohadj el,
Hullj le bilincs, szünjön, lant, szomoru, árva jajod.
Végihez ér nagy fáradozása a Danaidáknak,
Föltészi a sziklát hegy tetejére Sysiph,
Nem forog Ixion, Tantalnak szomja csilapszik:
De hidegen marad a lánynak örökre szive.
S érette, ah boldogtalan én, mindegyre hevűlök,
Keblem Vestatüzét nincsen eloltni erőm.
Égj, szivem, hát, égj mint forró Hyperiona nyárnak,
Melynek ölő sugarán gyönge virágcsa fonyad.
Hervadok én is majd, s hervadván enyhre találok,
Ha tova szállt lelkem Lethe özönébe merűl.

(Duna-Vecse, junius 22.)

EPIGRAMMOK.

1.

Ujra mosolyg a táj aranyos sugarakba fürödve
  A hanyatló Phœbus ha nyugalomra megyen.
Engemet, hajh, szeretőm búcsúzó pillanatával
  Holdtalan éjfélként bánat homálya takar.
(Duna-Vecse, junius 23.)

2.

(Martial után.)

Pompej magzatjait Ázsia és Európa temette,
  Őt pedig Afrika; hant ha bizonyára födi.
Hogy szanaszét ekkép hever elszóródva, mit ámulsz?
  Hogy birhatott volna a föld egy helye annyi romot?
(Duna-Vecse, junius 23.)

3.

(Martial után.)

Zápor zápor után, a szüret szünetlenül ázik.
  Bár akarod nem jő szűz bor iczédbe, csaplár.
(Duna-Vecse, junius 23.)

4.

A szerelem jelené; multé s jövőé a barátság.
(Duna-Vecse, junius 23.)

TÜNŐDÉS.

Ifjú koromnak ébredése
Ah, oly tündéri, szép vala,
Miként a koszorús tavasznak
Varázst mosolygó hajnala.

Hű lyányka dűle karjaimba,
Hű lyányka csókja égete,
S mennynek röpíté képzeményim
Hespertüzű tekintete.

S az érzemény, mely lelkesítve
Dagasztá e meleg kebelt,
Rózsás berek lombsátorában
Szelíden ömlő dalra kelt.

Lejárt az év s a fáradatlan
Idő uj évet alkota;
A kellemgazdag ifjuságnak
Elhulla bájvirúlata.

S nincs már a lyányka karjaimban,
És hervad a phantasia,
Az istenítő boldogságnak
Ekkép ki kelle halnia!

Ti, fönn a menny kék tengerében
Mosolyogva fürdő csillagok!
Trónjához a szent végezetnek
Olyan közel kik állotok.

Melyik ragyog reményt szivembe,
Melyik ragyog közűletek?
Hogy egykor még örömre kelni
Nem lészen tiltva véletek.

Akár a lyányka hű ajkáról
Szedvén uj édes csókokat,
Akár ha szárnya képzetemnek
Dicsőbb világokhoz ragad.

(Pápa.)

DALFORRÁS.

Költőnek lenni isteni,
Én is költő leszek!
Varázserővel szívemet
E vágy szállotta meg.

S e vágy nem szűnő lángiban
Mindegyre égtem én;
Ragadtam végre a kobozt
Nagy tűzzel, hevenyén.

S hogy énekem röpűlete
Fellengezőbb legyen,
Telt hordóhoz vevém magam,
Pinczének mélyiben.

Mig fejtörés között időm
Itt lassan mendegelt:
A — nem mondhatnám szűk — torok,
S a csap nem vesztegelt.

De bár mint törtem fejemet,
S levék borral tele:
Hiában! a csigázott ész
Egy kukkot sem szüle.

Végpontra szállt a türelem!
Még egyszer jót iszom;
S manó vigye, ha éneket
Ugy sem zeng kobozom.

S a csapnak estem nagy mohón
Gondolva ezeket,
De ó hallatlan bosszu! a
Csap már nem csepegett.

Zajló kebellel álltam ott,
Bennem harag gyuladt,
És megragadtam s vágtam a
Hordóhoz lantomat.

Felhangozott a kiürűlt
Hordónak kebele,
S oh üdv, oh kéj! a fejtörő
Titok kulcsot lele.

Belőlem — végre rájövék —
Költő miként leszen:
Im, telve hallgatott s konog
A hordó üresen.

Éhezni kell, éhezni hát,
Ki költő lenni vágy,
Éheztem én is . . . s folyt a dal
S enyém a myrtuság.

(Pápa.)

LENKE SÍRJÁN.

Ádáz koporsó zordon éjjele!
Mivé tevél te oly sok örömet?
Mivé tevél te annyi szép reményt?
Mely zsenge a szülői szív felett.

Mely egy kéjparadicsomot igért
Rózsás jövendő boldog karjain:
Kegyetlenűl mind elragadtad ezt
Csak romja áll még: a keserv, a kín!

Oh, a szülők! ha sorsok vészt zudít
Keblökbe dúlni és pusztítani:
Ki fog miként egy égnek angyala
Bút űzve rájok felmosolygani?

Nyugodjatok meg, szerető anya!
S te bús atyának gyászló kebele!
Kedves Lenkétek, ah, nem lészen ő
Temetve itt e sírnak mélyibe.

Hol a teremtő széke tündököl
Felhők felett a csillagezreden:
Tekintsetek fel, egy szelíd sugár
Leng onnan rátok csendes éjeken.

És e sugár az ő szép szelleme!
Az angyalok között ott múlat ő,
Imádva istent, hogy boldog legyen
A kor mely a kedves szülőkre jő.

S örvend előre a jövő felett:
Midőn az alkotó székéből int,
S a drága magzat, s a kedves szülők
Egymást vigadva ölelik megint.

(Pápa.)

1842.

HAZATÉRÉS.

(Németből Heine után.)

Te szép halász leányka,
Hajtsd partra csolnakod;
Jőj, s ülj le oldalomhoz,
És nyujtsd nekem karod.

Fejecskéd tedd szivemre,
S ne félj, ne oly igen,
Hisz gondtalan naponként
Jársz a vad tengeren.

Tengerhez szűm hasonló,
Van rajt vész, ár, apály;
És mélyen fenekében
Nem egy szép gyöngy is áll.

(Pápa.)

IFJU A PATAKNÁL.

(Németből Schiller után.)

Forrás mellett ült a gyermek,
Koszorúkat kötözött,
S látta őket elragadtan
Tűnni a habtáncz között.
Éltem így röpül, miként a
Forrás fáradatlanul,
S mint a koszorúk, sietve
Ifjuságom elvirúl.

Ne kérdjetek, mért busongok
Éltem rózsaidején;
Minden örvend és reményel
A tavasznak jövetén.
Ámde az új természetnek
Ébredő hangezrede
Kebelemnek rejtekében
Csak nehéz bút költhete.

Nem vidítnak a vigalmak,
Melyeket nyujt szép tavasz;
Egy köt engem csak: közel van
S mégis messze tőlem az.
A kedvelt árnykép elébe
Vágyva nyujtom karomat,
Hajh! nem érem el s ez érzet
Csillapítatlan marad.

Jőj le, jőj, ó szép leányka,
Hagyd kevély lakod falát,
Majd virágit a tavasznak
Kebeledbe hintem át.
Ime, dal zeng a berekben,
S tiszta zajjal jár az ér;
Egy boldog szerelmi szívpár
Kis kunyhóban is megfér.

(Pápa.)

PÓRNAK ESTI DALA.

(Németből Claudius után.)

Az ékes nappali csillagzat
Pályáját végezé,
Jer, és törüld le izzadásom,
Steríts fel, drága nő.

Csak itt a földön is teríthetsz,
Gyümölcsfánkhoz közel;
Itt jóizű az étel este,
S legtágasabb a hely.

Aprócska vendéginket is hídd,
Mert úgy kiéhezém;
A legkisebb is hagyja fészkét,
Ha álom nincs szemén.

Sokat tálalnak a királynak,
Ő, a mint hírelik.
Mindennap sűltet, meg lepényt, meg
Pástétomot eszik.

S egy ember van mellé rendelve,
Más dolga nincs neki,
Asztalneműjét rendezi csak,
S szolgálatát teszi.

Adj' isten ő egészségére!
Mert mennyi dolga van;
Hogy minket békében tarthasson,
Éj- s nappal nyugtalan.

Ha úri mód nem élhetünk is,
Van mégis kenyerünk,
Van tiszta, szép és fris tej és vaj;
S hát kell-e több nekünk?

Elég ez úntig póri népnek;
Vedd hálánk érte, ég!
S ma estelink szabadban tartjuk,
Hol annyi csillag ég.

A hold ezüstlő sugarakkal
Leszen velünk jelen,
És áldást hintve tálainkba
Fog tündökölni fen.

Nos, gyermekim, együnk vidáman,
S a mennyek áldjanak!
Oh én irigylendő, szegény és
Még is gazdag vagyok!

(Pápa.)

ELEGIA EGY VÁRROM FÖLÖTT.

(Németből Matthisson után.)

Nyugszik esti szürkület fátylában
A halk táj, s a berki dal kivesz,
Még csak itt, az agg falak körében
Egy tücsök busongva zengedez.
Csend lebeg le fellegetlen égről,
Lassan mén a csorda mezejéről,
És a fáradt földmives halad
Megnyugodni ősfedél alatt.

Itt az erdőkoszorús tetőkön,
Az enyészet töredékiben,
Hol reám a multból borzalom száll,
Bánat! e dalt néked szentelem.
Búval gondolom, hogy mik valának
Hajdanán e porló maradványok!
E tornyos vár állt fenségesen,
A hegyeknek szirttetőiben.

Ott, hol oszlopok setét kövére
Bút susogva hajlik a repkény,
És a puszta ablak üvegén át
Csillog szomorún az esti fény,
Az atyának ott talán könyűje
Áldva perge bátor gyermekére,
Kinek hírsovárgó kebele
Vágyva néze harcznak ellene.

«Béke véled!» szólt az őszült bajnok,
Átövezve hősi karddal őt,
«Soha többé, vagy térj győzve vissza;
Érdemeld meg őseid nevét!»
És a nemes ifjunak szemébe
Rémitő láng szálla; arcza ége

Rózsáknak virító kerteként,
Melyre bíbor hajnal hinte fényt.

És arszlánszívű Richardként harczba
Akkoron röpült a dalia,
S mint erdőnek a viharban, kellett
Ellenének meghajolnia!
S mint virágos partu ér szelíden
Szállt meg sziklavára teremében,
Az örömkönyűt siró atyát
És ölelve szép menyasszonyát.

Ah gyakorta a szorongó kedves
Erkélyéről néz a völgy felé.
Vért, pajzs csillog estnek aranyában,
A paripa nyargal, híve jő;
Hallgatólag jobbját néki nyujtja,
S áll majd halványan, majd elpirulva;
De mi szende szemeiből szól,
Olyat Petrarc' s Sappho sem dalol.

Hol bagolyfészkek fölött terülnek
Durván összebonyolult füvek,
Ott a billikom vidáman csenge,
Míg a csillagok kiégtenek;
Terhesen vítt harczok diadalma,
És a szent csaták szörnyű kalandja
Míg emlékezetben újra kelt,
Kedvvel tölté a zord hőskebelt.

Ó mi változás! most borzadályos
Éj takarja a dicső helyet,
S esti szél nyög búsan, hol erősek
Vígadának áldomás felett;
Ott magányos kórók lengedeznek,
Hol lándsát és pajzsot kért a gyermek,
Ha riadván a harcztrombita,
Csatarménre pattant az apa.

Elhamvadtak a hatalmas csontok
Immár a borongó föld alatt:
Félig sülyedt kő alig mutatja
Hol találták végnyugalmokat.
Mennyi lett játéka a szeleknek,
Sírjaikkal emlékeik is vesztek;
A vitéz kor fénytettei felett
Feledés űz barna felleget.

Így enyész az élet dicsősége,
S hatalomnak álomképzete!
Így merűl a gyors idő röptével
Égbe minden, a mit föld szüle!
Hamvveder, szánt az emlékezetnek,
Halhatatlanság-igérő ének,
Győztes főt koszoruzó babér,
S tett, a melyet ércz, márvány dicsér:

Minden, a mi bájol, s vágygyal tölti
Itt a porban a nemes kebelt,
Eltűn, mint az őszi nap sugára,
Hogyha vész a láthatárra kelt.
Kik vígan ölelkezének este,
A korány arczukra már bút feste;
A barátság is, s a szerelem
Kéje vész a földről jegytelen.

Édes szerelem! rózsás ösvényed
Pusztaság tövisével határ,
S te, barátság ætheri világa,
Egy rögtön vihar homályba zár.
Kábaság a hír, fenség, hatalmak!
A koporsók egyaránt takarnak
Éjbe büszke földuralkodót
S reszketeg fejű zarándokot.

(Pápa.)

VÁLTOZÓ ÍZLÉS.

Mint szerettem a cseresznyét
Gyermekéveimben én!
Csak cseresznye kelle nékem;
Nem volt szebb szín, édesebb nem
Terme a föld kerekén.

Nem kellett cseresznye többé,
Gyermekéveim után:
Mert az ajak édesebb volt,
Mert az ajkon szebb pír lángolt,
Melyet nyujta szép leány.

És az évek ballagának,
És fejemben ért az ész,
S jóra jöttem valahára!
Most szemem a lyány ajkára
Szinte egykedvűleg néz.

Mert a rózsanedvhez képest,
Mely Ménesnek bérczfokán
Omlik kéjes kedvet adva,
A lyány édes bájos ajka
Keserű és halavány!

(Pápa.)

KOLMÁR JÓZSEF EMLÉKKÖNYVÉBE.

Magas trónján a sors ül, titkos könyv kezében,
Az életkönyv ez; benne két lap a mienk.
Az egyiken borongó gyász vonul sötéten,
A másik hajnalodva rózsaként dereng.
Ohajtom én: legyen hű kedvező́d a végzet,
Hogy általolvasnod ne kelljen a sötétet!

(Pápa, április 12.)

TOLVAJ HUSZÁR.

I.

Ló dobog, por kél az úton,
Zeng a harsány trombita,
«Kvártélyt, kisbiró! huszárok
Szállanak a faluba.»

És hogy jöttek, hogy megálltak
A vitézi seregek:
Aggalom s öröm vegyűlve
A lakókat szállta meg.

Aggalom s öröm szivökben
Nem hiába lakozik:
A huszárok csínosak, de
Kissé hosszuk ujjaik.

«Jól vigyázz mindenre, lyányom,»
Mond az aggódó anya,
«Nehogy ez vagy az lakunktól
Vélök elvándorlana.»

II.

Ébred a hajnal sugára,
Véle ébred a huszár;
Lóra pattan, induló zeng,
S messze föld fogadja már.

És merengő fájdalommal
Néz utánok a leány;
Könny pereg le szép szeméről,
Mély fohász kel ajakán.

«Mért, leányom, e busongás?
Szólj, mi történt vaj' veled?»
««Jó anyácskám, meglopának,
Egy . . . elvitte szívemet.»»

(Pápa.)

IDEÁL ÉS VALÓ.

Dalra, dalra, néma húrok!
Lengj elömbe, ideál;
Hagyd hevűlni képzeményim
Égi fényed bájinál.

S száll egéből ideálom
És az ott — mely rózsaszál?
Ah a lyányka ablakából
Ablakomra kandikál.

S ideál és szép leányka
Engemet hevítenek.
Kit tekintsek, kit daloljak?
Mondjátok meg, istenek!

Képzetem varázsalakja!
Tűnj egedbe, tűnj tova;
Való kell a föld fiának,
S költő — nem a föld fia?

(Pápa.)

IDEÁL.

Küzdő gerjedelmek, fény, homály, csapongó
Vágyak és remények tarka serege!
Melyek majd borongva, majd derengve kelnek,
Indulat-csatáit a zajló kebelnek
Ah! ki festi le?

Mért e láng, e hullám dagadó eremben?
Honnan e feszítő érzet keblemen?
S szomjazó hevökben a zajongó vágyak
Lenge képzeletnek karján merre szállnak,
Merre szüntelen?

Mely varázserőnek bűvös ihletése,
Ah mi készti zengő dalra lantomat?
És a dal ha fölzeng, újra vajh' mi némit?
Mert a hur beszélni szívem érzeményit
Nem lel hangokat.

Messze, messze szállnak érzeményim innen,
Oh a puszta föld, ez nem az én hazám;
Itt a bús valónak hervatag körében
Bájoló alakkal édesen, szelíden
Mi mosolygna rám?

Fenn, elérhetetlen égmagas tetőkön
Istenszép alakkal rózsafényben áll,
Mely után epedve küzd a hév indúlat,
Mely után e szívnek dobbanása gyúlad,
Ott az ideál!

Ott lebegsz előttem tündér fátyolodban
A hajnal biborszin leplén, szép alak!
Ott lebegsz az alkony elhaló tüzénél,
S szende félhomályán a merengő éjfél
Holdsugárinak.

És ha zúg a szélvész tomboló csatája,
És ha nyögve sír a berki csalogány;
És te lengsz előmbe, hogyha sújtja bánat.
S hogyha keblem éjén kéj koránya támad
Kincsaták után.

Lelkesült idegről száll feléd az ének,
Forró érzeményim szállanak vele;
Oh ki élsz ragyogva túl a földhomályon,
Halld meg a sovár szűt, égi ideálom
Tiszta kebele.

Jőj le bájaidnak szép gazdagságában,
Jőj egy pillanatra, túlvilági lény!
Jőj, ez árva lét hogy elfeledve légyen,
Hogy szelíd ölednek enyhe édenében
Üdvezűljek én.

Hervadok, teérted hullanak virágim,
Mint a gyenge rózsa nyári hév alatt;
Légy keserveimnek édes égi bére,
Hintsd e sorvadó ajk égető tüzére
Szellemcsókodat!

Vagy ha zárva tőled e világ határa,
Oh ha karjaimba jőnöd nem szabad!
Ints, ragadj fel hozzád egy varázserővel,
Ints, hagyj összeforrni fényed szépségével,
Nélküled hajh éltem kín és kárhozat!

(Pápa.)

LEHEL.

1.

Mennydörg az óriás kürt
Lehelnek ajakán,
Örvendve nyúl ezer kar
Kifent aczél után;

Vérszomjazó örömben
Szikráznak a szemek,
Telt a kebel dicsétől
Harcz nagy reményinek.

Jaj annak! a ki ellen
E nép haragja száll,
Jaj annak! sorsa lészen
Gyázat és halál.

Még egyszer zúg riadva
A szélvészhangu kürt
S az alemann seregre
A duló szittya tört.

S vérnek patakja árad
Az eltiport mezőn,
Kietlen rém-halommá
A holtak teste lőn.

Még vínak oly erősen,
Oly fáradatlanúl!
A szittya kar csapásin
Sok alemann kimúl.

De nyúgot népe nem fogy,
Elhullott száz helyett
Konrád hatalmas szóval
Idéz új ezeret.

És hajh fordít a koczkán
Az inda végezet,
És hajh a magyaroknak
Romlása érkezett.

II.

Zajatlan áll a
Gyász-arczú csatahely
Bátor leventék
Elhullott ezrivel.

Győzött a teuton
A hosszu harcz után,
Rabság Lehelnek
Megtörött had román.

«Rablók! hogy többé
Reánk ne törjetek,
Akasztófára
Egyig most veletek!»

Mond nagy kevélyen
A győző fejdelem,
És a bakóknak
Vad serge ott terem.

«Vezér, jer, illet
Elsőség tégedet;
Elő, hadd lássuk
Félt hősi képedet.

Olyan magosra,
Miként én, emelt-e
A magyaroknak
Hatalmas istene?»

‚Fejdelm, ó látom,
Határtalan kegyed,
Azért had kérjek
Tőled tehát egyet:

És teljesíted,
Kivánatom csekély!'
Előre lépve
Ekkép Lehel beszél.

,Éltemnek a kürt
Olyan hű társa volt,
Mellette vívtam
Sok véres viadalt.

Halálom tőle
Örökre elszakaszt;
Engedd utószor
Megharsogtatnom azt!'

S megriad a kürt
Lehelnek ajakán,
Miként oroszlán
Erdői vad tanyán.

S hogy harsogtatta
Dörgőleg mindenszerte,
Konrádnak álla,
És véle őt leverte.

,Te felmagasztalsz,
És én a porba váglak!'
S megy büszke-bátran
Elébe a halálnak.

(Pápa.)

SZIN ÉS VALÓ.

1.

Némúi a hangszerek zenéje,
A függöny fölrepül,
S az arczokon kiváncsiságnak
Csendes figyelme ül.

És ékes színpadon a múzsa
Kegyelt papnéja áll,
Bájlóbb a kikelet kertének
Minden viráginál.

És oh midőn szavak születnek
Az ajkak bíborán!
Nem, így nem énekel tavaszszal
Pacsírta s csalogány.

S mit benne látsz megtestesülve:
Erény és szerelem;
S a néptömeg varázslatánál
Kéjtengerré leszen.

Hódolva a dicső müvészet
Magasb hatalminak,
Éljen-zaj és örömkiáltás
És tapsok hangzanak.

De a zajongó nép között áll
Az ifju mereven.
Ah érzeményi zavarának
Nyelvet, szót hol vegyen?

Egy új világ nyilik szivében
Egy új édenvilág,
És benne lángoló szerelme
Az illatos virág.

II.

A barna leples éj
Nyugalmat osztogat,
De ah! az ifjunak
Nyugalmat az nem ad.

Zajló küzdés szivén,
Szerelmi, égető,
Mely tarka gondolat-
Füzér tünődve sző.

«El, el! meglátni őt,
Az égi szép szemet,
A melynek e kebel
Imádó rabja lett;

Meglátni a szelíd
Angyalvonásokat,
Melyeknek bájain
Sziv és ész elakad;

S a tündér-termetet
S a hullámzó kebelt,
Hol a kecs istene
Két rózsatrónt emelt;

Meglátni, asszonyok
Legszebbje, tégedet,
Minőt az ég csupán
Egyszer teremthetett!»

S az ifju elsiet
Szerelme vágyiban
A kedves hely felé,
Hol istennője van.

«Ti ablakai fölött
Irígy őrkárpitok!
Pillantanom reá,
Oh kériek, hagyjatok.»

Rejtsétek a szobát
Hiven, oh kárpitok!
Szivszaggató, miket
Az ifju látni fog.

Csók és édes szavak,
S szerelmi jelenet.
S oh bűn, oh förtelem
Szerelmet... pénz vehet!

III.

Szinházba seregesen tódúl a nép,
Csodálni a művésznő érdemét;

S mig hangja lelkesült szivekbe hat:
Uj és uj érdemkoszorút arat.

S az ifju?... Az ifju tetszés-zaja
Fel-felzeng bájoló játékira;

De ah! titkon folyó könyűiben
Kihat a néma, kínos szerelem!

(Pápa.)

LEHEL.

A kürtkebelbe fú Lehel,
S a kürt riadva énekel
Vad éneket csatára;
S szilaj szikrát ezer szem hány,
És nyúl kifent aczél után
Ezer kéz, hallatára.

Iszonyterhes lőn a csata!
Vérnek patakja árada
Mezők tiport füvében,
És por közé a hadfiak
Sürűn omolva hulltanak,
Mint gabna jégesőben.

A kürtnek harsogó szava
Még egyszer szóla tétova,
És összeütközének:
Hadur világduló fia
S a bosszuló Germania:
Mind harczszomjas legények.

Még dúl soká az ütközet,
S még diadal nem nyujt kezet
Sem ennek sem amannak.
Még a koromsetét halál
Honába, kard csapásinál
Ezren s ezren rohannak. —

A sors koczkája vetve van!
És hajh! serege csúfosan
Leverve nyög Lehelnek.
S kiket nem ére a halál,
Kardok duló csapásinál,
Rabiánczon vesztegelnek.

«Hogy többé ránk ne törjetek,
Bitóra tüstén véletek,
Rablók gonosz csapatja!»
Kihez hajolt a győzelem,
Parancsszavát a fejdelem
Ily büszke-durván adja.

«Elő, vezér! elő veled:
Elsőség illet tégedet,
Hadd lássuk szörnyü képed.
Olyan magasra emel-e
A magyarok nagy istene,
Mint én emellek téged?»

S a porba tipratott kebel
Fojtott dühérzeményivel
A hős előbbre lépett,
És szúla: ‚Fejdelem! kegyed,
Látom, határtalan; egyet
Engedj hát kérni tőled.

A kürt éltem hű társa volt:
Ő annyi vért és viadalt
Karom között szemlélé.
Ez óra tőle elszakaszt;
Hagyd még egyszer megfúnom [azt,
Hagyj elbucsúzni tőle!‘

És zúg dörögve rémitőn
A kürt ismét Lehel kezén;
S hogy harsogtatta szerte:
Rá szent hevület lángja száll,
A győző fejdelemnek áll
És véle őt leverte!

‚Te fölmagasztalsz‘, e szavak
A hősi ajkon hangzanak,
‚És én a porba váglak.‘
S megy bátran, míg önérzete
Arczára kéjsugárt vete,
Elébe a halálnak.

(Pápa.)

II.

A KÖLTŐ ÁLTAL GYŰJTEMÉNYEIBE FÖL NEM VETT KÖLTEMÉNYEK.

(1842—1849.)

1842.

A BUJDOSÓ.

Mit nekem hab! mit nekem vész!
Én nem félem haragát,
Kebelemnek pusztaságit
Száz vihar rohanja át.

Rajta! gyorsan evezőhöz,
Talpra, reszkető legény!
Bár toronynyá nő a hullám,
A túlpartra szállok én.

Éj borong ott, sűrü ködnek
Kétségbarna éjjele;
Lyány! temetve mindörökre
Legyen emléked bele,

Ki ez égő szerelemmel
Enyelegve játszhatál,
Ki hűséget esküvél, és
Oh! ki mégis megcsalál.

Messze tűnnek már a partok,
Messze tűn a gyászvidék,
Hol szivemnek béke, csönde
Romhalomba dönteték.

Tűnjön is nagy messze tőlem,
Hogy ne légyen semmi jel,
Mely a multat, érzeményim'
Háborítni, költse fel.

Hah! mi kép leng a ködéjben?
Bájoló, mint a tavasz —
Szőke fürttel... kék szemekkel...
Hűtelen lyány, képed az!

Nincs tehát a nagy világon,
Nincs hely csalfa szép alak!
Hol sebemre ír csepegjen,
Hol feledni tudjalak?

1843.

AZ ELSŐ DAL.

Kit a dal istene
Szent csókjával füröszt,
Első vagyok, hazám,
Színházad népe közt.

Zengjen tehát a lant!
S legelső énekem,
Pályámnak társai,
Tinétek szentelem.

Az érzet kútfeje
A dagadó kebel;
Dalomnak hangjai
Onnan szakadtak el.

S mint szívnek gyermeki
A szívbe vágynak ők;
Engedjétek nekik
Honokba menniök. — —

Ki a művészet e
Szent templomába lép,
Az, illő, hogy legyen
Fejben, kebelben ép;

Az elme éjjele
S a megromlott kebel
E fának ágain
Gyümölcsöt nem nevel.

Két csillag sugara
Derengje át egünk:
Hon és erény legyen
E két csillag nekünk.

Nem kell a színpadot
Tekinteni csak úgy,
Mint hol mindennapi
Kenyérhez nyílik út;

A színpad czélja nagy,
A színpad czélja szent:
Ez a szív parlagán
Erkölcsöt fejt, teremt.

Azért érzelmeink'
Gyulaszsza tiszta tűz,
Mely minden szennyet a
Kebelből számkiűz;

Mert várni lehet-e,
Hogy romlott föld alatt
A mag termő legyen
Gazdag kalászokat?

Föl hát! és míg a szem
Csak egy sugárt lövel,
Előle a magas,
Szent czél ne veszszen el.

S ha ez lesz életünk:
Édes jutalmat ad
A hon áldó szava
S a nyúgott öntudat.

(Kecskemét.)

KÖNYEIM.

I.

Áldás reátok, ligetemben
Odább iramló csermelyek!
Utaitokon a szép tavasznak
Hímes virági termenek.

Ez arcz fölött is két patak foly,
Folytok, szerencsétlen könyek!
De halvány pályátok körében
Virágok ah nem zsengenek!

II.

Forró sugárokat
Lövel a nyári nap;
Sugári lánghevén
Patak, folyó apad.

O forró nyári nap,
O lángoló sugár,
Könyűmnek árjait
Apasztanád ki bár!

III.

Eljött az ősz; a part virága
Hervadva hull a csermelyár habjába.

Eljött a bú; az élet kéje
Kihalva fúl a könyek özönébe.

IV.

O télnek dermesztő hidegje!
Mely a folyókat lebilincseléd;
O télnek dermesztő hidegje,
Bilincseld le szememnek csepkönyét!

V.

Fuss, oh patakcsa,
Fuss csüggedetlen;
Megnyúgoszol majd
A tengerekben.

Hullasz könyűm, hullj;
O a halálban
Számomra is tán
Megnyúgovás van.

(Kecskemét.)

JÖN AZ ŐSZ.

Jön az ősz, megy a gólya már,
Hideg neki ez a határ;
Röpűl, röpűl más országba,
Hol jobban süt a nap rája.

Hejh van oka a gólyának,
Hogy más hazát néz magának;
De, galambom, hogy elhagytál,
Nem t'om, mi okot találtál.

Hív voltam én hozzád mindig,
Elejétől utójáig,

Nem volt szivemben ősz, tavasz,
Érted, mint a nyár, égett az.

S vajjon a kihez röpültél,
Nem lesz-e annak szivén tél?
Megeshetik, szép galambom,
Noha neked nem kivánom.

Mert a gólya ha visszaszáll
Virító szép tavaszt talál;
Hejh de mire te visszaszállsz,
Csak puszta sírhalmot találsz.

(Kecskemét?)

KAKASSZÓRA HAJNAL ÉBRED...

Kakasszóra hajnal ébred,
Én lányokkal nem beszélek,
Mert ha szólok ő hozzájok,
Hajnal lesz a két orczájok.

Így valaki azt gondolná,
Én is kakas vagyok talán;
S hejh a kakas hamis madár,
Untalan más fészekhez jár.

Pedig én kakas nem vagyok,
Hanem filemile vagyok,
Egy a fészkem, egy a párom,
Egyért élek a világon.

(Kecskemét?)

EMLÉNY.

A színész utain virág s tövis terem,
A színész élete öröm és gyötrelem,
Bűvös szellemkezek vezérlik lépteit,
Leplezve gondosan az élet terheit,
Szép álmot álmodik: öröklő hírnevet,
Szelleme bejárja a földet és eget,

Bú- s kéjnek egyaránt feltárja kebelét,
Részvéttel osztja meg a szenvedő könyét,
S bár megvetett, szegény, de nem boldogtalan,
A míg szíve dobog s míg pártfogója van,
Mert pártfogója az, mi neki üdvöt ád,
Szeretni lángolón ohajtott pályáját.
S míg a hír nevéről
Szép dolgokat beszél,
Sírhalma pázsitán
Zokogva sír a szél.

(Kecskemét.)

VÍZ ÉS BOR.

Le a tenger fenekére
Merül a halász,
Lent a tenger fenekében
Gyöngyöket halász.
Nékem a boros pohárnak
Öble tengerem,
S gyöngy ha van tán dalaim-
Az csak ott terem. [ban,

Bűnnek éje űlt a földön,
Jött a vízözön,
A víz által a bűn éje
Elseperve lön.
Búnak éje űl szivemben;
A bú éjjelét
— Bennem a víz tehetetlen! —
Csak bor mossa szét.

Nyári hévben a virágszál
Sanyarogva nő;
A virágot új életre
Kelti langy eső,
Csüggedésben, tikkadásban
Langy esőm a bor;
Permetegje enyhe csöpjén
Vérem ujra forr.

Tettetés-e, vagy belösztön,
Vagy akármi más?
Csak hogy a halottra könyet
Ejteni szokás;
Engemet víz ott se érjen,
S már ha sírni kell,
Sírja hát hideg poromra
Könyét borkehely.

(Pozsony.)

VIRÍT A KIKIRICS...

Virít a kikirics —
Csak viríts, csak viríts...
Én úgyis hervadok,
Hervadok, száradok,
Csak viríts, kikirícs!

Süt a nap sugára
Halovány orczámra;
Sütni fog maholnap
Alacsony síromnak
Kis keresztfájára.

Anyám, édes lelkem!
Mért zokogsz mellettem
Ki annyit szenvedett,
Mint szegény gyermeked,
Jobb annak odalenn.

(Debreczen?)

1844.

ÍGY NI...

Így ni, látod — ennyi az egész;
Mi van ebben? nemde megy?
No de hogy páratlan ne legyen:
Nesze hát még ez az egy!

Jaj te kis csík, már elsiklanál?
A világért sem szabad!
Három a táncz, s minden, a mi jó,
S így vedd három csókomat.

Ráadásul most a többihez
Tedd el a negyediket...
Bizony isten örömest adom,
Édes örömest neked!

Végre — azt mondják: úgy jó a pénz,
Hogyha megszámlálva van;
Hanem a csók csak nem pénz talán?
Hadd legyen hát számtalan!

(Debreczen.)

IRTOZTATÓ CSALÓDÁS.*

A lelkem is sír! ... És miért?
Oh mert roppant búbánat ért!

Fogalmatok sincs róla, mi
Gyászos, költőnek hallani:
Hogy verse hitvány, verse rosz,
S egy kukk dicsőséget se' hoz ...
És én hallottam ezeket,
És szívemketté nem repedt!
Mi több: mely verseim felett
Mondának ily itéletet?
Szép bordalok, jó bordalok!
Ti rólatók, ti rólatok
Hallottam ezt ... pedig hivém,
Hogy a hír kakasüllején
Anakreon, Vitéz Mihály
S Béranger már alattam áll,
Alattam áll általatok,
Szép bordalok, jó bordalok!

S im szép hitem tündérhona
A magasból lepottyana.

Amen hát! a mint van, legyen;
Meghajtom a sorsnak fejem,

* E költeményt Petőfi a P. Divatlapban (1844. I. 235. l.) a következő jeligével közli: «Elvégezém az én szivemben, hogy magamat adnám boritalra. *Biblia.*»

És tűrök türedelmesen —
Nem zengem többé sohasem,
Nem zengem én a bort . . . csupán
Torkomba öntöm ezután.

(Pest.)

ZSUZSIKÁHOZ.

Kicsinke szőke kis leányka!
Az én szerelmem nagy,
És tárgya e nagy szerelemnek,
Kis szőke lány, te vagy.

Mit mondasz erre, szőke kis lány? . . .
De ez csak fele még:
Azon volnék én, hogy te lennél
Én nékem feleség.

Eljősz-e hozzám? . . . el? . . . szépséges
Szép fejkötőt veszek;
S csak azt mondom: kimondhatatlan
Hüséges férj leszek.

Őrzöm szemem fényét, de téged
Még jobban őrzelek,
Hogy drága egészségednek ne
Ártson hideg, meleg.

Ott fenn lakunk Pest városában . . .
Az élet ott vig ám!
De az atyushoz is lejárunk,
Kivált pénzfogyatán.

Hogy suttogják majd, ha az utczán
Végig megyek veled:
«Petőfi felesége! . . . erről
Csinál szép verseket.»

Csinálok ám, teringettét is,
Hogy bámulnak bele!
Maholnap széles Magyarország
Nevemmel lesz tele. —

Ugy estenként csak neki ülök...
Te meg majd azalatt
Lefekszel szépen s melegíted
Előre ágyamat.

S ha elkészül egy-egy dicső vers.
Én is levetkezem,
Hozzád simúlok, és azt mondom:
Menj beljebb, gyermekem!

Így éldegélnénk... hát csak ennyit
Akartam mondani.
Mit szólsz rá, szőke kis lány! lesz-e
Belőle valami?

(Duna-Vecse.)

SZINHÁZBAN.

Nézz le immár, nézz le, lelkem!
Nézz le kissé páholyodból,
Nézz reám szép szemeiddel...
Egy perczig csak... irgalomból!

Ha te tudnád... ah, ha tudnád...
Elbájoltál véghetetlen!
Itten állok minden este,
Mint a bálvány merevedten.

Ma sem volt, csak egy forintom,
Melyet vacsorára szántam,
S jegyet vettem rajta... még sincs,
Nincs sympathiád irántam?

Még sem nézesz rám?... oh nézz le!
Itten állok közeledben,
S akkorákat sóhajtok, hogy
Még a kápít is meglebben.

Nézd, a bú mint fintorítja
Sentimentalis pofámat...
Úgy de bánod is te mindezt!...
'Sz az malheuröm, hogy nem bánod.
(Pest.)

V. FERDINÁNDHOZ.

Igaz-e, királyom.
A mit mondogatnak?
Nálad híre sincs a
Szabad akaratnak.

Megtennél te mindent
A magyar javára;
Csakhogy titkos önkény
Korlátokba zára.

S nem csak közdolgokban
Vagy te korlátozva;
E gyalázatos kény
Elhat ten lakodba.

A mi örömednek
Volna kútforrása,
Elzárják előled,
Hogy szemed se lássa.

És kinek, kinek vagy
Ilyen szolgarabja?
Szolgádnak, királyom,
Ki sajátod lopja! —

Ha ez így van: sorsod
Szivemből sajnálom...
Ugy nézz a szemembe
Jó öreg királyom.

(Pest.)

LEGENDA.

«Megint panasz, hát már megint panasz!
És a kiről szól, mindig csak pap az.
Tart a panasz estétől hajnalig,
Az ember még csak nem is alhatik!»

Így szólt az úristen nagy bosszusan.
«Már megtekintem, ott alant mi van.»
Felkelt az ágyról, gyertyát gyujtatott,
Felöltözék és utra kelt legott.
A mint elérte volna a kaput,
Szent Péter mint a bunda úgy aludt:
Mert tennap egy új vendég érkezék,
S ily alkalomkor lakmát tart az ég,
Mivel mostanság úgy áll a világ,
Hogy új lakó a mennyben ritkaság.
Ilyenkor aztán Péter bácsinak
Kezében a kancsók jól forganak.
«Keljen már kend fel, Péter! hallja kend?»
Így szólt az úr, a midőn oda ment,
Hosszan czibálván üstökét, fülét.
«Kelj föl, hogy a mennykő üssön beléd!»
Fölébredt végre s nyitja a kaput,
S az úr egy hulló csillagon lefut,
S a földre ép oda ereszkedett,
A honnan a panasz fölérkezett.
Egy ifjú ember mondá a panaszt;
S az isten ekkép szólítá meg azt,
S megszólítása hangzott nyájasan:
«Beszélj no mondd, mi a bajod, fiam?»
«Hejh, jó atyám, de nagy az én bajom!
Kapaszkodjék csak föl az ablakon,
S kit ott a pap ágyában látni fog,
A menyecskének férje én vagyok.»
Az úr nagy halkkal fölkapaszkodott,
S nagy istentelenséget láthatott:
Mert a mint aztán leereszkedék,
Igen furcsán csóválá meg fejét,
Ily szavakban törvén ki sóhaja:
«Biz e, fiam, kurucz história!
Segítnék rajta édes örömest;
De már késő, mert minden megesett.
Hanem vigasztalásul mondhatom,
Hogy a papot a pokolba juttatom,

Bár eddig is már a pokol fele,
Sőt több felénél, pappal van tele.
(Pest.)

BATTHYÁNYI ÉS KÁROLYI GRÓFNÉK.

Nekem nincs semmim, semmim e hazában,
De én egészen az övé vagyok;
Bánat- s örömkönny forr szememben, a mint
Sötétül napja avvagy fölragyog.

Örömkönyűim, oh ti gyér vendégek
Mi nálunk a hű honfiszem felett!
Ha föl nem törtök most a telt kebelből,
Édes terhétől szívem megreped.

— Láttátok-e a két tündérvirágot,
Borús hazánknak két sarkcsillagát?
Evezhetsz bátran, nemzetem hajója,
Nem veszthet az czélt, a ki ilyet lát.

Én láttam, láttam!... megmutatta őket
Szent vágyaimnak a szövétnekfény;
Hanem mi volt e fény a lánghoz képest,
Mely ekkor égett keblem belsején!

Ott álltak ők, mint égi jelenések.
Szokatlan köztünk ilyen látomány...
Hahogy sokáig néztem volna őket,
Szemfényemet vesztettem volna tán.

S hallottam édes ajkaik zenéjét,
Hallottam őket halkan mondani,
Mit tetteik rég fennszóval beszélnek,
Hogy ők a honnak hű leányai.

Miért nem voltam a lég ajkaiknál?
Hogy vittem volna szét e hangokat,
Mint napvilágot, mindenegy magyarhoz
Kit éj környékez honfibú miatt.

Ragyogjatok ti ébredő hazámban
Hajnalsugárral, testvércsillagok!
Sugárotokra, Memnon szobraképen,
A nemzetáldás zengedezni fog.

(Pest.)

VÉDEGYLETI DAL.

Van-e szebb láncz a világon,
Mint mely minket összefűz?
Bűvös karikába gyűjte
Minket a szent honfitűz.

Sír volt keblünk, és halottja
Volt a hazaszeretet;
Nagyszerűen üljük e föl-
Támadási innepet!

Nemzetünk, e nagy folyó, mely
Mindig száz felé szakadt,
Egyesítse innepénél
A különvált ágakat.

Millió és millió száj
És egyetlen hang legyen,
Mely kiáltsa lelkesedve
A magasztos innepen:

«Elfogadjuk, bármi durva,
A mit a hon méhe szül;
Bármi lágy és bármi pompás,
Semmit, semmit e kivül!»

És ne szóljon áldozatról,
Lemondásról senki sem;
Kötelesség! mit az ember
Hon jólléteért teszen.

S a király, a honnak atyja;
Mint valóban jó atyánk,
Karjait kiterjesztendi,
És az áldást mondja ránk.

(Pest.)

A HEGYOLDALT VENYIGESOR TAKARJA...

A hegyoldalt venyigesor takarja...
Megvert engem az úristen haragja;
Avval vert meg engemet,
Hogy venyigét teremtett,
Venyigére gerezdet... gerezdet!

Apám után szép vagyonhoz jutottam,
Vagyonomat egy fillérig elittam;
Most napszámra dolgozom,
Ha napszámom kikapom,
Kocsmába mék, eliszom... eliszom!

(Pest.)

SZINÉSZDAL.

Minden müvészetek
Fején a korona:
A mi müvészetünk
Ellen ki mondana?
Mi szép, mi szép, mi szép
A mi föladatunk!
Legyünk büszkék reá,
Hogy szinészek vagyunk.

Csak árny, a mit teremt
A költőképzelet;
Mi adjuk meg neki
A lelket, életet.
Mi szép, mi szép, mi szép
A mi föladatunk!
Legyünk büszkék reá,
Hogy szinészek vagyunk.

Miénk a hatalom
Az emberszív felett:
Idézni egyaránt
Mosolyt vagy könnyeket.
Mi szép, mi szép, mi szép
A mi föladatunk!
Legyünk büszkék reá,
Hogy szinészek vagyunk.

Apostolok vagyunk
Az erkölcs mezején,
Apostoli szavunk
Téged kiált: erény!
Mi szép, mi szép, mi szép
A mi föladatunk!
Legyünk büszkék reá,
Hogy szinészek vagyunk.

De a mit szinpadon
A népnek hirdetünk,
Ne hazudtolja meg
A cselekedetünk.

Ha meg nem teszszük azt,
A mi föladatunk:
Akkor gyalázat ránk,
Szinészek nem vagyunk!

(Pest.)

1845.

A MAGYAR NEMZET.

Oh ne mondjátok nekem, hogy
Hajnallik hazánk felett!
Látom én: az ő számára
Sző a sors szemfödelet.
S kérni istent nem merem, hogy
Nemzetem gyógyítsa fel,
Mert e nemzet, elhigyétek,
Életet nem érdemel.

Voltak egyesek közöttünk,
Tiszta, hű, nagy szellemek,
A kik mindent, a mit tettek,
A hazáért tettenek.
Hány volt köztök, kiket a hon,
Maga a hon veszte el!
És az ily hálátlan nemzet
Életet nem érdemel.

Figyelemmel átforgattam
A történet lapjait,
S fontolóra vette lelkem,
A mit e hon végbe vitt.
S mit találtam ott fölírva
Századok bötűivel?
Azt találtam, hogy e nemzet
Életet nem érdemel.

Más hazában híven őrzik
Mindazt, a mi nemzeti;
Ősi kincsét a magyar nép
Megveti és elveti,
A magyar magyarnak lenni
Elfeled vagy szégyenel —
És az ily elkorcsult nemzet
Életet nem érdemel...

Jóra termett nép honában
Egy a szív, az akarat,
A közérdek mellett minden
Különérdek elmarad.
Itten oltárt minden ember
Ön bálványaért emel —
És az ilyen önző nemzet
Életet nem érdemel.

Oh de mért elősorolnom
E szegény hon vétkeit?
Lesz-e sors, oh lesz-e isten,
A ki minket megsegit?
A nagy isten szent kegyéből
Jő-e megváltási jel?
Lesz-e még e nemzet olyan
Hogy halált nem érdemel?

(Pest.)

A SÁROSI ROM PANASZA.

Fellegekig meredő hegyorom,
Rajta sötétlik a sárosi rom,

Rajta pihen meg az esti sugár,
Felpirul akkor a dult falu vár.

Tört falakon suhan által a szél,
Oly szomorú, mit a csacska beszél . . .

Hős fejedelme hová menekült?
Csillaga fénye bus éjbe merült.

Marmora partján ott pihen ő,
Árva honért deli harczra kelő.

Tárogatója, a mely zenegett,
Nem veri már fel a rengeteget.

Lassan az esteli nap lemerül,
Szürke romokra bus éjszaka ül.

Ámde a bércz tetején mi mosolyg?
Ott ragyog, ott kel az éjjeli hold!

Szende világa a romra ragyog,
Lengenek ott a fehér alakok . . .

Sír fenekéről a régi vitéz
Kelt vala föl s hona tájira néz.

Látva a nemzetet, ajka panaszt
Zeng szomorún megutálva ma azt.

Térj le sirodba te szellem-alak!
Nemzeted ujra lesz, ujra szabad.

(Eperjes.)

A HONDERÜHÖZ.*

Oh Honderü, te Lázárok Lázára,
Te csak nevednek két bötűje vagy,
Nevednek vagy csak két végső bötűje...
Huzd meg magad, nehogy tovább ragadj.
E két bötű elől, hátúl olvasva
Egyformán mondja meg mi-létedet.
De én becsüllek! mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

Oh Honderü, te olyan szemtelen vagy,
Mint Kecskemétnek piaczán a légy;
Egyébiránt alávalóbb a légynél:
Az még röpül, te csuszva, mászva mégy.
De minden ember nem néz láb alá; majd
Elgázolnak... vigyázz, mondom neked!
Javad kivánom! mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

Oh Honderü, mi aztán a jutalmad
E sok jeles tulajdonságidért?
Hiába, olyan a világ, mint régen:
Az érdem becsüléséhez nem ért.
Lám annyi útál tégedet, ki a hont
Ha nem deríted is, de dőríted.
Szegény! Sajnállak... mert hisz aranyával
Fizetted egykoı költeményimet.

De, Honderü, te vélem összetűztél,
Te általad váltig karmoltatom...

* A Honderü engem legközelebb többek közt arrogantiával vádol; bizony ha csak oly parányi arrogantia volna is bennem, mint benne jóravalóság, ő rája nem is hederíteněk, nem hogy még megénekelném. (Petőfi jegyzete a P. Divatlap 1845. aug. 7. számában.)

Mióta van, hogy meri ingerelni
A hős oroszlánt a hitvány majom?...
... De megbocsátok, hogy muzsámat mostan
Oly irgalmatlanúl becsméreled;
Hisz aranyával fizetéd, s fizetnéd
Most is (ha adnám) költeményimet.

(Borjád.)

LEHEL.

Melyik szerelmes nem választ magának
A számtalan közűl egy csillagot?
És melyik költő nem választ magának
A számtalan közűl egy bajnokot?...
Ezt Toldy Miklós, azt Kont lelkesíti;
Ki a vitéz, ki engem föltüzel?
Ki e vitéz?... a kürtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel!

Ez volt a hős, ez volt a kürt!... e hősnek
Halála egy nagy égzengés vala;
Kilecz száz év mult, és ez égzengésre
Most kél a visszhang: lantomnak dala.
Ti jászok és ti kúnok, hallgassátok,
Mert, ugy hiszem, legjobban érdekel
Titeket, ő, a kürtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

Mi a legjobb köszörükő? a bosszu;
Ez fente meg a magyar kardokat.
Mi a leggyorsabb fergeteg? a bosszu;
Ez hordja mostan a magyarokat.
Éles kardokkal, szélvészrohanással
A németek földére érnek el;
Elől száguld a kürtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

Hiába fented kardodat, magyarság!
Felsőbb hatalom esküdt ellened,
Harczod koporsó, óriás koporsó,
A melybe dicsőséged temeted.
Nagy lakomája volt ez a halálnak
S kit el nem költe: mint rab vesztegel.
Ezek között a kürtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

«Akasztófára!» dörg a német császár,
«Akasztófára e zsiványokat!
Haha, hittétek-e ti száraz fák, hogy
Teremni fogtok még virágokat?
Lám, kivirúltok újolag. — Mivelhogy
A vezér elsőséget érdemel:
Előre hát, te kürtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel!»

Kilépe a hős: «Isten néki, császár,
Függjek koszoruként ez oszlopon. —
Német vagy, nem t'om: lesz-e emberséged?
Meghallgatod-e végkivánatom?
Szeretnék egyszer még kürtömbe fujni,
Vén bajtársamtól hadd bucsúzzak el!»
Ekkép beszélt a kürtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

Megkapta kürtjét s úgy megfujta a hős,
Hogy a császár megsiketült bele,
Megsiketült és eldőlt . . . innen-onnan
Kilenczszáz éve, s még föl nem kele.
Nem is kel ő fel többé. — Jászberényben
Még megvan a kürt csorba élivel,
Mit megcsorbított a császár fején a
Győzötten is még győzelmes Lehel.

(Pest.)

EGY KRITIKUSHOZ.

Nagyságos úr! ismer engem,
Tudja azt a rosz szokásom,
Hogy az igazságot isten
És ember szemébe vágom.

Nagyságos úr! ön nem isten,
Még nem is nagy ember ám,
Önnek hát az igazságot
Mért hogy ki ne mondanám?

Nagyságos úr! eh, kimondom,
Ön nekem már nem árthat,
Censurázni nem akarok
S így nem rejiciálhat.

Nagyságos úr! szükséges, hogy
A költőnek lelke légyen,
Önnek pedig lélek helyett
Spongyia van a szivében.

Nagyságos úr! a spongyia
Lángot nem vet, szikrát nem ád,
Mind hiába ütik-verik;
Minek üti-veri tehát?

Nagyságos úr! valahányszor
Az ön verseit olvasám.
Tudja, mi jutott eszembe?
Az, hogy: asinus ad lyram.

Nagyságos úr! Kecskeméten
Az ön atyja csizmadia,
Jobb lett volna önnek is e
Mesterséget folytatnia.

(Pest.)

OH MI SZÉP...

«Oh mi szép a vándorélet... oh az
Irigylendő vándormadarak!
Nem tudják ők, nem tudják: mi a tél?
Egy tavaszból másba szállanak.

Vándorolni... vándorolni, mint a
Fecske, mint a gólya, szabadon:
Add e sorsot én nekem, teremtőm!»
Hajdan ez volt a kivánatom.

«Oh mi szép a házi élet... oh az
Irigylendő házi madarak!
Mit törődnek ők téllel, tavaszszal?
Fészkeikben olyan boldogak.

Házasodni, házasodni... élni,
Halni a szerelmi lánczokon:
Add e sorsot én nekem, teremtőm!»
Mostan ez az én kivánatom.

(Szalk-Szentmárton ?)

VISEGRÁD TÁJÁN.

Ki mondja meg?... Visegrád táján
A bágyadt alkony
Nem Zách Klárának megtört szelleme?

Ki mondja meg?... Visegrád táján
A vad sötét éj
Nem Zách Bódognak bosszus szelleme?

SORSHUZÁS ELŐTT.

Kétszázezer forint! . . . reá
Gondolni is alig merek.
Nagyur leszek, mennykő nagyúr,
Föltéve persze: ha nyerek.

Vajon hová teszem e pénzt?
Mindenh'á, csak ládámba nem!
Meg nem penészedik az én
Ládámban, hiszem istenem.

A mint nyerek: elnyargalok
Tóth Gáspárhoz nagy hirtelen,
És e jó urnál eddigi
Kontóm szépen lekvittelem;

Aztán — most már kész pénzemért! —
Jó téli öltönyt varratok,
Mert közel a tél, s mostani
Ruhámban meg is fagyhatok.

Mily jól esik majd, ha fogat
Vicsorgat én rám a hideg, —
Hahá! mily jól esik: fügét
Mutatni ő kegyelminek.

Ugy ám, de hátha nem nyerünk?
Ha nem nyerünk: isten veled,
Jó téli öltöny! . . . de se baj,
Megszoktam már a hideget.

(Pest.)

A GYÜLDEI IFJAKHOZ.

A honnak egy igaz zászlója van,
Ezt mi álljuk körül.
S ti elhagyátok a hon zászlaját,
Elhagyhatátok, oh ifjak, hitetlenül?

(Szégyen gyalázat! Hát az oroszlán
Rókák fészkébe tér?...)
Silány rongyot hogy cserélhettetek
A haza szentséges, dicső zászlójaér'!

Higyétek el, hogy rókafészek az,
Hová beléptetek,
Ha rá más bizonyság nem volna is:
Elég az, hogy papok tanyáznak köztetek.

Pap és ravaszság, pap és árulás,
Pap és minden rosz... egy!
Ott a gonoszság, ott van a pokol,
A kárhozat, hová ily férfi-szoknya megy.

Okos volt, a ki öltözetjöket
Barnának rendelé,
Fehér ruhát azért nem hordanak,
Mert azt sötét lelkök befeketítené.

Mint öltözetjök, lelkök oly setét,
Ők éjszakának gyermeki;
Azért látjátok őket mindenütt
A szabadság, e napfény ellen küzdeni.

Hol a szabadság, ott van a haza,
S ti elválhattatok
E két szentségtől és olyan korán!
Mert hisz fiatalok vagytok, fiatalok.

Nem jó idők! . . . a féreg eddig a
  Vén fákat rágta csak,
Ti ifjak vagytok, ifju csemeték,
  És a férgek már is belétek hulltanak.

A férges fát mi várja? Rothadás!
  Ti hát rothadjatok . . .
Minket levágnak s tűzre tesznek tán,
  De lelkünk lesz a láng, mely égbe szállni fog.

(Pest.)

ÁLMOS VAGYOK ÉS MÉG SEM ALHATOM . . .

Álmos vagyok és még sem alhatom;
Ébren vagyok és még is álmodom.
Gyertyám pislog komorhomályosan,
Mint a lidércz, mely temetőbe' van;
S ki nem merem kezemet nyujtani:
Elvenni hamvát vagy eloltani.
Ágyamban fekszem mozdulatlanul.
Előttem el rém rém után vonul.
Hiába húnyom be szemeimet,
Látom még akkor is e rémeket.
És milyen rémek, milyen alakok!
Arczomról hideg izzadás csorog.
Ott mély árokban egy koldús halott
Fölkél és rágja a koldúsbotot.
Kemény. Beléje törnek fogai,
Látom szájából a vért omlani.
Itt egy öreg czigány a deresen,
Ütik, verik kinoskeservesen,
Vernek le róla húsdarabokat;
Fájdalmában, mint a kutya, ugat.
Hát az mi ott? torony vagy óriás?
S mit mível? kútat vagy sírgödröt ás?
Nem sír lesz az, nem. Kút; mert ott hever
Mellette a nagy százakós veder;

Most leereszti a roppant vedert...
Nem víz, de vér, mit a kútból kimert.
Itt egy ifjú, ki lenyakaztaték,
Viszi fejét, markolva üstökét,
S szólván: «nem én, de te vagy a zsivány!»
Bedobja azt a bíró ablakán.
Ott akasztófa, rajta csecsemő;
A csecsemőnek anyja oda jő,
Megfogja lábát, s húzza, húzza le,
S körűltánczolja a bitót vele.
Itt egy leány, két béka űl szemén,
Nyúzott patkány van orrának helyén,
Hosszú férgekből vannak fürtei,
S őt félkigyó-félember öleli. — —
Ily szörnyeket lát lázas képzetem.
Elkergetném s el nem kergethetem.
Mindenki alszik, csak magam vagyok
Nem alvó. Csend van, csak fogam vaczog.

(Szalk-Szentmárton?)

1846.

TÁVOZOL HÁT IFJUSÁGOM?

Távozol hát ifjuságom?
Oh bízvást távozhatol,
Nem siratlak. Búcsúm tőled:
Keserű, hideg mosoly.

Nem valánk mi jó barátok.
Úr voltál te, én kutyád;
Korbácsoltál, uszítottál
Egyre tüskén-bokron át.

Néha dobtál irgalomból
Száraz csontokat nekem;
S akkor büszkébb voltam, semhogy
Alamizsnád elvegyem.

Távozzál hát, ifjuságom,
S halld hozzád végszavamat.
Vidd magaddal emléked, vagy
Vidd magaddal átkomat!
(Szalk-Szentmárton.)

A KIRÁLYOK ELLEN.*

Tudjuk, hogy játék kell a gyermekeknek;
Midőn a népek gyermekek valának,
Magoknak czifra, ragyogó játékszert,
Bibor karszéket, s koronát csináltak.
S rá nyomták ezt egy fajankó fejére,
S felülteték e fajankót a székre.

S itt a királyság, ezek a királyok,
S ők, a hol ülnek, a hol fejök szédül,
Azt gondolják a kábitó magasban,
Hogy uralkodnak isten kegyelméből.
Csalatkozásban éltek, jó királyok,
Nem uraink, csak bábjaink valátok.

De nagykorú lett a világ, s a férfi
Nem gondol többé gyermekjátékával.
Le hát a biborszékekről, királyok,
És fejetekről le a koronával!
Ha nem teszitek azt le fejetekrül,
Leütjük, s majd a fej is vele gördül.

Így lesz s nem másképp. A bárd, mely Lajosnak
Párizs piaczán lecsapott nyakára,

* Ez a költemény a «Mártius Tizenötödike» czímű lapban 1848. okt. 26-án jelent meg Petőfinek köv. jegyzetével: «E verset még 1844-ben írtam; nem szükség megmagyaráznom, miért hevert mindeddig íróasztalomban, annak is a fenekén.» Több valószínűség szól azonban a mellett, hogy nem 1844-ben, hanem 1846-ban írta, mikor a franczia forradalom történetét olvasta.

Első villáma volt a zivatarnak,
Mely rátok készül, s kitör nem sokára;
Igen, maholnap meglesz érkezése,
Nem én vagyok már első mennydörgése!

Egy rengeteg lesz a föld kereksége,
S e rengetegben vadak a királyok,
Kergetjük őket, és fegyvereinket
Szilaj gyönyörrel sütögetjük rájok,
S vérökkel fogjuk ezt az égre írni,
Hogy nem gyermek már a világ, de férfi!

(Pest.)

VÁRADY ANTALHOZ.

Hát megtörtént a párbaj? élsz-e még?
Ha főbe lőttek — tudósits felőle.
Ird meg tüstént, hogy Pestre felrohanjak,
És bosszut álljak éretted, barátom...
Szó a mi szó, de nekem igazán
Nem tetszik, hogy te minden balgaságért
Kész vagy koczkára tenni éltedet.
Azt gondolod: lelked-tested szakál? s ha
Leborotválnak, újolag kinősz?
Csalódol! mert az élet csizmatalp,
S ez nem lesz új, ha egyszer elkopott;
Azért kiméld a drága csizmatalpat,
A melyet nem szab kétszer senkinek
Az ég vargája, a kőszívü sors. —
S azt gondolod tán: annyi a barátom,
Mint fönn az égen a csillag? ha egy
Lehull közűlök, észre sem veszem?
Hiszen tudod jól: mily kis számotok van
Nektek, kik engem őszintén szerettek,
Kik föntartjátok szívem melegét.
Mért e kis számot megfogyasztani? —
És Ida, Ida, e kedves leány,

Ha téged elveszt ő, mivé lesz? ő,
Kinek kivűled nincsen senkije.
Te vagy világa... Lennél oly kegyetlen,
Reá szakadni hagynád a világot?
S van még egy — a hon! vagy már elfeledted,
Feledhető-e, a miről beszéltünk
A lelkesűlés lángóráiban?
Ki tudja, mit hoz a kétes jövendő,
Mely álmainknak legkedvesbike,
S akkor hazánknak ránk szüksége lesz. —
Látod barátom, élted mily becses,
Azt a világhoz mennyi láncz köti,
S te még is könnyelműn koczkáztatod.
Ha még nem tértél, térj eszedre már,
S ne légy, mint voltál, olyan balgatag,
Vagy igazabban: oly kétségb'esett...
Kétségbeesni!... milyen gyávaság!...
Kinek van erre több s nagyobb oka,
Mint én nekem? de én szégyenleném ezt.
A szenvedésnek lángjában szivem
Szét fog pattanni, mint a porczelán,
De, mint a jégcsap, szétolvadni nem!...
Megállj, ha Pestre ismét felmegyek,
Majd megtanítlak én kétségbeesni,
Hogy unokád is megemlegeti.
Vásárra ott benn termek nálatok,
S viszek portékát, de nem holmi gyapjút,
Vagy bőrt, vagy posztót s effélét, azért
Nagyon hiszem, hogy nem lesz kelete.
Mert hajh, jó gazda ám a magyar ember!
A mit kutyákon, kártyán s más egyében
Eltékozol, meggazdálkodja könyvön.
A könyvvel úgy van, mint hajdan zsinóros
Nadrágjával s prémes mentéivel volt,
Melyet nagyapja s édes apja vett,
Az szolgált még az ő fiának is.
Hazám, még sem vagy oly boldogtalan,
Minőnek első pillanatra látszol,

A lelki szükség nem bánt tégedet;
Minden szükséged van, de lelki nincs,
Ettől az egytől megmentett az isten...
— — — A mint mondottam: a vásárra majd
Meglátsz, barátom; akkor fölmegyek,
S te rám sem ismersz, úgy megváltozám:
A szép természet megváltoztatott,
Beteg kedélyek e hű orvosa;
Beteg valék én ott ti nálatok.
A pesti utczák holt hideg kövén,
Hosszú, sötét árnyként vonult utánam
A csüggedés, az életunalom. —
Ujjá születtem!... a falusi lég, a
Sötét erdőknek zúgó lombjai,
Lombok felett a csattogó madár.
A fák alatt a hallgatag virágok
Föléleszték elájult lelkemet;
Nem gyűlölöm, mint eddig, a világot:
Már csak haragszom rája, csak haragszom...
Hogy olyan gyáva, hogy föl nem kiált
Elzárt, elorzott boldogságaért, hogy
Meg nem torolja kincse elrablóin
Évezredeknek szenvedéseit. —
De hinni kezdem, hogy dicső napoknak
Érjük maholnap fényes hajnalát,
Midőn a népek mind fölemelik
A föld porába gázolt fejüket,
S végig mennydörgik a föld kerekén:
«Legyünk rabokból ismét emberek!»
Ez nagyszerű, de véres kor leszen,
És úgy is illik, hogy véres legyen!...
Már vízözön volt, most egy vérözön kell,
Hogy megtisztúljon a világ a szennytől,
A mely fölötte meggyülekezék;
Egy vérözön kell! és ha az lefolyt majd,
A megmosdott föld tiszta, szép leend,
És lakni fognak emberek fölötte,
Hasonlítók az isten képihez.

(Dömsöd, május 22.)

SZÁMŰZTEM MAGAMAT...

Száműztem magamat az emberek közűl,
Magányba mentem és mélyen rejteztem el;
Magam voltam csak ott és még sem egyedűl,
Együtt valék a múlt ezer emlékivel.
És minden emlék oly gyász dolgokat beszélt,
Mik fölforgathatnák a szív s ész tengelyét.

Végig tekintettem tulajdon sorsomon
És a világ sorsán. Az és ez oly sötét!
S az éjben, mely minket homályával bevon,
Nem látjuk már az ég vezérlő jobb kezét;
Csak ugy botorkálunk majd ide majd oda.
Ha botlunk s elesünk, valóban nem csoda.

Igy van. S e gondolat, ez oly engesztelő,
Nagy úr ez, mely minden megbántást eltemet;
E gondolat, miként varázsvessző, elő-
Idézi ama mély rejtekből lelkemet,
A melybe zárkozék, midőn az emberek
Olyan sokszor s olyan nagyon sértettenek.

Megengesztelt szivem egy zöld olajfa-ág!...
Minden tőled kapott sebem felejtve van;
Megbékülő jobbom fogadd el, oh világ,
Nem volnál rosz, ha nem volnál boldogtalan;
Boldogtalan vagy, s én sajnállak tégedet,
S a kit sajnálunk, azt gyülölnünk nem lehet.

(Szalk-Szentmárton?)

JULIÁHOZ.

Piros orcza, piros ajkak,
Barna fürtök, barna szem,
És ez arczon és e szemben
Mennyi lélek, istenem!

Oh ha birhatnám e lelket,
Ezt a lelkes kis leányt!
Szólj, leányka, mondd, hogy téged
A szerelem még nem bánt.

Nem, nem!... azt mondd, hogy szeretsz már,
Mondd, hogy engemet szeretsz,
És ez a szó életemnek
Egy új teremtője lesz.

Én szeretlek, és szerelmem,
E végetlen áradat,
Mint a földet az özönvíz,
Eltemette multamat.

Nem tudom, mi voltam eddig?
Ámde azt sem, mi leszek?
Tőled függ, hogy sötét árnyék
Vagy fényes sugár legyek.

Mit határzasz!... már látásod
Megépíté mennyemet;
Oh leányka, ezt a mennyet
Nem szabad ledöntened!

Im letérdelek előtted,
S esdve nyujtom föl karom,
Vonj föl engem kebeledre,
Vagy borúlj rám, angyalom!

(Nagy-Bánya ?)

T. M. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE.

A szerelemnek asztaláról
Nem ittunk mi közös pohárból;
Még is, ha egy hosszú öröm lesz életem,
Azt én, leányka, csak neked köszönhetem.
S ha meg fogom siratni a napot,
A melyben életem fogantatott,
Ha nem lesz a világon többé örömem,
Azt is, leányka, csak neked köszönhetem. —
Csodálkozol? ezt föl nem foghatod?
Gondolkozzál csak... kitalálhatod.

(Nagy-Károly, okt. 23.)

ODA JÁROK, HOVA...

Oda járok, hova senki nem megyen,
Hogy a világ szeme észre se vegyen.
Neki adom ott magam a bánatnak,
Szememből a könnyek csak úgy szakadnak.

Soha, soha ilyen őrült szerelem!
Nem tudom én, mit fog tenni én velem!
Mérföldekre belátom a világot,
Szerelmemben egy lépésre sem látok.

Örökös bujdosásban van a lelkem,
Egyre űzi nyughatatlan szerelmem.
Hol lesz, hol lesz az én megpihenésem?
Öledben-e, lyány, vagy a sír ölében?

(Szatmár?)

MINT MEGFOGAMSZOTT ÁTOK...

Mint megfogamszott átok, az őszi köd
Sötéten ül a puszta világ fölött.

Mi sötétebb, mint e ködborulat?
Az ifjunak arcza, ki benne halad.

Megy a komor ifju, ragadja lova.
Száguldó paripán, komor ifju, hova?

«Mit tudta, hová megyen ősapánk, midőn
A paradicsomból kiűzve lőn?

Mit tudja, hová megyen az, ki szerelmet
Nem nyerve, a lyánytul örökre bucsút vett?»

S így czéltalanúl az ifju halad;
Előtte, utána ködborulat.

Minden komor, minden sötét,
Csak két dolog, a mi kis csillámot vét:

Egy sárga tövisfa, a reggeli dértül,
S az ifju halvány arcza, szeme könyétül.

S nagy a csend, s a csendben nem hallani mást,
Mint egy sohajt és varju-károgást.

(Cseke ?)

TÖREDÉK.

... Hadd maradjak...
Kebleden nem...
Távozám, hogy e...
S bujdosásomban...

Ah de én távo...
Még meghalni sem...
Visszajöttem itten...
És ha nem szeretsz...

Meg kell halnom . . .
Közeledben . . . ez . . .
Szomorú világ . . .
Úgy bolyong söt . . .
Mint amott a . . .
Éj ködében a . . .

(Erdőd ?)

KOVÁCS JÁNOSNÉ EMLÉKKÖNYVÉBE.

Jellemtelenség e kor bélyege;
Pedig csak egy, csak egy: a jellem az
A mi az embert emberré teszi.
E nélkül hitvány, öntudatlan tárgyak,
Vagy legfölebb is állatok vagyunk.
Oh hölgy! könyörgök hozzád, a haza
S az emberiség kettős szent nevében:
Ha gyermekekkel áld meg majd az isten,
Olts gyermekid szivébe jellemet,
Szeplőtelent s megtántoríthatatlant.
És nem szükség, hogy mást is adj nekik,
Mindent adál, ha jellemet adál.

(Debreczen, nov. 15.)

HAZA TÉRTEM.

Haza tértem és letettem
A vándorbotot kezembül,
S veszem a lantot helyébe,
Mely sokáig félre téve
Hallgatott, most ujra zendül.

Melyik a leglélekrázóbb,
A legfájóbb húr e lanton?
Azt veszem, hogy ujjaimtól
A húr s ennek hangjaitól
Bennem a szív megszakadjon.

Messze jártam, sokat láttam;
Sokat? . . . oh nem, csupán egyet:
Azt, hogy e hon ereje fogy,
Hogy meghalni készülünk, hogy
Elfajult a magyar nemzet.

Alkotmányunk egy vásártér,
Melyen lelket adnak-vesznek,
Adnak-vesznek olcsó pénzért,
Egy kis czímért, egy ebédért . . .
Jó éjszakát ily nemzetnek!

Elmegyünk a más világra . . .
Nem a magasból esünk le,
Mint madár, melyet lelőnek
Közeléből a felhőnek
S onnan hull a mély tengerbe.

A pornak vagyunk szülötti,
Az alacsony úti pornak,
Nincsen emberméltóságunk,
Mint a féreg csúszunk-mászunk,
Mint a férget eltipornak.

Jaj azoknak, jaj azoknak,
Kiket magyar anyák szűltek,
Kik hazájok pusztulását,
Nemzetök vég vonaglását
Nem nézhetik egykedvűleg!

(Pest.)

1847.

ERDŐD, MÁJUS 17. 1847.

Nevezetes a tennapi napom,
Furcsa dolgokat kellett hallanom.
Szerencséje, hogy az bánt ugy velem,
A kinek a leányát szeretem.

Mondott volna csak felényit is más,
Majd megtudná, mi a bosszuállás,
Majd kiálltunk volna a mezőre,
Zöld mezőre folyna piros vére.

De még hagyján, hogy én nekem esnek
Hejh van, a mi jobban fáj szivemnek,
Az még sokkal jobban fáj én nekem,
Hogy téged is bántanak, kedvesem.

Sokat szenvedsz, édes lelkem, szenvedsz,
És csak azért, mert engemet szeretsz.
Tűrj, galambom, tűrj még egy keveset,
Maj' megszakasztom szenvedésedet.

Légy csak egyszer az én feleségem,
Nem lesz párod a földkerekségen,
Nem lesz párod boldogság dolgába',
Még csak nem is vágysz a más világra!

A BETEGSÉGGEL SZOMSZÉD A HALÁL...

A betegséggel szomszéd a halál....
Gyógyulj meg, édes szép menyasszonyom!
Mivé leszek, ha ajkaid helyett
Fejfádat csókolom?

Itt hagynál engem? engem! és miért?
Hogy minél elébb föl az égbe menj?
Szebb lesz neked, szebb lesz velem a föld,
Mint nélkülem a menny. —

Ne vedd el tőlem, oh sors, hívemet....
Megénekeltem már egy holt leányt....
Ne kivánd, hogy két koporsó közé
Szoruljak, ne kivánd!

Hagyd meg nekem, sors, hagyd meg őt nekem!
Hisz ő a díj egy olyan életért,
A mely beillik kárhozatnak is,
Ha nem nyer semmi bért.

Ő mennyországom, földi örömem,
Földi virágom, égi csillagom,
Ő a mindenség reám nézve.... én
Oda nem adhatom.

Vagy vidd el őt, kegyetlen hatalom,
Vidd el, ha róla így határozál....
Egy tőr megnyitja szívem ajtaját,
S lelkem utána száll.

(Szatmár.)

KORONÁZÁS.

(Heine után németből.)

Föl, föl, dalaim, jó dalaim!
Föl, fegyverkezzetek!
Hangoztassátok a harsonákat,
S emeljétek paizsra
Ez ifju leányt,
Kit mátul egész szivemet
Birandja, mint királyné.

Udvöz légy, ifju királyné!

Ott fönn lerántom a napról
A piros sugáru aranyat,
S belőle fölszentelt fejedre
Koronát fonok.
Az égboriték lobogó kék selymiből,
A melyen az éji gyémántok ragyognak,
Egy drága darabot lemetszek,
S koronázási köpenyként
Királyi vállaidra akasztom.
Kiséretűl adok neked
Fölczifrázott sonetteket, kevély
Terzínákat s udvarias stanzákat;
Elmésségem leszen kengyelfutód,
Bohóczod képzeletem,
Heroldod húmorom,
Nevető könyűkkel a czímeren.
Magam pedig, királyné,
Letérdelek előtted,
S hódolva, pirosbársony párnán
Átnyujtom a kis darab észt.
A melyet elődöd
Még irgalomból meghagyott.

(Szatmár.)

SZÉP LEVÉL ...

Szép levél, a melyet írtál,
Életemnek élete!
Benne elméd minden fénye
S szíved minden melege.

Oly forrón fested és oly
Édesen szerelmedet,
És, ki hinné? nékem még is
Fáj, nagyon fáj leveled

Egy redő űlt homlokomra,
A midőn elolvasám,
S e redő fáj, mintha késsel
Hasították volna rám.

Leveled virágbokor, de
Kígyó lappang a tövén.
Kerésem és nem lelém meg,
De csipését érezém.

Készakarva vagy nem tudva
Bántod ekkép lelkemet?
Mely téged oly véghetetlen
És csak tégedet szeret.

Ezt kellett tehát megérnem,
Hogy az üssön új sebet,
A kinek megorvosolni
Kén' a régiebbeket!

Fuldokoltam a habokban,
S kezemet fölemelém....
S te, hogy mélyebben taszíts be,
Csak azért jöttél felém?

Jer leány, és csendesíts le,
Jer s nyugtass meg engemet,
Mert az első sziklakőnél
Szétloccsantom fejemet!

(Szatmár.)

FÖLÖSLEGES AGGALOM.

Világdöntő kaczajra
Nyilnék meg ajakam,
Ha olyan szörnyüképen
Nem szégyelném magam;
Mindeddig azt hittem, hogy én
Okos emberként ragyogok,
Pedig nem volt s nincs s nem leszen
Oly tökfilkó, mint én vagyok!

Előre-hátra engem
Az élet hányt-vetett,
Epedve szomjazám már
A nyúgott életet;
S mit tettem? megházasodám,
Hogy kipihenjem magamat....
Házasság s nyugalom! van-e
Ennél bolondabb gondolat?

S barátaim miattam
Aggódtak rémesen
Hogy vélem együtt szépen
Majd lantom is pihen,

Mivel szélnek kell fujnia,
Hogy zugjon a fák levele,
S szélcsendben ugy hallgat, miként
A fák, az ember kebele.

Kérlek, kedves barátim.
Hogy ne aggódjatok,
Mint eddig nem hallgattam,
Eztán sem hallgatok,
Sőt még majd nem is győzitek
Végig hallgatni lantomat....
Házasság s nyugalom! van-e
Ennél bolondabb gondolat?

(Koltó.)

1848.

ÁLMODVA...

Szép kedvesem
Lágy kebele....
Szíved buját....
Mind érezem....

Kicsiny madár,
Dalolj nekem....
Tündéri dal,
Hű szerelem!....

Ezüst.... arany....
Nem kell, nem kell,
Oly bús vagyok;
Vigyétek el!....

Mily illat ez,
Mily sok virág!
Egy végtelen
Kert a világ....

Bús, puszta lesz
Mingyárt az ég,
Hullatja le
Minden diszét,

A csillagok
Lehullanak,
Fejem körül
Koszorunak!....

Hah, láncz csörög....
Hát volna még?
Hisz a mi volt,
Mind eltörék....

Csörög.... de nem
A kezeken....
Földön csörög,
Leestiben.

Ott voltam én
A nagy csatán,
A zászlót én
Lobogtatám.

Hoztam haza
Vérző sebet....
Elmúlt a harcz,
Beforrt a seb.

Aludj' aludj',
Szép kedvesem....
Oh szabadság!
Oh szerelem!

(Pest.)

1848.

Ezernyolczszáznegyvennyolcz! az égen
Egy új csillag.... vérpiros sugára
Életszínt vet a betegségében
Meghalványult szabadság arczára.

Szent szabadság, újabb megváltója
A másodszor sűlyedt embereknek,
Drága élted miljom s miljom ója,
Ne félj, téged nem feszítenek meg.

Elbuvék a békeség galambja,
Fészke mélyén turbékolni sem mer;
Háborúnak ölyve csattogtatja
Szárnyait a légben vad örömmel.

Hah, ti gyávák, ti már is remegtek?
Ez csak kezdet, ez csak gyermekjáték....
Hátha mindazok beteljesednek,
A miket én álmaimban láték!

Eljön, eljön az itélet napja,
A nagy isten vérítéletet tart,
S míg jutalmát jó, rosz meg nem kapja,
Már nyugonni sem fog addig a kard!

(Pest.)

1848. MARTIUS 11.

Dicsőséges nagy urak, hát
Hogy vagytok?
Viszket-e ugy egy kicsit a
Nyakatok?
Uj divatu nyakravaló
Készül most
Számotokra...nem czifra, de
Jó szoros.

Tudjátok-e, mennyit kértünk
Titeket,
Hogy irántunk emberiek
Legyetek,
Vegyetek be az emberek
Sorába!....
Rimánkodott a szegény nép,
S hiába.

Állatoknak tartottátok
A népet;
Hát ha most mint állat fizet
Tinéktek?
Ha megrohan mint vadállat
Bennetek,
S körmét, fogát véretekkel
Festi meg?

Ki a síkra a kunyhókból
Milljomok!
Kaszát, ásót, vasvillákat
Fogjatok!
Az alkalom maga magát
Kinálja,
Ütött a nagy bosszuállás
Órája!

Ezer évig híztak rajtunk
Az urak,
Most rajtok a mi kutyáink
Hízzanak!
Vasvillára velök, aztán
Szemétre,
Ott egyék a kutyák őket
Ebédre!....

Hanem mégse!.... atyafiak,
Megálljunk!
Legyünk jobbak, nemesebbek
Ő náluk;
Isten után legszentebb a
Nép neve:
Feleljünk meg becsülettel
Nékie.

Legyünk nagyok, a mint illik
Mi hozzánk,
Hogy az isten gyönyörködve
Nézzen ránk,
S örömében mindenható
Kezével
Fejeinkre örök áldást
Tetézzen.

Felejtsük az ezer éves
Kínokat,
Ha az úr most testvérének
Befogad;
Ha elveti kevélységét,
Czímerit,
S teljes egyenlőségünk el-
Ismeri.

Nemes urak, ha akartok,
Jőjetek,
Itt a kezünk, nyujtsátok ki
Kezetek.
Legyünk szemei mindnyájan
Egy láncznak,
Szüksége van mindnyájunkr' a
Hazának.

Nem érünk rá várakozni,
Szaporán,
Ma jókor van, holnap késő
Lesz talán.
Ha bennünket még mostan is
Megvettek,
Az uristen kegyelmezzen
Tinektek!

(Pest.)

A CONSERVATIVEK.

Mentünk az ellenség elé,
Mentünk előre bátran,
Ti ott hátul kullogtatok
Az előhad nyomában,
Árnyékával takarta be
Seregünk lomha testetek,
Nagy volt az út, nagy a meleg,
Az árnyék persze jól esett.

Midőn az ellenség előtt
Kiálltunk a csatára,
Ruhánkba kapaszkodtatok
És rángattatok hátra,
Szűköltetek kegyetlenűl,
És óbégattatok rutul:
«Ne lőjetek, ne lőjetek,
Félünk a puskaporszagtul!

Még van idő, még van idő,
Forduljunk vissza szépen,
Jobb otthonn, sokkal jobb le-
Kemencze közelében; [szen,
Inkább hátunkra kancsukát,
Mint kezeinkbe kardokat,
Jertek haza, a kancsuka
Csak sebesít, de öl a kard.»

Ilyen vitézi csatadalt
Dudáltatok mögöttünk,
De isten segedelmivel
Mi megütköztünk s győztünk,
S ti drágalátos madarak,
Kibújtok most hátunk mögűl.
És orditoztok diadalt,
Hűhóztok istentelenűl.

Hohó, lassabban egy kicsit
És hátrább, hallják kendtek!
Jobban becsüljük kendteket,
Ha nem szemtelenkednek.
Csak magatokat teszitek
Bolondokká, ha vélitek,
Hogy e Judásörömmel itt
Minket bolonddá tettetek.

(Pest.)

MEGJÖTT AZ IDŐ...

(Töredék.)

Megjött az idő,
Mit láta profétai lelkem előre,
S még több, a mi jő,
Mit még ad az isten, a nemzetek őre....

(Pest.)

TOBORZÓ.

(Töredék.)

Itt a zászló, csak, legények, alája,
Csapjatok föl Magyarország javára,
Csapjatok föl fejenként katonának,
Veszedelem fenyegeti hazánkat!

Magyarország, édes hazánk, szép hazánk
Aggodalmas tekintettel néz reánk;
Sohse aggódj, szülőföldem, lesz elég,
A ki neked föláldozza életét....

(Pest.)

SÍRVERS.

Nyúgodalom, mely elszállottál a mi szivünkből,
Szállj ide e sírnak drága lakója fölé.
Életet és örömet adnánk a férj s az apának,
S e kőnél egyebet nem lehet adni neki!
Állni soká fog e kő; hamarabb elporlik azonban,
Mint lelkünkben ama bánat, a melyet okoz.

(Pest.)

VÖRÖSMARTYHOZ.

Midőn a nemzetgyűlésben augusztus 21-kén ő a hadügyben a többséggel szavazott.*

Hallgassak-e, mivel szeretlek,
Miként atyámat szeretem?
Hallgassak-e, mert te neked sem
Fáj majd ugy a szó, mint nekem?....
Hogy is tehetted, a mit tettél,
Az isten szent szerelmeért! —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Azért hagyád el a muzsákat,
Azért tevéd le lantodat,
Hogy, földre szállván az egekből,
Tüstént besározd magadat.
Sarat, sarat kell látnom rajtad!
Inkább szeretnék látni vért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

* Én, ha verset irok, nem irom a magam mulatságára, hanem irom azért, hogy kiadjam, hogy mások gyönyörködjenek benne vagy okuljanak rajta. (Elérem-e czélomat, vagy nem? az nem tartozik ide.) Sokan voltak, kik e költeményem kiadását ellenezték. Nem tehetek róla. Én érzem a legnagyobb fájdalmat, hogy erre kényszerűlve vagyok, mert, én szerettem, én tiszteltem legjobban Vörösmartyt mind azok között, kik őt valaha szerették és tisztelték, de elveimet még sokkal jobban szeretem és tisztelem. mint őt. Szívem sajog és vérzik, de kérlelhetetlen maradnék, ha elvérzeném is bele. Brutus talán sirva szúrta le jótevőjét, apját, Caesart, de leszúrta. Hogy Vörösmartyt elitélem, nagy áldozat, melyet szívem tesz elveimért; de bármily nagy ez áldozat, kész vagyok és mindenkor kész leszek sokkal nagyobbakat is tenni értetek, szentséges elveim! (E jegyzet kiséretében adta ki Petőfi Vörösmartyhoz intézett költeményét az Életképek 1848. augusztus 27-iki számában.)

Ime a sas, ha itt alant van
A földön, milyen nagy madár,
S olyan kicsiny, hogy alig látszik,
Midőn a fellegekben jár.
Te fönn valál nagy s lenn kicsiny vagy;
Az ember ily csodát nem ért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Megunta azt a szennyes pályát
A nemzet, melyen eddig ment,
Kiküzködé magát belőle,
S uj czélt tüzött ki odafent,
S ti visszahurczoljátok őt a
Mocsárba, honnan már kiért. —
Nem én tépem le homlokodról.
Magad tépted le a babért.

Mit bánom én, hogy nem magad vagy,
Hogy ott száz és száz van veled?
Habár ott volna valamennyi,
Itt kéne lenni te neked.
Ha a költő is oda hagyja,
Ki küzd aztán a jó ügyért? —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Te voltál a nemzet költője?
Te írtad azt a szózatot,
Mely szólt egy országnak szivéhez?....
Azt most már szétszakíthatod,
Mert hieroglif lett belőle,
A melyet senki meg nem ért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Ki hitte volna? én nem hittem,
Hogy neved is, e fényes név

Hazánk egén csak rövidlétü
Futócsillag volt, nem egyéb.
Omoljatok, szemem könyűi,
E lehullott szép csillagért!
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

(Pest.)

GOLYÓK SIVÍTNAK, KARDOK CSENGENEK...

Golyók sivítnak, kardok csengenek,
A zöld mezőt piros vér festi meg,
Csaták zajától zeng a föld s az ég,
S te hősi költő, te itthonn vagy még?

Azért daloltál harczi vágyakat,
Azért daloltad bátorságodat,
Hogy a midőn a harcz előkerűl,
Te honn a sutban gyáva szívvel űlj? —

Ilyen beszédeket tart a világ,
Rám így röpíti a gúnynak nyilát,
Én én reá csak elmosolyodom,
És a magamét hozzá gondolom.

Azt gondolom: oh gyönge emberek!
Nem győznek most gyalázni engemet,
S nem győznek majd dicsérni egykoron!....
S ha gondolok sokat, ezt gondolom.

Ne magyarázza senki én nekem,
Tudom nagyon jól, hol van a helyem?
Ha itt végzem kötelességemet,
Csatába s a pokolra is megyek!

(Pest.)

LEGSZEBB VERSEM.

Sok verset írtam én már össze,
S nem mindenik haszontalan ;
De a mely hírem megszerezze,
A legszebb vers még hátra van.

Legszebb lesz az, ha majdan Bécscsel
Hazám boszúja szembe száll,
S én villogó kardom hegyével
Száz szívbe ezt irom : halál !

(Ér-Mihályfalva.)

A CSÁMPÁS LEGÉNY.

Pórul jártak a leányok,
Eddig én jártam utánok,
Most ők járnak én utánam :
Látod, látod, csámpás lábam !

A legénység szépe java
Egytül-egyig elment tova,
Mind elmene katonának,
Én billegek, itt hagyának.

Kata lyányom, jut eszedbe ?
Kértelek : végy a szivedbe.
Kinevettél akkor csúful,
Ha nevettél, mostan búsulj.

A ki eddig rám se nézett,
Most én arra rá se nézek,
Ha nézem őt, azért nézem,
Hogy ő kegyelmét lenézzem.

Melyik a legszebbik leány?
Azt veszem el, azt is talán,
Az is ugy lesz feleségem,
Hogyha megkér nagyon szépen.

Jó ilyenkor a csámpás is.
Ugy-e lyányok, mikor más nincs?
Kapnak rajtam a leányok,
Pedig csámpás lábbal járok!
(Debreczen.)

EGÉSZ VILÁG A HARCZMEZŐN...

Egész világ a harczmezőn,
Csak én nem vagyok ottan,
Ki harczi vágyat annyiszor
Éreztem és daloltam!

S e vágy, e láng még most is ég,
Még most se halt ki bennem,
Rohannék, és maradni kell,
És nem lehet elmennem.

A szégyen és a fájdalom
Kettős könyűje áztat,
Szivemre szállt a fájdalom,
Nem, nem az: a gyalázat.

Oh gyermekem, oh gyermekem,
Még meg se vagy születve.
S szivemre már is kínt hozál
S gyalázatot nevemre!

Ha megleszesz, ha élni fogsz,
Úgy fogsz-e majdan élni,
Hogy nevünkről elvész e szenny,
Mely azt miattad éri?

De az soká lesz, addig én
Leszállhatok a sírba....
Fejfámra ne legyen nevem
Sötét betűkkel írva!

Jőjön csak a tavasz! a fák
Zöldelni fognak akkor,
Az én híremnek fája is
Kizöldül a tavaszkor!

(Debreczen.)

A NAGYSZOMBATI CSATA.

(Töredék.)

Föl, föl magyarok,
Harczolni vitézül!
Zeng a riadó szilajúl, komoran;
Szörnyű csata készül.

Szörnyű csata lesz.... jön előre az ellen,
Mint sáska-sereg!
Nem döbben-e meg,
Bármilyen erős, nagy a szív a kebelben?

A hány a magyar,
Tízannyi a morva, cseh, német,
Kik szent jogokat s szabad embereket
Gyilkolni jövének.

«Vernek sziveink, de a lelkesedéstül
S nem félelem által, az ellen akárhány!
Vezess soraikba, hazánk lobogója,
Szép földi szivárvány.

De mit pazaroljuk a szót? mi teszünk
Hallgatva.... előre.... az ellen elé!
Nézz ránk haza! itt lesz egy új Marathon
Vagy Thermopülé!»

S harczoltak erősen,
Vad lelkesedéssel,
Az elkeserült szív
Órjás erejével....
(Debreczen.)

1849.

UJÉV NAPJÁN, 1849.

Megérte ezt az évet is,
Megérte a magyar haza.
A vészes égen elborult.
De nem esett le csillaga.
Meg van vagdalva, vérzik a kezünk,
De azért még elbírja fegyverünk',
S a merre vág,
Ott hagyja fájó vérnyomát.

Ott hagyja fájó vérnyomát,
Haramja csorda, képeden!
Hogy majd az itéletnapon
E bélyeg vádolód legyen,
Vádolód az isten szine előtt,
És gyujtsa rettentő haragra őt,
Te ellened,
Ki ránk veszett fogad fened.

De mit az ítélet nekünk?
Ha lesz is az, sokára lesz!
És a mi több, és a mi fő:
Az isten könyörűletes.
Még majd kegyelmet adna nékik ő
Ne várakozzunk! E vérengző
Kutyák felett
Tartsunk magunk itéletet!

Tartsunk oly vérítéletet.
Hogy elborzadjon a világ;
Majd addig szórjuk rájok a
Szörnyű halálos nyavalyát,
A míg hirmondónak marad csak egy,
Ki majd otthonn reszketve mondja meg.
  Hogy jaj neki,
Ki a magyart nem tiszteli!

Nekünk most az isten kevés,
Mert ő nem eléggé kemény;
Hozzád imádkozom, pokol,
Az új esztendő reggelén:
«Öntsd szíveinkbe minden dühödet,
Hogy ne ismerjünk könyörűetet,
  Mig e gazok
Közűl a földön egy mozog!»
(Debreczen.)

BUDA VÁRÁN UJRA NÉMET ZÁSZLÓ!

Buda várán ujra német zászló!
Hova legyek lelkem haragjától?
Arczunk piros, de nem zsarnok-vértül,
Hanem saját szivünk szégyenétül!

Egy kezünkön rajt' van a láncz ismét;
Várjuk-e, hogy amazt is lekössék?
Hogy megint a régi nóta járja,
Én kinunkra, világ csúfságára?

Kár azoknak a szabadság kardját
Kézbe venni, kik csak azért tartják,
Hogy a zsarnok a porig alázza,
S száradjon rá vér helyett gyalázat.

Tedd le azt a fegyvert, magyar nemzet,
Téged isten nem arra teremtett,
El onnan a csatatérrül, lódulj,
Messziről nézz csak rá, a kuczkóbul!

Ha urad jön, térdepelj le szépen,
S csókold meg a korbácsot kezében,
S várd el békén, míg reád halált szól,
És kirug a nemzetek sorából!

Oh hazám, oh nemzetem, magyar nép,
Nem döbbent meg, nem riaszt föl e kép?
E rettentő gondolatra fel kell
Állanod, habár a sírban fekszel.

Azt hiszem, hogy a mi most levágott,
Balsorsod volt és nem gyávaságod,
S ha a balsors csüggedést nem hoz rád,
Elszegődik a cserencse hozzád.

Új erővel és új bátorsággal
Álljunk szembe ama haramjákkal;
Szent az ügyünk, velünk van az isten,
Vagy velök sincs, ha mi velünk nincsen.

Dobogjatok szíveink kevélyen,
Diadalmunk előérzetében:
Pirulj, arczunk, pirulj zsarnok-vértül,
Én ne saját szivünk szégyenétül!

(Debreczen.)

NYAKRAVALÓ.

Nyakravaló nélkül akarod megvédni hazádat?
Oh te szamár te, minő ostoba képzelet ez!
Honszeretet, bátorság s más, mind kóficz, az a fő
A katonában, hogy nyakravalója legyen.

Mészáros Lázár, a kitől én ezt tanulám, s ő
  Tudja, hogy a legfő hősben a nyakravaló,
Mert hisz az ő hada, mely oly hősleg megfutamúlt volt,
  Egytül egyig mind, mind nyakravalóba' vala.
Nyakravalótalanok, takarodjatok a csatatérül...
  Éljen Mészáros s éljen a nyakravaló!

(Debreczen.)

BURIÁN PÁL EMLÉKKÖNYVÉBE.

Lantom, kardom tied, oh szabadság!

(Kolosvár, február 26.)

JÖTT A HALÁL.

Jött a halál, hogy elsöpörjön minket
A föld szinéről, jött a döghalál,
Reánk lehelte rothadó lelkéből
Azt sátándühhel a gonosz király,
Tombolt a vész irtóztató erővel
A végitélet végórájaként,
És im mi élünk még és nem halánk meg,
Csak meghajoltunk, de el nem törénk!

Él a magyar még, áll a hon, s hol egykor
Olyan halotti volt a hosszu csend,
Minő zajt üt most ott a harczoló kard!
Minden csengése egy világra cseng!
Oh népem, eddig önmagad se tudtad
Hogy létezel, s most tudja a világ;
Utósó voltál, s íme a legelsők,
Most még ők is bámulva néznek rád.

Melyik magyar nem szégyenlé előbb, hogy
Sors átkából magyarnak született?
S melyik nem büszke most reá, hogy isten
Kegyelméből e nemzet tagja lett?

Méltóbb vagy a legdrágább koszorúra,
Mint bárki más, méltóbb vagy igazán!
Oh hol keressek, hol lelek virágot,
Dicső fejedre illőt, szent hazám?

De béfejezve nincsen még a munka,
A melyet néked béfejezni kell.
Csak félig van még a csomó elvágva,
Mit szét kell vágnod kardod élivel.
Majd akkor illet a koszoru téged,
Ha e munkát végkép bevégezéd,
S ekkor nem én foglak megkoszorúzni,
Hanem az egész nagy emberiség!

Előre hát, oh nemzetem, ne állj meg,
Hogy állanál meg pályád közepén?
Félútadon vagy, fölértél a hegyre,
S könnyű már annak, a ki völgybe mén.
Elő, elő a zászlóval kezedben,
Egész Európa te utánad jő,
Te vagy, hazám, most a világ vezére....
Mily nagy szerep, milyen lelkesitő!

(Pest.)

EGY GOROMBA TÁBORNOKHOZ.

Tábornok úr, én nem tartom magam
Nagy embernek, de akkorácska csak
Vagyok, hogy oly parányok, a minő ön,
Levett kalappal szóljanak velem.
S ön engemet gorombaságival
Elhalmozott, hogy két orczám pirúlt.
Igen, pirúltam, de nem magamért,
Pirúltam a magyar sereg miatt,
Hogy annak egy ily tábornokja van.
Tábornok úr van ellenség elég,
Gorombáskodjék azzal, ott szabad,

De bánjék szépen a jó honfiakkal,
Különben azt hiszszük, hogy őket el
Szándékszik ön kergetni a seregből,
És ez kemény vád lenne majd, kemény vád.
S gorombaságit épen rajtam űzi!
Nem fél-e ön, hogy tollamnak hegyére
Tüzöm fel önt? ez a toll, istenemre,
Hegyesb a tőrnél s lelkiismeretnél,
S a kit megszúrok véle, fáj neki
Még akkor is, ha a sír férgei
Czirógatják ott lenn a föld alatt.
Kiírnám önt itt név szerint, de a mit
Saját kardjával tenni képtelen,
Tollammal tenni én nem akarom,
Nem fogom önt megörökíteni.
Csak azt ajánlom, hogyha még leszen
Szerencsétlenségünk egymáshoz, akkor
Beszéljen vélem emberségesen,
Mert én ugyan nem tartom magamat
Nagy embernek, de akkorácska csak
Vagyok, hogy oly parányok, a minő ön,
Levett kalappal szóljanak velem.

(Debreczen?)

A HUSZÁR.

Szegény legény vagyok,
Nincs semmi vagyonom;
Szivem sem az enyém,
Rég birja galambom.

Életemet pedig
Hazám, te szent hazám,
Kész áldozat gyanánt
Te néked áldozám.

A mi még megmaradt:
Te szűz becsületem,
Magammal viszlek el,
Te sírba szállsz velem.

(Szalonta.)

III.

FÉLBENMARADT ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNYEK.

A TÁBLABÍRÓ.

(Töredék.)

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

Ah siralmas idő! oh elfajult világ!
Boldog mostan a vak, s jaj annak, a ki lát,
Hajh százszor jaj annak, mert csak azt láthatja,
Hogy küszöbön van már az itélet napja.

A földön minden fölfordult fenekestül,
Lábra kap a gonosz és a jó elrestül,
Bizony pedig csoda, mert nem nő a hája,
Sőt oly sovány lett, hogy csörög a bordája.

Életem sok drága éjét virasztám át,
Az elmélkedésnek égetvén lámpáját:
Mi lehet az oka, hogy a világ pusztul,
Hogy hátunkra nyerget kaptunk a gonosztul?

És egy éjszakának a dereka felé,
Midőn lelkem már az álom borát nyelé,
Feltűnt előttem a rettentő kisértet,
Melytől e világra jön a vég-itélet.

Nem síri kisértet fejér lepedőben
Volt ez, mely lakozik kinn a temetőben;
Francziaország az ő laka, nem kripta,
A neve pediglen: jacobínus-sipka.

Oh e sipka ördögkezektől van varrva,
Ez a piros sipka a bőségnek szarva,

A melyből minden rosz csak úgy dűl szerteszét,
Hogy a jó lelkeknek elveheti eszét.

«Újítás» a jelszó e sátán zászlaján,
S még a dögvésznél is harapósabb talán;
Annyira vagyunk már, hogy ama régi jó
«Előljáróbeszéd» mostan csak «előszó.»

De mit nekünk a nyelv, mit az irodalom!
Ez csak haszontalan czifra az asztalon:
Nagyobb az, hogy recseg az asztal lába is,
Bebujt az ördög a politicába is.

S hah szentségtörése a szentségtörésnek!
A táblabírák is oda esküvének,
Od' ahhoz az isten nélkül való néphez,
A mely újítást, mely haladást visz véghez.

Igen, már a táblabírák közt is vannak,
A kik parókájok porának rohannak,
Kik parókájokról a szent port lerázzák,
Melylyel a századok őket koronázák.

Ah siralmas idő! oh elfajult világ!...
De hála istennek, maradt még legalább,
Maradt egy-kettő a táblabírák között,
Kikhez, te rosz szellem, nincsen semmi közöd.

A dicső férfiak! följrom nevöket.
Kalapomba vetem, s aztán a melyiket
A szerencse éri, a mely'ket kikapom,
Halhatatlanítni fogja harsány dalom... —

Felső-Kis-Kálnai és Szent-Demeteri
Fegyveres Tamás... hah, épen jól jöve ki!
Ő méltó dalomra! testi-lelki képe
Bátran oda illik Árpád idejébe.

I-ső §.

Régi példabeszéd: «nehéz minden kezdet,»
De én csak most kezdem tapasztalni eztet;
A midőn kezdeni kellene dalomat,
Tollnak rágásában gyakorlom magamat.

Kitaláltam végre!... hősöm vezetem be,
De hogy is nem jutott ez mindjárt eszembe?
Bevezetem hősöm... kérem az urakat,
Emeljék meg, a mint illik, kalapjokat.

Először is pedig leírva mi lenne,
Hogyha nem az, a mi legfontosabb benne?
Szerencse, hogy írom, és hogy nem rajzolom,
Erre nagyon kicsiny volna papirosom.

Fegyveres Tamás úr legfontosabb része
Az, mely arra van, hogy az ételt emészsze.
Ki látta a Gellérthegyet életébe'?
Ama hegy e hasnak miniature-képe.

Tiszteletgerjesztő, méltóságteljes has!
Csak azt ne adja az ég, hogy megapadhass.
Hova lenne akkor ama nagy tekintély,
Melyet gazdádnak oly fényesen szereztél?

Ritka szép látvány, ha a megyeházánál
Fegyveres Tamás úr szónokolni föláll,
Első tempója, hogy hasát ügygyel-bajjal
Föltálalja... csak ugy recseg a zöld asztal.

Különben arányos testalkata vagyon,
Mert hasához feje hozzá illik nagyon,
Egyik a másiknál nem rútabb s nem kisebb,
Csak az a különbség, hogy a fej üresebb.

S ezt a phisicából könnyü magyarázni:
A teher mindenkor alá szokott szállni,
S innen van — a mit sok hinni vonakodik —
Hogy táblabíró úr *mélyen* gondolkodik.

Arcza kellemdús arcz, bár az orra kurta . . .
Tán mert az alkotmány árkát annyit túrta;
Hát ne is fitymáljuk ezt az orrot, melyet
Invalidussá ily nagy és szent dolog tett.

Valami rejtélyes van vonásaiban,
Nem tudhatni: mihez hasonlit legjobban?
Némelyek azt tartják, hogy bivalybikához,
Mások, hogy hasonlít tengeri-kutyához.

Nincsen az igazság sem egy sem más részen!
Én a természettant keresztülfürkésztem
Csupán csak e miatt s a legnagyobb gonddal,
S úgy találtam, hogy ő valóságos czethal.

Táblabíró úr hű gyermeke a földnek,
Lelke-teste rajta hűséggel ragad meg,
Egy van benne, mit az ég magához húza,
Ez egy: kaczkiásan kipödrött bajúsza.

S ezzel kész az arczkép. Érzem, tökéletlen;
De van egy vigaszom ebb' a tekintetben:
Mit ecsetem roszul festett vagy felede,
Pótolja olvasóm kegyes képzelete.

Külsőképen immár táblabíró urat
Ismernők, most már csak a belseje marad,
S ez még nagyobb munka, ezt egy lélekzettel
Ugy kutya futtában nem végezhetni el.

Lelkiismeretem fölvigyázó lészen,
Hogy dolgom valahogy el ne hevenyészszem,

S hogy ne legyek csalfa, hazug farizéus,
De igazat szóljak . . . segíts, uram Jézus!

II-dik §.

Betyárok nélkül nem szűkölködik hazánk,
De a legszilajabb betyár a mi Tiszánk,
Rakonczátlan legény, nincsen semmi módja,
Merre kedve tartja, arra van az útja.

Fél óra a medre Felső-Kis-Kálnótul,
De ha eszébe jut, neki-neki lódul,
És a szegény falun olyanokat ölel,
Hogy a dereka is csak úgy ropog bele.

Ugy kell neked, hazám! mért nem tanítottad,
Iskolába mért nem járattad folyódat?
De hogyan járatnál folyót iskolába,
Mikor ez alig van fiaid számára?

S attól tartok, hazám, hogy majd fiaiddal
Azon módon jársz, mint Tisza folyamoddal;
Mint ez környékének, ugy esnek ők neked,
S ezt tőlök még csak rosz neven sem veheted. —

Tisza mellett Kálnó; azért jövünk rája,
Mert Fegyveres Tamás residentiája.
Genialis egy kis falu . . . a mennyiben
Rajta a jó rendnek híre sincsen jelen.

Úgy állnak a házak, oly egyenes sorba',
Valamint a mezőn a legelő csorda,
Egyik nyugatra néz, a másik keletre,
Harmadik, negyedik, isten tudja, merre.

A paraszt kunyhók a tehenek és borjak,
Köztük, mint ökrök, a közbirtokos urak. . . .
Azaz csak házaik, engedelmet kérek,
Megbotlott a nyelvem; akarva nem sértek.

Se szere se száma Kálnón az uraknak,
Itt a faluvégen Latócziék laknak,
Tőszomszédságokban az öreg Gödördi,
Tovább Badallóék s a többi, s a többi.

Fegyveres Tamás úr háza a más végen
A tiszteletes-lak s templom közelében,
Homlokára írva: 1603...
Utána illenék: az ujítást várom.

Csak hogy persze szörnyen hasztalanul várja,
Mert Tamás úr ennek rettentő barátja,
Semhogy újítólag kezeit tenné rá,
Inkább tüstön-tőbül azokat kivágná.

«Szentségtelen kezek soha se bántsanak,
Ti az idők által szentesített falak!»
Szól táblabíró ur lelkesedésébe',
Ha javítást súg a rosz szellem fülébe.

«S miért javítanám? azért, hogy repedez,
Hogy ingó félben van? semmit sem tszen ez!
Hiszem azt az egyet, hiszen én azt szentül,
Ha apámra nem dűlt, unokámra sem dül.»

Négyszögű épület, majd egy hossza, széle,
Van elől középütt holmi tornácz-féle;
Itt szuszog a háznak érdemes gazdája,
Ha a délutáni álom borul rája.

A tornácz teteje torony, s óra rajta,
Mely az időt három oldalra mutatja:
Éjszak-, kelet- és délre; csak nyugat felé nem...
Rövid kis történet, tehát elbeszélem.

Az én táblabíróm és Latóczi Endre
Régi ellenségek, pörlekednek egyre,

S a boszút, ha kezök ügyére eshetik,
Egymás ellen teljes szívből elkövetik.

Latóczi Endrének nyugatra a háza,
S hogy ez az időnek járását ne lássa,
Tamás úr, követvén örökös boszúját,
Kivette nyugati óramutatóját. —

Jobbra a cselédház, az istállók balra,
Középütt egy almafa a nagy udvarba',
Árva fa! ha egyszer gyümölcs téved rája,
Három következő esztendő megbánja. —

Ha belépsz a házba, szent borzalom száll rád:
Meglátod az ó kort, hogyha még nem látád,
Régi karosszékek, régi almárjomok,
Az egyik roskadoz, a másik tántorog.

A vén bútoroknak talán a legvéne
Borbála kisasszony, Tamás úrnak nénje,
De van köztök új is, egy kis gyémánt láda:
A szép kis Piroska, Tamás úr leánya.

Az ebédlő terem egyszersmind képcsarnok,
Ott lóg fölakasztva a sok híres bajnok,
A kik a Fegyveres családból erednek,
Kiket a törökök annyiszor kergettek.

S immárom ismervén a háznak mivoltát,
Kivül is belül is annak állapotját,
Nehezen hiszem, hogy ideje ne lenne
Elkezdeni végre, mi történik benne?

III-dik §.

Kukorít a kakas hajnal hasadtára.
Ki teremne talpon, hogyha nem Borbála?
Borbála kisasszony, gazdaság tengelye,
Tővel-hegygyel állna minden ő nélküle.

Talán a mióta század ez a század,
Nem érte Borbálát még az a gyalázat,
Hogy a kamrában ne sürgött-forgott volna,
Midőn piros orrát a hajnal föltolta.

Istentelen nyelvek azt regélik ugyan:
A pálinkás-üveg a kamarába' van,
S ez az, a mi őt oly jókor oda vonja,
Korán sem a háznak, gazdaságnak gondja.

De mi nem hallgatunk minden szíre-szóra,
Rágalom malmára, pletyka-darálóra;
Üssön le a mennykő a feje búbjára,
Ki előtt még hölgyek jó neve sem drága. —

Tehátlan tehát a kakasság kukorít,
Borbála kisasszony a kamrában virít,
A konyha számára ád ki főzeléket,
S ex tempore pofon vágja a cselédet.

Úgy kell neked, úgy kell, te kotnyeles Sára!
Nem volt elég, nézned az aszalt szilvára,
Bele is markoltál, de Borbála lesett,
Rajta is kapott . . . most dugd el a poflevest.

Fegyveres Tamás úr azonban még alszik,
Még pedig ugy, hogy a szomszédba is hallik;
Gyermekek hallják a hortyogást az utczán,
S azt hiszik: trombita . . . katonák jőnek tán.

De most megrázkodik, torka muzsikája
Elfúl, mintha kötél hurkolódnék rája,
Szemöldöki, mint két ellenséges medve,
Egymásnak rohannak, s megállnak meredve;

Fején a haj ezer zsindelyszöggé válik,
Kiegyenesűl mind az utósó szálig,

Redő-árkak nyílnak homloka rónáján,
S képe tetemesűl, orczáit fölfújván.

Hirtelen fölébred és az ágyán fölül,
Harag és iszonyat lángol szemeibül:
«Borzadalmas álom!» szuszogja, lihegi,
«Arczomat a hideg veríték verte ki.

Irnom kellett volna . . . írni erőtettek . . .
Lelkem most is dühöng, lelkem most is retteg.
Hah, ki föltaláltad az írást, gazember,
Hánykolódjék veled koporsód, mint tenger.

Alva sem hagy békét az átkozott írás!
Istennek hála, hogy csak álom volt s nem más.»
Nem más? szegény ember! gondold meg csak jobban,
Hejh, írnod kell még ma, írnod kell valóban.

Eszébe is jutott nem igen sokára,
Nyilalt az oldala, borsózott a háta,
Káprázott a szeme, izzadt az üstöke,
Kiszáradt gégéje, viszketett a feje.

Eszébe jutott, hogy van édes fia,
A kinek levelet kell még ma írnia,
S a dolog sürgetős, nincs mód halogatni,
Azért is fölfelé kezdett tápászkodni.

Fölkelt, felöltözött, bebujt ruhájába,
Mintha egy nagy bőgőt dugnának tokjába,
Meg is reggelizett, két font húst bevága . . .
Éh-gyomorra csak nem kaphat ily munkába.

Az almáriomnak tetejéről pedig
A toll s kalamáris előkeríttetik,
Kiszáradt belőle a tenta fenekig,
Annakokáért is borral fölleresztik.

Most már teljességgel nincsen egyéb hátra,
Csak hogy Fegyveres úr álljon ki a gátra,
Irja meg levelét . . . de mi hagyjuk őt itt!
Keresztyéntelenség nézni, mint vesződik.

Láttuk a vén tölgyet, nézzük meg lombját is,
Illendő megnéznünk a kis Piroskát is;
Hol találjuk őt fel karcsú derekával,
Mosolygó szemével, pajkos mosolyával?

Ne is menjünk tovább, csak a kert aljáig,
A kertnek legalsó sötét lugosáig,
Hiába keressük, ha ott meg nem lelnők,
Reggelenként a nap ottan üdvezli őt.

Ime, nem megmondtam? a lugas mélyében
Űl, mint a csalogány űl rejtett fészkében.
Mért rejtezik így el a világtól mindig,
S riad föl, ha szellők a lugost legyintik?

Megmondom, hogy miért? . . . aztán borzadjatok,
Mert iszonyúságos az, a mit hallotok!
Oly fiatal leány, olyan szép rózsaszál,
S már is és még is az ördöggel czimborál.

Ördöggel czimborál! apja is bevallja,
Gátolná is, hanem hiába gátolja;
Lel módot, hogy a jó öreget rá szedje . . .
Áldoz a gonosznak . . . könyvet olvas egyre.

Itt, és leginkább a napnak kezdetével,
Itt táplálkozik ő a pokol főztével;
Keze, zsebe most is könyvekkel van teli . . .
A kárhozat magvát milyen mohón nyeli!

Olvas, olvas, olvas, szeme fényes ablak,
Melyet egy égő ház lángi ragyogtatnak;

Ez már a pokolnak rá lövelő lángja.
Sajnálatra méltó szegény kis leányka.

Azonban kinn a kert mögött ostor pattan,
(Tiszai rév felől jön el az út ottan,)
Ostorpattogásra, kocsi zörgésére
Fölugrott Piroska s a palánkhoz tére.

Bántotta őt a zaj, bántotta fölötte,
Mely ábrándjaiból őt felijesztette,
De a kiváncsiság szinte felkelt benne:
Megnézni, hogy ki jön? ha ismerős jönne?

Több jött, mint ismerős; bátyja jött meg, bátyja,
Kitörő örömmel nevét elkiáltja:
«Dezső, Dezső lelkem!» s kinyitá a kertet,
S a kis ajtón által az hugánál termett.

«Hogy vagy, édes húgom?» kérdezé a bátya,
«Egyre vig? szívedet a bú most se' bántja?
Arczod most is piros, szemed most is élénk,
Mint midőn búcsúszót és csókot cserélénk.»

«Oh,» felelt a lyányka, «nekem semmi bajom!
Mindennapos vendég ugyan az unalom,
De ez az öreg úr épen ugy utálja
A könyvet, mint apánk . . . fut, mihelyt meglátja.

Igaz, a könyvekkel csak titkon mulatok,
De a tiltott gyümölcs a legjobb, tudhatod.
Milyen gyönyör, hogyha fölnyitom könyvemet!
Mintha nyilni látnám fölöttem az eget.

Abból olvasom a világ tarkaságát,
S feledem falunknak bús egyformaságát,
S a hová magamnak elmenni nem szabad,
Legalább elküldöm oda vágyaimat.

Igy élek, de te, jó bátya, te hogyan vagy?
Szerelmed s bánatod még most is olyan nagy?
Ilyen váratlanul haza mi vezetett?
Szarka sem jelenté megérkezésedet.»

«Mi vezetett haza? az a mi elhajtott,»
Válaszola Dezső s kínosan sohajtott,
«Tudod, gyermek vagyok, dajkám a szerelem,
A hogy neki tetszik, megyen és jön velem.

Néha elővettem férfiuságomat,
Hogy kiszabadítsam öléből magamat,
Akkor ő lett gyermek, zokogott előttem,
S ujra elgyöngülék, s karjaiba dőltem.

De nem küzdök többé. Merre kedve tartja,
Vigyen . . . s először is vezetni fog karja
Az elhatározás erős sziklájához . . .
Azonban jer, hugom, menjünk most apánkhoz.»

IV. §.

Táblabíró úr az ég segedelmével
Óriási dolgát ép' akkor végzé el,
A midőn az ajtón kopogtattak vala,
S kopogás után belépett Dezső fia.

«Ejnye, akasztani való rosz portéka,
Napjaim gyilkosa, életem hóhéra!»
Ilyen barátságos szavak hangozának
Nyájas üdvezletűl ajkán az apának.

Dezső pedig örömkönnyekre nem fakadt,
Hallván ez édesen üdvezlő szavakat;
Bátor volt kérdeni, folyvást hűledezve:
E szép fogadtatást hogyan érdemelte?

«Hogyan érdemelted!» kiálta föl apja,
S kezéből a tollat dühösen eldobja,

«Nem tudott az ördög elébb haza hozni
Csak egy pár órával, vagy ott tartóztatni?

Itt van, kész a levél, nincs egy betű híja,
És az ember ezt mind, mind hiába írja!
Kínos fáradságom nagy potyára történt;
Szabott fejemre a sors ily kemény törvényt.

Hogyha nem sajnálnám az úti költséget,
Ebb' a nyomba' visszakergetnélek téged,
Olvasnád levelem ott Pest városába',
Nem írtam légyen azt ily szörnyen hiába.

Azt írtam: jőj haza; henyéltél eleget.
Illő, hogy ezentúl szolgáld a nemzetet.
Itt a tisztújitás, egy becses virágot
Terem neked e kert: szolgabíróságot.»

Nem felelt egyebet erre Dezső, csak azt,
Hogy ő ezen kertből virágot nem szakaszt,
S a nemzetre nézve azt jegyzi meg, hogy ez
A mint eddig elvolt nélküle, el is lesz.

«Hogyha vétek,» úgymond, «a közügyi terhet
El nem fogadni, ha az ember rá termett,
Szinte az, sőt kettős vétek elvállalni,
Ha viselésére gyöngék a vállai.

Érzem gyöngeségem, azért ki sem lépek,
Foglalják el a tért markosabb legények,
Én majd benn maradok csendes hajlékomban
A nekem való, a rejtett nyugalomban.»

«Kivel beszélsz, kölyök?» kurjantott reája
Az apa oly igen méltó haragjába',
«Kivel beszélsz, kölyök, s mióta feleded,
Hogy apádnak minden hangja parancs neked?

Ki sem lépsz? röpülni fogsz, ki az ablakon,
Hogyha vonakodol szót fogadni vakon;
Azt teszed, mit mondok, én, a ház királya,
S tizenkét vármegye főtáblabirája!»

Dezsőben nem nyargal szilaj vér patakja,
De szelidségéből e beszéd kikapja,
S a fiúi érzés tusakodik benne:
Nem lenne-e jobb, ha szivéből kimenne?

Végre, a mint illett, csak erőt vett magán,
S így kezdé szavait nagy hallgatás után:
«Jól van, apám, tehát legyen, mint kivánja,
Ki fogok lépni a nyilvány piaczára.»

Táblabíró úrnak nyájasabb lett képe,
Béke angyalaként szállt e szó fülébe;
Hejh pedig ha tudná fiának szándokát,
Csibének nézné őt s kitekerné nyakát.

V-dik §.

— — — — — — — — — — —

(Koltó és Pest, 1847.)

LEHEL VEZÉR.

(Töredék.)

ELSŐ ÉNEK.

1.

Nem nagy hírű város Jász-Berény városa,
És itt a nyakam, hogy nem is lesz a' soha,
De van abban egy kürt, van annak nagy híre,
Akkora, hogy nem fér a jászok földére,
Kiterjed éjszak, dél, nyugat és keletre,
Mint a Tisza, mikor szűk neki a medre,

Terjed a némettől a székely világig,
A lengyel határtól egész a horvátig.

2.

Ugy bizony, hires kürt az a jász-berényi,
Nem haszontalanság a felől beszélni,
Megérdemli a szót és jobban, mint sok más,
Mikre akárhányszor volt időfogyasztás;
Megérdemli a szót, nem is leszek fösvény,
Kutatva, melyik a legrövidebb ösvény?
Széltében-hosszában mondom el a dolgot,
Mit csinált az a kürt, ki kezében forgott.

3.

De hol is kezdjem csak, hogy megértsük egymást?
Mert hát tudnivaló, hogy én itt mostanság
Nem írástudóknak, nem az úri rendnek,
De beszélek szűrös gubás embereknek;
Hisz az írástudók jobban tudják magok,
Mint én, a miket most mondani akarok,
Az uraknak pedig az ideje drága,
Rá sem érnek ilyen apró mulatságra.

4.

Nem is igen bánom, ha ők nem figyelnek,
A mint nélkülem elvannak ő kegyelmek,
Csak ugy elvagyok én ő kegyelmek nélkül,
Egyiknek sem élek az emberségébül.
A kik ő előttök görnyesztik hátokat,
Lesve asztalukról a morzsalékokat
S lesve ajkaikról a kegyes mosolygást:
Őket ez érdemes emberek mulassák.

5.

Megvallom őszintén, épenséggel mások
Azok, a kiket én mulattatni vágyok;
Nem a palotáknak fényes gyertyaszála
Vagyok én, hanem a kunyhók mécsvilága.

Alant születtem én, szalmafödél alatt,
Soh' sem tagadom meg a származásomat.
Kis házikókra száll lelkem, mint a gólya,
S egyszerű nótákat kerepöl le róla.

6.

De vissza, vagyis rá térek a dologra . . .
Hejh, felebarátim, régesrégen volt a',
A mit én elmondok; akkor még, látjátok,
Szopós gyerek volt a huszadik apátok.
Száz esztendő szép szám, pedig már azóta
Az idő a földre azt kilenczszer rótta;
Kilenczszáz esztendő! . . . kilencz vén óriás,
Egymás után egyik a másiknak sírt ás.

7.

Akkor más világ járt, elgondolhatjátok,
Nem volt még korona, nem voltak királyok,
Fejedelem volt az első a nemzetben,
Nem hátul, de elől ment az ütközetben,
Hejh pedig ugyancsak járta az ütközet,
Nem ült a nép otthonn a kemencze megett,
Mind háborúskodott, csak az maradt hátra,
A ki épen kellett az eke szarvára.

8.

Kegyetlen legények kerekedtek akkor,
Soha el nem váltak a kardmarkolattól,
Egyfelől őrizték a megszerzett hazát,
Más felől kivűlről a sok kincset hozák.
Félt is tőlök minden halandó nemzetség,
Az adót nekik, mint a köles, fizették,
Mert hisz nagyon bölcsen látták ők azt által,
Hogy haláluk egy a hátramaradással.

9.

Fejedelmi ember Taksony volt a' tájba',
Taksony: Zoltán fia, Árpád unokája . . .

De tudjátok-e ti, jámbor atyafiak,
Ki volt a vitéz, kit Árpádnak híttanak?
Barátaim, mikor e nevet halljátok,
Mintha oltár mellett templomban volnátok,
Emeljétek meg a kalapjaitokat,
Mert köszönhetitek néki hazátokat.

10.

Magyarország szép föld, meg kell vallanotok,
Rá a jó isten tíz annyi áldást rakott,
Mint igazság szerint a mennyi illetné;
Annyi az áldása, hogy alig fér belé.
Ezt a téjjel-mézzel folyó dús Kánaánt,
Hol megdönti saját terhe a gabonát,
S hol tűzzel van tele a szőlő gerezdje:
E szép országot a nagy Árpád szerezte.

11.

Mert nem Ádám-Éva óta mienk e föld,
Messze Ázsiában lakozánk azelőtt,
Messze Ázsiában a világ más részén,
Kaszpi tengeren túl Aral tó környékén.
Irtóztató távol van az a hely innét!
Ha megmondanám: hány mérföld? el se hinnék.
Hejh, az vón' a kulacs, az vón' a tarisznya,
Melyből a bor s kenyér addig ki nem fogyna.

12.

Vitézlő eleink ott tanyáztak hajdan,
De biz nem fürödtek ők ott tejben-vajban,
Rengeteg erdőkben magas füvek nőttek,
Nyargalózó vadak nem tiporták őket,
A hol meg kellett vón' ló, barom számára,
Vala a mezőkön a legelő árva.
Kapják hát magokat, szedik a sátorfát.
S indulnak keresni, hol vagyon jobb ország.

13.

Tőlök napnyugatra — így szólt a hír szája —
Fekszik Attilának egykori országa,
Szörnyü Attilának, isten ostorának,
A magyar nemzetség dicső ősapjának.
Fölkeresik, abban állapodtanak meg,
Fölkeresik, akármeddig tévelyegnek.
És ha rá akadnak, visszaszerzik aztat,
Hogy a maradékjok legyen boldog s gazdag.

14.

Volt közöttök egy bölcs józan ember, Álmos,
Ezt szólították föl! «Vezess minket már most,
Józan okosságod vezéreljen bennünk,
Ha lehetséges, a kivánt földre mennünk;
Mint a darusereg az elöljáróját,
Ugy követünk téged ország-világon át,
Míg nem látjuk magunk a Tisza folyóban,
Hol Attila fekszik három koporsóban.»

15.

Elfogadta Álmos a vezéri tisztet,
A magyarság véle vándorolni kezdett.
Meddig vándoroltak? a jó isten tudja;
Mint a csillagok közt a nagy országutja,
Itt alant a földön oly nyomot hagyának
Magok után hosszan, a merre csak jártak . . .
Csak hogy nem fejér volt e nyom, mint az égi,
De sötétpiros, mert vérrel festették ki.

16.

Esztendők multán nagy hegygerinczen álltak,
A hegy tetejéről tenger síkra láttak.
«A határt elértük!» monda Álmos nékik,
«Tekintsetek ott a rónaságon végig,
Birodalma hajdan ez volt Attilának,
E hegyeket híják a Kárpát sorának.

És itt hála neked, magyarok istene,
Hogy ezt mind meglátta a vén Álmos szeme!

17.

Megvénültem immár, fejemet hó fedi,
Fejér a fejem, mint e Kárpát hegyei:
Rólok a havat a tavasz leolvasztja,
De a fejem havát le nem olvaszthatja.
A méltóságot átadom, mit adtatok,
Az új csatákra uj vezért válaszszatok;
Rám nézve két határ e hely bizonyára:
Jövendő hazánk és életem határa.»

18.

A mit Álmos sejtett, nem sejtette roszul,
Mert azon a helyen istenben boldogult;
Leszállt fejér feje a fekete földbe,
Zöld mohos sírhalom domborult fölötte.
Körülállta sírját az egész magyar faj,
S esküt tett le felhőt-szaggató morajjal;
«E szent helytől kezdve kezökre kerítik
Az egész tartományt, mely előttök nyílik.»

19.

Álmos vezér fia volt hatalmas Árpád;
Gondolta-e milyen nagy becsület vár rá?
Nemcsak hogy vezérnek, de fejedelemnek
Kiáltotta ki az egész magyar nemzet.
Pajzsra állították, úgy emelték fel őt,
Ekkép mutatta meg magát népe előtt;
A nép pedig rajta, hogy ne örült volna?
Képére volt írva harczok diadalma!

20.

Negyven nap pihentek Munkács róna földén,
Az időt ünnepi lakomákkal töltvén,
Kettős ünnep volt ez: halotti lakoma
Álmosért, s a haza keresztelő tora.

Negyvenegyedik nap, a midőn megviradt,
Ifjú Lehel ajkán a kürtszó megriad...
Akkor még ifju volt, állán a gyönge szőr
Nem téli bunda volt, csak nyári könnyü szűr.

21.

Takaros legény volt Lehel akkor tájban,
Ott benn született még messze Ázsiában.
Ott látta először a szép napvilágot,
Már gyermekjátékból párduczra vadászott,
S gyermekjátékot még alig hogy felejtett,
Mikor nyilával egy elefántot ejtett,
Kivette és kürtnek csinálta agyarát,
A czifrát tulajdon keze faragta rá.

22.

Gyönge tüdejének erős volt még e kürt,
De ő mindenféle nehézséget legyürt,
Vadon erdőkbe járt magános sziklákra,
Ott szoktatta magát kürtje fuvására,
Makranczoskodott a csont soká, de végre
Szépen rá tanult az engedelmességre,
S azt a hangot adta, mely Lehelnek tetszett,
Mely földet riasztott, mely eget repesztett.

23.

S hangját a magyar nép már nagyon ismerte.
Jel-adó volt, hogyha mentek ütközetre,
Föl is gyúltak tőle, mintha hangok helyett
Öntene szivökbe nyári napmeleget.
Most is, hogy megharsant Munkács rónaságán,
Felzudúlt a tábor, mint megannyi sárkány,
De sirva fakadt rá nem egy apró gyermek,
A haza-szerzésben hogy részt nem vehetnek.

24.

Szétment a magyarság nyugatra-keletre,
Zászlóikat mindig szerencse követte,

Nem kimélték a vért és nem az életet,
De jutalmok ez a gyönyörű haza lett.
Öt esztendő multán Tokaj s Ménes borát,
Buzáját az alföld, a Balaton halát,
Vadait a Bakony s gazdag Erdély földe
Aranyát-ezüstjét magyarnak termette.

25.

Lehel ifjusága e csatákban telt el,
Nem ért rá játszani a szép szerelemmel,
S a szerelem galamb, gyönge erejével
Nem győzött röpülni Lehel sas-lelkével.
Volt mégis kedvese, a kinek szerelmet
Esküdt, ki mindig ott volt oldala mellett,
Kit nem adott volna a fél világért sem . . .
Szükség-e mondanom, hogy a kürtöt értem?

26.

Hogy szerette kürtjét! meg is érdemelte;
Nem csont-darab volt az, de tulajdon lelke.
Mit elméje gondolt, a mit szíve érzett,
Szózatos ajkával mindent elbeszélett.
Hol vidám hangja volt, hol pedig szomorú,
Tudott harsogni, mint az égiháború,
S tudott lágyan búgni, mint a kis madárka,
Ki utána csalja párját ágrul-ágra.

27.

Sokszor éjjelenként, ha pihent a tábor,
Ki-kiszólt a kürtszó Lehel sátorából,
Ott benn ült a vezér kürtjét fújogatva,
Elgondolkodott a katonaság rajta.
Ilyenkor nagy volt a csend; még a paripák,
Azok is a füvet lassabban harapták,
Mintha csak félnének rendzavarók lenni,
Vagy hogy jobban esett hallgatni, mint enni.

28.

Egyik-másik tűzhöz oda ültek többen,
S némán figyelmeztek a nótákra ott benn;
Akadt köztök legény, a ki suttogólag
Magyarázgatta a többi hallgatónak:
«Halljátok, hol jár az esze? Ázsiában,
Születő földünkön, hajdani hazánkban;
Eztet fújta, mikor elindultunk onnan...
Benne váltogatva öröm s fájdalom van.

29.

Furcsa érzés is volt, hazánkat elhagyni,
Mert az ember mégis csak sajnálta vagy mi,
Az igaz, hogy napról napra lett soványabb,
De hiába, ha már ott szoptuk anyánkat.
Aztán meg ki tudta, czélt nem veszítünk-e,
Nem jön-e pusztulás bujdosó népünkre?
Elveszhettünk volna hosszu bujdosásban,
Mint üstökös-csillag az ég távolában.

30.

Figyelmezzetek! ... új nótát kezd vezérünk.
Hah, ez az, mikor a Kárpátokra értünk,
Kárpátok hegyéről először tekintént
Le e szép országra, mely most már a miénk.
Mily rivalgó hangok! azok a vén kövek,
Mikor meghallották, hosszan dübörögtek,
Elküldték keletre-nyugatra szerteszét
A kürt harsogását, a nemzet örömét.»

31.

A magyarázónak itt megállt a nyelve,
Mindnyájan fölzúgtak vigaságra kelve,
A rivalgó kürttel versenyt kurjogattak,
Emlékére ama nevezetes napnak,
De az öröm-lárma nem tartott sokáig,
Mert a vidám nóta kesergővé válik,

Neki búsul a kürt, hangja méla tompa,
S bele-belemerül síró fájdalomba.

32.

Nem egyéb volt ez, mint temetési ének
Azok temetésén, a kik elesének
A Latorcza mellett a legelső csatán,
Melyet a magyarság küzdött az új hazán.
Ennek hallatára szépen alább hagytak
A kedvökkel, a kik elébb kurjogattak,
Elalélt a víg zaj, s a mult emlékére
Nem egy köny perdült a vitézek képére.

33.

Ilyen hatalmas volt Lehel vezér ajka,
Ugy járta a nemzet, a mikép ő fujta,
Kénye szerint osztott örömet, bánatot,
Kürtjével vidított, kürtjével ríkatott.
Szerette is szörnyen, a mint mondtam is már,
Napestig oldalán lógott, akárhol járt,
Éjjelenként pedig od' a párduczbőrre
Tette maga mellé, s álmodott felőle.

34.

De a milyen nagyon ő szerette kürtjét,
A magyarok őt oly mértékben szerették,
Nagy becsülete volt jó Lehel vezérnek
Mindenütt, a hol csak magyarul beszéltek;
Szolgált a hazának nem csak vaskezével,
De szolgált egyszersmind arany elméjével,
Szent volt minden szó, mely száján kiröppene,
Mintha szólna maga magyarok istene.

35.

És azért ki fogna csodálkozni rajta,
Hogy, midőn Árpádot a sír eltakarta,
S kis fiára, Zoltánra jutott az ország,
Mellé kormányzónak Lehelt választották,

Lehelt és még kettőt, Bulcsút és Botondot...
Ők hárman viselték a hazai gondot,
Viselték mindaddig fényes dicsőséggel,
Míg a kicsiny Zoltán emberré nem nőtt fel.

36.

Mikor az a három kormányozni kezdett,
Három fejű sárkány lett a magyar nemzet,
S a mely országokra kinyujtá fejeit,
Tán a mai napig sírva emlegetik.
Konstantinápolynak ment Botond keletre,
Szörnyű taglójával kapuját betörte.
Szép Itáliába zászlós Bulcsú lejárt,
Tengerek fuvalma ringatá zászlaját.

37.

Hát a kürtös Lehel útját merre vette?
Ő leginkább csak a németet szerette,
Ugy szerette, hogy no! könnyebb volt lelkének,
Ha csak a nevét is hallotta, hogy német,
Hát ha még ott benn járt a termő földében,
Kardja pedig benn a szívök közepében:
Annak itta ám még meg az áldomását!
Akkori kedvének világ látta mását.

38.

El is látogatott hozzájok gyakorta,
A tavaszhírt oda rendesen ő hordta.
Tudták már, ha ő jött, hogy a tavasz közel,
S azon imádkoztak bár csak már mulna el;
De nem csoda, hejh mert az meleg tavasz lett,
Olyan meleg, hogy még nyárnak is beillett,
Nyárnak és veszettül fűtött kemenczének...
Hideg aczél a kard, mégis nagyon éget.

39.

S nem egyszer, se' kétszer ment oda vendégül,
Minden esztendőben, míg csak ki nem vénült,

Míg a gyermek Zoltán markos ifju nem lett,
A kire magát rá bízhatta a nemzet.
Ekkor a magyarság három fővezére,
Lehel, Bulcsú, Botond országgyülést kére,
Ottan a maga és két társa nevében
Nagyrabecsült Lehel szólt ilyeténképen:

40.

«Nemzetes nagyurak, országunk vitézi
Az ember életét isten úgy intézi,
Hogy az idő nem áll, de folyton folyva mén,
Ifjú lesz a gyermek, az ifjú pedig vén.
Mi már ugy vagyunk, hogy ki megkopaszodott,
Mint jó magam, ki meg őszbe csavarodott,
Mint itt Botond öcsém, Bulcsú sem különben,
Éveink száma több, mint háromszor ötven.

41.

De lám, míg az idő fosztogatott minket,
Vén fákat, hervasztván zöld leveleinket,
Mellettünk felnőtt az apró kis csemete,
Az élet földébe kit Árpád ültete.
Itt áll az ifju tölgy, nézzetek szemébe,
Bátran oda áll már a vihar elébe,
Nincsen rá szorulva senki istápjára,
Annak okáért hadd üljön a kormányra.

42.

Mi pedig ezennel leteszszük a tisztet,
Melylyel bizalmatok bennünket diszített,
Fényes polczunkról lelépünk a homályba,
A nyugalom fogad ölelő karjába.
Van is rá szükségünk, fáradtunk eleget,
De jutalmaz érte a lelkiismeret,
Megjutalmaz, mert oly barátságos szót ád,
Hogy jó rendben hagyjuk az ország szénáját.

43.

Rendben van az ország, nem csonkult határa,
Oroszlán-szemmel néz a félő világra,
Sörénye rázása népek reszketése,
Szeme pillantása városok égése.
Ifju ember, Zoltán, nevünk nagy és hires,
Te dicsőségünkhöz még több sugárt keress,
Az egész világot rángasd fülön fogva,
Kivált a németet vedd pártfogásodba.»

44.

Ennyit mondott Lehel. Utána még többen
Előterjesztették, a mi volt fejökben,
Ki a három öreg vezért magasztalta,
Ki meg a fiatal Zoltánt buzdította;
Nem tanulták, mégis sok szépet beszéltek,
De legszebben szólott — mindnyá'n úgy itéltek —
Ki azt tanácsolta, hogy fejezze be ma
Az ország gyülését országos lakoma.

45.

Egy sem gáncsoskodott, mind helyben hagyá, mind,
S fényesen megülték e napot apáink.
Dél előtt komolyan a hol tanácskoztak,
Dél után ott vígan ettek és boroztak.
Ugy vagyon, boroztak, pedig hatalmasan,
Válogatva Tokaj s Ménes boraiban . . .
Jól tették, azt mondom; a ki inni nem mer,
Ha talán ember is, de nem magyar ember.

46.

S mikor már az ebéd felén túl esének,
Jöttek, a mint illik, a felköszöntések,
Éltették a haza minden jelesebbjét,
Éltették magát a magyarok istenét,
És mikor vége lett a jó kivánságnak,
A muzsikusok rá hangos tust huzának,

A sok összeveszett hang forgott a légben,
Mint a por a forgószélnek örvényében.

47.

Fölállott Lehel is, nagy lett a csendesség,
Noha egy kicsit már nehezökre esék,
Hogy elhallgassanak, mert a bor hatalma
Ösztönözte őket zajra, rivalomra;
De dicséretökre legyen mégis mondva,
Egyetlen egy sem volt köztük oly goromba,
Hogy, míg a beszédet Lehel nem végzé el,
Zavarná a csendet csak egy köhhentéssel.

48.

Fölállott Lehel. Nagy, kopasz homlokára
Rá szállt a bor lelke, rózsaszín sugára,
S lenn a képe alján torzonborz bajúsza
S rengeteg szakálla széles-hosszan úsza;
Olyan volt, mint mikor az ég egyik fele
A pirulni kezdő hajnallal van tele,
A másik felén meg szürke felhőtábor
Lengeti nagy szárnyát szellők játékától.

49.

Fölállott Lehel szép lassan, és fölállván
Egy hosszút simított bajuszán, szakállán,
Vesződött arczával, hogy mogorva legyen,
Mert az volt ő neki a természetiben,
Hogy a jó kedvet és a tréfát szerette,
De ilyenkor képét szörnyen ránczba szedte;
Minél komorabb volt lelke pillantása,
Lelke annál inkább hajlott a vígságra,

50.

Szólt pedig ekképen, a kupát emelve,
A mely szinültig volt sötét borral telve:
«Fűnek-fának ittunk már egészségére,
Talán el is fogyott már a hordók vére,

Pedig még hátra van egy nagy isten-éltess',
Mit el nem hagyhatok, hogy ne legyek vétkes,
És a kiért inni nekem áll tisztemben,
Minden jó magyarnak részt kell venni ebben.

51.

A mi szerelmetes szomszédunk, a német,
A kiért ezennel csavarom elmémet,
Hogy találjak hozzá nem-méltatlan szókat,
Mire engem forró barátságom nógat;
Mert barátja vagyok a német sógornak,
Mint e tolakodó légy itt az orromnak;
Noha neki nem kell az én barátságom,
Oda tolakodom és reá tukmálom.

52.

Nem tehetek róla, hogy engem nem kedvel,
Én a lelkén függök teljes szeretettel . . .
Bár szeretetemnek olyan súlya volna,
Hogy lehúzhatnám őt véle a pokolba.
Kedves németjeim, hogy ne szeretnélek,
Legvigabb napjaim nálatok telének,
S kinek boldogságom részét köszönhetem,
Hogyan állhatnám meg, föl nem köszöntenem?

53.

Jámbor szomszéd, német, világ minden kincsét
Szerencse markai országodra hintsék,
Legyen oly bőséged, annyi gazdagságod,
Hogy szinig megtöltsön minden magyar zsákot,
Adjon isten neked mindig bő nadrágot,
Hogy elférjen benne egész bátorságod,
S a mennydörgős mennykő ne üssön meg téged,
Bízza a magyarra ezt a mesterséget!»

MÁSODIK ÉNEK.

1.

Jött és rá borult az este a határra,
Mint a gyászos asszony oltár zsámolyára,
Halkan imádkozott, néma volt az ajka,
Csak egy szellő-sohaj jött ki néha rajta.
A lakmázó urak átalták zavarni,
Vagy hogy elfáradtak már tovább mulatni,
Elég a' hozzá, hogy sátraikba bujtak
S fáradalmaikhoz méltókép aludtak.

2.

Kaczagányaikat derékaljnak vették,
Fejöket domború paizsra fektették,
S álmadoztak vala nagy véres csatákról,
S a mi következik nagy boros kupákról.
Kívül a lakoma maradványa fölött
Éhes hollósereg zajos tábort ütött,
Csunyául károgtak, szidták az urakat,
Hogy oly sok csontot s oly kevés húst hagytanak.

3.

Botond, Bulcsú, Lehel nem várták a hüsön,
Hogy a fölkelő nap a hasokra süssön,
Mihelyt orra hegyét kidugta a hajnal,
Lóháton valának s indultak robajjal.
Ifju kedvvel mentek az öreg legények,
Bánatot magokkal haza nem vivének,
Nem kellett busúlni nemzetöknek sorsán,
Megbíztak te benned, fejedelmi Zoltán.

4.

Mentek, mendegéltek és elértek végre
A Jászság és Kunság szép róna földére,

Mely a délibábnak szülő tartománya,
És a melynek Lehel volt a kapitánya.
Valahányszor Lehel e földre rá lépe,
A megilletődés szállott be szivébe,
Most is ugy járt, most is meg volt illetődve,
S szólt oly érzékenyen, a hogy csak telt tőle:
— — — — — — — — — —

(1848.)

TARTALOM.

II. *A költő által gyűjteményeibe föl nem vett költemények* (1842—1849).

III. *Félbenmaradt elbeszélő költemények.*

FESTINA LENTE